

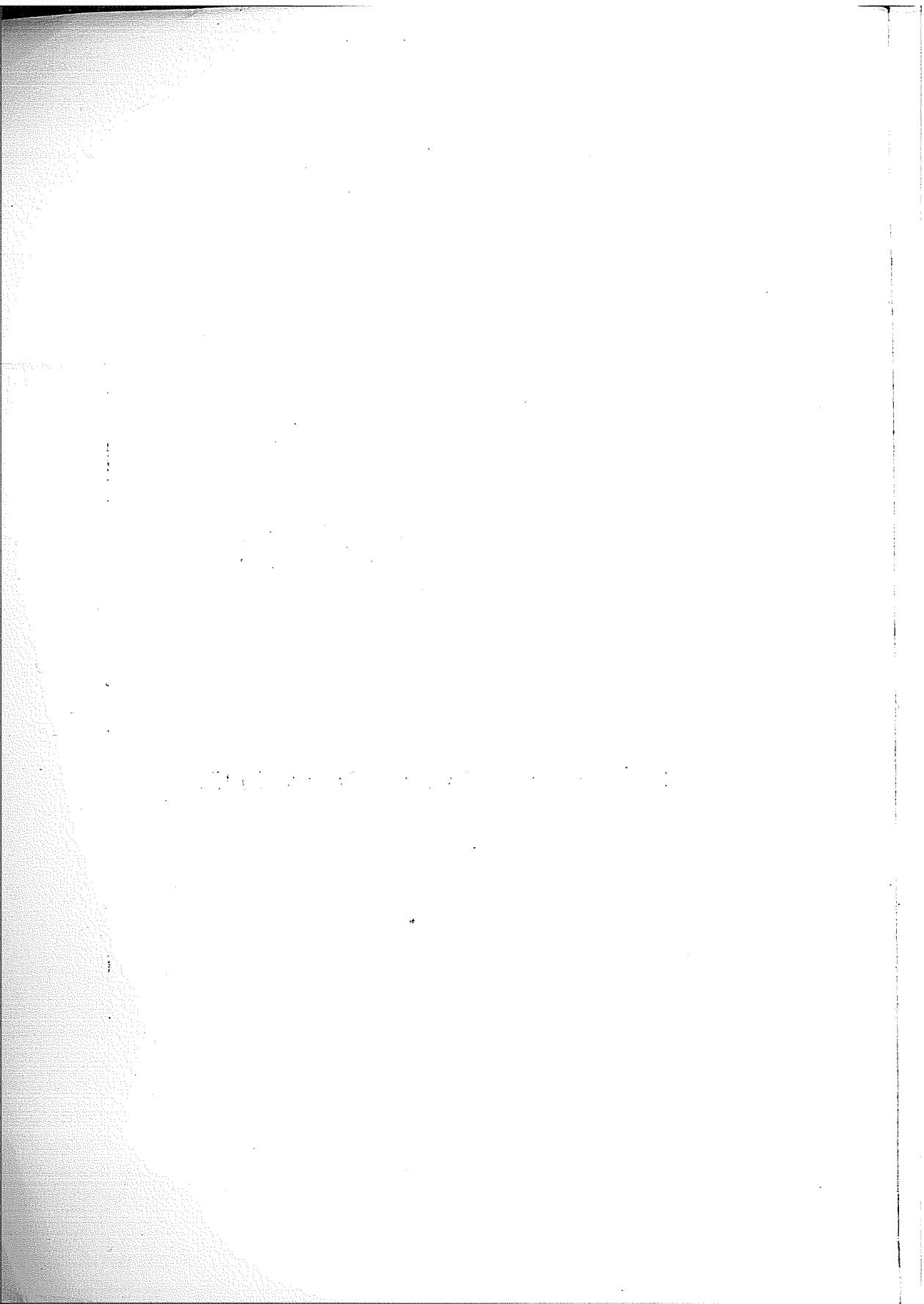
ΒΑΣΙΛΗ Ι. ΔΑΡΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ
ΤΟΥ ΣΕΡΒΟΥ
ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ • ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ • ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ 1988

ΒΑΣΙΛΗ Ι. ΔΑΡΑ

**ΙΣΤΟΡΙΚΑ
ΤΟΥ ΣΕΡΒΟΥ
ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ**

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

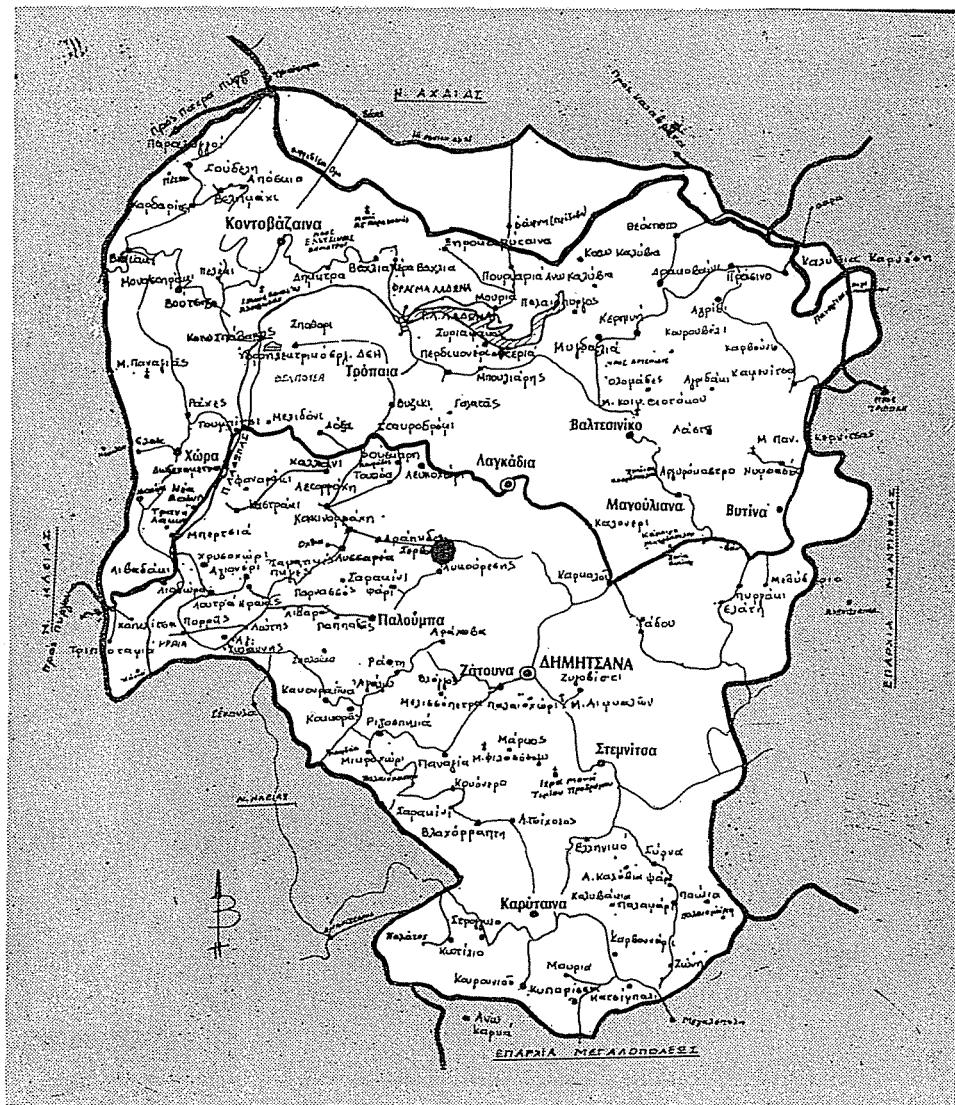
Ιστορία - Λαογραφία - Παραδόσεις

Α ΘΗΝΑ 1988

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
στην ιερή μνήμη
των γονέων
και αδελφών μου

Ο Χάρτης Επαρχίας Γορτυνίας

ମେଲାର୍ ପିଲାଙ୍କ ରୁହନ୍ତୁ ଦୂରପରିଷ୍ଠା

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μόνο μια θαθιά υποχρέωση για τη γενέτειρά μας, το γενέθλιο χωριό μας, του Σέρβου, που το αγαπάμε και το λατρεύομε σαν ό,τι το πολύτιμο και ιερό, που κ'ει είδαμε το πρώτο φώς του ήλιου, με υποχρεώνει να γράψω αυτό το βιβλίο.

Ο χρόνος στο πέρασμά του όλα τα συνεπαίρνει. Όλα χάνονται και σθήνουν κι αν δε συγκεντρωθεί το κάθε τι σε βιβλίο, θα μείνει στο σκοτάδι της αφάνειας.

'Ετσι τη συγγραφή τούτη θεώρησα αναγκαία. Σαν ένα καθήκον πατριωτικό και υποχρέωση που δεν ξεκινάει από ιδιοτελή ελαστήρια ούτε από προσωπικά συμφέροντα και οικονομικά οφέλη. Και, ούτε αποδλέπει ν' αποχήσω συγγραφικούς τίτλους γιατί συγγραφέας δεν είμαι και ούτε ποτέ θα καυχηθώ ότι έγραψα όσα έπρεπε να γράψω και καθώς έπρεπε να τα γράψω.

Γνωρίζω πολύ καλά πως και ο οικονομικός τομέας για την έκδοση του βιβλίου τούτου δεν θα έχει για τον γράφοντα ευχάριστα αποτελέσματα και πως η εργασία τούτη φυσικό είναι να παρουσιάσει κενά και παραλείψεις.

Ωστόσο, τίποτε απ' όλα αυτά, τίποτε από τα εμπόδια τούτα, δεν είναι ικανό να ανακόψει την προσπάθειά μου για τη συγγραφή του παρόντος.

Απεναντίας, θεωρώ τον εαυτό μου τριπλά ευτυχισμένο, γιατί πολλά θα θυμίσω στους συμπολίτες μου για τη ζωή των γονιών τους και των προγόνων τους, γιατί θα συμπληρώσει μια έλλειψη που όλοι μας την αισθανόμαστε — τα ιστορικά του χωριού μας — και γιατί η εργασία τούτη, σε συσχετισμό με όσα σποραδικά μέχρι σήμερα έχουν γραφτεί θα χρησιμεύσει στους διανοούμενους του χωριού μας, ως ένα καλό ξεκίνημα για μια πληρέστερη συγγραφή της ιστορίας του αγαπημένου μας Σέρβου.

Ευκολότερο είναι να γράψει κανείς γενική ιστορία και δυσκολότερο να γράψει ιστορία τοπική και μάλιστα όταν δεν υπάρχουν ιστορικά ντοκουμέντα. Γι' αυτό και έργο επίμονης έ-

ρευνας και μελέτης, ας θεωρηθεί η συγγραφή τούτη, κάτι που απαιτούσε κόπο, χρόνο κι αγωνία για να φέρω υπό συγκεντρωτικό καθρέπτη στοιχεία ἀγνωστα, πτυχές πολύ περασμένων χρόνων, την από αιώνων ιστορία του τόπου.

Το υλικό που συγκέντρωσα είναι παριμένο από όσα έχουν γραφτεί καθώς και από την παράδοση των προγενέστερων του τόπου αυτού, που διατήρησαν νωπές τις διηγήσεις εκείνων, που υπήρξαν πλησιέστεροι προς τους θρυλικούς εργάτες της ελευθερίας της πατρίδας. Και από γεγονότα, που έζησαν οι ίδιοι και υπέφεραν. Ενώ πολύτιμο υλικό συνέλεξα από το αρχείο της Εθνικής Βιβλιοθήκης που είχα την υπομονή ν' αντιγράψω όλες τις αιτήσεις των αείμνηστων από το χωριό Σέρβου αγωνιστών του 1821 με τα πιστοποιητικά των διαφάρων οπλαρχηγών, περί της γενναίας συμμετοχής τους στις μάχες του αγώνα τούτου. Καθώς και από αντίγραφα επίσημα του Αγώνα, από τα Γεν. Αρχεία του Κράτους.

Για τη συγκρότηση του θιβλίου στη συνέχεια της εξιστόρησης των ιστορικών γεγονότων, προσπάθησα να παρουσιάσω όσο μου ήταν δυνατό, ανάγλυφη τη ζωή των ανθρώπων τούτου του τόπου, σαν μια προσφορά θα τολμούσα να πω, ιδιαίτερα στη νέα γενιά που θά χει την ευκαιρία να δει εικόνες από το χωριό μιας περασμένης εποχής. Του τρόπου που ζούσαν, του μόχθου και των συνθηκών ζωής του κόσμου εκείνου, της τόσο ταλαιπωρημένης κατατρεγμένης, άλλας και τόσο καρτερικής και λεθέντικης, που παρά τη φτώχεια, ήταν όλα αγνά κι ωραία χωρίς τη μονοτονία και το όγχος της αστικής μηχανικής ζωής.

Μέσα απ' αυτές τις αντιξοότητες και τον τραχύ αγώνα των ανθρώπων του για επιθέωση και πρόδο, το χωριό μας, καθώς ρίζωσε κι ανδρώθηκε σε τούτο το χώρο, πρόκοψε και αναπτύχθηκε στην εξελικτική πορεία της ζωής του, σ' ένα από τα μεγαλύτερα και αξιολογότερα χωριά της Αρκαδίας, προς τιμήν των παιδιών του.

Γενιές που διαδέχτηκε η μια την άλλη στο κύλισμα του χρόνου παρέλασαν από τον τόπο τούτο, η μνημόνευση των οποίων αποτελεί ΧΡΕΟΣ, για το δύσκολο της ενσωμάτωσής τους λεπτομερεισκά στον παρόντα τόμο, θα αποτελέσουν δεύτερο τόμο θιβλίου.

ΒΑΣΙΛΗΣ Ι. ΔΑΡΑΣ

Τοπογραφικά του χωριού Σέρβου

Το χωριό Σέρβου είναι ένα από τα γεγαλύτερα και αραιότερα χωριά της Αρκαδίας. Βρίσκεται στο κέντρο της Γορτυνίας, της μεγαλύτερης επαρχίας του Νομού, χτισμένο, σε υψόμετρο 1.050 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και σ' απόσταση 70 χιλιόμετρα από την Τρίπολη, την περιώνυμη «Τριπολίτσα» της Τουρκοκρατίας και της Μεγάλης μας Επαγάντασης. (Βλέπε χάρτη, σελ. 3, τοῦ παρόντος).

Ο επισκέπτης σαν πάρει τον εθνικό δρόμο (Τρίπολη - Πύργος) μέσω Βυτίνας και στη διασταύρωση Καρκαλούς στρίψει αριστερά, ακολουθώντας τον αυτοκινητόδρομο προς Δημητσάνα, μόλις σ' απόσταση 3 χιλιομέτρων, θα βρεθεί στη γραφική θέση «Αγιώργης - Σαράρας» όπου το γεφύρι του μυθικού ποταμού Λούσιου.

Αγ πάλι προτιμήσει το νέο εθνικό δρόμο, μέσω Χρυσοβιτσίου - Στεμγίτσας και φτάσει στη Δημητσάνα κατευθυνόμενος προς Καρκαλού, σε 5 πάνω κάτω χιλιόμετρα, θα βρεθεί στην ίδια θέση, όπου το ξεκίνημα του επαρχιακού δρόμου προς Σέρβου - Ηραία - Ολυμπία.

Είναι το σημείο που εδώ και 38 χρόνια 300 Σερβαίοι, με κασμάδες και λοστούς ξεκίνησαν να φτιάσουν αμαξιτό δρόμο 12 χιλ. Το πρώτο μεταπολεμικό οδικό έργο του Νομού, που έκαναν με προσωπική εργασία, εισφορές, οικονομικές στερήσεις (πούλησαν τότε τη ζάχαρη και το αλεύρι της «Ούνερα») και τους απογεμήθηκε γι' αυτό από τη Νομαρχία τιμητικός έπαινος.

Μετά διαδρομής άνετη, σε τούτο το δρόμο και αφήνοντας πίσω σου τον αγροτικό συγκοινωνό Μαλέσσοβα που συγαντάς, σε λίγο, μια έκπληξη σε περιμένει. Ένα θέαμα από απότομες κατηφοριές και ρεματιές, ξανοίγεται μπροστά σου, ενώ στρέφοντας το βλέμμα σου δεξιά, ξεπροβάλλουν σκαρφαλωμένα στην πλαγιά τα κρεμαστά Λαγκάδια και ακόμα μακρύτερα βορειοδυτικά, τα Βερβίτσαχώρια με τα δουνά της Άκοδας και της Αχαΐας πιστούς. Είναι μια φανταστική εικόνα και ιδιαίτερα την Αγοιξή όταν τα σπάρτα ανθίζουν.

Διασχίζοντας το όμορφο τοπίο, ο δρόμος σε ξεπετάει στης «Γριάς το Διάσελο», στο σωρό της Γριάς. Εκεί που ο θρύλος και η παράδοση λέει πως κάποτε μια γριά την Αγοιξή εκεί στο διάσελο καθώς ξεγυάντευε στα ψηλά και νομίζοντας πως ο χειμώνας πέρασε, περηφανεύτηκε και είπε περιφρονητικά στο Μάρτη: Στην πομπή σου Μάρτη! Εγώ τ' αργοκάτσικά μου τά θηγαλα.

Θέλοντας γα πει πως δεν τον έχει ανάγκη. Μα κείγος δεν της χαρίστηκε. Πυκνό χιόνι κάλυψε τα πάγατα. Τα πρόβατα φύφισαν και κείγη για να σωθεί χώθηκε κάτω από το καζάνι.

Ο κόσμος για τη θεομηγία και την καταστροφή που γίνηκε, έστησε κεί ένα αγάθεμα από πέτρες. Οι διαδάτες περγώντας έρριχναν και από μια πέτρα και σχηματίστηκε ο «Σωρός της Γριάς». Το υνί της μπουλντόζας όμως όταν γινόταν ο δημιούρος δρόμος δεν σεβάστηκε τον ιστορικό σωρό. Και ο καθένας περγώντας από κεί διαμαρτύρεται. Γιατί γα χαλάζει ο ιστορικός σωρός;

Και γά! Μόλις λίγα μέτρα στο διάδικτο σου καθώς προχωρείς το πανόραμα! Ένας μαχευτικός ορίζοντας απλώνεται μπροστά σου και προβάλλει απέναντί σου με τα σπίτια του απλωμένα αμφιθεατρικά στη δουνοπλαγιά, το χωριό Σέρδου.

Είναι ένα εξαισιο θέσαιμα, που ντόπιος είσαι ή ξένος περαστικός, δε μπορείς παρά γα σταθείς για λίγο και γα θαυμάσεις το φυσικό μεγαλείο!

Συνεχίζοντας το δρόμο σου και «γλεγτώντας» τις εικόνες που περνούν μπροστά, δεξιά, αριστερά, καθώς στροφές, ραχούλες καταπράσινες σε χαιρετούν και βρύσες κελαρύζουν με γάργαρα νερά, εικόνες που διαδέχονται η μια την άλλη, φτάνεις στο άλλοτε απόλυτο χωριό. Ήκεί, στην άγρια ομορφιά της φύσης. Στο κομμάτι αυτό της γης, που κάποτε ποιός ξέρει σε ποιούς καιρούς απίθανους, κάποιος Θεός το φύτεψε.

Δυο οδικές αρτηρίες από τον Σέρδου, μια μέσω Λυκούρεσι - Ψάρι - Παλούπια (δρόμος επαρχιακός) και η άλλη με κατεύθυνση προς Αράπηδες, συγκοινωνιμό της Κοινότητας Σέρδου, συντομότερη από κάθε άλλη, έργο ιδιωτικής πρωτοδουλίας κι αυτό οδηγούν στις Λουτροπηγές Ηραίας με προσπέλαση προς Ολυμπία και Πύργο. Εγώ ένα άλλο οδικό τμήμα από τα Λουτρά Ηραίας μέσω Γέφυρες του Αλφειού, οδηγεί στην Ορεινή Ολυμπία.

Έτσι το άλλοτε απομονωμένο χωριό Σέρδου, δρίσκεται σήμερα ανάμεσα σε δίχτυο δημόσιων δρόμων και η άλλοτε αγριωπή φύση, πήρε άλλη δύνη. Η φυσιογνωμία όμως του τόπου, με τα πέτρινα κεραμοσκέπαστα σπίτια του και τις δυο θυζαντιγού ρυθμού πελεκητές εκκλησίες, διατηρεί το παραδοσιακό χωράτικο στυλ.

Επειζεύοντας στην πλατεία του χωριού αν πας λίγο πιο πέρα μόλις 50 βήματα και σταθείς στην εξέδρα - πλατεία της εκκλησίας η «Κοίμηση της Θεοτόκου», μέγεις έκθαμβος από το όραμα που έλεπεις. Η ματιά σου λεύτερη καθώς αγκαλιάζει το μακρυγό ορίζοντα φτάνει πέρα στη δύση ως τον Πύργο, το μακρυγό Κατάκωλο.

Απέγαντί σου τα δυο χωριά Λουκούρεσι και Ψάρι σου στέλγουν χαιρετισμό και μακρύτερα πίσω απ' αυτά διακρίνεται καθρέφτης και δόξα ιστορική η Ανδρίτσαινα, του Ζάχα και τα χωριά της ορεινής Ολυμπίας μέχρι τα Κρέστενα. Χωριά γγώριμα, που θυμίζουν παλιούς καιρούς και θυμούνται με νοσταλγία οι Σερβαίοι, μεταφέροντας εκλεκτό κρασί και σταφίδα.

Βουνά και καταρράχια σ' όλη την έκταση, δράχοι, χαράδρες ρέματα και

λαγκαδιές, λόφοι χαρτωμένοι, τοπία γενικά στο πράσινο κι άλλα γυμνά, όλα αυτά συνθέτουν την εικόνα της μορφολογίας του εδάφους. Ενώ ένα φανταστικό τοπίο, πυγμένο κυριολεκτικά στο πράσινο από το σημείο που στέκεις απλώνεται κάτω από τα πόδια σου με βαθιές ρεματιές και ρουμάνια, που χάγονται κάτω στο βάθος.

Στη νότια πλευρά του χωριού σε δύο γραφικές στεγωπούς σχηματίζονται οι χείμαρροι Γκερμάζι και Μπαμπιώτη που σμίγουν στο μεγαλύτερο χείμαρρο Γκούρα. Κατά μήκος του, στην απέναντι του Σέρδου πλευρά, καθώς λέγε, περνούσε κεντρικός δρόμος που ξεκινούσε από τον Πύργο και Ηραία και περνώντας από τη Σαρακινόβρυση διέσχιζε την Φαρέϊκη πλαγιά και μέσω Σφυρίδας, οδηγούσε στην Καρκαλού και Τριπολιτσά.

Σ^ο ένα στέκι, στο Καψικαλένχο χάνι (από όπου από το Λυκούρεσι!) κει στον παλιό Αγιώργη, σταματώνταν για λίγο να πάρουν ανάστα οι διαβάτες, να πιεύν ένα κρασί οι άνδρες και να φάνε ένα λουκούνι οι γυναίκες και τα παιδιά. Λέγανε δύο χουβέντες με το γερό - Καψικαλή και συνέχιζαν το δρόμο τους.

Ο δρόμος αυτός εδώ και πάνω από 100 χρόνια τώρα, έχει κλείσει και διακρίνονται μόνο τα ίχνη του. Οι τόποι άγριεψαν και σκεπάστηκαν από δάση και δέντρα. Χάθηκαν τ^ο ασκέρια των Τούρκων και των Βεγετοάγων. Έπαψαν να κατεδάξουν οι τσοπαναραίοι τις στάνες τους στα χειμαδιά.

Το χωριό μέσα ολοπράσινο από δέντρα μουριές, καρυές, κληματαρίές κι άλλα φυτά σπωροφόρα και περιβόλια, στεφανωμένο από το βουνό Παλιόκαστρο, με δέντυρα αυτοφυή και κυρίως πουργάρια που καλύπτουν τη βορειγή του πλευρά, φαντάζει γοητευτικά, ενώ φηγλές λεύκες και αιωνόβια πλατάνια στις μυστικές και βαθίσκουες ρεματιές, δίγουν δύλη τη φυσική γραφικότητα και χάρη. Τα νερά καθώς κατρακυλούν εκεί, έτρεχαν να κινήσουν τους χειμεριγούς μήνες τις πέτρες του μόλου. Τώρα όμως οι μύλοι δεν υπάρχουν πιά. Χάθηκαν. Όπως και τόσα άλλα!

Σαν τώρα κάνοντας μάλιστα ορειβασία πράγμα όχι δύσκολο γ^ρ αγεβείς στις κορφές των τριών βουνών, Παλιόκαστρου, Αρτοζήνου και Φραζινέτας υψόμετρο 1300 μ., τότε το θέαμα που θ^ε απλωθεί μπροστά σου, δε γίνεται ποτέ για το ξεχάσεις. Από την πλατύθωρη σκοπιά τους θα ιδείς περίπου ολόκαιρο το Μοριά. Αμέτρητα χωριά και κωμοπόλεις απλώνονται γύρω σου κι ένας μαγευτικός ορίζοντας σε περίγραμμα.

Μπροστά σου στην Ανατολή, ορθώνται μ^ο δύλη του τη μεγαλοπρέπεια το ωραιότατο ελατοσκεπές Μαίγαλο, που αν είν' πρωΐ και αγατέλλει ο ήλιος θαυμάζεις το εξαισιό δραμά που βλέπεις και μένεις για πολύ ώρα αιχμάλωτος. Στρέφονταις τη ματιά σου στο βοριά, ατενίζεις από μακριά το χιλιοτραγουδισμένο Χελμό (Αροάνια), την Κυλλήνη, τον Ερύμανθο, το Παναχαϊκό που καλύπτουν δύλη την ορεινή πλευρά της Πελοποννήσου. Προς τα νότια εκτείνεται απέναντί σου η μακριά κορυφογραμμή του μυθολογικού βουνού Λύκαιου (αγαλλοίωτου στη μεγαλοπρέπειά του και τη φυσική του ομορφιά μέσω των αιώνων), με τις χιονισμένες κορφές του μεγαλοπρεπούς Ταύματος πίσω απ^ο αυτό που λα-

μποκοπούν τ' αγαλλοίσιτα χιόνια τους και υψώνονται περήφανες, λες πως σμίγουν με το γλαυκό ουρανό. Εγώ εκεί στο βάθος, στη δύση, σ' απόσταση 100 χιλιομ. και ακόμα πέρα αντικρύζεις τη μακρινή θάλασσα του Ιονίου που γαλαζοφέγγει και διακρίνονται πολύ καλά τα νησιά, Ζάκυνθος και Κεφαλλονιά. Και νά γναίη η απιόσφαιρα διάφανη με τη δύση του ήλιου. Σωστή παναισθητική απόλαυση. Το καταπληκτικό σε φασματαγορία και ομορφιά θέαμα, είναι κάτι το ονειρώδες που δε μπορεί, ούτε ο χρωστήρας του ζωγράφου, ούτε ο στίχος του ποιητή, ούτε η πέννα του λογοτέχνη να περιγράψει. Με αφάνταστη μεγαλοπρέπεια σ πορφυρένιος του ήλιου δίσκος, δυθίζεται στο κενό, εγώ οι πύρινες ακτίνες του εξακοντίζονται σε ημικυκλιο φηλά προς τον ασπρογάλανο ουρανό και γύρω στον ορίζοντα χρωματίζονται τα αραιά σύννεφα με τα πιο γλυκά και απαλά ρόδινα χρώματα.

Θρύλους και δόξες ιστορικές, παλιές θύμισες αγαπολείς, από τις ξάργαντες κορφές τούτων των διουγών και υδαιάτερα του δουνού Φραζίνετας σαν αυτικρύζεις προς τη δύση το ιστορικό Λάλα και τον ιερό της Ολυμπίας χώρο με τους Ολυμπιακούς του αγώνες, εδώ και 3000 χρόνια. Ενώ αγγαντεύονται το νοτιό και διακρίνονται πάγω από την Ανδρίτσαινα την κορυφή, όπου ο ναός του Επικούρεου Απόλλωνα, μυημένο και θαυμάσιο έργο τέχνης, η σκέψη σου γοργόφτερα πετά στον πολιτισμό της εποχής των 2.500 χρόνων.

Συμπλήρωμα της μοναδικής αυτής θωρίας είναι ο ποταμός Άλφειός, που σαν φίδι διασχίζει τους κάμπους της Ηραίας και Ηλείας και προχωρώντας σαν σμήγη με τα ποτάμια Λάδωνα και Ερύμανθο, σε μεγάλους ελιγμούς και κλωθογυρίσματα, συνεχίζει την πορεία του για να χυθεί στο Ιόνιο.

Η μεγάλη σ' έκταση γη των Σερβαίων, δείγμα εργατικότητας και προόδου των κατοίκων της απλώνεται και πέρα από τα όρια της Κοινότητας, με χτήματα μέσα στις ξενοχωρίτικες περιοχές, Λυκούρει - Ψάρι - Ράφτη - Αράχωβα - Ζάτουγα - Δημητσάγα - Λαγκάδια - Τουθό.

Σ' αυτή την άγονη γη, φτωχή σ' απόδοση με τα κακοδούλευτα χωράφια που πολλά απέχουν μια και δυό ώρες κι έθρεψαν τόσες γενιές Σερβαίων, οι λίγοι κάτοικοι που έχουν μείνει με ροζιασμένα χέρια και ηλιοκαμένα πρόσωπα γερωσμένοι τώρα, μένουν εκεί, αγαπόσπαστοι από τη μάγια γη, που τόσο ιδρώτα έχουσαν για το μεγάλωμα των παιδιών τους. Φρουροί των παραδόσεων του χωριού και θεματοφύλακες των όσιων και ιερών του τόπου. Και ζουν με την κρυφή ελπίδα, πως αν τα νιάτα φύγουν για την Αθήνα και τις μεγαλοπολιτείες, ο τόπος αυτός δε θα χαθεί, θα ζήσει! Γιατί η ζωογόνος φύση, οι υπέροχες φυσικές του καλλογές με το δροσερό κι εξαισιό κλίμα τους θεριγνούς μήνες είναι αγαθά, παράγοντες ζωής και υγείας, που αγαζήτει ο σημερινός άγθρωπος.

Αλλά ποιό είγαι το ιστορικό παρελθόν αυτού του τόπου; Αυτό κι ερχόμαστε να εξετάσουμε.

Ερευνώντας στο μάκρος των αιώνων

Τα ευρήματα λείγανα αρχαίου χωριού

Είναι άγνωστη ιστορικά η αρχή και η κτίση του χωριού Σέρβου. Ποιοι ήταν οι πρώτοι οικιστές του και από πού το χωριό πήρε το όνομα «Σέρβου». Καμία αρχαιολογική μελέτη, κανένα γραπτό ή ιστορικό κατάλοιπο, καμία πηγή δεν υπάρχει που να μας βοηθήσει γι' αποπιστούμε με το κεφάλαιο τούτο.

Παρ' όλο το σκοτάδι που σκεπάζει την ιστορία του τόπου μας, θα θελήσουμε δειλά - δειλά να γράψουμε τις παρατηρήσεις μας και να διατυπώσουμε αυμπερασματικά τη γνώμη μας.

Το πράσινο φως σε τούτο το ξεκίνημά μας και τόλμημά μας, δίνει ο ίδιος ο τόπος που γεννηθήκαμε, τον οποίο γνωρίζουμε σπιθαμή προς σπιθαμή με κάθε λεπτομέρεια. Ήδη βρέθηκε αρχαίο μνημείο, κάποια ταφόπλακα, πλάκες και πλακίτσες από κεραμίδια, τούβλα, κομμάτια βάζα και τα όμοια.

Στην περιοχή του «Αγιάννη», ο μακαρίτης ο Νικολής ο Μπόρας σκάβοντας κάτω από το σπίτι του να θεμελιώσει μια μάντρα, βρήκε ανθρώπινο σκελετό διαλυμένο και λίγο πιο κει πλήθος από χάλκινα νομίσματα, που σώζονται μέχρι τελευταία στο σπίτι του Νικολή. Στην ίδια περιοχή, κατά την καλλιέργεια του χωραφιού του ο Φώτης Αν. Μπόρας, όπως λέει ο ίδιος, προ 60 χρονών, ανέσυρε στην επιφάνεια μεγάλη πλάκα από τούβλα, διαστάσεων 1X1,20 μ. με χαραγμένα γράμματα μυστηριώδη και ακατάλληπτα, που την κομμάτιασε, χωρίς να σκεφτεί ότι είχε κάποια αξία. Ενώ πιο πέρα, κοντά στο ρέμα «Σουληνάρι», ο μακαρίτης, ο Μαρίνης Βέργος, βρήκε παχύ στρώμα από παλιά τούβλα, που τα χρειάστηκε φτιάχνογτας το σπίτι του.

Στήν απέναντι πλευρά «Τσούμπι» εκτός από τους τάφους που υπήρχαν, κατά μαρτυρία του Γ. Δημόπουλου (Δήμα). Βρέθηκε πέτρινη πλάκα κυκλική, με επεξεργασμένη, λία την περιφέρεια που έμοιαζε πως ήταν από Αγία Τράπεζα, την οποία μετέφερε ο παππούς του (Β Δημόπουλος), μαζί με άλλους — πολλά χέρια — λόγω θάρους στο σπίτι του και τη χρησιμοποιούσαν να τρίβουν στάρι, αλάτι κ.λπ.

Αλλά και στις μέρες μας κατά την διάγοιξη του δρόμου και εκσκαφή του εδάφους για την κατασκευή του υδραγωγείου από το Τσούμπι και δώθε, ξεχώ-

θηκαν τέτοιοι τάφοι, που ένας απ' αυτούς πάνω από την Αγία Παρασκευή, κατά μακαρίτη Γιώκου Δάρα, επιβλέποντας τα έργα, περιείχε ομαδικά οστά.

Εξάλλου, όπως έλεγε ο ίδιος, δταν έσκαβε στο ποτιστικό του στην Τράγη-θρύση να φτιάξει στέρνα, αγαπάλυψε τυχαία, μαζί με τη φτερωτή του μύλου, που λειτουργούσε κατά τους χειμερινούς μήνες, ευτυπωσιακό τάφο, με οστά γενικού μεγάλου μεγέθους. Εκεί που λίγο πιο κάτω στου Ψώφιου, χωράφι του Νικ. Ι. Βέργου, βρέθηκε ωραιότατο άγαλμα χάλκινο, παριστάνον γυναίκα με σταυρό στον ώμο που δυστυχώς κατεστράφη. Αυτή την τύχη, είχαν τα ευρήματα τότε.

Αλλά και μέσα στο χωριό, υπόγεια σπιτιών Παρασκευά Αγδρ. Στρίκου και Μ. Διατσόπουλου, βρέθηκαν πλακαστέπακτοι τάφοι και σκελετοί με χαρακτηριστικά μεγάλα οστά. Εις δε το δάθος, θεμέλια σπιτιού του Αριστ. Ν. Τρουπή, βρέθηκαν νομίσματα, ένα από τα οποία και φυλάγεται.

Αξιόλογα όμως, σημασίας ευρήματα είναι τα κεραμίδια μεγάλων διαστάσεων 1 τ.μ. περίπου το καθένα, μια στάμνα, λατήρια και ένας πέτρινος χερόμυλος παλαιότατης εποχής, που ξεθάφτηκαν από δάθος 2 μ., από τον Απόστ. Κ. Στρίκο καθώς έσκαβε γ' ανοίξει υπόγειο στο σπίτι του, τα οποία και σώζονται. Διακρίνονται δε στο υπόγειο, οι δάσεις τοίχων παλιού χτίσματος, θαμμένου στο δάθος. Φαινόμενο οφθαλμοφανές, καθίζησης.

Αν πάμε τώρα στην δυτική μεριά του χωριού, τη διάσπαρτη από τούβλα που συγκυτούμε παντού (πολλά τούβλα βρέθηκαν στου Ιθι, χωράφι του μακαρίτη Χρίστου Ν. Δάρα), στην Ντρακαβάνα, στα Ιθια, στον Αγιογριά στον Ανεμόμυλο, ξεθάφτηκαν κατά καιρούς δτως λέγε, τάφοι, πρόχειρα χτισμένοι, σκεπασμένοι με πλάκες, που περιείχαν οστά κάθις ηλικίας. Σ' άλλους βρίσκονταν μόνο κεφαλές, σ' άλλους σκελετοί δλου του σώματος και σ' άλλους οστά ανήκοντα σε περισσότερα πρόσωπα. Στο πάγω μέρος του χωραφίου του μακαρίτη του πατέρα μου (Νταρόγιανη) κοντά στο δρόμο, σε δάθος 1—1,20 μ. κάτω από την επιφάνεια του εδάφους βρέθηκε μεμονωμένο, αγθρώπινο οστό κεφαλιού, σε αποσύνθεση. Κατά την καλλιέργεια του χωραφίου του, δτως έλεγε ο ίδιος, αγασύρογταν στην επιφάνεια, εργαλεία σπιτιού, στάμνες, αγγεία πήλινα, λίχγοι και διάφορα αρχαία αντικείμενα. Έγα αρχαίο αγακείμενο, αμφορέας Αττικής του 14ου αιώνα (1300—1400 μ.Χ.), περίφημα επεξεργασμένος με φανταστική τέχνη και μεγάλης αξίας κατά την εκτίμηση του ειδικού σ' αυτά Σταύρου Γκούτη, βρέθηκε στην Κορομπιλίτσα. Στο ίδιο μέρος, πάνω από τον Κατσιαπαίκιο κήπο ο μακαρίτης ο Παναγιωτάκης Γκούτης είχε βρει δυο τάφους με στρατιωτικά ξίφη, μέσα σ' αυτούς. Ομολογία Στ. Γκούτη.

Περισσότερο αξίζει προσοχής, ο χώρος της εκκλησίας του Αγιογριά. Κατά πληροφορίες του Νικήτα Σχίζα, δταν ήταν σε μαθητική ηλικία, στο πατρικό του χωράφι, σήμερα ιδιοκτησία Γεωρ. Παπαγεωργίου, σε εποχή θερισμού, στο κάτω μέρος του χωραφίου, βρέθηκε ένα είδος που έλαμπε χρυσό κωστογιάτο, δυζαντινής κοπής, που πιθανώς είχε παρασυρθεί από τα γερά του εδάφους της υπερκείμενης εκκλησίας.

Από το βάθος του χωραφιού λέγαν επίσης ότι ξεχώθηκε κάποτε ένας καθρέφτης κεντητός και διάφορα άλλα αγτικέμενα. Εις δε το πάνω μέρος κοντά στην εκκλησιά βρέθηκαν ψηφιδωτά.

Όταν ο μακαρίτης ο Χαραλ. Μαραγκός, θέλησε γ' αγαστηλώσει τούτη την εκκλησία κατά τις εργασίες της στέγασης που οι εργάτες προσπαθούσαν να στηρίξουν τη στέγη, στο δάπεδο της εκκλησίας και σε μικρό βάθος, βρέθηκαν δυό κεφαλοκόλογα από Πεντελήσιο μάρμαρο, ενώ ένας σωλήνας υδραγωγείου που ερχόταν από την κατεύθυνση της Ξάνχας τη Δίμυγα κατέληγε στην είσοδο. Σημάδι, που μαρτυρεί πως ο χώρος αυτός ήταν κοινόδιος, πιθανώς μοναστήρι καθολικό, ενώ δύτικες λέξεις από γενιάς σε γενιά στοματική παράδοση, η καμπάνα του ακουόταν ως τη μακριγή Ολυμπία και Ηλεία. Χαρακτηριστικός είγαι ο τοίχος από μπινά που σώζεται νότια της εκκλησίας εκεί, όπου η πάνω πεζούλα του χωραφιού Γ. Παπαγεωργίου καθώς και οι άλλες βάσεις τοίχων που διακρίνονται πιο κάτω στη θέση «Πουργάρι» υληρογένιων Ανδρ. Δάρα, μέσα στη λάκα.

Μια άλλη οικοδομική βάση, άξια παρατηρήσεως, βρίσκεται στον κήπο του Κωνστ. Γ. Γεωργακόπουλου στου Ίθι. Παλαιό κτίσμα, που άγνεξη στη φθορά του χρόνου, και που δείχγει πως εκεί καθώς λέγε, υπήρχε οικισμός και εκκλησία «Άγιος Κωσταντίνος».

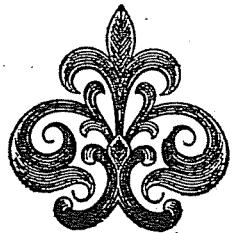
Τα κτίσματα αυτά και το πλήθος των αγτικεμένων που βρέθηκαν σ' όλη την έκταση, από το Τσούμπι μέχρι τον Αγιαντριά και δεν ξέρω τί άλλο μπορεῖ να δρεπεί, αν γίγει έρευνα και εκσκαφή σε βάθος ενός μέτρου, τί άλλο μαρτυρεί πικρά την ύπαρξη σε τούτο το τόπο σε χρόνο άγγωστο, κάποιου χωριού, που οι ιστορικές του ρίζες χάγονται στα βάθη των αιώνων! Εγός χωριού που όπως λέει ο Θρύλος, ήταν κάποτε μεγάλο και τραγού και ένα γατί περπατώγατας στα κεραμίδια των σπιτιών, έφτανε από τον Αγιάννη στον Αγιαντριά.

Κοσμογονικές μεταβολές στο πέρασμα των αιώνων άλλαξαν τα πάντα. Πέρα από τη φθορά του χρόνου, γεωλογικές μεταβολές, σεισμοί καταβυθίσεις που άλλαξαν μορφολογικά το έδαφος, ξενικές επιδρομές σε τούτο τον τόπο, πολεμικές συγκρούσεις θιασιτητες, πυρπολήσεις και κυρότερια επιδημίες που εγέσκυψαν κατά καιρούς, είχαν σαν αποτέλεσμα να γίνουν μετακινήσεις πληθυσμών και οικισμών, χωριά ολόκληρα να ερημώσουν και γα χαθούν. Ή στη θέση τους μελλούσι: κά γα γίγουν άλλα με καινούργια ονόματα. Επεργούν τα 200, τα αρχαία Αρκαδικά χωριά και πόλεις που έφεραν σε φως οι περιπτειώδεις ανάγκητήσεις των ερευνητών και ιστορικών, που έχουν εξαφανιστεί και που υποστηρίζουν ότι τα περισσότερα σημειριγά Αρκαδικά χωριά, είγαι δημιουργήματα των γεύτερων χρόνων από 1000 χρόνια και δώθε.

Καρψάτι της Αρκαδικής γης το χωριό Σέρβου, δεν αποκλείεται σε κάποια αγγωστή εποχή, να προϋπήρχε και νά χε την τύχη των άλλων χωριών. Γεωλογικώς εξεταζόμενος ο τόπος και η μορφολογία του εδάφους όπου το σημειριγό Σέρβου, κατά την εκτίμηση των γεωλόγων, παρουσάζει γεωλογικά προβλήμα-

τα, δύη σεισμοπαθή και μία προσεχειτική παρατήρηση της τοποθεσίας του, οδηγεί στην υποψία διτί το χωριό πιθανό γάλικης κάποτε άλλη μορφή και να κατεστράφη από ένα ισχυρό γεωλογικό φαινόμενο. Ή και από μια θαυματηρό βόσσο για έπαθε ομαδική, διεθνική καταστροφή των κατοίκων του που τάφηκαν προχείρως σ' δλητή την περιοχή. Όσοι έζησαν γάλικης και για ξαγακατοκήθηκε σε γεύτερα χρόνια.

Η ιστορία ενός τόπου δεν είναι ανεξάρτητη από τη γεγονότερη ιστορία της περιοχής που υπάγεται γεωγραφικά και μ' αυτή την έννοια, μέσα σε λίγες γραμμές, θα δώσουμε στον αργαργάστη την εικόνα των ιστορικών γεγονότων και της θεολογικής εξέλιξης των ανθρώπων μέσα στο γορτυνικό χώρο, σκιαγραφώντας έτσι, τη μερικότερη ιστορία του τόπου μας.

Σέρβου - Ιστορικά Περιοχής

Περιήγηση - Παυσανία

Από το Μικρασιάτη περιηγητή του αρχαίου κόσμου Παυσανία που το 174 μ.Χ. περιηγήθεις την Ελλάδα μας άφησε πολύτιμες πληροφορίες στο 8ο βιβλίο του «Αρκαδικά Παυσανία», μαθαίνομες ότι στην πεδινή Ηραία, θέση του σημερινού χωριού «Αγιάννης» όπως την είδε ερειπωμένη και περιγράφει ο ίδιος, ήταν η άλλοτε πολυάνθρωπη πόλη Ηραία (που το όγομά της πήρε από τον εκεί ναό της 'Ηρας ή κατ' άλλους από τον Ήλιοδωρο) με ζωγτανά τα κατάλοιπα πόλης αξιόλογης, με λουτρά, λαμπτρούς ναούς των Θεών 'Ηρας και Διογύσου και με αγορές, δρόμους περιπάτων και δενδροστοιχίες. Κέντρο της Αρκαδίας για μακρύ χρονικό διάστημα, με τα πρώτα αρκαδικά γομίζοματα.

'Ενας δρόμος, από τους κεντρικότερους της Πελοποννήσου της εποχής εκείνης, πλάτους 2,5 μ. τον οποίο ακολούθησε πηγαίνοντας στη Μεγαλόπολη, τον σδήγησε στην αρχαία πόλη Γόρτυνα, λίγο ανατολικά του Ατσίχολου απ' όπου και το όγομα της σημερινής Γορτύνιας. Ερείπια της οποίας, έχοντας οδηγό τον Παυσανία δρῆκε πρώτος ο 'Αγγλος συνταγματάρχης Λήκ και ευρήματά της έφεραν σε φως οι μέχρι σήμερα γενόμενες ανασκαφές.

Συγείζοντας την πορεία του προς το Ελληνικό, ομοίει για την πόλη Υψώντα «Ύψους πόλις επί ομωνύμου όρους κτισθείσα...», αποκαλεί το Ζυγοβίστι «Άγειρόσα» και μνημογεύει του ποταμό Λούσιο ή Γορτύνιο με τις δυο αρχαίες πόλεις Θεισόα και Τεύθιδα. Τοποθετώντας την πόλη Θεισόα στην περιοχή Καρκαλούς και την Τεύθιδα στη θέση της Δημητσάνας, γράφει:

«Τηγ δε Γόρτυνα ποταμίος διέξεισιν υπό των περιοίκων Γορτύνιος καλούμενος υπό δε των περί τας πηγάς Λούσιος, επί λουτροίς δη του Διός τεχθέντος, 'Εχει δε τας πηγάς εν Θεισόᾳ, τη δε χώρα Θεισόα, προσεχής κώμη Τευθίς εσεί». Εννοώντας, τη μεταφορά της Θεισόας στη Δημητσάνα, η οποία μόλις φέρεται ως επαρχιακή πόλη με το όνομα Δημητσάνα, το 965 μ. Χριστόν.

Τα αρχαία τείχη στη Δημητσάνα και τα ευρήματα, βάθρα από κολώνες, νομίσματα, τρίμματα αγγείων αρχαίας εποχής που δρέθηκαν στις πηγές του Λούσιου από την εκσκαφή του κληρικού λόγιου ερευνητή Δημητσανίτη Ιερώνυμου Βογιατζή στα 1872, καθώς και κείνα με επιγραφές, από τους καθηγητή αρχαιολογίας Γ. Οικονόμου το 1971 στο λοφίσκο, αριστερά του δρόμου προς Ράδου, βεβαιώγουν τα γραφόμενα από τον Παυσανία.

Σε άλλη του περιοδεία, κατά το διάστημα των τριών χρόνων παραμονής του στην Αρκαδία, ο περιηγητής, καθώς δηγείται, ακολουθώντας τη ροή του Λάδωνα, επισκέπτεται την αρχαία Θέλπουσα ερείπια της οποίας ακόμα σώζονται στη θέση «Βάγαιγα» αριστερή όχθη του ποταμού Λάδωνα, κοντά στο εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος. Τη βρήκε σχεδόν εγκαταλειμμένη αλλά με φανερά τα δείγματα παλιάς ακμής της, λείφαντα γαών και αγάλματα κι έφτασε στο Τουμπίτσι. Στο σημείο αυτό (Πάνσ. Αρκαδικά, Τόμ. Η' σελ. 57) ομιλεῖ καθαρά για τον ποταμό Τουθόα απ' όπου τα όνομα της γειτονικής Τσίπολης.

Δεν ομιλεί περί Λαργαδίων, γιατί χτίστηκαν πολύ αργότερα και αφήγει σκοτεινό το πέρασμά του από την ορεινή Ήραια και τα ορειγά και τα δύσβατα μέρη της Αρκαδίας, γιατί ήταν δύσκολη η μετάβασή του και γιατί από τις πληροφορίες που έπαιρνε μάθαινε πως μόνο ερείπια θά δριυσκε εκεί.

Δίδοντας εικόνα της ζωής του τόπου ο περιγγητής γράφει ότι δάση παρθένα κάλυπταν την περιοχή, γεμάτη άγρια θηρία και ότι οι κάτοικοι εκτός των άλλων ασχολούντο με την κατασκευή χεραμιδιών και τούβλων. Τα δάπεδα σπιτιών, τα τεράστια κιούπια, λαγήνες, οι υπερμεγέθεις, σκελετοί μέσα στους τάφους, καθώς και τ^ο άλλα μυκροαντικείμενα αγγειοπλαστικής που βρέθηκαν, επαληθεύουν τις περιγραφές του Παυσανία και τις ασχολίες των κατοίκων και οδηγεί στην υποψία μήπως εκείνης, της εποχής είναι οι τύποι χεραμιδιών που ξεχώθηκαν από μεγάλο δάθος στο σημείο του χωριού μας που προσαναφέραιμε.

Κάθοδος των Σκλάβων

Αιώνες σκοτεινοί, δύσκολοι, χρόνια κακοδαιμονίας και μαρασμού ακολουθούν μετά τον Παυσανία. Είναι η εποχή των Μεσαίωνα. Λαϊ βάρβαροι από Βαρρά Αγατολή και Δύση. Γότθοι, Ούγοι, Οστρογότθοι, εισδόλλουν στη χώρα με σημαντικότερο ιστορικό γεγονός, την κάθισδο των Σλάβων.

Βρισκόμαστε στα 746 μ.Χ. Είναι η εποχή, όπως γράφει ο Θεοφάνης (σελ. 354), που μαστίζει την Πελοπόννησο επιδημική, ασθένεια παγώλης (μαύρος θάνατος), φερμένης από ναυτιλόμενους της Νότιας Ιταλίας. Ο πληθυσμός έχει αραιώσει επικίνδυνα και ο Έλληνας βασιλιάς του Βυζαντίου Κοπρώνυμος, επέτρεψε ειρηνικά την κάθισδο των Σλάβων που εγκαταστάθηκαν στα ορεινά της Αρκαδίας με μια συγέξεια του ερχομού τους για πολλά χρόνια. Ζώντας δύο ποιμενικό και απαίδευτο γυργώντας άτακτα εδώ και νει, με του καιρού το πέρασμα καντά στις ελληνορωμαϊκές πόλεις και χωριά, έκαναν σλαβικές κατοικίες και όπου υπερτερούσαν πληθυσματικά και είχαν επιρροή, μετονόμασαν στη γλώσσα τους και όρη και ποταμούς και κοιλάδες και επαρχίες. Νέα ονόματα σλαβικής προέλευσης κάνουν την εμφάνισή τους. Δεν υπάρχουν πια Τευθίς, Ηραία, Θέλπουσα, Γόρτυς, Γύψους. Η Πελοπόννησος ονομάζεται Μορέας, η Αρκαδία, Μεσαρέα, η περιοχή όπου η σημερινή επαρχία Γορτυνίας σε χώρα των Σκόρπιων. Η Τευθίς, ονομάζεται Δημητσάνα, η Γύψους Στεμνίτσα και έγια πλή-

θος σλαβικών λέξεων εισέρχονται στην ελληνική γλώσσα όπως: (γκλάδα = το κεφάλι, ζακόνι = ο νόμος, κοκότσα = το καρύδι, κορύτος = η σκάφη, γνόμπρος = ειλικρινής, ρούχο = ενδυμασία, σάνη = το ποιμνιοστάσιο, στρούγκα, τσαγτίλα, βελέντζα κ.λπ., όλα αυτά, αφήνουν μακρυνό απόγχο του περάσματος των Σλάβων.

Ο ειδικός καθηγητής Σλαβολογίας Θεσσαλονίκης, Φαΐδων Μαλιγκούδης, που θέσαμε υπόψη τα τοπωγύματα του χωριού μας, για το αν στο ορειγό Σέρβου κατοίκησαν προσωρινά ή μόνιμα Σλάδοι, δρίσκει μεν ίχνη περάσματος Σλάβων, αλλά λίγες πιθανότητες μακράς διάρκειας μόνιμης διαμονής τους δίνει, διότι τα περισσότερα τοπωγύματα, αγήνουν σε νεότερους χρόνους.

Με την πάροδο του χρόνου οι Σλάδοι έποικοι αναμείχτηκαν με τους γνόπιους Έλληνες και επικράτησε το ελληνικό, με τις βαθιές του ρίζες πολιτιστικό στοιχείο. Στα 1050 μ.Χ. περίπου, το σλαβικό στοιχείο έχει εξαλειφθεί σχεδόν τελείως και οι Σλάδοι έχουν συγχωνευθεί με τους Έλληνες σ' ένα λαό.

Ακολουθεί αγαζωγόνηση της χώρας από την κακοδαιμονία του παρελθόντος και τις καταστροφές του τόπου, νέοι συγοικισμοί κάνουν την εμφάνισή τους στη Γορτυγιακή ύπαιθρο, νέοι, χριστιανοί ναοί χτίζονται πάνω στους παλιούς ειδωλολατρικούς και με τη φρούτιδα των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων η χώρα διοργανώνεται στρατιωτικά με τα λεγόμενα στρατιωτόπια, αλλά νέα περίοδος δειγών περιμένει τη χώρα.

Φραγκοκρατία

Αφεντάδες τώρα του τόπου το 1204 γίνονται οι Φράγκοι με τα περίφημα κάστρα που έκαναν, για να φρουρήσουν τον τόπο, σαν το κάστρο της Καρύταινας και της Κυράς το κάστρο, το κάστρο της Άκοδας, απέγαντι από τη Γαιδουρορράχη των Λαγκαδίων.

Δυστυχώς και για τούτη την περίοδο για τον τόπο μας, δεν έχομε κάποια συγκεκριμένα πληροφοριακά στοιχεία. Το «Χρονικό του Μορέως» ποίημα μακροσκελές γραμμένο από Φράγκο ποιητή, που περιγράφει τους φραγκοδυζαντινούς αγώνες, (πολέμους Ελλήνων - Φράγκων) παρουσιάζει τα πολεμικά γεγούτα της περιοχής, τόσο σκοτεινά και συγκεχυμένα, που δεν οδηγούν σε κανένα θετικό συμπέρασμα.

Το ιστορικό δεδομένο Κανδήλωρου Ιστορία Γορτυγίας (σελ. 87) και το σημειούμενο, Θ. Βαγενά (περιοδικό Αρκαδικά) ότι η γειτονική Δυσσαρέα — όνομα που δεν υπάρχει αλλού στην Πελοπόννησο — με τη γύρω περιοχή της, κατά τη μοιρασιά που κάναν οι Φράγκοι χωρίζονται το Μοριά σε 24 δαρωγίες και αυτές σε μικρότερα κομμάτια τα φέουδα, που ένα απ' αυτά αγήκε στη Μαργαρίτα, ξαδέρφη του διοικητή δαρώγου της Άκοδας, σημαίνει ότι και ο δικός μας τόπος τότε κατακινόταν. Και οδηγεί στην υποψία, ότι εκείνης της εποχής πιθανά κατάλοιπα, είγαι τα απομειγάδια τοίχων, τα ευρήματα βυζαντινής κοπής νομίσματα και, οι διάσπαρτοι τάφοι στην περιοχή Αγιαντριά και Ίθια, λείψα-

να κάποιας ανθρωποσφαιρής που γίνηκε στη διάρκεια τούτων των πολεμικών συγκρούσεων που η Γορτυγία τρεις φορές επαναστάτησε μόνη. Άποψη που δε μπορούμε να ριψοτιγδυέψουμε αλλά ούτε και ν' απορρίψουμε καί, μεταφέρει τους διαλογισμούς μας στα θρυλούμενα γύρω από το δουνό Φραζινέτα, όπου, κατά στοματική μας παράδοση έγινε στηγ περιοχή του Αγιαντριά - Φραζινέτας αιματηρή σύγκρουση μεταξύ Φράγκων κι Ελλήνων τέτοια, που ένα μίλι έτρεχε το αίμα και χάθηκε όλα το άγιος του στρατού.

Θρύλοι όμως και παραδόσεις που πάλι εδώ μπερδεύονται γιατί το όνομα Φραζινέτα - Φραζινέτο είναι αρδανίτικο, υπάρχει αρδανόγλωσσο χωριό Φραζινέτο, στην Κάτω Ιταλία από Αλβανούς απόδημους που εγκαταστάθηκαν εκεί στα 1465 μετά την κατάληψη της Αλβανίας από τους Τούρκους, αλλά και από πολιότερα και ο θρύλος, ξεπήδησε μάλλον, από τα διαδραματιζόμενα στηγ περιοχή μας μετά τηγ εξόντωση των Φράγκων πολεμικά γεγονότα, τις συγκρούσεις Εγετών και Τούρκων που με βοηθούς των Εγετών τους Αλβανούς, οι δυό πολέμιοι μάχονταν για το ποιός θα επικρατήσει στο Μοριά και 2000 Εγετοί σε ενέδρα που τους έστησαν οι Τούρκοι, σκέπασαν με τα κορμιά τους τα φαράγγια της Γορτυγίας.

Μετά από τη διείσδυση της Ελληνικής Ιστοριογραφίας στα Βεγέτικα και Ισπανικά Αρχεία, κάθισε τόσο έρχονται στο φως γέα στοιχεία που θα πρέπει να ξεθάψουν κάποτε την καταχωγιασμένη ιστορία του τόπου τηγ εποχής εκείνης.

Εμφάνιση του Σέρβου — Αλβανοί

Αν όμως τα στοιχεία που έχομε για τηγ περίοδο τούτη δεν είναι διαφωτιστικά, γιατί έχομε γα κάνομε με πηγές φτωχές, που δύσκολα μας επιτρέπουν να βλέπομε καθαρά την εικόνα των ιστοριούμενων του τόπου, πληροφοριακά στοιχεία για τη χρονολογική εμφάνιση του Σέρβου έχομε στη συγέχεια των χρόνων που ακολουθούν. Όταν στηγ Πελοπόννησο ήλθε το αρδανίτικο στοιχείο, καθώς ο Αγρισίλαος Τσέλαλης στο βιβλίο του «ο Πλαπούτας» γράφει: «Αλβανοί έποικοι, περί το 1440 περίπου, με αρχηγό τον Ισμαήλ Αγά, πέρασαν τον Αλφειό, αγένηκαν τηγ ορεινή Ηλεία και κατεσκήγωσαν στη θέση Λατζαΐκα όπου ήταν μικρός συγοικισμός κτηνοτρόφων από το χωριό Σέρβου Γορτυγίας». Εγώ και ο Γ. Χρυσανθόπουλος, «η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας» (σ. 14) γράφει: «Ο Ισμαήλ το 1438 ηγούμενος πολυαρίθμους αμάδος Αλβανών, εκ των καταλαδόγυων τηγ Κορώνην και Μεθώνην και διελθών τον Αλφειό, αγήλθε στηγ ορεινή περιφέρεια τηγ Ηλείας και κατεσκήγωσε στα Λατζαΐκα».

Γραπτή μαρτυρία για το πράγματι τότε κατοικούμενο μικρό χωριό Σέρβου, δρίσκομε σ' έγα αγαλυτικό κατάλογο (κατάστιχο τιμαρίων) του 1461 — 1463 που συγέταξε η τουρκική κυβέρνηση κυριεύοντας τηγ Πελοπόννησο, το 1460. Στο πρωτότυπο τούτο, που έχει διασωθεί στηγ Εθνική Βιβλιοθήκη «Κύριλλος και Μεθόδιος» της Σόφιας κι έχει εκδοθεί στα δουλγαρικά μεταξύ των άλλων χωριών της Αρκαδίας που είναι γραμμένα, αναφέρεται και το χωριό

Σέρβου με ολυγάριθμους κατοίκους και την ένδειξη, τρεις μόνο οικογένειες.

Αλλά, ποιοί ήταν οι Αλβανοί και πώς δρέθηκαν στο Μοριά; Τούτο και ερχόμαστε να εξετάσουμε. Λόγω των συγεχών πολέμων με τους Φράγκους και της εξασθένισης των πολεμικών δυνάμεων οι άρχοντες (δεσπότες) του Μυστρά, κάλεσαν για εγίσχυσή τους τους διεσπαρμένους στα διάφορα μέρη της Ηπείρου και της Θεσσαλίας Χριστιανούς Ορθόδοξους Αρβανίτες, που ήταν η ίδια ράτσα μ' αυτούς. Σκληροτράχηλοι και επιτηδευμένοι στην πολεμική τέχνη, πρόσφεραν την πολεμική τους υπηρεσία και συμμετείχαν με τους Έλληνες στους κοινούς αγώνες κατά των Τούρκων.

Από τους ομόθρησκους εκείνους αλβανόγλωσσους και κοινής καταγωγής με τους Έλληνες, ήταν η γενιά των Πλαπούταίων στου Παλούμπα από το Ψάρι Τριφυλίας, ο ναύαρχος Μιαούλης, ο Τζαβαλαίος, ο Μπότσαρης, η Σπετσιώτισσα Μπουμπουλίνα και τόσοι άλλοι, που υπήρξαν ηγετικά στελέχη του αγώνα και συνταύτισαν την τύχη τους με τους Έλληνες. Στον Κολοκοτρώνη, που χει στενούς δεσμούς μαζί τους, έδωκαν εμπιστοσύνη οι κλεισμένοι στην Τρίπολη Αρβανίτες και αφού θρήψαν, με το αποδυνάμωμα του στρατού των Τούρκων έγινε η άλωση της Τρίπολιτσάς στις 23 Σεπτέμβρη του 1821.

Αυτίθετη προς αυτούς ήταν η άλλη φάρα των Αρβανίτων κατοίκων της Β. Αλβανίας, Μουσουλμάνοι το θρήσκευμα, που ήρθαν σε βοήθεια των Τούρκων μαζί με κείγους που αλλαξιοπίστησαν, σαν τους Τουρκαλβανούς του Λάλα.

Μετακινούμενοι ομαδικά και κατά φάρες οι παραπάνω, ορθόδοξοι τούτοι πληθυσμοί με τα ζώα και τ' αγαθά τους σαν γεωργίο και κτηνοτρόφοι το 1383 - 1407 αλλά και αργότερα, εγκαταστάθηκαν στα ορεινά και μισοορεινά της Πελοποννήσου. Συνηθισμένοι στην τραχειά ζωή συνετέλεσαν στην αγάπτυξη της κτηγοροφίας και την έγταση των γεωργικών καλλιεργειών έτσι, που άλλαξε μορφή, σ' τόπος.

Ομάδες του αρβανίτικου αυτού στοιχείου διέπει και Κανδηλώρου Ιστορία Γορτυγίας σελ. (207) που εγκαταστάθηκαν στα ορεινά της Αρκαδίας και τα χωριά της ορεινής Ήραίας Παλούμπα, Σέρβου, Λυκόβρεσι, Ψάρι, Σαρακίνι, Μπουγιάτι, αυτοί και οι γειτές, τους, με του καιρού το πέρασμα συγχωνεύτηκαν με τους Έλληνες. Άφησαν δικαίως σαν ίχνη της διαμονής τους τα τοπωνύμια και αγροτικές λέξεις που αφθονούν στην περιοχή, σαν τα τοπωνύμια του χωριού μας: Μπρίνια (= πουρναρότοπος), Γκρόπα (= τόπος βαθύς, λάκκος), Γκούριζα (= δραχότοπος), Σκίπιζα (= αητοφωλιά), Μαζαράκι (= από το Μαζαράκης, καταγόμενος από το Μάζι της Αλβανίας) καθώς και τόσες άλλες ονομασίες και τοπωνύμια. Χαρακτηριστικό είναι το όνομα του χωριού Ντάρα Μαγτινείας, όνομα αρβανίτικο, που μέχρι τελευταία μιλούσαν τ' αρβανίτικα.

Από τους πρώτους κατοίκους Αρβανίτες ανάμειχτους με τους προκατόχους τους γενέπιους Έλληνες ζώγιτας σε σπιτοκάλυβα υπό μορφή ποιμενικού οικισμού αποτελέστηκε το χωριό Σέρβου και συγείζει την πορεία της ζωής του στα χρόνια της σχλαβιάς που υποτάσσεται η χώρα, κάτω από Τούρκους και Εγετούς.

Ενετοκρατία

Ακολουθώντας την ιστορική του μοίρα, το χωριό Σέρβου, αφού πέρασε σκλαδωμένο την πρώτη Τουρκοκρατία (1460 - 1685) κυρίαρχοι του τόπου για τριάντα χρόνια (1685 - 1715) γίνονται οι Ενετοί. Διωγμένοι από τους Τούρκους στα 1500 από την Πελοπόννησο, με τη βοήθεια τώρα (1687) των Ελλήνων και Αλβανών, ξαναπαίρουν την Αρκαδία, κυριεύοντας το κάστρο της Καρύταινας και αιχμαλωτίζοντας 1300 Τούρκους μέσα σ' αυτό και εκθρονίζουν τους Τούρκους δυνάστες από το Μοριά.

Οι Ενετοί, που για τριάντα, χρόνια διαφεύγειν τον τόπο, έκαναν απογραφή δύλων των πόλεων και χωριών του Μοριά. Σύμφωνα με τη βενέτικη εκείνη απογραφή των κατοικημένων τόπων που έγινε το 1691 και δημοσιεύτηκε το 1700 η επαρχία Γορτυνίας, τότε επαρχία Καρύταινας και μεγαλύτερη σε έκταση από τη σημερινή, που μετονομάστηκε από τους Φράγκους σε «TERITORIO DI GARITENA», μεταξύ των άλλων χωριών που περιλάβανε, αναφέρονται και τα δυο χωριά, Σέρβου και Αρτοζίνος «SERVON ARTOZINOS». Σε βενέτικα ακόμα έγγραφο του 1698 αγαφέρεται ότι του Σέρβου είχε τότε 23 οικογένειες.

Ας εξετάσουμε τώρα, παράλληλα με την ιστορική εξέλιξη και χρονολογία, εμφάνιση του Σέρβου, την παραγωγή κι ερμηνεία της λέξεως Σέρβου.

Όνομα του χωριού Σέρβου

Η πρώτη εντύπωση που σχηματίζει κανείς στο άκουσμα της λέξης «Σέρβου» είναι ότι από κάποιον που ήρθε από τη Σερβία ή τους Σέρβους που έφτασαν εδώ, το χωριό πήρε το όνομα Σέρβου.

Τούτο όμως είναι πλάγη και αλλού πρέπει γ' αναζητήσουμε την αλήθεια.

Αρχικά πρέπει να σημειώσουμε ότι στον ελληγικό χώρο, υπάρχουν τα παρακάτω τοπωνύμια που έχουν γλωσσική ομοιότητα με το τοπωνύμιο Σέρβου, χωρίς κανένα απ' αυτά να έχει τη ρίζα προέλευσής τους στη Σερβία.

ΣΕΡΒΑΙ·Ι·ΚΑ: Χωριό κοινότητας Καστορίου επαρχία Λακεδαίμονος, γομού Λακωνίας. Οικισμός, που έγινε από Σερβαίους που μετανάστεψαν εκεί επί Τουρκοκρατίας.

ΣΕΡΒΙΑΝΑ: Χωριό, έδρα ομώνυμης κοινότητας, επαρχία Δωδώνης Νομού Ιωαννίνων. Κάτοικοι χωριού 346, κάτοικοι κοινότητας 695.

ΣΕΡΒΩΤΑ: Χωριό, έδρα κοινότητας νομού Τρικάλων, κάτοικοι 694!

ΣΕΡΒΙΑ, τα: Κωμόπολη έδρα ομώνυμης κοινότητας, επαρχία και νομού Καζάνης, κάτοικοι 4.342. Εγώ όμως στην ελληνική επικράτεια δε συγαντάμε κανένα χωριό με το όνομα Σέρβου στο ελληνικό λεξιλόγιο, υπάρχουν πολλά επώνυμα «Σέρβος» όπως υπάρχουν και τα επώνυμα Γάλλος, Γερμανός, Αλβανός κ.λπ. που είγαι ονόματα καθαρά ελληνικά, άσχετα αν έχουν γλωσσική σχέση με άλλες χώρες.

Προτού οι Σέρβοι κάνουν την παρουσία τους στην Πελοπόννησο, από τον καιρό ακόμα της Φραγκοκρατίας όπου οι Ενετοί κράτησαν τα παράλια της Πελοποννήσου και αποδλέποντας να γίγουν κυρίαρχοι δύο του Μοριά σε διαδοχή των Φράγκων, έρχονταν γι' αυτό σε συνεχείς συγκρούσεις με τους Τούρκους, χρησιμοποιούσαν Έλληνες μισθιστούρους.

'Ετσι στις καταστάσεις του ενετικού στρατού όπως αναφέρεται στα «Γορτυνιακά Β' Τόμος» της Βιβλιοθήκης Δημητσάνας (Συμβολή στο τοπωπυμικό Αρκαδίας Γ. Μαύρου), μνημονεύονται 11 στρατιώτες με το όνομα Σέρβας ή Σέρβος με πρώτο στη σειρά το όνομα ANDREA SERVA (Αγδρέα Σέρβα) έτος 1409 και σημείωση του συγγραφέα ότι η ίδρυση του εξωκλησίου του Αγίου Ανδρέα στου Σέρβου πιθανόν να οφείλεται στον πρώτο τούτο Αγδρέα Σέρβα. Δεδομένου ότι από τότε υπήρξε το όνομα Σέρβος και ότι πολλά ονόματα χωριών και πόλεων, προέρχονται από επώνυμα, ή ονόματα βαπτιστικά του πρώτου κατοίκου τους, ευλόγως οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το σημερινό Σέρβου, που ο γλωσσικός του τύπος προφέρεται με τη γενική ενικού «του Σέρβου», όπως έχει επικρατήσει να γράφεται επισήμως στις απογραφές του Κράτους, πήρε την ονομασία από τον πρώτο του κάτοικο, που λεγόταν Σέρβος. Και εγκαταστάθηκε εδώ, αγ όχι παλαιότερα, σε εποχή που οι Βυζαντινοί είχαν τα λεγόμενα στρατιωτέπια και ανέθεταν σε ορισμένους ισχυρούς την οργάνωση των τόπων για τις στρατιωτικές τους ανάγκες, ο πρώτος τούτος Σέρβος να έρριξε ρίζες σε τούτο το τόπο, τώρα και πίσω από 500 χρόνια.

Τον πρώτο κάτοικο Σέρβο, διαδέχτηκε άλλος Σέρβος αλλά με το πέρασμα των αιώνων, ήρθαν άλλοι κάτοικοι, η γενιά του χάθηκε και, έμεινε το χωριό στο όνομά του.

Έκφράζουμε την ευχή, στις καινούργιες γενιές των Σερβαίων, να δηγει κάποιος νεότερος μελετητής, που ν' ασχοληθεί και να ερευνήσει βαθύτερα το όνομα Σέρβου, για περισσότερη αλήθεια.

Τουρκοκρατία

1. Γενική εικόνα του χωριού

Στην ερευνητική μας προσπάθεια για να δρούμε πληροφοριακά στοιχεία που να μας δίγουν μια κατά το δυνατό καθαρή εικόνα της ζωής των υποδούλων σε γεγονότα τοπικής σημασίας και ειδικά για το διάστημα της πρώτης Τουρκοκρατίας 1460 — 1685, λίγες ειδήσεις έχομε, η ιστορία σωπαίνει και μόνο για τη δεύτερη Τουρκοκρατία, μετά το διώξιμο των Ενετών από το 1715 και δώθε, έχομε ορισμένες γραπτές μαρτυρίες, πέρα από την παράδοση, που αποτελεί πηγή ιστορίας.

Στο μικρό και απόμερο χωριό Σέρβου, με σπίτια ισόγεια, τύπου καλύδας και κάτω από άθλιες συνθήκες διαβίωσης, δρίσκουν καταφύγιο οι κυνηγημένοι των κάμπων και οι κατατρεγμένοι της πεδινής Ηραίας από τις επιδρομές των Τουρκαλβανών του γειτονικού Λάλα. Οι Τούρκοι έμεναν κυρίως στα κέντρα και λίγοι απ' αυτούς δρίσκουν διεσπαρμένοι στην ύπαιθρο σαν διοικητικοί υπάλληλοι και φοροεισπράχτορες. Ένας αξιόλογος αριθμός Τούρκων στρατιωτών και κατοίκων έμενε μονίμως στα Λαγκάδια και στην Καρύταιγα.

Στα ορειγά, η σκλαβιά γινόταν λιγότερο αισθητή, αλλά η ζωή δεν έπαινε να είναι ζωή σκλάδων προς τυράννους, κατακτητές, που στο διάστημα της μακροχρόνιας σκλαβιάς, μέσα από μπόρες και διωγμούς, σε στιγμές κινδύνου, έτρεχαν για κρυφτούν σε απόκρημνα και απρόσιτα μέρη.

Τα ξεχασμένα μέσα στην ερημιά σπήλαια, τόποι προσκυνήματος, θύμισες και μνήμες ιερές στις θέσεις Δριψών, Σπηλιασθράκες, Τρανή Σπηλιά, με πολεμιστέρες, πάνω σ' απότομα βράχια χρησιμοποιούσαν οι πρόγονοί μας για άμυνα κατά του κινδύνου και για κατοικία, κρυψώνες της οικογένειάς τους και για φύλαξη των τροφίμων τους, τρώγοντας χυλό για τη συντήρησή τους.

Ευδικότερα, τα σπήλαια τούτα, υπήρξαν γι' αυτούς, το καταφύγιο κατά τους διώγμους των κλεφτών και τις επιδρομές των Αράδων του Ιμπραήμ.

Μια επιτόπια επίσκεψη, σε κάνει να μένεις έκθαμβος μπρος σε τούτα τα ταφμούρια μέσα σε απόκρημνα και απροσπέλαστα βράχια. Έκπληκτος, για την οχυρωματική τέχνη, και τις εξαντλητικές προσπάθειες που κατέβαλαν σαν σταυραγητοί των βράχων, αλαφροπάτηδες, οι πρόγονοί μας για να τα χτίσουν. Τεκμήρια αμάχητα της μαχητικότητας και του αδούλωτου πατριωτικού φρογήματος των κατοίκων. Να αγτιστέκονται στους επιδρομείς.

Η δρύση Καρκασάνη (Καραχασάνη), απ' όπου περνούσε άλλοτε ο δρόμος, λέξη σύνθετη από το Καρά = μαύρος. Χασάν = τούρκικο βαφτιστικό και προσθήκη της ελληνικής κατάληξης — ης Χασάνης, είναι όνομα Τούρκου σημαίνοντα της περιοχής που περγώντας τακτικά από και όπως λένε, εύρισκε πως είχε το χωγευτικότερο νερό. Το τοπωνύμιο «Μισελίμη» έχει σχέση με τη λέξη Μουσελίμης που σημαίνει Τούρκος διοικητής.

Τον Αυτρέα Ντάρα, λέει η παράδοση (βλέπε ιστορ. Αρτοζήγου), τον τραυμάτισαν οι Τούρκοι στη Μπριτσιά (Σφυρίδα), που ρθε μαζύ τους σε συμπλοκή κι είμεινε από τότε κουτσός (Κουτσαντράς).

Στο μικρό Στρίκο, ορφανό από πατέρα, με κιτάπι (χαρτί), που πήρε από τον αγάπη της Καρύταινας η μάνα του πληρώνοντας μερικά γρόσια, παρεχώρησε μια μικρή έκταση στη Σφυρίδα για να καλλιεργήσει περιβόλι.

Ο Μπόρας, από τους πρώτους κατοίκους του χωριού λέει η παράδοση, διέσωσε το χωριό από τον κίνδυνο, παραπλαγώντας τους Τούρκους.

Ιστορικής σημασίας γεγονός είναι το χτίσιμο της πρώτης μικρής εκκλησίας Ζωαδόχου Πηγής που θ' αναφερθούμε στο κεφάλαιο των εκκλησιών του χωριού.

Οι παλιές γερόγυνισσες του χωριού διηγούνται ότι όπως είχαν ακούσει από τις γιαγιές και μαγάδες του, υπήρξε περίπτωση, που σ' εποχή παιδομαζώματος, καθώς πλέγαν στη δρύση, έκρυψαν τα παιδιά κάτω από το καζάνι, για μην τους τα πάρουν οι Τούρκοι. Ζωγτανή είναι η παράδοση για τη γέννηση του Παπαγιώργη Κωνσταντόπουλου και τη διαφύλαξή του στη σπηλιά του Μαλικερίθρι, στη Μακρυάλακα τον καιρό του Ιμπραήμ.

Ο Άγγλος περιηγητής Λήκη, σε περιήγησή του το 1805 ξεκινώντας από τη Δημητσάνα και με δρομολόγιο τη Ζάτουνα προς Ηραία, αναφέρει ότι ξαγκαντίζοντας, είδε από μακριά, από τα απέγαντι Σερβαίκα δουνγά, για φαντάζει το μικρό χωριό Σέρβου το οποία δεν επισκέφτηκε λόγω του καιρού. Ο δε Γάλλος ιστοριογράφος Πουκεδίλ όταν επισκέφτηκε την Καρύταινα στα 1815 και αντέγραψε από τα επίσημα βιβλία του τότε Τούρκου διοικητή τους πληθυσμούς των χωριών, γράφει, πως του Σέρβου είχε 150 κατοίκους.

Αλλάς ας περιγράψουμε σε συντομογραφία, σ' όλες της τις μορφές την ιστορική εικόνα της ζωής του τόπου.

2. Διοίκηση — Φόροι

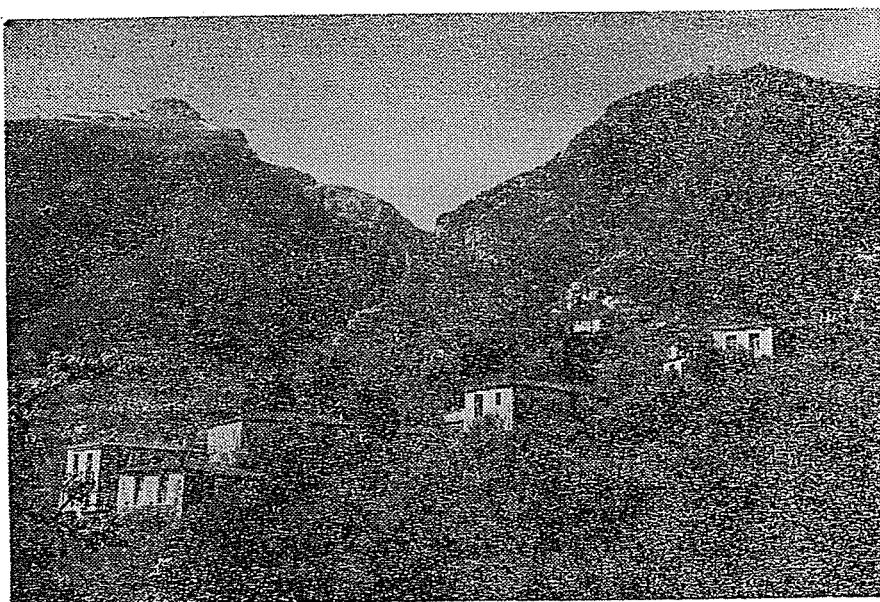
Για τη διοίκηση των χωριών και κωμοπόλεων οι Τούρκοι χρησιμοποιούσαν Έλληνες σαν τοπικούς άρχοντες. Αυτοί ήσαν οι λεγόμενοι προεστοί ή δημογέροντες που εκλέγονταν κάθε χρόνο από τους κατοίκους ή τους επέβαλαν οι ίδιοι οι κατακτητές και φρόντιζαν για όλα τα ζητήματα, υπεύθυνοι, απέγαντις των Τούρκων για την τάξη και την ησυχία του τόπου και την καταγομή των φόρων μεταξύ των κατοίκων.

Πολλοί από τους προεστούς ζώντας στα κέντρα οι λεγόμενοι Κοτζαμπάσηδες (κοτζάμπ = άρχοντας) πληριστάν και υπηρετούσαν τους Τούρκους για να

πλουτίσουν και είχαν την εύγοιά τους, αδικώντας πολλές φορές τους ομοεθνείς, πατριώτες τους. Σαν όμως ήρθε η ώρα του ξεσηκωμού, όλες οι τάξεις των Ελλήνων κινήθηκαν με ευθουσιασμό. Οι προεστοί και οι κοτσαμπάσηδες έδειξαν κι αυτοί ειλικρινή ευθουσιασμό, προσφέροντας τα πλούτη τους και γινόμενοι παράδειγμα ευτολμίας και αυτοθυσίας στον αγώνα.

Τραγός κοτσάμπασης ήταν ο Ιωάννης Δεληγιάννης (Μωρογιάννης) που σφάγηκε στα Λαγκάδια μέσα στο σπίτι του το 1816 σε ηλικία 76 χρόνων, ως ύποπτος του ξεσηκωμού και ο οποίος μαζί με τους εννιά γιούς του, πρόσφερε αγεκτίμητες υπηρεσίες στον αγώνα.

Πάνω από τους γνόπιους άρχοντες στέκονταν οι Τούρκοι αφεντάδες. Διοικητής της Πελοποννήσου ήταν ο πασάς (Μόρα - Βαλεσής), με έδρα την Τρίπολη που είχε υπό την εξουσία τους διοικητές των επαρχιών (Βόειοδες) και

Αποψη του χωριού Σερβαίκα Λακωνίας.

κείνοι, τους κατά τόπους αγάδες και σπάσηδες που μάζευαν τους φόρους από τους προεστούς των χωριών, τα εκτελεστικά όργανα των Τούρκων.

Πολλοί και δαρείς ήσαν οι φόροι των ραγιάδων. Τέτοιοι, γενικοί φόροι που πληρώγονταν μέχρι και το τελευταίο χωριό ήσαν:

Ο φόρος της δεκάτης (χαράτσι), που πλήρωναν οι ραγιάδες 10 στα 100 σε είδος ή σε χρήμα (γρόσια), από τα δημητριακά που παράγανε, μετριόταν στ' αλώγια και ήσαν υποχρεωμένοι οι καλλιεργητές για κουβαλούν με τα ζώα

τους στις αποθήκες των Τούρκων. Ο στρεμματικός, που επιβαλλόταν στα χτήματα, στα περιβόλια και η διπλή φορολογία στα αμπέλια, ως στρεμματιάτικα και κρασιάτικα. Φόρος επί των γιδοπροβάτων που μετριόταν κάθε χρόνο, ανά 2 παράδες φορολόγηση, κατά κεφαλή. Φόρος επί των μεγάλων ζώων και ξεχωριστός φόρος για τα γουρούνια, τα λεγόμενα γουρουνιάτικα ανά 4 παράδες κατά κεφαλή. Φόρος ιδιαιτέρος, πληρωνόταν για τη συντήρηση της οικίας του Βοεβόδα (Κουντουμέν), φόρος για το Σουλτάνο (Νοδιούλ), φόρος για το Μόρα Βαλεσή (Ναφεριέ), φόρος σε κάθε επαρχία για 200 ταχυδρομικά ἀλογα για τους ταχυδρόμους του Σουλτάνου και των πασάδων (Μεζηχλανίδες). Καθώς και διάφοροι άλλοι έκτακτοι φόροι που επιβάλλονταν αναλόγως των αναγκών, ενώ δεν ήταν δύσκολο αν ένας φόρος δεγκ ήταν αρκετός, να ζητηθεί περισσότερες φορές.

Σε πίγακα καταγραμής φόρων κατά χωριά του έτους 1819, αναφέρεται ότι του Σέρδου (Σέρβος), υποχρεωνόταν στην πληρωμή 4693 γροσίων ετησίως, με επί πλέον καθυστερούμενα 302,7 γρόσια.

Σε εξογκωματική μας έρευνα για εξακριβώσουμε τους φόρους των Σερβαίων σε παλαιότερη εποχή, αγακαλύψαμε το παρακάτω ιστορικό έγγραφο, που ανήκει στα Σερβαίκα, συγοικισμό που έγινε από Σερβαίους.

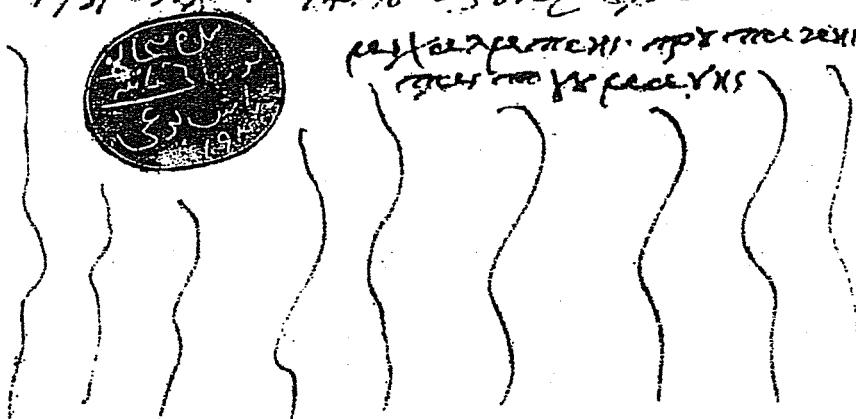
Το έγγραφο τούτο με ημερομηνία 14 Ιουλίου 1781 χρονολογείται στην εποχή του Ορλώφ όταν ολόκληρος ο Μοριάς ξεσηκώθηκε σ' επανάσταση, η οποία δύμας καταστήστηκε και οι Τούρκοι σ' όλα τα χωριά και τις πόλεις του Μοριά εξαπέλυσαν εξογκωτικό διωγμό. Πολλοί κάτοικοι μη μπορώντας να υποφέρουν τις ληστείες και βαρδαρότητες των Τεύρκων και Αλβανών και τους δυσβάστακτους φόρους, εγκατέλειψαν τις πατρίδες τους. Σ' αυτή την περίοδο φυγής, κάποιοι Σερβαίοι αφήνοντας τις εστίες τους και για να δρουν απόδοτικότερη απασχόληση εγκαταστάθηκαν στην περιφέρεια αυτή της Λασιωνίας που από τον τόπο καταγωγής τους πήρε το όνομα «Σερβαίκα». Όπως τούτο έγινε και με τον εκεί συνοικισμό Δημητσαναίκα, που έγινε από Δημητσαγίτες.

Επί Τουρκοκρατίας κάθε χωριό του Μοριά με όποια μετακίνηση των κατοίκων κι αν γιγόταν, πλήρωνε υποχρεωτικά, τον ορισμένο φόρο. Οι κάτοικοι που έμεναν και δε μπορούσαν γ' αναλάδουν τα φορολογικά βάρη εκείνων που έφευγαν διαμαρτύρονταν στον Τούρκο διοικητή του Μοριά — όπως προκύπτει από επίσημα έγγραφα που σώζονται — και η εξουσία διέταξε τα φορολογικά όργανα της νέας περιοχής των αποδήμων, να φροντίσουν για την είσπραξη των φόρων που αγαλογούσαν στους ξεγόφερτους κατοίκους.

Τούτο έγινε και με τους εκεί Σερβαίους που τους επιβλήθηκε να πληρώσουν το χαράτσι που βλέπουμε.

2492

αριθμούς σε γένεσης το χαράτζι της ομορφίας.
 Η εποχή που αντικαθιστά την παλαιότερη είναι — σχεδόν μόνο για την
 διατήρηση της παλαιάς χρονιάς για την αποστολή της ημέρας της Αγίας Παναγίας
 με την οποία μεταφέρεται η θεοτόκη στην Κύπρο —
 1781 Ιουλίου 14. Τότε με σκεπτικό —

Έλαβα από τους Σερβαίους το χαράτζι τους και το μαχτού τους (= οφειλή τους) ριάλια πεντήκοντα οκτώ γραφή νούμερο 18 και εξόφλησαν την μπαριό χρονιά (= παρούσα χρονιά) και τους έδωσε τον τεσκερέ μου (απόδειξή μου) βουλωμένον με τη δουλα ψου την αφεντική.

1781 Ιουλίου 14 Σκαρδαμούλα

Τ.Σ. Μιχάληπερης Τρουπάκης
Πάσπογου (= Διοικητής) Μάνης

Μετεπαναστατικά, οι εκεί έποικοι Σερβαίοι, διώχτηκαν από τους ντόπιους κατοίκους της περιοχής. Έμεινε όμως η ονομασία «Σερβαΐκα», όπως μας πληροφορούν με αλληλογραφία οι εκεί σημεριγοί κάτοικοι.

Σχετικά με τις μετοικιγήσεις και τον ξεπατρισμό των κατοίκων στους μαύρους εκείνους χρόνους (1769 — 1785) γράφουν οι ιστορικοί: Τα δεινά της δουλειάς ανάγκασαν τους κατοίκους λαμβάνοντας μόνο το 1/10 της αξίας, γα πουλήσουν τις περιουσίες και τα χωριά τους σε διάφορους Τούρκους ισχυρούς, Σουλτάνας, Τζαμιά, Βεζύρηδες, Μεγιστάνες. Εποιησαν τις ιδιοκτησίες τους στην ελληνική γη, οι Τούρκοι τσιφλικάδες που κάθε τόσο άρπαζαν τα χτήματα των Ελλήνων και κατάγνησε σε μια απογραφή το 1828 για δρεθούν ότι τα τούρκικα κτήματα ήταν τριπλάσια από τα ιδιωτικά χριστιανικά κτήματα.

Χαρακτηριστική εικόνα των μετακιγήσεων και της μορφής των χωριών

την εποχή εκείνη μας δίγει εδώ, ο Κανέλλος Δεληγιάννης στα απομνημονεύματά του, γράφοντας: «Στην επαρχία Καρύταινας, πουλήθηκαν τότε πολλά Γορτυνιακά χωριά». Και στη συνέχεια του κειμένου συμπληρώνει για τον άρχοντα του Μοριά πατέρα του Μωρογιάννη, «Άλλα στα 1790 λαβών ισχύν ο πατήρ μου παρά τη Οθωμανική Κυβερνήσει τα εξηγγόρασε δλας αυτά».

Του Σέρβου σύμφωνα με τα αναγραφόμενα φαίνεται για βρισκόταν κάτω από την επιρροή των Τούρκων (ιδιοκτησία τούρκικη). Άλλα στα τελευταία χρόνια της σκλαδιάς, γίνεται εξουσιαστής ο Δεληγιάννης, με υποχθέωση πληρωμής μόνο εγός φόρου στους Τούρκους.

3. Θρησκευτική και πνευματική ζωή

Σκοτάδι και πνευματικός μαρασμός πλάκωσε τη χώρα σαν αφεντάδες και κυρίαρχοι του τόπου γίνονταν τώρα οι Τούρκοι. Τα σχολεία κλείνονται, οι δάσκαλοι και οι άνθρωποι του πνεύματος κάτω από το βάρος του ζυγού ξεπατρίζονται. Η ελεύθερη λατρεία και η αγάπτυξη της πνευματικής ζωής παρεμποδίζεται. Στον Πατριάρχη δίνονται ορισμένα δικαιώματα, το προνόμιο του Εθυάρχη, αλλά στην ουσία ο αγώνας εκκλησιαστικός άρχοντας ξεφτιλίζεται, αφού η χριστιανική πίστη καταπιέζεται και απαγορεύεται το χτίσιμο και γούργιων γαών ή και η επισκευή των υπαρχόντων παλαιοτέρων.

Κάθε καρφί που καρφώνεται σε χριστιανική εκκλησία εθεωρείτο από τους Τούρκους ότι καρφώγεται απ' ευθείας στην καρδιά του Μωχαμέτη. Στάδιους (αχούρ), θεωρούσαν οι Τούρκοι τους ναούς και δε δίσταζαν να μπαίνουν μέσα έφιπποι. Και οι χριστιανοί αναγκάζονται να κατασκευάζουν μικρές τις πόρτες και σχισμές ύ' ανοίγουν, αντί παραθύρων για τη διάσωσή τους από τους βανδάλους.

Αλλά και αυτή η χρήση καμπάνας, δεν επιτρέπεται στους γαούς χωρίς αδεια και αυτί γι' αυτές καλούν τώρα τους πιστούς κρυφά στη λειτουργία τα σήμαντρα των εκκλησιών που ήσαν κυρίως ξύλινα κρουόμενα, σανίδες, ή μέταλλα κρουόμενα, ως σήμερα σε μερικά μοναστήρια.

Σε τέτοια περίοδο αυστηρής απαγόρευσης τοποθετείται το ιστορικό της πρώτης μικρής εκκλησίας Ζωοδόχου Πηγής του χωριού, που θ' αναφερθούμε αγαλυτικά στο κεφάλαιο των εκκλησιών.

Τον αυστηρό νόμο κατά των εκκλησιών, αναίρεσε ο Σουλτάνος Σελήμ ο Γ' ο οποίος έδωκε το δικαίωμα επισκευής αλλά και ανέγερσης νέων εκκλησιών αντί βαριάς φορολογίας.

Αυτής της εποχής χτίσμα, 2—3 δεκαετίες προ της Επανάστασης, πρέπει να είναι η πρώτη μικρή σε χώρο, ενοριακή μας εκκλησία της «Κοιμήσεως της Θεοτόκου», αφού από παράδοση έχει μείνει ότι χτίστηκε επί Τουρκοκρατίας. Ως δεδομένο και για συγκεκριμένο χρόνο κατασκευής το (1811), έχουμε την ανέγερση των δύο εκκλησιών «Άγιοι Ταξιάρχαι» και «Ιωάννης ο Πρόδρομος» των Λαγκαδίων, που έγιναν από τους Λαγκαδιγούς τεχνίτες μέσα σε

40 μέρες καθώς και κείνης, του Αγίου Γεωργίου Στεμνίτσας, σε 70 ημέρες. Πιστί αυτό το περιθώριο χρόνου έδωσε ο παςάς της Τρίπολης, αντί φορολογίας, για να μην παίρνουν οι εκκλησίες όψη μεγαλοπρεπή.

Αλλά, πώς διατήρησαν τη γλώσσα τους οι Έλληνες στα χρόνια της μακρόχρονης σκλαβιάς;

Αφού σχολεία δε λειτουργούσαν και ειδικά στα 150 πρώτα χρόνια, και αφού γράμματα μέχρι κάποιου βαθμού γνώριζε πολύς κόσμος, κάπου πρέπει να τα θαψε. Δεγ υπάρχει καφιά γραπτή μαρτυρία για το πού τα έμαθε. Δύσκολο δεν είναι για το συμπεράνομε, ότι τα έμαθε από τους ιερείς μέσα στους νάρθηκες των εκκλησιών, όπως και από τους μοναχούς μέσα στα απόμερα μοναστήρια όπου μπορούσαν να φτάσουν ως εκεί, τα λεγόμενα από το λαό «Κρυφά Σχολεία».

Χωρίς συστηματικούς δασκάλους, χωρίς διδακτέα ύλη, χωρίς προγράμματα και μεθόδους, χωρίς διδακτικά και τετράδια, με δασκάλους τους ιερωμένους, με τα Οκτωήχι και τα Ψαλτήρι, και με το να μαθαίνει κατόπι ο ένας του άλλο, μάθαινε ο κόσμος εκείνος της απελπισίας να γράφει και να διαβάζει και να μη μείνει το 'Εθνος αναλφάβητο.

Άλλωστε τί δρεξη για μάθηση να είχαν. Οι άνθρωποι μὲ τη φτώχεια τους κοίταζαν το πώς θα ζήσουν και λίγα γράμματα, τους ήταν αρκετά, αρκει να ήξεραν να δάξουν την υπογραφή τους.

Φωτεινός φάρος των γραμμάτων στους σκοτεινούς εκείνους χρόνους, στάθηκε η Δημητσάνα. Με το προνόμιο που απέσπασε από το Σουλτάνο να κηρυχθεί δακούφιο και να μείνει απείραντη από τους Τούρκους, πληγ μιας μικρής φορολογίας, η περίφημη μονή του Φιλοσόφου, εκεί στις χαράδρες του ποταμού Λουσιού, ιδρυμένη λίγο χρόνο προ του έτους 964 μ.Χ., που το 1764 μεταφέρθηκε στη Δημητσάνα, υπήρξε εστία φωτός, ακτινοβόλο πνευματικό κέντρο.

Οι μαθητές που δημιύναν απ' αυτή, γίνονταν οι ίδιοι δάσκαλοι σε κάποιου τύπου σχολείου (σχολές) μεγαλύτερης μόρφωσης, που ιδρύθηκαν στα Λαικάδια, στη Βυτίνα, στη Στεμνίτσα, στα Μαγούλιανα που έμαθε γράμματα ο Απομνημονευματάρχης της Επανάστασης του 1821, Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος) και στα κοινά λεγόμενα σχολεία που λειτουργούσαν σ' ορισμένα χωριά όπου και μάθαιναν λίγα κολυδογράμματα τα παιδιά των πλησιέστερων χωριών.

Στην περιοχή της Ηραίας με τα στοιχεία που έχουμε φαίνεται πώς δεν υπήρχαν σχολεία εκτός από την Παλούμπα, που μεταπελευθερωτικά ο στρατηγός Δ. Πλαπούτας με έγγραφό του (10 Ιουλίου 1830), ζητάει από το Υπουργείο της Γραμματείας την ίδρυση στην Παλούμπα Σχολής (τύπος μονοετούς φοίτησης) γιατί οι μαθητές του εκεί λειτουργούντος κονού σχολείου, εξαναγκάζονταν να μεταβαίνουν σε μακρινά σχολεία.

Το ανύπαρκτο της λειτουργίας σχολείου στου Σέρδου στα χρόνια της σκλαβιάς, συμπεραίνεται από τα γραφόμενα στα απομνημονεύματα του Κανέλ-

λου Δεληγιάννη, ο οποίος μιλάει για κάποιας μορφής σχολείο που με ενέργεια του πατέρα Ι. Δεληγιάννη (Μωρογιάννη), ιδρύθηκε στο μικρό χωριό Σέρβου, «Κουτσοχώρι» όπως το αποκαλεί. Το σπαίο δριώς, φαίνεται σταμάτησε να λειτουργεί, στα χρόνια της Επανάστασης που ακολούθησε.

4. Κλεφτουριά (Μνήμες - Θρύλοι)

Ο εθυηκός παλιμός που δογεί τις καρδιές των Ελλήνων για λευτεριά δρίσκει την έκφραση και αποκορύφωμά του σε μια τάξη φιλελεύθερων Μωραΐτών. Είγαι η κλεφτουριά και η αριματαλωσύνη με τα περίφημα λημέρια και στα κορφοδούνια, στις σπηλιές και τις λαγκαδιές των αρκαδικών διουγών που με το τραγούδι και την παλληκαριά, κρατούν το Έθνος ξύπνιο.

Ονομαστοί κλεφτοκαπεταναίοι εκτός από τους Κολοκοτρωναίους και τους Πλαπουταίους στην περιφέρεια ήταν: Ο καπετάν Λιάκος ο Παλουμπιώτης και ο Γιωνιγιάς από την Παλούμπα, ο περίφημος Κόδλιας ο Βυτινιώτης από τη Βυτίγα, ο Μαγτάς από το Αρκουδόρεμα, οι Παγαγουλαίοι από το Βαλτεσιγίκο, ο ξακουστός για την παλληκαριά του Θανατάς από την Ράφτη που για λόγους τιμής σκότωσε τον Τούρκο αγά και ανάμεσα σ' αυτούς, που η τοπική παράδοση του θέλει δικό της, ο κλέφτης Δήμος από τους Αράπηδες. Ο Δήμος του τραγουδιού που χει το γιατάκι του στα Πέντε Αλώνια της γειτονικής Αράχωβας στη θέση «Βουγό» — «Μαρτιάκο» αγνάντι στο χωριό του και που τους μαύρους εκείγους χρόνους ως φαίγεται προ του 1806, σαν ήρθε κάποια στιγμή διέποντας το σπίτι του να καίγεται θρηγεί το τραγικό τέλος της οικογένειάς του, η λαϊκή μούσα εξυμνεί τα διαδραματιζόμενα με τους ζωγραφούς στίχους στο στόμα του λαού:

Μαράθηκαν τα δέντρα κι όλα τα κλαριά.
Μαράθηκε κι ο Δήμος από τα κλάματα.
Βγαίνει στα πέντ' αλώνια κι αγνάντι στο χωριό.
Βλέπει φωτιά στο σπίτι, φωτιά στα πράματα.
Και η μάνα του του λέει και τον παρηγορεί.
— Μην κλαίς παιδί μου Δήμο μην πικραίνεσαι.
Και 'γω σου φτιάχνω σπίτια, πύργους γυάλινους.

Αγ όπως τόσων άλλων άγγωστων κλεφτών, σκοτειγό παραμένει το τέλος της ζωής του κλέφτη Δήμου που αγαφέρει η παράδοση και υμνεί ο ιστορικός συγγραφέας Τ. Γριτσόπουλος, απεικονίζοντας το μεγαλείο της κλέφτικης ζωής, ο λαός ακούντας τις πονημένες στροφές και παθητικές υμνωδίες του λαϊκού τραγουδιού, που αποθανατίζει το σημαντικό γεγονός, ξαναζεί το μεγαλείο της ηρωϊκής μορφής, του περίφημου κλέφτη Δήμου.

Με τις διακυμάνσεις της ζωής των κλεφτών, στο κύλισμα των χρόνων, φθάνουμε στα χρόνια του χαλασμού της Μωραΐτικης κλεφτουριάς. Οι αγυπτάκτοι κλέφτες έχουν πληθύνει επικίνδυνα, φτάνουν στο Μοριά τις 3.000 και πρέπει να εξοντωθούν.

'Εγα φιρμάγι: σουλτανικό συγοδευόμενο με πατριαρχικό αφορεστικό, φτά-

γει στον πασά της Τριπολιτσάς: «'Η τα κεφάλια των κλεφτών ή τα κεφάλια των κοτζαμπάσηδων και προεστών!».

Γενάρης 1806. Ο διωγμός εξαπολύετα φοβερός, άγριος, αμείλικτος. Θρήνος, θαυματικό, απλώνεται παντού. Θάνατος στους κλέφτες και κείγοντας που τους αποκρύπτουν. Είναι τα χρόνια που η Πελοπόννησος ονομάστηκε «κατακαύμένος Μοριάς».

Ο Κολοκοτρώνης που περιφέρεται στ' Αρκαδικά διουγά διαισθάνεται βαθύτατα τον κίγδυνο που επικρέμεται, μαζεύει τα παλληκάρια του και τους αγκοινώνει να μοιραστούν σ' οιάδες και να φύγουν για τη Ζάκυνθο.

Παιδιά μου να χωρίσουμε να γίνουμε μπουλούκια.
Σύρτε άλλοι στην Αρκαδιά κι άλλοι κατά τον κάμπο.
Να βρήτε φίλους μας παλιούς, να βρήτε και κουμπάρους.
Κι εγώ θα πάω στη Ζάκυνθο, να σμίξω με τους Φράγκους.
Όσο να ξεπέρασουμε το φετινό χειμώνα.
Κι απέ σαν πάρει η Άνοιξη και λιώσουν τα χιόνια,
εδώ θα ξανασμίξουμε...

Και τράβηξαν τα μπουλούκια το καθένα για λογαριασμό του. Ο Κολοκοτρώνης, όπως γράφει ο ίδιος, πήγε κατά το Πυργάκι για να βρει καταφύγιο σε τόπο γνώριμο. Άλλα και κει προδόθηκε από το φίλο του Παρασκευά και κυνηγημένος μέσα στα χιόνια, η πείνα είν' αδάσταχτη, με εφτά άλλους συντρόφους, φτάνει στην «Κλιγίτσα» διουγό του Ζυγοβιστίου. Ο αδελφός του ο Γιάγγης, που δεν άκουε τις συμβουλές του Γέρου, μαζί με τον πρωτοξάδερφό του Γιώργα, τον περίφημο κλέφτη Γιώργο της Τριφυλίας και άλλους τέσσερις, τραβούν κατά το μογαστήρι της Αιμουαλούς για βρουν ψωμί κι ασφάλεια.

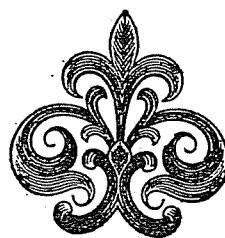
Καλόγερος ειδιάδεινε στης Αιμουαλούς τ' αμπέλια.
Από μισκριά τον χαιρετούν κι από κοντά του λένε:
Για κρύψε μας καλόγερε, κρύψε μας Μπουραζίερη.
Ψωμί, κρασί για φέρε μας, τ' είμαστε κουρασμένοι.
Κι αυτός πάσι και τους έκρυψε σ' ένσα λινό στ' αμπέλι.
—Καθήστε λίγο βρε παιδιά και πάγω να σας φέρω.
—Κοίτα καλά καλόγερε να μη μας μαρτυρήσεις,
σου κόβει ο Γιώργος τα μαλλιά κι ο Γιάννης το κεφάλι.
Κι αυτός, πάσι και τους πρόδωσε!

Στο κλέμα φόβου που επικρατεί, οι γύρω κάτοικοι Δημητσάνας και Ζυγοβιστίου με τη σύμφωνη γνώμη των προεστών κιγούνται προς το μογαστήρι, ρίχνοντας από μακριά προειδοποιητικά πυρά. Μα οι κλέφτες δεν γούν για φύγουν. Τους πλησιάζουν τότε από κοντά και κείγοι ζωσμένοι τ' άρματα, δεν παραδίνονται. Τους ρίχνουν τότε τειάφι στις κλιματόδεργες του λινού και τότε οι κλέφτες ζωσμένοι σε πύριγες φλόγες μέσα από καπνούς με τα σπαθιά στο χέρι ορμούν για φύγουν, αλλά φογεύονται όλοι!

Διαδραματίστηκε έτσι στους ιστορικό Λιγό, ένα από τα συγκινητικότερα επεισόδια του φιλελεύθερου δίου των κλεφτών και ο μοχθηρός καλόγερος έγινε η αιτία ο άσημος Λιγός γ' αποτελεί ένα από τα ιστορικά μνημεία στο Γορτυγιακό χώρο.

Ο Κολοκοτρώνης, που από την Κλινίτσα άκουσε τις ομοδρούτιες, αντιλήφτηκε το κακό που γίνηκε και πικραμένος, ξεγλίστρησε από έγκα κρυφό μυνπάτι και τράβηξε για την Παλούμπα, για να δρει καταφύγιο στους φίλους και συγγενείς του Πλαπουταίους. Βρήκε το Γιωργάκη στη στάγη και του στέλγει στη Ζάτουγα για πάρει πληροφορίες και κείνος του φέρνει πικρό μαγτάτο πως διαταγή στάλθηκε στα χωριά Παλούμπα, Ψάρι, Σέρδου κλπ., πως για σκοτώσουν τον Κολοκοτρώνη και θά χουν τόσους χρόνους ασύδοτοι. Και αγδεν του σκοτώσουν, θα τους περάσουν όλους από τα σπαθί.

Ο έμπιστος Γιωργάκης, καθώς γράφει στα απομνημογεύματά του ο Δεληγιάννης, τον έκρυψε με άκραν μυστικότητα επί 40 μέρες σε μια σπηλιά και αφού πέρασε ο κίγδυνος από τα αποσπάσματα που γύρισαν στην Τριπολιτσά, ο Γέρος ακολούθωντας κατεύθυνση προς το χωριό Ράδου, μέσω ελάτων οδηγήθηκε στη Μάνη και από κει στη Ζάκυνθο για γυρίσει το 1821 ελευθερωτής.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ του ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ

Επανάσταση της Γορτυνίας - Του Σέρβου στον Αγώνα

Η μεγάλη στιγμή που τόσα χρόνια περίμεναν οι ραγιάδες έφτασε. Γενάρης του Εικοσιένα. Ο Κολοκοτρώνης με τους διάφορους πρόσφυγες κλεψταρούματωλούς από τη Ζάκυνθο βγαίνουν στη Μάνη. Ο Γρηγόριος Δικαῖος (Παπαφλέσσας) που κατεβαίνει από το Βορρά, τρέχει από δω και από κει για πείσει τους διστακτικούς προεστούς. Τέλη Φλεδάρη, στο σπίτι του Αθανασίου Αυτωγόπουλου στη Δημητσάνα, παρόντος του Παπαφλέσσα και Καγέλλου Ντεληγιάννη γίνεται σύσκεψη «Μυστικός Δείπνος» και δύο είναι σύμφωνοι για το μεγάλο ξεκίνημα. Στις 10 Μάρτη στη Μονή της Αγιας Λαύρας, μαζεύονται οι πρόχριτοι της Αχαΐας για λάδουν την τελευταία απόφαση.

Εν τω μεταξύ, οι Τούρκοι που αυτιλήφτηκαν ότι ο ραχιάς σηκώνει κεφάλι αντί για άλλη εγγύηση καλούν στην Τρίπολη τους αρχιερείς και προετούς του Μοριά και τους φυλακίζουν στο φερό μπουντρούμι του Σαραγιού από τα μέσα Μάρτη έως την άλωση της Τριπολίτσας. Λίγοι βγήκαν ζωγανοί, ύστερα από δεινά 6 μηνών.

Τα γεγονότα εξελίσσονται ταχύτητα. Στις 16 Μάρτη στο Αγρίδι χτύπησαν τους 2 χαρατζήδες και 3 ταχυδρόμους μεταφέροντας γράμματα στην Τρίπολη, στο Χουρσίτ. Στις 17 Μάρτη στη θέση Χελωγοσπηλιά, στήνοντας καρτέρι, πυροβολούν το Σεΐδη που μετέφερε χρήματα του Δημοσίου εγώ την ίδια μέρα, καθώς πήγαινε για την Τρίπολη ο Βοεβόδας των Καλαβρύτων Αργακούτογλου, στου Ντάρα, φογεύτηκαν 2 συνοδοί του κι αυτός επέστρεψε έντρομος στα Καλάδρυτα. Και η Επανάσταση, ξεπά πριν της ώρας της.

Η Γορτυνία, που πληροφορείται τα γεγονότα στις 20 Μάρτη, καθώς γράφουν ο Κ. Δεληγιάννης στα απομνημονεύματά του και ο ιστορικός Κόκκινος (Ελληνική Επανάσταση σελ. 175) κηρύχει επίσημα την Επανάσταση. Το σύνθημα έδωκαν οι αδελφοί Πλαπούτα, Δημήτρης και Γιωργάκης, στο ιστορικό χωριό Μπέτσι Ηραίας εγώ ταυτόχρονα με συγενόηση, οι Δεληγιανναίοι στα Λαγκάδια, εξουδετερώνοντας τη φρουρά, αφόπλισαν τους πολυπληθείς Τούρκους κατοίκους.

Στη φωνή της πατρίδας, τρέχουν ν' αγωνιστούν δλοι μάζι για τη λευτεριά του Γένους.

Από κάθε χωριό, ένας ή δύο ή περισσότεροι μπαίγουν επικεφαλής των άλλων και ακολουθούν τους καπεταγαίους. Φτωχοί χωριάτες αφήνουν τα σύνεργα της δουλειάς και με μονάχο στολίδι τ' άρματα και μπαΐράκια τα τσεμπέρια των γυναικών που παίρνουν την ώρα των χωρισμού, ξεκινούν για τον Αγώνα.

Οι Σερβαίοι υπό τις ευλογίες του Παπαγιώργη Δάρα, με το σάλπισμα του ξεσηκωμού σχηματίζονται δικό τους σώμα κατατάσσονται στις τάξεις του στρατηγού Πλαπούτα και παιργούν από τις πρώτες μέρες το θάπτισμα, στις πρώτες μάχες.

Λαγκαδινοί και Ακοδίτες (Τροπαιάτες) με στρατιωτικό σώμα 400 αγόρων, πλάνουν τη Θέση (Ρέγεση (Καστράκι) και 800 περίπου Ήραιάτες στήνουν στρατόπεδο στην Ξάργαντη προς όλες τις κατευθύνσεις εκείνη ράχη στου Μπέτσι, αντικρυνά στη δύση, στο θρυλικό Λάλα (σύνορα Γορτυγίας - Ηλείας) κέντρο και φρούριο των σκληρών Τουρκαλδανών.

Οι λίγοι Τούρκοι που κατοικούν στην Ήραία ή περιφέρονται σαν φορεισπράχτορες, παραδίδονται και αιχμάλωτοι τώρα στα χέρια των άλλοτε ραγιδών, στέλνονται με συγοδεία στην Καρύταινα για να παρακινήσουν τους Τούρκους που για κλεισμένοι στο κάστρο για παράδοθούν. Τους έχει μάζι του ένα σώμα 300 αγωνιστών υπό τον στρατηγό Δ. Πλαπούτα, που σπεύδει εκεί για το πάρσυμα του κάστρου και το κυνηγγητό των Τούρκων, οι οποίοι διωγμένοι από τους επαγαστάτες του Φαγαριού (Αντρίτσαινας) μετά τη μάχη του Αγιοθικάση, έχουν φτάσει τώρα στην Καρύταινα.

Οι σκληρές μάχες δίνονται από τους Ήραιάτες στην πολιορκία του Λάλα υπό τον στρατηγό Γιωργάκη Πλαπούτα που πέφτει ηρωϊκά. Εδώ τραυματίζονται οι δύο πατριώτες μας, Ηλίας Σχίζας και Ιωάννης Σμωρναίος. Και οι Σερβαίοι, που κει πολεμούν τα παιδιά τους καθώς διηγούνται, βλέπουν από το Μαλικερήθι του Λάλα που καιγόταν την ώρα που οι Τούρκοι το εγκατέλειπαν ύστερα από πολιορκία κι αγώνες 4 μηνών.

Η Δημητσάνα με τους 14 μύλους της που δούλευαν γύχτα μέρα, τροφοδοτεί τον Αγώνα μ' δλο το μπαρούτι που χρειζόταν και η ιστορική βιβλιοθήκη, θυσιάζεται ολόκληρη για φουσέκια. Η Στεμνίτσα γίνεται η έδρα της Πελοπονησιακής Γερουσίας (της πρώτης πολιτικής διοίκησης) μετά τη Συγέλευση των πολιτικών στις Καλτεζές και δλοι συντρέχουν τον Αγώνα, προσφέροντας, στην ιερή εκείνη πάλη διτί μπορούσαν από τις περιουσίες και τα υπάρχοντά τους, χρήματα, γεωργικά προϊόντα, γιδοπρόβατα, γιατί ο άτακτος και αναδιοργάνωτος στρατός, δεν πληρωγόταν από κανένα ταμείο.

Μάχες νικηφόρες, διαδέχονται η μια την άλλη, ανάμικτες με πίκρες και απογοητεύσεις, στη διάρκεια του 7 χρονου Απελευθερωτικού μας Αγώνα, μέχρι της τελικής νίκης. Μάχες ηρωϊκές, που και οι πατέρες μας παιδιά της Σερ-

βαίνης γης, έδωκαν ηρωϊκά το παρόγυ προσφέροντας θυσίες, φόρο αίματος.

Δεκάδες χρόνια πέρασαν από τότε και μόνο τα τελευταία χρόνια άρχισαν ν' αγαπώρουνται οι αγωνιστές, της Μεγάλης μας Απελευθερωτικής Επανάστασης από τη λήθη που τους σκέπαζε.

Σύμφωνα με τις ιστορικές μας έρευνες οι Σερβαίοι Αγωνιστές του Εικοσιέταρτου είναι οι επόμενοι 14 από τις επίσημες πηγές που εδώ θα παρουσιάσουμε. Σημειώνουμε ότι οι Αγωνιστές του Εικοσιέταρτου υπέβαλαν αιτήσεις Αγαγγώρισης των εκδουλεύσεών τους στα 1835 και πάλι στα 1845 κι αργότερα στα 1865. Και οι Σερβαίοι Αγωνιστές θα υπέβαλαν και κείοις τις αιτήσεις τους, αλλά τα χαρτιά του 1835 και 1845 χάθηκαν και μόνο του 1865 μας παρέχουν λίγες πληροφορίες κι ελάχιστα έγγραφα για τους λίγους που τόσο καθυστερημένα έστειλαν τις αιτήσεις τους (ή δεν ζούσαν τότε, ή αδιαφόρησαν, αφού από το πράγματι φτωχό κράτος δηγαλμένο από τα ερείπια δεν είχαν να κερδίσουν παρά ασήμαντα χαρτιά).

'Ετσι, μόλις 14 Σερβαίων διασώθηκαν τα ονόματα, εγώ θα υπήρχων και άλλοι αρκετοί μέσα στα 7 χρόνια του Μεγάλου Αγώνα.

Τους αυτούς Σερβαίους αγωνιστές παρουσιάζομε πιο κάτω αλφαριθμητικά και αξιολογικά σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία τούτων στα επίσημα Αρχεία του Κράτους διεκρινίζοντας, ότι οι 3 τελευταίοι είναι από κείοντας, που δεν χρίθηκαν από τις Επιτροπές και για τους οποίους όμως υπάρχουν στοιχεία ιστορικά και αγαμψίσλα, για την παρουσία τους και τη δράση τους στο Μεγάλο Αγώνα.

Στα σχετικά πληροφοριακά έγγραφα που παραθέτομε, τηρείται η αυτή ορθογραφία και προφορά, με εφαρμογή μόνο του μονοτονικού συστήματος.

ΔΑΡΑΣ ΦΩΤΙΟΣ (ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ)

Υπήρξε έγας από τους κυριότερους αγωνιστές της Επανάστασης του Εικοσιέταρτου. Πρόκριτος του χωριού Σέρβου στις αρχές του περασμένου αιώνα και με αξιόλογη μόρφωση για την εποχή του, επικεφαλής στρατιωτικού σώματος σύμπατριων του, σηκώθηκε με τους πρώτους στην Επανάσταση και σαν γραμματισμένος για μακρύ χρονικό διάστημα στις διάφορες φάσεις του αγώνα, υπήρξε ο γραμματικός του στρατηγού Πλαπούτα. Πολέμησε με γενναίως στα κυρίως υπό τον Θ. Κολοκοτρώνη σ' όλες τις μάχες κατά των Τούρκων και των Αραπάδων του Ιμπραήμ σε μια από τις οποίες και τραυματίστηκε. Στην πολιορκία της Τριπολιτάς καθώς γράφει ο Σπυρ. Μελάς Β' τόμος (σελ. 23), και ομολογεί αυτόγραφο του Πλαπούτα, καταχωρημένο στην ιστορία του Αγησίλαου Τσέλαλη (σελ. 222), ο Φώτης Δάρας που του αγαπήθηκε η αποστολή του διαπραγματευτή και ο οποίος γγώριζε τα αρδανίτικα γιατί ήταν η μητρική του γλώσσα, έφερε σε συγεννόηση και επαφή τον Κολοκοτρώνη με τους κλεισμένους στην πόλη Αλβανούς για την ειρηγυική απομάκρυνση των

σκληροτράχηλων ταύτων πολεμιστών, το αδυνάτισμα των πολιορκημένων και το πάρσιμο της πόλης.

Η παλληκαριά και οι ικανότητες του Φ. Δάρα αποτιμήθηκαν από τους αρχηγούς του αγώνα και στα 1824 γίνεται χιλίαρχος (= αντιστράτηγος), ένας από τους πιο γένους σε ηλικία χιλίαρχους.

Συγείζοντας τους κοινωνικούς και εκπολιτιστικούς αγώνες του Έθνους μεταπολεμικά στα 1829 τον συγαγούμε Επαρχιακό Δημογέροντα Καρύταινας για υπογράφει για την τακτοποίηση κτηματικής διαφοράς (αριθ. εγγράφου Δημογεροντίας 2674) 13 Μαρτίου. Στα 1838, εκλέγεται Δήμαρχος Λικουρίας, (έδρα Παλούμπα). Τότε η Ηραία ήταν χωρισμένη σε δύο δήμους. Το Δήμο Λικουρίας και το Δήμο Ηραίας. Απ' αυτή τη θέση ενεργεί δραστήρια στην εξόγωση της ληστρικής συμφορίας Κατσιαδού - Μπουζιώτη, που λυμανιόταν τη Γορτυγία. Για την υπηρεσία του στην απαλλαγή του τόπου από τη φοιβερή συμφορία διορίζεται ταγματάρχης της φάλαγγας (φύλλον Εφημ. Κυδεργήσεως 3 της 13.2.1841) και μετά δύο μήνες του απονέμεται ο τίτλος του Ιππότη (φύλλο Εφ. Κυδεργ. 17 της 3.6.1843). Το 1845 τον δρίσκομε πάλι στην Καρύταινα, ταμία Γορτυγίας. Στα 1864 ο αγωνιστής έκλεισε τον κύκλο της ζωής του.

Μετά το θάνατό του ο γιός του Δημήτριος, υπέβαλε προς την Εξεταστική Επιτροπή του Αγώνα την πιο κάτω αίτησή του, για ανταμοιβή των εκδουλεύσεων του πατέρα του στην Πατρίδα.

Η δὲ Επιτροπή, κατά τη συγεδρίαση 240 της 5.7.1866 με αριθμό 80, κατέταξε το Φώτη Δάρα στην 4η τάξη των αξιωματικών. (Αγαγγωρίστηκε δηλαδή ταγματάρχης), με αριθμ. μητρώου 1440.

Η αίτηση του Δημ. Δάρα γιού του αγωνιστή, είγαι η ακόλουθη:

Εν Σέρβου τη 8 Ιουνίου 1865

Προς την επί του Ιερού Αγώνος Σεβ. Επιτροπήν

Ο πατέρός του υποφαίνομένου Δημ. Φ. Δάρα κατοίκου Σέρβου του Δήμου Ηραίας, Φώτιος Δάρας, αποθανών προ ενός έτους υπηρέτησε την Πατρίδα κατά τον Ιερόν Ημών Αγώνα έχων υπό την οδηγίαν του στρατόν, παρευρέθη δε ας τοιούτος κατά τας διαφόρους μάχας, κατά του εχθρού καθ' ας κι επληγώθη ας τούτο είναι γνωστότατον εις τον Πρόεδρον κ. Ιωάννην Κολοκοτρώνην.

Δια τας εκδουλεύσεις ταύτας επιμήθη με τον βαθμόν του ταγματάρχου της Φάλαγγος, λαβών τας αποδοχάς του βαθμού τούτου.

Άλλ' επειδή αι προς την Πατρίδα προσφερθείσαι εκδουλεύσεις του δι' αι επικαλούμαι την μαρτυρίαν του ρηθέντος Προέδρου κ. Ιωάν. Κολοκοτρώνη υπό την στρατηγίαν του οποίου υπηρέτησεν ως χιλίαρχος δεν ικανοποιήθησαν δια των αποδοχών, παρακαλώ την Σεβαστήν Επιτροπήν να λάβην υπ' όψιν τας εκδουλεύσεις ταύτας και χορηγήσει ανάλογον αποζημίωσιν, όπως μη μείνη σχετικώς ηδικημένη, η πολλάς ανάγκας έχουσα οικογένειά του.

Ο ικύριος Έπαρχος Γόρτυνος, παρακαλείται να υποβάλῃ την πάρονταν μου προς την ηρημένην Επιτροπήν.

Υποσημειούμαι ευσεβάστως
Δημ. Φ. Δάρας

ΔΑΡΑΣ (ή Δαρόπουλος) ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ (Υπαξιωματικός Α' τάξεως)

Ο αγωνιστής του Ευκοσιένα Αγαγγώστης Δάρας για ν' αποφύγει την κατάδιωξη των Τούρκων, μαζί με άλλους κλέφτες είχε καταφύγει στη Ζάκυνθο. Σε κάποιο χρόνο επιστροφής του, μαζί με τους Δημ. Πλαπούτα Νικηταρά, ΙΙ. Παρασκευά, Πισιμίση και Βότση συγόδευαν σαν τιμητική φρουρά στην Τρίπολη τον άρχοντα, Κανέλλο Δεληγιάννη. Κατά την επιστροφή τους, στην Αλωγίσταινα αγήμερα της Αγ. Παρασκευής, ήταν η χρονιά του 1818, όπως τούτο, αναφέρεται στο ιστορικό έγγραφο (2472), γράφει ακόμα ο Τ. Κανδηλώρος στην ιστορία του (Η Γορτυγία) Τέμ. Α' και μνημονεύει ο Αγγοίλας Τσέλαλης στο βιβλίο του «Ο Πλαπούτας» (σελ. 29), οι κλέφτες ήρθαν σε συμπλοκή με τους Τούρκους κατά την οποία πληρώθηκε ο Αγάς της Αλωγίσταινας «Χαλής» τραυματίστηκε ελαφρά ο Πλαπούτας και οι κλέφτες καταδικόμενοι κατέφυγαν στα κρυστφύγετα της Γορτυγίας. Για να γλιτώσουν τα κεφάλια των Δ. Πλαπούτα και Νικηταρά, που με απόσπασμα στρατιωτών, έστειλε αυστηρή διαταγή ο πασάς της Τρίπολης στους Ηραΐτες, να τους σκοτώσουν, κατά τρόπο μυστηριώδη, και στο Αγαζύρι στην περιοχή του δάσους, κόπηκαν τα κεφάλια δυο φτωχών χωρικών του Ρόδη και του Λαύρη, και τα μετέφεραν θριαμβευτικά στην Τρίπολη για δήθεν κεφάλια του Πλαπούτα και του Νικηταρά.

'Έχει μείνει το τραγικό περιστατικό με τη φράση στο στόμα των κατοίκων της Ηραίας: Καημένε Ρόδη, καημένε Λαύρη...

Ο θραγωιστής απ' αρχή και σ' όλη τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα πολέμησε με γενναιότητα υπό τους οπλαρχηγούς Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα.

Μετά τη λήξη του αγώνα όπως δείχνεται από το πιστοποιητικό των οπλαρχηγών του, χρονολόγουμενο από το 1833, φαίνεται ότι ζήτησε από την αρμόδια Επιτροπή αναγγώριση των εκδουλεύσεών του στην Πατρίδα χωρίς να δικαιωθεί. Γι' αυτό και επανήλθε με νέα αίτησή του, στα 1865. Η δε Επιτροπή (κατά τη Συγέδριαση 167/της 10.3.1866 με αριθμ. 26) κατέταξε τον Αγαγγώστη Δάρα ή Δαρόπουλο στην α' τάξη των Υπαξιωματικών (βαθμός επιλογία) με αριθμό μητρώου 2646.

Τα σχετικά έγγραφα του Αγωνιστή που διασώθηκαν στα Κρατικά Αρχεία, είγαι τα επόμενα:

ΑΙΤΗΣΗ

Εν Σέρβου τη 8 Ιουνίου 1865

Προς την επί του Ιερού Αγώνος Σεβ. Επιτροπήν

Ο υποφαινόμενος Αναγγώστης Δάρας κάτοικος του χωρίου Σέρβου του Δήμου Ηραίας απ' αρχήν και μέχρι τέλους του ιερού ημίου αγώνος υπηρέτησα στρατιωτικώς την πατρίδα παρευρέθεις εις διαφόρους κατά του εχθρού μάχας, οίον της εν Καρυταίνη, της εν Λάλα, της εν Τρίπολει και Πάτρας καθώς και των του Δράμαλη, εν Ναυπλίω και των του Ιμπραΐμ εις δύσας κατ' αυτού εγένοντο παρατάξεις, οίον της Δραμπάλας, Τρίκορφα, Καυκαρίαν κ.λπ.

Εν ταῖς μάχαις ταύταις, ἐδειξα την απαίτουμένην γενναιότητα καὶ διεκρίθην παρά των τότε οπλαρχηγῶν Δῆμο. Πλαταύτα καὶ του νυν προέδρου κυρ. Ιωάννη Κολοκοτρώνη, δόσις κάλλιον παντός ἀλλού γνώστης των προς τὴν πατρίδα εκδομένουσις μου καὶ του οποίου την μαρτυρίαν επικαλούμαι ως γίνεται γνωστόν καὶ εκ του επισυνημμένου εν αντιγράφῳ πιστοποιητικού του ρηθέντος οπλαρχηγού Δῆμο. Πλαταύτα, υποβλήθεντος του πρωτοτύπου εἰς τὴν Διοίκησιν της Επαρχίας Καρυταίνης δια τῆς από 10 Μαΐου 1833 αναφοράς μου δι' ης εξητούμην ὅτι καὶ δια τῆς παρούσης μου, ἀλλ' αἱ κατά καιρούν συσταθείσαι επιτροπαῖ δεν ἔλαβον ποσάς υπὸ ὄψιν ταῖς εκδουλεύσεις των αγωνιστῶν καὶ ως εκ τούτου μένων αδικηρένος.

Ταῖς προς τὴν πατρίδα εκδουλεύσεις μας ποιούντες γνωστάς προς τὴν Σεβ. Επιτροπήν παρακαλούμεν ὅπως ευαρεστουμένη διατάξῃ ανάλογον αποζημίωσιν, καθ' ὃσον είναι ἀδικον τα λείψανα του ιερού αγώνος να μένωσιν αδικημένα καὶ να λοιμώτωσιν τῆς πείνης.

Ο κύριος Επαρχος Γόρτυνος παρακαλείται να υποθόλη τὴν παρούσαν προς τὴν ειρημένην Επιτροπήν καὶ υποσημειούμαι ευσεβάστως.

Αναγνώστης Δάρας

Πιστοποιητικό

Ο κ. Αναγνώστης Δαρόπουλος με τους συγχωρίους του απ' αρχής της επαναστάσεως μέχρι τέλους, εστάθη εἰς τας διαφόρους κατά των εχθρῶν μάχας πολεμιστῆς ὀξιος εἰς Καρυταίναν, Τριπολίτσαν, Πάτρα, εἰς του Δράμαλη καὶ εἰς τὴν εποχήν του Ιμπραΐμη. Κατ' αίτησίν του δέ, δίδεται το παρόν, δια να του χρησιμεύσῃ ὅπου ανήκει.

Τη αι Μαΐου 1833 Παλούμπα

'Οτι ίσον απεράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ Δ. Πλαταύτας

Ἐν Καρυταίνῃ τῇ 10ῃ Μαΐου 1833

Ο Γραμματεὺς του Διοικητού Καρυταίνης

Παναγιώτης Δημητρακόπουλος

ΣΤΡΙΓΚΟΣ (ἢ Ηλιόπουλος) ΠΑΝΑΓΟΣ (Υπαξιωματικός Α' τάξεως)

Ο αγωνιστής του Εικοσιένα Πανάγος Στρίκος ἢ Ηλιόπουλος που με φιλοτιμία καὶ ζήλο αγωνίστηκε σ' ὅλη τη διάρκεια του Άγώνα, προσφέροντας καὶ υλικὴ δούθεια από την ατομικὴ του περιουσία, μετά την αποκατάσταση της ομαλότητας στα 1832 με την υπὸ αριθμ. 4613 αίτησή του υπέβαλε τα σχετικά ἔγγραφα των αγώνων του προς τὴν αρμόδια Εξεταστική Επιτροπή προς ικανοποίηση των εκδουλεύσεών του στην πατρίδα. Δεν του ἔγινε ὄμως καμιά αγγώριση. Πιθανόν γιατί τα χαρτιά του εν τω μεταξύ χάθηκαν από τα Γεν. Αρχεία.

Στα 1865, μετά τον θάνατό του, οι κληρονόμοι του, επανήλθαν, ζητώντας τη δικαίωση του Αγωνιστῆ. Καὶ η Επιτροπή, κατά την 151/10.2.86 Συγεδρίασή της με αριθμό 14, κατέταξε τον Πανάγο Στρίγκον ἢ Ηλιόπουλο στην α' κλάση των υπαξιωματικών με αριθμό μητρώου 2278.

Τα υποδληθέντα ἔγγραφα είναι τα 2 επόμενα:

ΑΙΤΗΣΗ

Ἐν Σέρβου τῇ 15 Ιουνίου 1865

Προς τὴν Σεβ. Επιτροπήν την υπέρ των εν τῇ
Ιερά ημών Επαναστάσεις αγωνισταῖς

Ο εκ του χωρίου Σέρβου του Δήμου Ηραίας Πανάγος Στρίκος λαβών τα ὅπλα

άμα τη ενάρξει της Ιεράς ημών Επαναστάσεως και τεθείς υπό την αρχηγίαν των Κ. Δεληγιάννη και Δ. Πλαστούτα, παρευρέθη πολεμών καρτερικότατας εις απάσας τας εν Πελοπονήσω μάχας. Προς δε και επικεφαλής πολλών στρατιωτών εδείχθη πολλαχού των εν Πελοπονήσω μαχών νικητής προκινθυνεύσας υπέρ της φίλης πατρίδας και την ιδίαν αυτού ζωήν και θυσιάσσας και την περιουσίαν του ἀπασαν. Μαρτυρούντες συν ημίν, οι επιζώντες τα ιερά της Επαναστάσεως λείψανα ο λεωντόκαρδος Γενναίος Κολοκοτρώνης όστις πιστεύομεν, ότι θέλει προς τοις άλλοις θυμολογήσει και την εν Τρικόρφω, Ντάρα και Βαλτετσίων οξίαν σημειώσεως καρτερίσαν του εν μακρίσις Πίσανάγος Στρίκουν και τα εν τοις διαφόροις αρχείοις σταλέντα πιστοποιητικά του (υπ' αριθ. 4513 τη 28 Μαρτίου 1832).

Δια τάντα παρακαλούμενη την Σεβ. Επιτροπήν όπως ανταμείψῃ τον ενδιαφερόμενον, αναλόγως των εκδουλεύσεών του.

Πειθόμεθα ότι ενεργηθήσοντες ό,τι δίκαιον

Ευπειθέστατοι

Οι κληρονόμοι του αποβιώσαντος Παν. Στρίκου κατοίκου Σέρβου Δημ. Αθαν. Στρίκος, Αικατερίνη Π. Στρίκου, Παρασκευάς Αθ. Π. Στρίκος, Ηλίας Αθ. Π. Στρίκος

Κατ' εντολήν των υπογράφησαν δι' εμού

Αγγέλου Παπαγεωργίου

Πιστοποιητικό

Πιστοποιώ αυτοφαίνομενος ότι ο εκ του χωρίου Σέρβου του Δήμου Ηραίας της Γορτυνίας Πανάγος Στρίγκος ή Ηλιόπουλος, άμας ως ήρχισεν ο υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγών, έλαβε τα όπλα εις χείρας και ηγωνίσθη γενναίως καθ' όλην την διάρκειαν δείξας απαραδειγμάτιστον ανδρείαν παρευρεθείς εις απάσας τας εν Πελοπονήσω μάχας και παναρκίως, υπό την οδηγίαν των οπλαρχηγών Κανέλλου Δεληγιάνη, Δημ. Πλαστούτα και άλλων.

Διό κατ' αίτησιν των κληρονόμων του δίδεται το παρόν δια να το χρησιμεύσει, όπου δει.

Εν Λαγκαδίοις την 14 Ιουνίου 1865

Ο Πιστοποιών

Γιάννης Θεοφιλόπουλος Ταγματάρχης

Επικυρούται το γνήσιον της ανωτέρω υπογραφής

Λαγκαδίος αυθημερόν

Ο Δήμαρχος Τευθίδος

Ν. Κ. Δεληθοριάς

ΠΑΠΑΔΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ (Υπαξιωματικός Β' τάξεως)

Στο εφημεριακό συναξάρι του 1821 αναφέρεται ότι: «Έγας από τους εφημέριους αγωγιστές που είχε γα επιδείξει η Γορτυνία είγαι και ο καταγόμενος από το χωριό Σέρβου Νικόλαος Δάρας (Παπαδάρας) που διακρίθηκε για τη γεγγαιότητά του στου υπέρ της αγεξαρτησίας αγώνα».

Αξιόλογη πράγματι υπήρξε η πολεμική δράση του κληρικού τούτου, για τον οποίο το Εθνικοθρησκευτικό Περιοδικό «Οι Τρεις Ιεράρχαι» χαρακτηριστικά γράφει:

«Ο ιερεύς ούτος δεν περιορίστηκε να ζητεί με το σταυρό και το όπλο στα χέρια την απελευθέρωση από τη μακροχρόνια δουλεία και τυραννία του Μοριά και να αναζητεί τον εχθρό ανά την Πελοπόννησο ολλά διάβηκε και έφτασε και στη Ρούμελη και πάτησε και αγωνίστηκε γενναία και για τα καθαγιασμένα χώματα του ιστορικού Μεσολογγίου».

Μετά τη λήξη του αγώνα ο αγωνιστής υπέβαλε τα σχετικά πολεμικά του έγγραφα στην Επιτροπή του Αγώνα αλλά όπως συγένδη και με τις αιτήσεις πολλών άλλων δεν ελήφθηκαν υπόψη. Τον Ιούνιο του 1865, στα τελευταία χρόνια της ζωής του, υπέβαλε γένια αίτηση, η οποία συζητήθηκε από την Επιτροπή (Συγεδρίαση 178/22.3.1866 αριθμ. αιτήσεως 30) και ο Εφημέριος Νικόλαος Παπαδάρας κατατάχθηκε στη Β' κλάση των Υπαξιωματικών (βαθμός λοχία).

Η σχετική αίτησή του προς την Εξεταστική Επιτροπή του Αγώνα, το μογαδικό έγγραφο που διασώθηκε, είναι αυτή:

Εν Σέρβου τη 7 Ιουνίου 1865

Προς την επί του Ιερού Αγώνος Σεβδαστήν Επιτροπήν

Ο υποφαίνομενος Νικόλαος ιερ. Δάρας, κάτοικος Σέρβου του Δήμου Ηραίας απ' αρχάς και μέχρι τέλους του Ιερού ήμών Αγώνος υπηρέτησα στρατιωτικώς την Πατρίδα παρευρεθείς εις διαφόρους κατά των εχθρών μάχας, οίον της εν Καρυτσίνη, Λάλα, Τριπόλη, Πάτραις καθώς και επί του Δράμαλη και Ναυπλίου και εις την του Ιμπράζι, εις σάς κατ' αυτού εγένοντα παραπάξεις, οίον εις Δραμπάλαν Τρίκορφα, Καυκαριάν κ.λπ. Εκτός δε τούτου, παρεμβήνη εις την άλωσιν του Μεσοδογύιου, εν ταῖς μάχαις ταύταις ἐδειξα την απαίτουμένην γενναιότητα και διεκρίθην παρά των τότε οπλαρχηγών Κ. Δεληγιάνη, Δημ. Πλασπούντας καὶ τὸν νῦν προέδρου κ. Ιωάννου Θ. Κολοκοτρώνη, ούτινος την μαρτυρίαν επικαλούμαται. Άλλ' αι κατά καιρούς συσταθείσαι επιτροπαί δεν έλασθον ποσώς υπ' ὄψιν τας εκδουλεύσεις των αγωνιστών κι ως εκ τουτου μένομεν ηδικημένοι.

Τας προς την Πατρίδα εκδουλεύσεις μας ποιούντες γνωστάς προς την Σεβ. Επιτροπήν παρασκαλούμεν όπως ευαρεστούμενοι διατάξητε ανάλογον οποζημίωσιν καθ' δύσον είναι άδικον τα λείψανα του Ιερού Αγώνος, να μένουν ηδικημένα και να λοιμώτωσι της πείνης.

Ο κύριος Έπαρχος Γόρτυνος πάρακαλείται να υποβάλῃ την παρούσαν μου προς την ειρημένην Επιτροπήν.

Υποσημειούμαι Ευσεβάστος

Νικόλαος ιερ. Δάρας

ΚΑΤΣΟΥΛΑΣ ΗΛΙΑΣ (Υπαξιωματικός Β' τάξεως)

Μεταξύ των Αγωνιστών του Εικοσιένα είναι και ο Σερβαίος την καταγωγή Ηλίας Κατσούλας στον οποίο η Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος το 1832 έδωσε τυμητική προσιγωγή στο βαθμό του Εικοσιπεντάρχου

Ο Αγωνιστής, που σ' όλο το διάστημα του αγώνα έδειξε έγθερμη καρτερία και ζήλο και του οποίου δεν γνωρίζομε ποιό ήταν το τέλος της ζωής του, το 1846, υπέβαλε προς την Επιτροπή του Αγώνα το τιμητικό έγγραφο προσιγωγής του και σχετικό πιστοποιητικό των οπλαρχηγών του υπό τας διαταγάς των σποίων υπηρέτησε, ζητώντας αναγγώριση των εκδουλεύσεών του στην Πατρίδα. Η Επιτροπή, έδωσε στην αίτησή του τον αριθμό 10451, στην 154 Συγεδρίασή της με αριθμό 40 συζήτησε το θέμα και κατέταξε τον Ηλία Κατσούλα στη Β' κλάση των Υπαξιωματικών (δίδοντάς του δηλ. το βαθμό του λοχία), με αριθμό μητρώου 2343.

Τα έγγραφα που υπέβαλε ήταν τα επόμενα:

ΑΙΤΗΣΗ.

Ηλίας Κατσούλας - Εν Σέρβου 10.5.1846.

Προς την επί των Στρατιωτών Εκδουλεύσεων Σημ. Επιτροπήν

Από το εσώκλειστον διευθυνόμενον πιστοποιητικών μου γίνεται δήλον ότι ο ευ-
σεβδόστας υποσημειούμενος, συμμετείχον εις το υπέρ ανεξαρτησίας αγώνας εξ αρχής
μέχρι τέλους αυτού και συνετέλεσα όσον ηδυνήθην. Διό και ήδη παρακαλώ την Σεβ.
ταύτην Επιτροπήν, αφού λάθει αυτό υπ' όψιν της, σπουνέμει και εις εμέ, ότι κυρίως
εύλογον και δίκαιον.

Ευπηθέτατος

Ηλ. Κατζούλας

Προσαγωγή

Αριθ. 4633 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Προστίθεται το αινήκον χαρτόσ. Εν Καρυτ. 13.5.1846 - Ο Ταμίας Φώτιος Δάρας

Προς τον κ. Ηλίαν Κατούλαν

Δια·τας προς· την· Πατρίδα· εκδουλεύσεις· σου· και· δια· την· προ· τους· Νόμους· της·
Πατρίδος· ευπείθεισ· σου· η· Διοικητική· Επιτροπή· σε· προσιβάζει· εις· τον· βαθμόν· του·
Ει· κ· ο· σ· τ· π· ε· ν· τ· α· ρ· χ· ο· υ·.

Εύχεται· και· ελπίζει· να· φανής· άξιος· της· τιμής· ταύτης· και· να· σε· προσιβάσῃ· και·
εις· ανώτερον:

Τη· 28η· Μαρτίου· 1832. Εν Ἀργος

Η· Διοικητική· Επιτροπή

Υπογραφή· δυσανάγνωστη

Εν ελλείψει· του· επί· των· στρατιωτικών

Ο Γραμματεύς· της· Επικρατείας

Πιστοποιητικό

Πιστοποιούμεν οι υποφαινόμενοι ότι ο εκ του χωρίου Σέρβου, του Δήμου Ηραίας
της Επαρχίας Γορτυνίας κ. Ηλίας Κατζούλας, αφ' ης στιγμής ανεπετάθη η σημαία
της Ανεξαρτησίας μας, δρασάμενος τα όπλα αυθόρμητος επικεφαλής των συγχωρίων
του και υπό τας διαταγάς ημών παρευρέθη εις όλους τους κατά των εχθρών πολέμους
και ιδίως εις τον της Καρυταίνης κατά των Φαναριτών, εις τον του Πούση και Λόλα,
μετά ταύτα εις την πολιορκίαν Τριπόλεως μέχρι της αλώσεως αυτής, εις την των
Παλαιών Πατρών, εις την εισβολήν του Δράμαλη εις Ἀργος και Κόρινθον και επί^{του}
Ιμβραήμη εις Δραμπάλαιν και εις Τρίκορφα ως και εις Στερεάν Ελλάδα, εν τη
πολιορκία του Μεσολογγίου και αλλοχόσε και εις όλας διαφόρους μόνχας, επολέμη-
σεν ανδρείως και εφόνη άξιος αγωνιστής καθώς μαρτυρεί και το ανά χείρας του έγ-
γραφον της Πρώτης Διοικητικής της Ελλάδος Επιτροπής, υπακούων ευπειθώς εις τας
διαταγάς των ανωτέρων του. Διό τούτο καλώς γνωρίζοντες εδώκαμεν αυτώ το παρόν
κατ' αίτησίν του ήνα τω χρησιμεύσει όπου ανήκει.

Εν· Παλούμπα· 10· Μαΐου· 1846

Οι· οπλαρχηγοί·

Δημ. Πλαστούτας

Π. Πλαστούτας

Σταματόπουλος·

Βεβαιούται· το· γνήσιον· των· ανωτέρω· υπογραφών

Εν· Παλούμπα· 10· Μαΐου· 1946

Κωλυμένου του Δημάρχου Ηραίας

Ο αναπληρ. Δημάρχ. Καρυταίνης

Παν. Παντοζής.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ (Υπαξιωματικός Β' τάξεως)

Ο Ηλίας Κωνσταντόπουλος, δημογέρουτας του Σέρβου το 1829, επικεφαλής ομάδος συγχωριαγών του έδωσε το παρόν από τις αρχές και μέχρι τέλους του Αγώνα.

Στα 1846 υπέβαλε προς την Εξεταστική Επιτροπή σχετική αίτηση ζητώντας αγαγγώριση της προσφοράς του στην Πατρίδα. Στο αίτημα τούτο, επαγήλθε το Μάη του 1865, απευθυνόμενος στην Πολεμική Επιτροπή μέσω του Έπαρχου Γόρτυνος με την πιο κάτω νέα αίτησή του συγδευόμενη από τα σχετικά πιστοποιητικά των αρχηγών του, στις τάξεις, των σποίων υπηρέτησε και τιμητικό δίπλωμα με χάλκινο αριστείο που δένει απενεμήθη.

Η Επιτροπή έδωσε στη δεύτερη αίτησή του τον αριθμό 9954, συζήτησε το θέμα κατά τη Συγεδρίαση 148, της 5.2.1866 με αριθμό 28 και ακτέταξε τον Ηλία Κωνσταντόπουλο στην Β' κλάση των Υπαξιωματικών με αριθμό μητρώου 2214.

Τα δικαιολογητικά έγγραφα του Ηλία Κωνσταντόπουλου είναι τα επόμενα:

ΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ 1865

Εν Δημητσάνη της 27 Μαΐου 1865

Προς την επί του Αγώνος Σ. Επιτροπήν.
(Δια του κ. Επάρχου Γορτυνίας)

Και ο αποθανάν πατήρ μου Κωνσταντής Ηλιόπουλος και ο υποφαίνομενος Ηλίας Κωνσταντόπουλος εκ του χωρίου Σέρβου, του Δήμου Ηραίας απέ αρχής και μέχρι τέλους του Ιερού Αγάνως, παρευρέθημεν εις διαφόρους μάχας κατά του εχθρού, ουχί ως απλοί αποστιώτες, αλλά ως μπούλους ξήδες υπό την αρχηγίαν του ποτέ υποστρατήγου Δημ. Πλασπούτας κατ του νυν πραεδρού της Σ. ταύτης επιτροπής του στοίου επικαλούμενοι των μαρτυρίων του κι επισυνάπτων απίγραφον του από οι Μαΐου 1833 πιστοποιητικού επικυρωμένον παρά της τότε Διοικήσεως γραφέντος αριθμόν 349, το υπ' αριθ. 8464 την 26 Απριλίου 1845 απονεμητήριον έγγραφον Αριστείον και την από 26 Φεβρουαρίου 1822 επισημόν διαταγήν του τότε Εφόρου Καρυταίνης, τα οποία παρακαλώ να λάβετε υπ' όμιν σας ως και τα υποβληθέντα προ καιρού εις το αρμόδιον Υπουργείον διάφορα άλλα αποδεικτικά. Απίνα πιστεύω ν' ανεύρει η επιτροπή και κατά συνέπειαν εισαρεστήθη να μας χορηγήσῃ ανδλογον αποζημίωσιν, των τε πατρικών και ατομικών μου εκδουλεύσεων καθ' όσον μιλάστα και δικά μου συνεισέφερα χρηματικά κεφάλαια δια τας ανάγκας του Στρατοπέδου.

Ο κύριος έπαρχος παρακαλείται να διαβιβάσει την παρούσαν μου μετά των εν αυτή χορηγών μου την περί τούτου σχετικήν απόδειξη παραλαβής.

Υποσημειούμαι ευσεβάστως

Ευπηθέστατος

Ηλίας Κωνσταντόπουλος:

ΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ 1846

Εν Καρυταίνη τη 7η Μαΐου 1846

Τον κ. Έπαρχον προς Γορτύνος

Κατά την ενέα Μαΐου του 1833 παρέδωκα εις την Διοίκοιστν Καρυναίνης τα αφορώντα τας πολλάς πατριωτικάς μου εκδουλεύσεις έγγραφα και πιστοποιά των απλαρχηγών μου και διαβιβάσας αυτά προς την τότε διορισθείσαν επί των Στρατιώ-

τικών Εκδουλεύσεων Στρατιωτικήν Επιτροπήν, τα οποία κι αναμφιδόλως θα ευρίσκονται εις τα Αρχεία της Στρατιωτικής Επιτροπής.

Ήδη δε επισυνάπτω και δεύτερα πιστοποιητικά των αρχηγών μου τα οποία παρακαλώ να διαβιβάσετε αρμόδιως εις την συσταθείσαν επί των Στρατιωτικών Εκδουλεύσεων Επιτροπήν, συνοδευόμενων με την αναφοράν μου δεόντως δια τα περαιτέρω υποσημειώματα.

Ευπειθέστατος
Ηλίας Κωνσταντόπουλος

Αριστείο Ανδρείας

Αριθ. 8464

Βασίλειον της Ελλάδος

9954

28513

Αφού η αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς επεφόρτισε το Υπουργείον Στρατιωτικών να απονείμει εις τον Ηλίαν Κωνσταντόπουλον. εντίμως μεθέξαντας του υπέρ της ανεξαρτησίας της Ελλάδος, ηρωικού αγώνος, το συσταθέν την 18/30 Σεπτεμβρίου 1835, χαλκούν αριστείον παραδίδεται τούτο εις αυτόν με την άδειαν του να το φέρει εις πάσαν περίστασιν και προς πιστοποίησιν τούτου των εγχειρίζεται συγχρόνως και το παρόν Δίπλωμα.

Εν Αθήναις τη 26 Απριλίου 1845

Το Υπουργείον των Στρατιωτικών

Τ.Σ. Ο Δ)ντής του Γραφείου

Υπογρ. δυσανάγνωστος

Πιστοποιητικό του 1844

Πιστοποιούμεν οι υποφαίνομενοι ότι οκ. Ηλίας Κωνσταντόπουλος, κάτοικος του χωρίου Σέρβου του Δήμου Λικουρίας της Γορτυνίας από την αρχήν του Ιερού Αγόνος λαεβών τα όπλα τηκαλούνθησεν με ζήλον, προθυμίαν και γενναιότητα, έχων υπό την οδηγίαν τους συγχωρίους του και υπό τας διαταγάς των υποφαίνομένων. Εξεπλήρωσαν με επιμέλειαν το στρατιωτικόν του χρέος, παρευρεθέσις εις τας κατά των εχθρών μάχας, εις τον 'Αγιον Αθανάσιον Καρυταίνης, εις Τρίκορφα, και εις πολιορκίσαν Τριπόλεως, εις μάχην τον Λάλα, εις τας πολιορκίας και πτώσιν του 'Αργους, Ναυπλίου και Κορίνθου, εις τα Δερβενάκια, Τραμπάλαν Δαεβιά και Τρίκορφα κατό του Αραβικού στρατού του Ιμπραήμπασα. Και διετήρησεν καθ' όλην την διάρκειαν του Ιερού Αγώνος με τους υπό την οδηγίαν του στρατιώτας έντιμον διαγωγήν, αιδείσιν και γενναιότητα εις το στρατιωτικόν χρέος.

Εις ένδειξιν όλων τούτων, δίδεται το παρόν πιστοποιητικόν ίνα τη χρησιμεύσει όπου ανήκει.

Εν Καρυταίνη, τη 18 Ιουνίου 1844

10436

Οι οπλαρχηγοί
Κανέλλος Δεληγιάννης

Δημ. Πλαπούτας
Ιωάννης Κολοκοτρώνης

Πιστοποιητικό του 1833

Ο κ. Ηλίας Κωνσταντόπουλος απ' αρχής της Επαναστάσεως εστάθη πολεμών αξίως εις τας διαφόρους κατά των εχθρών μάχας, εις Καρύταιναν, Λάλα, Ντριπόλιτσάν Πάτρας, εις του Δράμαολη και εις την εποχήν του Ιμπραήμη.

Κατ' αίτησίν του δὲ, δίδεται το παρόν δια τα χρησιμεύση όπου ανήκει.

Τη αι Μαΐου 1833 Παλούμπα Δ. Πλαπούτας

Ο,τι ίσον οπαράλλακτον τω πρωτοτύπω

Εν Καρυταίνη τη 9η Μαΐου 1833

Ο Γραμματεύς του Διοικ. Καρυταίνης

Παναγ. Δημητρακόπουλος

ΜΠΑΚΡΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (Υπαξιωματικός Β' τάξεως)

Αναμφίβολα, γενναίος Αγωνιστής του Εικοσιένα, υπήρξε ο καταγόμενος από του Σέρβου, Ηλίας Μπακράκης, που επικεφαλής στρατιωτικού τμήματος σαν μπουλούντζης, έλαβε μέρος σ' όλες τις μάχες του αγώνα σε μια από τις οποίες ακρωτηριάστηκαν τα δυό του χέρια κι έμεινε αγίκαγος για εργασία.

Την αλήθεια αυτής του της προσφοράς και των θυσιών του, χάριγ της Πατρίδας, μαρτυρεί το πιστοποιητικό των καπεταναίων του Εικοσιένα που με αίτησή του υπέβαλε στην αρμόδια Εθνική Επιτροπή, το Μάρτιο του 1846 ζητώντας αγαγώριση των θυσιών του.

Αν ο Αγωνιστής έτυχε προστασίας και αποζημιώσεως της οικογένειάς του, είναι άγνωστο. Όπως άγνωστο είναι και το τέλος της ζωής του. Στα τηρούμενα στοιχεία των Κρατικών Αρχείων αναγράφεται ότι η Επιτροπή στην 154 Συνεδρίασή της με αριθμ. σειράς αιτήσεως 58, απένειμε στου Γεώργιο Μπακράκη το βαθμό του υπαξιωματικού Β' τάξεως (δηλ. τον έκαγ λοχία) με αριθ. Μητρώου 2347.

Το πιστοποιητικό που υπέβαλε ο αγωνιστής Γεώργιος Μπακράκης είναι το επόμενο:

Πιστοποιητικό

Πιστοποιούμε οι υποφαίνομενοι οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου ότι ο εκ του χωρίου Σέρβου, του Δήμου Ηραίας, της Επαρχίας Γορτυνίας κύριος Γεωργάκης Μπακράκης, ἄμα εξερράγη ο υπέρ ανεξαρτησίας σγών εγκαταδειπών γυναίκα, τέκνα περιουσίαν και δραξάμενος αυθορμήτως τα όπλα επικεφαλής τεσσαράκοντα στρατιωτών υπηρέτησεν στρατιωτικώς καθ' όλη τη διάρκεια του Ιερού Αγώνος παρευρεθείς εις όλους τους κατά των βαρδάρων πολέμου ιδίως δε εις τον πόλεμον της Καρυταίνης, εις την πολιορκίαν Τριπόλεως μέχρις της αλώσεως αυτής εις Ναύπλιον, εις Κόρινθον, εις την των Παλαιών Πατρών, εις την εισβολήν του Δράμαλη, εις Άργος, εις Δερβενάκια και επί Ιμβρατήν εις Δραμπάλαιν και Τρίκορφα ως εις την Στερεάν Ελλάδα εις Μεσολόγγιον εις Σούλι κι αλλού μάχας επολέμησεν ανδρείως και ηρωικώς και διε τούτο ήκωτηριάσθη εις αμφοτέρας τας χείρας φέρων πολλάς πληγάς αιτίαι, καταστήσαντα τούτον ενίκανον προς εργασίαν. Ταύτα καλώς γνωρίζοντες εδώσαμεν εις αυτόν το παρόν της αληθείας και του δικαίου, ίνα τω χρησιμεύσῃ όπου ανήκει.

Οι οπλαρχηγοί

Δ. Πλαπούντας

Π. Πλαπούντας

Επικυρούται η γνησιότης των ανωτέρω δύο υπογραφών

Εν Παλούμπα την 10 Μαΐου 1846

Ο Δήμαρχος Ηραίας

Σταύρος Π. Καλλιόπουλος

ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ (Στρατιώτης)

Για την παρουσία του Κωνσταντή Ηλιόπουλου στον αγώνα, μας πληροφορεί η παρακάτω επιστολή (έγγραφη διαταγή), που έστειλε μέσω Παπαγι-

ώργη Δάρα, η Εφορεία Γόρτυνος (αρμόδια υπηρεσία της Πελοποννησιακής Γερουσίας) καλώντας τον για την ανασύνταξη του στρατού στην περιοχή Ηραίας και Ακοδας σε μια περίοδο ανωμαλίας, που οι στρατιώτες απειθαρχούσαν και δεν ακολουθούσαν τους αρχηγούς.

Κατόπιν της υποδολής αιτήσεως του γιού του Ηλία, για την αγαγγώριση των εκδουλεύσεων του πατέρα του στην Πατρίδα, η Επιτροπή (κατά τη Συγεδρίαση 154/23.2.1866 με αριθμ. 69) κατέταξε τον Κωνσταντή Ηλιόπουλο στην τάξη των στρατιωτών, με αριθμό μητρώου 6048.

Παρατίθεται αντίγραφο, από το πρωτότυπο της επιστολής προς τον Κωνσταντή Ηλιόπουλο.

Κωνσταντή Ηλιόπουλε Σερβιώτη:

Σου αναφέρομε ότι λαμβάνοντας την παρούσαν μας διαταγήν όπου με βίαν σου στέλνομεν παρευθύνεις να πάρης τον Κωνσταντή Τζιακόπουλον από Κοκορά και αντάμα να ευγήτε και να υπάγετε εις Λιοδώρα και εις τας Άκοδας και Πέρα Μεριάν όπου ούσιοι στρατιώτες έμειναν απόσω και δεν επήγαν εις το Στρατόπεδον, να τους διατάξετε και να τους ξεκινήσετε μίαν ώραν προτήτερα, δια να υπάγουν κοντά εις τον Κανέλλον Ντελληγιάνην χωρίς να λήψουν και χωρίς να προφασισθούν και όποιοι ήθελαν προφασισθεί και αντισταθούν και δεν θελήσουν να υπάγουν ευθύς να μας το φανερώσης δια να στείλωμεν να τους κάμωμεν την πρέπουσσαν παιδείαν. Την παρούσαν μας διαταγήν να την δείξης και εις τους στρατιώτας των όπισθεν χωρίων δια να βεβαιωθούν και να μην προφασίζωνται και επιμελήσουν όπου όσον τα γληγορώτερον να ξεκινήσεις τους στρατιώτας.

Έτσι να κάνεις χωρίς αργοπορείαν και υγίαινε.

Οι Έφοροι της Επαρχίας Καρυταίνης

1822 Φεβρουαρίου 26 Δημητσάνα

ΣΧΙΖΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (Στρατιώτης)

Ο μεταξύ των Αγωγιστών του Εικοσιένα συγκαταλεγόμενος Σερβαίος Αγωγιστής Γεώργιος Σχίζας με αίτησή του το 1846, το χειρόγραφο της οποίας δεν δρέθηκε στα Κρατικά Αρχεία, υπέδαλε στην Επιτροπή του Αγώνα σχετικό πιστοποιητικό των οπλαρχηγών του ως βεβαιωτικό της συμμετοχής και της πολεμικής του δράσεως στη διάρκεια του Αγώνα.

Η Επιτροπή που έδωσε σε κείνη την αίτησή του, τον αριθμ. 12460, αναγνωρίζοντας τις εκδουλεύσεις του Αγωγιστή, στην Πατρίδα στη Συγεδρίαση 158 με αριθμ. αιτήσεως 27, σε σειρά κρίσεων κατέταξε τούτον στην τάξη των στρατιωτών υπ' αὐξ. αριθμ. μητρώου 5993.

Το πιστοποιητικό του Γεωργίου Σχίζα που έχει διασωθεί στα Κρατικά Αρχεία, είγαι το επόμενο:

Πιστοποιητικό

Επικυρούται δια του παρόντος ότι ο Γεώργιος Σχίζας, κάτοικος του χωρίου Σέρβου του Δήμου Ηραίας της Γορτυνίας, υπηρέτησεν στρατιωτικός την πατρίδα απ' αρχάς του Ιερού Αγώνος μέχρι τέλους, παρευρεθείς εις τας διαφόρους κατά των εχθρών μάχας, εις Καρυταίναν, Βαλτέτσιον, Λάλας εις την πολιορκίαν Τριπόλεως

Άργους, Ακροκορίνθου, εις Δερβενάκια εις Τραμπάλαν, δείξας καθ' όλην την διάρκειαν του αγώνα ζήλου γενναιότητα εντιμίαν διαγωγήν, υπακούων εις τας διαταγάς των ανωτέρων του.

Με τάχησίν του δίδεται το παρόν εις αυτόν δια να χρησιμεύσῃ όπου ανήκει.

Δ. Πλαπούτας
Γεωρ. Αργυρόπουλος
Γεωρ. Θεούπουλος
Π. Πλαπούτας

Επιβεβαιούται η γνησιότης των ανωτέρω υπογραφών τεσσάρων

Ο Δήμαρχος Ηραίας
Σταύρος Ηλιόπουλος

ΣΧΙΖΑΣ ΗΛΙΑΣ (Στρατιώτης)

Ο Σερβαίος Αγωγιστής του Εικοσιένα Ηλίας Σχίζας, έχοντας πολυμελή οικογένεια με το σύγχρημα του Μεγάλου Εεσπηκωμού έσπευσε για καταταγεί στο σώμα του οπλαρχηγού Δ. Πλαπούτα. Παίρνοντας μέρος από τις πρώτες μέρες του Αγώνα, πληγώθηκε στη μάχη του Λάλα και έχασε το δεξί του μάτι.

Προς δεδαίωση αυτής της αλήθειας, ζήτησε και του δόθηκε το σχετικό πιστοποιητικό του αρχηγού του, το οποίο με την υπέρ αριθμ. 10481 αίτησή του, η οποία επίσης δε βρέθηκε στα Κρατικά Αρχεία, υπέβαλε στην Εξεταστική Επιτροπή, ζητώντας αυταμοιβή της προσφοράς και των θυσιών του χάρην της Πατρίδας. Και κείνη, άγνωστα αν δόθηκε κάποια αποζημίωση στην οικογένειά του, στη Συγεδρίαση 158 της 28.2.1866 με αριθμό 3, κατέταξε την Ηλία Σχίζα στη τάξη των Στρατιωτών με αριθμό 6243.

Ακολουθεί το πιστοποιητικό που υπέβαλε:

Πιστοποιητικό

Πιστοποιείται δια του παρόντος ότι ο κύριος Ηλίας Σχίζας κάτοικος του χωρίου Σέρβου, του Δήμου Λυκούριων της Γορτυνίας από αρχάς του Ιερού Αγώνος δράζεις τα όπλα έτρεξε προθύμως υπέρ Πατρίδος δείξας ανδρείαν εις πάσας τας μετά των εχθρών γενομένας συμπλοκάς εξαιρέτως δε εις την μάχην του Λάλα, εις την οποίαν πληγωθείς εις τον δεξιόν οφθαλμόν έχασεν τούτον, ιμείνας ανίκανος έχων οικογένειαν αδύνατον συντηρήση εξ επτά ψυχών και προσφέρη τα προς το ζην αναγκαίσιαν.

Τούτων ούτως εχόντων του δίδεται το παρόν πιστοποιητικόν δια να του χρησιμεύσει όπου δει εις αναγνώρισιν των αγώνων του και περίθαλψιν της αδυνάτου οικογενείας του.

Εν Παλούμπα τη 29 Ιουνίου 1844

Δ. Πλαπούτας

ΤΡΟΥΠΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (Στρατιώτης)

Μεταξύ των Σερβαίων αγωγιστών του Εικοσιένα, συγκαταλέγεται και ο Αγωγιστής Βασίλης Τρουπής, που έδωσε το παρόν σ' όλες τις μάχες του απελευθερωτικού μας αγώνα και σε μια απ' αυτές τραυματίστηκε. Ο Αγωγιστής,

φαίνεται ότι μετά τη λήξη του αγώνα, ζήτησε αναγγώριση των εκδουλεύσεών του στην Πατρίδα όπως μαρτυρεί το με ημερομηνία 10 Μάης του 1833 πιστοποιητικό του στρατηγού Δ. Πλαπούτα που του χορηγήθηκε, χωρίς όμως για δικαιωθεί. Γι' αυτό και επανήλθε στα 1842 καταθέτοντας τα δικαιολογητικά του στο Υπουργείο Στρατιωτικών για να κριθεί από τη γένια Εξεταστική Επιτροπή. Ο Αγωνιστής όμως, έμεινε και πάλι αγνοημένος. Γι' αυτό και υπέβαλε γένια αίτηση, στην Επιτροπή του 1865 και κείνη, στη Συγεδρίαση 141 της 2.5.1865 με σειρά αίτησής του 67, κατέταξε το Βασιλείο Τρουπή στην κλάση των στρατιωτών, με αριθμό μητρώου 5217.

Παρατίθονται τα αντίγραφα της σχετικής αίτησης και πιστοποιητικόν, του έτους 1833, τα πρωτότυπα των οποίων διασώθηκαν στα Γεν. Αρχεία του Κράτους.

ΑΙΤΗΣΗ

Βασιλ. Τρουπή κατοίκου χωρίου Σέρβου — Γορτυνίας

Περί αιμοιθής εκδουλεύσεως

Δημητράνα τη 20 Μαΐου 1865

Προς τον κ. Επάρχον. Γόρτυνος

Κατά το έτος 1842, προσκληθείς ο υποφαινόμενος αγωνιστής του Ιερού Αγώνος του 1821 παρά του Υπουργείου των Στρατιωτικών, παρέδωκα αποδεικτικόν των οπλαρχηγών Ιωάννου Θ. Κολοκοτρώνη, Δημ. Πλαπούτα και Κωνέλλου Δεληγιάννη, εμφαίνον τας κατά τον αγώνα εκδουλεύσεις μου δια να αμειφθώσιν. Πλην έκτοτε ου μόνον αιμοιθή αλλά ούτε απάντησίς της μου εδόθη και κατά συνέπειαν είμαι αδικημένος.

Επειδή η συσταθείσα ήδη επιτροπή σκοπεί προς τουτοις εις την αιμοιθήν των αγωνιστών. Επειδή αποδεικτικά μέσα των κατά τον αγώνα εκδουλεύσεων μου παρεδόθηκαν και ευρίσκονται εις το επί των Στρατιωτικών Υπουργείου και εν τοισάντη, περιπτώσει πρέπει να ζητηθώσει υπό της Επιτροπής και ληφθώσιν υπ' όψιν προς αιμοιθήν των εκδουλεύσεων μου και επειδή ακόμη η χείρ μου πληγωθείσα κατά την εις Μεσολόγγιον και εις τας κατά την έφοδον του Ομέρ - Πασά, ανίκανος ήδη υφίσταταις αως γινώσκει τούτο ο κ. Πρόεδρος της Επιτροπής Ιωάννης Κολοκοτρώνης του οποίου επικαλούμαται την μαρτυρίαν.

Σας παρακαλώ κύριε Έπαρχε, να διαβιβάσετε την παρούσαν μου προς την επί των εκδουλεύσεσων του Αγώνος συσταθείσαν Επιτροπήν και τον κύριον Πρόεδρον αυτής και λάβητη την ανήκουσαν φροντίδα και ζητήση και λάβητη παρά του Υπουργείου των Στρατιωτικών τα εν λόγω κατά το 1841 και το 1842 έτος παραδοθέντα πιστοποιητικά των οπλαρχηγών τα οποία άμα ληφθέντα καταδεικνύουν τους αγώνας του και επομένως ευαρεστουμένη η επιτροπή φροντίση και με ανταμείψη κατά το δείξαν.

Ευπειθέστατος

Θ. Τρουπής

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ

Ο υποφαινόμενος πιστοποιή ότι ο κ. Βασίλειος Τρουπής από Σέρβου απ' αρχάς της επαναστάσεως έτρεξε μαζί μου εις όλους τους πολέμους κατά των εχθρών, εις την πολιορκίαν του Λάλα, πολιορκίαν της Τριτόλεως και Παλαιών Πατρών, δύο φοράς εις την Δυτικήν Ελλάδα και σχεδόν εις όλους τους πολέμους κατά των Αράβων δεν έλλειψεν από κανένα όστις κι εφάνη γενναίος χωρίς να λείψῃ από πόλεμον. Διό και του δίδεται το πάρον μου ίνα χρησιμεύση όπου ανήκει και υποφαίνομαι.

Δ. Δεληγιάννης

Λαγκάδια τη 10 Μαΐου 1833

'Ο, τι ίστον απαρόλλακτον τω προτοτύπω

Εν Καρυταίνη τη 10η Μαΐου 1833

Ο Γραμματεύς της Διοικήσεως Καρυταίνης

Παναγ. Δημητρακόπουλος

ΔΑΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ (Ιερέας - Αγωνιστής)

Αυτιπροσωπευτικός τύπος αγωγιστή ιερέα που παπάδευε στου Σέρβου, με ζωτανή την παρουσία του, υπήρξε τον καιρό της Επανάστασης ο Παπαγιώργης Δάρας.

Παρακολουθώντας τη συμμετοχή του Παπαγιώργη, στον ιερό της Αγεζαρησίας Αγώνα, τον δρίσκομε παρόγτα από τις πρώτες μέρες του ξεσηκωμού. «Όταν στη μάχη του Λάλα επεσε νηωτικά ο αρχηγός Γιωργάκης Πλαπούτας και το στρατόπεδο ἐμεινε ακέφαλο κινδυνεύοντας να διαλυθεί, γράφει ο Αγγελίας Τσέλαλης στο βιβλίο του «Ο Πλαπούτας» σελ. 205, οι οπλαρχηγοί 1.9.1821 αγάθεσαν στον Παπαγιώργη από του Σέρβου και του Κ. Μεταξά, (τον καποπιγό Γιουργό Δικαιοσύνης το 1822), για μεταδόνη εσπευσμένα στην έδρα της Γερουσίας, στη Στεμγίτσα, για για παραστήσουν το κατεπείγον και σοδαρό της υποθέσεως. Και στέλγεται τότε νέος αρχηγός του στρατού που δρισκόταν στα Τρίκορφα ο αδελφός του φογευθέντος, Δημ. Πλαπούτας για τη συγένιση του αγώνα μέχρι απελευθέρωσής του. Η συγεής παρουσία του Παπα - Γιώργη στον αγώνα Λάλα κι επικοινωνία με τη Διοίκηση, φαίνεται από επιστολή που απευθύνεται προς τον ίδιο, σε κάποια άλλη καμπή του Αγώνα η Γερουσία που με έδρα τη Στεμγίτσα, τον προτρέπει για συναντήσει το Σερβαίο, Αγωγίστη Κ. Ηλιόπουλο για για του διαβιβάσει επείγουσα διαταγή.

Το αυτόγραφο του σημειώματος της Γερουσίας προς τον Παπαγιώργη που σώζεται, αναφέρει:

Αιδεσιμότατε Παπαγιώργη Ντάρα.

«Εάν ο Κωσταντής Ηλιόπουλος δεν ήθελε ευρεθή αυτού, την ιδίαν ώραν να του προφθάσῃς την παρούσαν μας διαταγήν όπου ευρίσκεται χωρίς άλλο και να ληφθή το ασφαλέστερον».

Και ο Παπαγιώργης στέλγοντας το σημείωμα στον Κ. Ηλιόπουλο του γράφει:

Αδελφέ Κωνσταντή

Λάβε την επιστολή που μου εστάλη να σου διαβιβάσω και όσο το δυνατόν ταχύ να μου γράφης να σμίξουμε.

Γεώργιος Ιερ. Δάρας

Εδώ σημειώγομε ότι τη διαταγή (επιστολή) της Γερουσίας προς τον Κωνσταντή Ηλιόπουλο, περιλάβαμε στα αγαγραφόμενα σχετικά με τον Αγωνιστή Κωνσταντή Ηλιόπουλο.

ΠΑΠΑΣΧΙΖΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (Αγωνιστής)

Ο Αγωνιστής του Εικοσιένα Δημήτριος ιερ. Σχίζας, παρουσίασε επαγαστατική δράση από τις πρώτες μέρες της εξέγερσης. Αγαφερόμενος στον Πα-

πασχίζα, ο απομνημονευματάρχης Φωτάκος γράφει χαρακτηριστικά: «Ούτος ο ιερεύς του Θεού Υψίστου, εφάνη χρήσιμος εις την περιφέρειαν της Λιοδώρας, παρακινών τους στρατιώτας εις πόλεμον».

Ερευνώντας την δόλη δράση του Αγωνιστή, στα 1822 συγαντούμε τον Παπασχίζα πληρωμένον. Σ' ένα ανέκδοτο έγγραφο από τα Γευκά Αρχεία του Κράτους - Υπουργείο Πολέμου «Κατάλογος Αρκάδων Τραυματιών», μεταξύ των άλλων τραυματιών αναφέρεται και το όνομα του Παπασχίζα με την ένδειξη: «Εις την Κόρινθον (1822) εκ της επαρχίας Καρυταίνης εν καιρώ του Δράμαλη ελαΐσθη από (Σέρδου) Παπα - Σχίζας (Σκίτζας) στο κεφάλι.

ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (Αγωνιστής)

Ο Αγωνιστής του Εικοσιγγα καταγόμενος από του Σέρδου Ιωάννης Σμυρναίος, περιλαμβάνεται και τούτος στον κατάλογο Αρκάδων τραυματιών με την έγδειξη: «Στη μάχη του Λάλα ελαΐσθησαν: Σέρδου, Γιάννης Σμυρναίος, στον ποντικό της χειρός με βόλι.

Τον αγωνιστή Σμυρναίο, κατά την εξέλιξη του Αγώνα, τον συγαντούμε ξανά στην πολιορκία της Τριπολιτσάς, όπως αναφέρεται στην ιστορία του Σπύρου Μελά (1ος τόμος).

Από τις ιστορικές σελίδες του τόπου

Μέσα στο γενικό ξεσηκωμό του εφτάχροου απελευθερωτικού μας Αγώνα και στις κατά τόπους συγκρούσεις, έχει και του Σέρβου το δικό του μερικό με συγκρούσεις και γεγονότα που συγένδησαν και διαδραματίστηκαν στο σερβαλικό χώρο, τα οποία και αμέσως εδώ εξιστορούμε.

Ο Κολοκοτρώνης στου Σέρβου συμφιλιωτής σε εσωτερικές έριδες

Τα ηρωϊκά κατορθώματα και οι γίκες των Ελλήνων με αποκορύφωμα το πάρσιμο της Τρίπολης και την καταστροφή, του Δράμαλη, γεγονότα θαυμαστά που με την ακτινοβολία τους ξεπεργούν τώρα τα ελληνικά όρια και κινούν τη συμπάθεια των Ευρωπαίων για νάρθουν σε βοήθεια του αγωνιζόμενου λαού, έρχονται τώρα, γα διαταράξουν θλιβερά γεγονότα που δημιουργούνται ανάμεσα στους μαχητές του αγώνα. Διχόνοια και εμφύλιες έριδες, που διαδραματίζονται στην ίδια την καρδιά της Γορτυνίας και απειλούν γα κατασπαράζουν τον τόπο.

Άφορμή μια δημοπρασία που γίνεται στη Δημητσάνα για την αγορά των διαφόρων προσδόμων χωριών της Ηραίας. 'Ανθρωποι του Πλαπούτα παρουσιάζονται αρματωμένοι. 'Ένας απ' αυτούς ο Τζίραλης, από μια προσδητική κουδέντα σε βάρος του, τραυμάτισε τον Αγαγώστη Δεληγιάννη. Και θα τον σκότωγε, αν δεν έμπαινε στη μέση ο Δήμαρχος.

Από τότε αρχίζει έχθρα μεταξύ των δύο οικογενειών. Και εγώ οι Δεληγιανναίοι: κρατούν αγοριάτο το λογαριασμό για την οικογενειακή προσδολή που τους έγινε, κατά μήνα Ιούνιο, γένα επεισόδια οξύγουν την εχθρότητα των δύο οικογενειών. Νοέμβριος 1823. Οι Δεληγιανναίοι έχουν στη δικαιοδοσία τους αγορασμένο από τους Τούρκους (τσιφλίκι: τούρκικο) το 1805 το τέτε προσωδοφόρο χωριό Αγαζύρι και τμήμα χωριών της πεδινής Ηραίας.

Ο: Παλούμπαίοι που δεν γνούν γα διέπουν ξένους, αργυτάδες στη γειτονιά τους και θέλουν να κρατήσουν δυναμικά την περιοχή πολιορκούν τους κλεισμένους στον εκεί οχυρό Πύργο ανθρώπους των Ντεληγιανναίων και ο πόλεμος αρχίζει για καλά.

Ο Κων. Δεληγιάννης στέλνει τον αδελφό του Δημήτρη στη Λιοδώρα με στρατιώτες. Μπαίγουν άξαφγα στου Παλούμπα γα το κάψουν. Οι άνδρες λείπουν οι περισσότεροι από του Παλούμπα. Οι λίγοι που δρίσκονται όμως και

όλες οι γυναίκες, πιάνουν το γτουφέκι. Οι άνθρωποι του Ντεληγιάνη σκοτώνουν τον Τζίραλη και κόδουν σ' έγδειξη νίκης τα μαλλιά της γυναίκας του, κόρης του οπλαρχηγού Γιωργάκη Πλαπούτα, που έπειτε ηρωϊκά στην πρώτη μάχη του Λάλα.

Τα μαθαίνει ο στρατηγός Δημήτριος Πλαπούτας, που δρίσκεται στη Γαστούνη για την πολιορκία της Πάτρας και ξεκινώντας αμέσως με τους στρατιώτες του που τον ακολουθούν, μέσω Ηραίας φτάνει αργά το βράδυ, όπως γράφει στα απομνημογεύματά του ο Δεληγιάνης, στου Σέρβου, έχοντας εκεί, συγγενείς του Δαραίους.

Την ίδια νύχτα με τους στρατιώτες του κάνει επιδρομή στα σταυροτόπια των Δεληγιανναίων έξω από τα Λαγκάδια και αρπάζουν 5 κοπάδια ως 2.000. Πυροβολούν και τους τσοπάγηδες για τους φογεύσουν οι οποίοι όμως διασώθηκαν με τη φυγή μέσα στο σκοτάδι της νύχτας και επέστρεψε με τα ποίμνια στου Σέρβου όπου και οχυρώθηκαν.

'Ενα άλλο ένοπλο σώμα στο μεταξύ σδηγείται προς την Άκοδα (περιοχή Τροπαιών) δρίσκει τυχαία την πλεξούδα της γυναίκας του Τζίραλη, σκοτώνει το γοικούρη, και είτε το γοικούριό. Αγάδει το γτουφεκίδι με συγκρούσεις των δύο αυτιμαχόμενων στα χωριά Ρεκούγι, Βρετεμπούγι, Αλβάνιτσα.

Οι Δεληγιανναίοι ταυτόχρονα από δικής τους πλευράς, ειδοποιούν και σπεύδουν σε βοήθειά τους οι καπεταναίοι Μαυρομιχάλης και όλοι οι δικοί και φίλοι κι έτσι ο Μοριάς χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα και ο κίγδυνος απειλεί για καταστρέψει την Επαγάσταση.

Ο Κολοκοτρώνης, ανησυχεί βαθύτατα. Η γαλήνη που είχε ελπίσει ότι θα φέρει στη Γορτυνία και που για σύσφιξη των σχέσεών του με τους Δεληγιανναίους χάριν της πατρίδας αρραβώνιασε το μικρότερο γιό του Κολλίγο με την επίσης ανήλικη μοναχοκόρη του Δεληγιάνη, αποδέιχτηκε καθαρή φυντασία. Δεν ήξερε τι να κάνει. Σε ποιόν γα τρέξει; ποιόν γα βοηθήσει; Γι αυτό και στα απομνημογεύματά του εκφράζοντας την πίκρα του τον βλέπομε να γράφει: «Έγώ δεν ήθελα το κακό ούτε του εγός ούτε του άλλου. Ο ένας, ήταν συγγενής μου, ο άλλος συμπέθερός μου». Και σε άλλο σημείο, διηγείται. «Από την Κόρυθο πήγα τότε στην Καρύταινα για συμβιβάσω τους Κολλιόπουλους (Πλαπούταίους) με τους Δεληγιανναίους που ήταν σε πόλεμο».

Η Κυδέρηνηση, που ήρθε σ' επικοινωνία ο Κολοκοτρώνης στέλνει αμέσως πρεσβεία επί τόπου στα Λαγκάδια από τους Αυδρ. Μεταξά Υπουργό των Εσωτερικών, Αρχιμαγιδρίτην Δικαίο (Παπαφλέσα) και Περούκα για συμβιβάσουν τα πράγματα και για καθησυχάσουν τους Δεληγιανναίους.

Μα η πρεσβεία μέσα στο γενικό κλίμα διχόγοιας και διχασμού που έχει ειχωρήσει και μέσα στην ίδια την πρεσβεία, οι απεσταλμένοι κάθε άλλο παρά συμβιβασμό μπορεί να φέρουν. Και μόγο ο Κολοκοτρώνης μπορεί γ' ασκήσει επιρροή. Γι' αυτό και ο αδέκαστος και ειλικρινής και γνώστης των πραγμάτων σαν υπαπιστής του Κολοκοτρώνη ιστορικός Φωτάκος, ευτοπίζοντας τα γεγονότα στον ιστορικό ρόλο που έπαιξε εδώ ο Κολοκοτρώνης καταλήγει στο

ιστόρημά του: «Οι απεσταλμένοι αυτί για σδύσσουγ τον πόλεμο τον άγκαρα περισσότερον. Αυτοί επήγαγ ως τα Μαγούλιαγα. Ο δε Κολοκτρώνης εις του Σέρβου και εις τα Λαγκάδια και ούτω μόλις κατόρθωσεν για εμποδίσουν προσωρινώς το κακόν».

Αποσδύστηκε έτσι με την παρουσία, τις συμβουλές και παρακλήσεις του σωφρονα Κολοκοτρώνη, η καταστροφική εκείνη ρήξη για την Πατρίδα.

Η μάχη στης Γριάς το Διάσελο

Ήταν η εποχή που ο Αιγύπτιος Ιμπραήμ Πασάς, βάλθηκε για εξοντώσει το Μοριά.

Μετά την πτώση και το σλοκαύτωμα του Μεσολογγίου (12 Απρίλιος 1826) αφήγοντας πίσω του ερείπια καμένης πόλης, επανήλθε στα τέλη Απριλίου μ' αρχές Μαΐου στην Πάτρα.

Διαμοιράζοντας τις δυνάμεις του, κατά το σύστημα που ακολουθούσε, το ένα τμήμα σδημείται προς την Ηλεία, όπου έχει, να αντιμετωπίσει εκεί στο «Κλειδί της Ζαχάρως» τον περίφημο συμπατριώτη μας Νικηταρά, τον Τουρκοφάγο. Αυτός με το υπόλοιπο και εκλεχτότερο τμήμα των δυνάμεων του, δια μέσου Καλαβρύτων μέσα από τους χιονοσκεπείς και κρημνώδεις πρόποδες του Χελικού, στις 2—3 του Μάη με αιχμαλώτους και λάφυρα κατευθύνεται προς την Τριπολιτσά, όπου η βάση του. Προ της αντίστασης που συγαντούσε παντού και σαν όλοι έσπευδαν για καταταγούν στις τάξεις του Κολοκοτρώνη, για τη διαιτή διάλυσή τους, στέλνει άγρια αποστάσματα σ' όλες τις επαρχίες.

Έγα απ' αυτά σκορπίζεται στη Γορτυνία. Ο τόπος όλος πλημμύρισε από Αραπάδες. Σκότωναν, ατίμαζαν, έκαιαν, λεηλατούσαν, αιχμαλώτιζαν αδύνατους και άσπλους, γέροντες και παιδιά. Απ' όλα τα χωριά, έτρεχαν για κολλήσουν στα δουνά, για χωθούν στις σπηλιές, για γλιτώσουν.

Η Κυδέρηνηση αγημαχεί και παίρνει μέτρα ν' ασφαλιστούν τα γυναικόπαιδα, οι τροφές και τα πράγματα των κατοίκων σε δυνατά κι απρόσδοκα μέρη. Και: ο Κολοκοτρώνης που δρίσκεται τώρα στο Ναύπλιο παραγγέλγει στο στρατηγό Πλαπούτα με επιστολή του που έχει διατωθεί: «Να συγάξεις όλους τους Λισσωπίτες και να σταθείς σ' όποιο μέρος κρίγεις αρμοδιότερον, παρατηρών τα κινήματα, των εχθρών όπου έχουν πόρου να περάσουν. Ο κίνδυνος όπου μας παρουσιάζεται είναι φοβερότερος, παρά άλλοτε».

Η Ηραία, είγαι ζωσμένη από παντού. Όγκος Αραπάδων έχει ξεχυθεί στον πλούσιο κάμπο της, αρπάζοντας, λεηλατώντας και με κατεύθυνση προς Τρίπολη.

Ο Πλαπούτας που δεν σταματά να παρακολουθεί τον εχθρό πιάνοντας δυνατά μέρη μαζί με τους Ηραίτες και φυσικά πρώτους τους Σερβάλιους με επικεφαλής, το μπαρουτοκαπγισμένο σπλαρχηγό Φώτη Δάρα, γνώστη του τόπου, έσπευσαν και στήγουν εγέδρα στο αναγκαία διαδικτό πέρασμα «Γριάς το Διάσελο».

Σαν φάνηκαν οι Αραπάδες, έγινε εκεί φοδερή, σύγκρουση, φόνευσαν πολλούς και οι υπόλοιποι τράπηκαν σε φυγή αφού τους άρπαξαν όσα ποίμνια και υπόζύγια κουβαλούσαν μαζί τους.

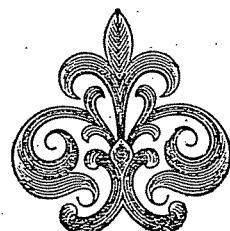
Τια το γεγονός αυτό μας μιλούν οι ιστορικοί Κανδηλώρος (Γορτυνία σελ. 316), Ιω. Εφρ. Νουχάκης στηργ «Ελληνική Χορογραφία 1902 σελ. 634) και Μιχ. Οικονόμου, που τα γραφόμενά τους συμπίπτουν. Άλλα ας αφήσουμε το ιστορικό έγγραφο να μιλήσει στα σημεία αυτό μόγο του.

«Χίλιοι δε εξ αυτών περίπου, πεζοί και ιππείς χιλιάδες συγοδεύοντες προβάτων και άλλων κτηνών, προσεδλήθησαν εις του Σέρβου και της Γριάς το Διάσελο, από τους Πλαπούταν και τον Φώτη Δάρκων και άλλους εκ των εκείσε, οι οποίοι εφόγευσαν τιγάς και έσωσαν πάγτα τα αγόμενα».

Το ιστορικό τούτο γεγονός, η μάχη στης Γριάς το Διάσελο, αποτελεί για του Σέρβου μια από τις χρυσές σελίδες της ιστορίας.

Μάχη Καρκαλούς (Ιούλιος 1827) Εξόρμηση από τον Αρτοζήνο

Ένα άλλο ιστορικό γεγονός, που έχει σχέση με τον τόπο (Μιχ. Οικονόμου - Ιστορικά Ελληνικής Παλιγγενεσίας, σελ. 748 - 748) είναι η επίθεση εναγτίον των στρατοπεδευμένων στην πεδιάδα της Καρκαλούς Αιγυπτίων του Ιμπραήμ (27 Ιούλιος 1827) κατά την οποίαν. Με γιουρούνι του Πλαπούτα από την πλευρά του Αρτοζήγου με Ηραιάτες και Σερβαίους και του γενναίου Κολοκοτρώνη από τη πλευρά της Δημητσάνας, ο στρατός του Ιμπραήμ ετράπη σε φυγή και η Γορτυνία λεύτερη από τον άγριο επιδρομέα δεν του ξανείδει και μόγο η ανάμνηση του σγόματός του διατηρήθηκε, που προκαλούσε τη φρίκη και τις κατάρες του Γορτυγιακού λαού. Πέρασε ο Μπραήμης έλεγχαν, για να παραστήσουν την ερήμωση.

Νέοι εδνικοί αγώνες

Το γεωργίστατο ελληνικό κράτος διγαλμένο από σκλαβιά, 865 χρόνων στο πέρασμα των χρόνων που ακολουθούν, αγωνίζεται για την απελευθέρωση των άλλων εθνικών του εδαφών, που κατακτά σπιθαμή προς σπιθαμή.

Πολεμιστές του 1912 - 1913. Αριστερά, ο Βασίλειος Γ. Σουλελές και δεξιά ο Χρίστος Στυλ. Μπόρας.

Στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο 1878 - 79 η Ελλάδα μπήκε στη Θεσσαλία και με τη συνθήκη του Λαγδίνου πήρε μέρος της Θεσσαλίας και μικρό μέρος της Ηπείρου. Στους αγώνες εκείνους λέγεται ότι πήραν μέρος και χωριανοί μας, αλλά δεν ξέρουμε ποιοί.

Στον άτυχο πόλεμο του 1897 που ακολούθησε, συμμετείχαν όλοι οι τότε επίστρατοι του χωριού μας και πολλοί γύρισαν τραυματίες.

Δημήτριος Θ. Τρουτζής, λοχαγός Πεζικού. Έπεσε ηρωϊκά στις 12 Αυγούστου 1921 στο Κιρίτ Ογλού Νταγ της Μ. Ασίας.

Θρυλικά χρόνια 1912 — 1913

Χρόνια παλληκαριάς και ανδρειοσύνης! Χρόνια τροπαίων και θριάμβων! Φθινόπωρος 1912. Κηρύσσεται ο Βαλκανικός πόλεμος.

Η Ελλάδα, σύμμαχος μ' εχθρούς και φίλους, Βούλγαρους, Σέρβους, Μάυροδούγιους αντιμέτωπη με τον πρώτο της εχθρό.

Οι κακιπάγες του χωριού μας χτύπησαν και κάλεσαν τους χωριανούς μας για πάνε για πολεμήσουν για τη λευτεριά των σκλαβωμένων άλλων αδελφών μας. Από την Αμερική έρχονται τώρα σαν εθελοντές να πολεμήσουν οι αδελφοί Θεμιστοκλής και Αγαστάσης Θ. Κωνσταντόπουλοι, ο Χρίστος Ν. Δημό-

Πανάγιος Κ. Παναγόπουλος. Φονεύτηκε στή Μ. Ασία.

πουλος, ο Δεωγίδας Θ. Παπαθωμόπουλος, ο Νικόλαος Αν. Σχίζας, ο Πέτρος ο Κλεισούρας, ο Ιωάννης Δ. Παρασκευόπουλος, ο Ιωάννης Ν. Δημόπουλος (Σκορδόγιαννης). Οι ελληνικές λόγχες φέρονται από νίκη σε νίκη και φτάνει το μήγυνμα πως: «Τα πήραμε τα Γιάννενα». Χαρά απερίγραπτη γεμίζει τις ψυχές όλων. Χαρά και εγθουσιασμός, ανάμικτος με την αγωνία για την τύχη των παιδιών του χωριού. Ο δάσκαλος Νικόλαος ο Σχίζας, στέλνει εναλλάξ τα δεκάχρονα παιδιά του σχολείου στα Λαχανάδια (γιατί τότε ταχυδρομείο δεν υπήρχε), να φέρουν τα γράμματα, εφημερίδα. Κάποιοι δράδυ που... με το φως της λάμπται διάδασε την εφημερίδα, τον διάπονυ να δακρύζει καί... για σύνει τη λάμπται! Σκοτώθηκε στο Γιαννιτσά ο Γιώργης ο Σχίζας. Και σε λίγες μέρες, νέο πικρό μαντάτο. Έπεσε στη Μανελιάσσα, ο Μιχάλης ο Σχίζας.

Στο μεταξύ από τις 26 Οκτωβρη ο στρατός μας έχει μπει γιακηφόρα στη Θεσσαλονίκη, αλλά μια άλλη κακάτατη πραγμάτων δημιουργείται, σαν οι Βούλγαροι προβάλλονταν τώρα αξιώσεις συγκυριαρχίας και θέλουν τη Θεσσαλονίκη δική τους. Και νούργιες μάχες κατά του νέου εχθρού στο Κιλκίς στου Λαχανά, στη Δοϊράνη, διαδέχονται η μια την άλλη.

Στη Τζουμαγιά το 1913 πέφτει ηρωικά ο Χρίστος Ν. Δημόπουλος και στη Θεσσαλονίκη πεθαίνουν από τις κακουχίες του πολέμου, ο Γιάννης Β. Γκούτης και Νικόλαος Ηλ. Διατσόπουλος.

Και η Ελλάδα, απλώνεται τώρα παγού. Στη Μακεδονία στην Ήπειρο και τα νησιά. Αγώνες ηρωϊκοί και δαφνοφόροι που και το χωριό μας έχει τη δική του μερίδα. Έδωσε το δικό του φόρο αίματος στο πεδίο της τιμής, τα δικά του παιδιά.

Στον άγνωστο τάφο σας αείμνηστοι συμπατριώτες μας θα ήθελε του Σέρου να ταξι φέρει λίγα άνθη και για χύσει δυό θερμά δάκρυα.

Α' Παγκόσμιος πόλεμος. Μικρασιατική εκστρατεία

Στη συγένεια των απελευθερωτικών μας αγώνων, το 1914 κηρύχθηκε ο Πρώτος Παγκόσμιος Ήδημος. Το 1915 έγινε νέα επιστράτευση. (Πολλοί υπηρετούγει συγένεια 6—8 χρόνια) και ακολούθει στα 1919 — 22 η Μικρασιατική Εκστρατεία. Εδώ του Σέρδου αντιπροσωπεύεται από πολλά παιδιά του.

Στη Μ. Ασία έφτασαν μέχρι την Αλμυρά Έρημο και το Σαγγάριο, αφήνοντας εκεί πολλοί τα οστά τους σε μνήμη αιώνια. Μια εικοσάδα Σερδαίων δώσανε τη ζωή τους για την πατρίδα. Ξώρια από κείνους που πέθαναν από τις κακουχίες ή γύρισαν τραυματίες. Τα πάνδεινα υπέφεραν όπως διηγούνται, αυτοί που επέστρεψαν μαζί με τα ξερίζωμένα εκπομφύρια Ελλήνων της Μ. Ασίας που η Ελλάδα γέμισε από εξαθλιωμένους πρόσφυγες. Και δέσμωσαν την Εθνικού μας Διχασμού και των... φίλων συμμάχων μαζί.

Πόλεμος (1940 - 1941)

Ευτυχισμένος και έγδοξος ο πόλεμος του 1912 και εγδοξότερος του 1940. Νίκες λαμπρές και δαφνοφόρες που προκάλεσαν τον παγκόσμιο θαυμασμό δ-

ταυ άλος ο κόσμος είχε λυγίσει στο φασισμό και μόνη η Ελλάδα, πάλευε με δυο κολοσσούς. Πράγμα που έκανε τον Τσώρτσιλ για ειπεί δτι: «Οι ήρωες πολεμούν σαν τους Έλληνες».

Πεσόντες στην Αλβανία κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο τον Ιανουάριο 1941. Αριστερά ο Δημήτρης Δ. Δημητρόπουλος και δεξιά, ο Παρασκευάς Ιωάν. Μπόρας.

28η Οκτωβρίου 1940! Σ' ένα παγεθνικό συγαγερμό το χωριό μας στέλνει κι εδώ όλους τους επίστρατους της εποχής εκείνης.

Σελίδες ιστορικές, άφθαστου ηρωϊσμού και δόξας που αιώνια σύμβολα θά μείνουν το τσαρούχι του τσολιά και οι γυναικες της Πίνδου μαζί με το σύνθημα «Αέρα», γράφονταν στα χιονισμένα αλβανικά βουνά. Το φοβερό χρύο, τα χιόνια, τα κρυποκγήματα, που άφησαν πολλούς σακατεμένους, είναι διάματα που παραμένουν ζωντανά στη μνήμη όλων εμάς, που συμμετείχαμε στον ένδοξο αυτό αγώνα.

Στα παιδιά του χωριού μας το Διαμαντή Κ. Βέργο, το Δημήτρη Δημητρόπουλο, τον Παρασκευά Ι. Μπόρα, το Γιώργη Β. Τρουπή που άφησαν τα οστά τους στα καθαγιασμένα ελληνικά χώματα της Βορειοηπείρου μας και το Νίκο Ι. Δημόπουλο (Σκορδή), που έπεσε στην αντίσταση της Κρήτης το 1941 κι έδωσαν τη ζωή τους για ό,τι ακότερο και iερό σ' αυτό τον κόσμο, στρεφόμενοι ευλαβικά τη σκέψη μας σε αιώνια μνήμη τους.

Δεν είναι λίγα τα δεινά της αιχμαλωσίας, που υπέφεραν για πολλούς μήνες, από τους Γερμανούς στην Κρήτη, οι Ηλ. Ν. Λιατσόπουλος, Βασ. Ν. Τρουπής, Γ. Σουλελές, Νικ. Αγδρ. Δάρκας και Ιω. Μ. Γκούτης.

Πολεμιστές του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Από τον δεύτερο αριστερά προς τα δεξιά όρθιοι οι: Ιωάννης Ηλ. Γιαννακόπουλος, Ιωάννης Γ. Δημόπουλος, (Παπαγιάννης), Γεώργιος Ανδρ. Δάρκας έφεδρος ανθυπολοχαγός και Ιωάννης Γ. Σχίζας. Και καθήμενοι στο μέσον ο Ηλίας Δ. Σχίζας και δεξιά ο Γεώργιος Θ. Τρουπής (Γκράβαρης).

Κατοχή – Εθνική Αντίσταση

Μετά το έπος στα κακοτράχαλα δουνά της Αλβανίας, ήρθε η μαύρη λαίλαπα του παράφρονα Χίτλερ και η χώρα μας βρίσκεται στα δεσμά της τριπλής κατοχής της Ιταλικής και Γερμανικής και στη Μακεδονία, της Βουλγαρικής κι ένας βαρύς βραχγάς πλάκωσε τα στήθια των Ελλήνων.

Στις καρδιές όλων μας, έχουν μείνει οι θλιβερές αναμνήσεις της μαύρης εκείνης περιόδου, γεράτης αγωνίς, φόδο και τρόμο. Πρόσωπα σκελετωμένα από την πείνα και τη φτώχεια, πρόσωπα φοβισμένα. Η ξυπολησιά και η κακοεντυμασία, ήταν τα φοβερά δείγματα της κατοχής. Το κριθαρόψωμο, το γκορτσάλευρο με βελανίδια ανακατεμένα, αλεσμένα στο μύλο και πού, λίγο σιτάρι, ήταν το ψωμί.

Πολλοί άλλαξαν υφάσματα, μεταξωτά, σεντόνια κοστούμια και χίλια δυό πράγματα, για λίγο σιτάρι ή κριθάρι γιατί πείγαναν. Από τα γειτονικά Δογκάδια, τη Δημητσάνα... πολλοί έρχονταν στου Σέρβου για κάποια βοήθεια.

Πολλοί χωριανοί μας από το φόδο μην τους τα πάρουν οι εχθροί, είχαν κρύψει τρόφιμα και πράγματα σε απίθανα μέρη. 'Άλλοι είχαν αγορίζει τρύπες στην υπόγεια των σπιτιών. 'Άλλοι είχαν χτίσει διπλούς τοίχους και στο εγδιάμετο, είχαν κρύψει πράγματα και άλλοι μετέφεραν σε καλύβια έξω από το χωριό τα υπάρχοντά τους. Συγένδυνε, διπού συνέβαινε και στου καιρό του Ιμπραήμ. Αυτά που διαβάζαμε στηγανιστερία, τα ζήσαμε και μεις μέσα στον αιώνα της προσόδου και του πολιτισμού, τον 20ό αιώνα.

Αξέχαστοι θα μείνουν οι μακρινοί δρόμοι και τα υυχτοπερπατήματα των Σερβαίων που πήγαιναν με τα πόδια για την αγορά καπνού από το Άργος και ανταλλαγή στην Ηλεία με λάδι και σταφίδα, για την παρασκευή σταφιδόψωμων ή για την προμήθεια αλατιού από το Κτάκωλο και ανταλλαγή με λίγο αραποσίτι ή μπιζέλια στα χωριά της Μαγτινέας, για να κρατήσουν στη ζωή τις οικογένειές τους. Είναι κάτι, που μένει ζωηρό στη μνήμη, εκείνων που ζήσαν την περίοδο.

'Οπως επίσης αξέχαστη θα μείνει η φοδερή εκείνη εποχή της πείνας, δια την συλλοδάτης της ζωής ήταν ο Ερυθρός Σταυρός και ο γράφων, Φλεβάρη του 1944 μεταφέροντας τρόφιμα του Φιλανθρωπικού Οργανισμού από την Τρίπολη, επί δεκαήμερο κλείστρα στην Αλωνίσταινα με τα χιόνια και στη συέχεια ήρθε όλο το χωριό προς περαλασή, κουβαλώντας τα προμηθευόμενα στο χωριό άλλοι: ζαλωμένοι και άλλοι με μουλαρογάιδουρα με μια χωρίς προηγούμενο ταλαιπωρία!

Μέσα όμως σ' αυτές τις άθλιες συνθήκες ζωής, που δεν έσδησε κάθε ελπίδα για το αύριον και τη λευτερία της άνυχης πατρίδας, από τις αρχές κιόλας, της κατοχής, σχηματίστηκαν αντιστασιακές οργανώσεις, που όλες εργάζονταν κρυφά και συγωμοτικά, για το διώξιμο του κατακτητή, τη λευτεριά.

Του Σέρδου, μέσα στην καθολική αγιάσταση του λαού, με τις τοπικές του οργανώσεις ΕΑΜ και ΕΠΟΝ, προσφέρει τη δική του συμβολή με τις αγιάστασιακές του δραστηριότητες και εκδηλώσεις. Με τα σαμποτάζ που παίρνει μέρος όλο το χωριό στον Άσπρο Βράχο Μπερτσιάς, στο δρόμο Δημητσάνας - Στεμνίτσας και στις Τρεις Βρύσες των Λαγκαδίων με 20 μόνο γυναίκες του χωριού. Με τη συμβετοχή στον έγοπλο ΕΛΑΣ, με το γα εκτελεί ο καθέγας το καθήκον του στο πόστο που του είχε ανατεθεί. Εγώ τόνωση του εθνικού συγασθήματος, έδιναν στο χωριό τα θεατρικά έργα, που κάνων τις μέρες της σκλανίας λιγότερο αφόργητες.

Δεγκάργης όμως αγάμεσα στις πατριωτικές οργανώσεις γα γεννηθεί το μικρόδιο της διχόνοιας και καλλιεργήθηκε μια άσχημη εποχή με καταστρεπτικές συγέπειες σε πολλές περιοχές και με προέκταση τον εμφύλιο πόλεμο που απελαύνθησε (1946 — 1949). Ευτυχώς, για του Σέρδου, δεν πήρε έκταση η διαίρεση αυτή κι έτσι δε μπορούμε για πούμε ότι είχαμε θύματα, σε σχέση με άλλες περιοχές. Το μόνο θύμα των Γερμανών ήταν ο Γεώργιος Ηλ. Παναγόπουλος (Κόκχρας).

Το Σεπτέμβρη του 1943 η Ιταλία έκανε αγκαλιά για τους συμμάχους μας. Μόνοι κυρίαρχοι μιέναν οι Γερμανοί και η ζωή γίνεται πιο δύσκολη, πιο επικίνδυνη. Και δω, μου ρχεται στο γου, ένα εγεκδιήγητο περιστατικό που συνέδη στο χωριό.

Ένα αλόκηρο τάγμα από τετρακόσιους Γερμανούς το καλοκαίρι του 1943, που ρχόταν από την Αετοράχη Αράπηδες, κατασκήνωσε στου Σέρδου σ' όλη την περιοχή Αγιάνη, Τραχυγρύζης. Τι σύμπτωση έψιως! Έγκα σημείωμα των αυταρτών, σταλμένο στον υπεύθυνο του χωριού, που μιλούσε για τις κινήσεις των Γερμανών, είχε κυρφτεί κάτω από μια πέτρα στην κάρυδιά, στους κήπους (δυτικά του χωριού). Στην πλάκα καίγη, πήγε και κάθισε ο επικεφαλής των Γερμανών αξιωματικός και αφού κάθισε για λίγο, τη μετέφερε ο ίδιος πιο πέρα και την έδαλε προσκέφυλο να λιαστεί. Στιγμές φοβερές, φρίκης και αγωνίας, για όσους γνώριζαν το μυστικό του σημειώματος!

Ευτυχώς, που ο Γερμανός δεν το αντιλήφθηκε και το χωριό σώθηκε. Γατί ποιός ξέρει, τις συγέπειες, τα αγτίποιγα!

Η καθολική αγιάσταση του λαού (1941 - 44) φυσική συγένεια του αλβανικού έπους και των Μακεδονικών σχυρών κατά του ναζισμού, είγκι ένα από τα λαυρά πράγμα της ιστορικής πορείας του. Έθηγους μας. Πέρα όμως απ' αυτό ηλείγει μέσα της ένα διδαγμα: Πόσα πολλά και υψηλά μπορούμε να επιτελέσουμε φρίκες οι Έλληνες, όταν είμαστε εγκαρέγου, όταν το σκράκι της διχόνοιας δε μας δηλητηριάζει, όταν με μια λέξη κυριαρχεί όχι ο εθνικός δικαιωμός αλλά η εθνική συμφοιτώση.

Θα ήταν εδώ όμως παράλεψη, αν δεν σημειώσουμε ότι και στην Κορέα, σ' αυτή τη μακρινή χώρα της Απω Αγατολής, το χωριό μας, έδωσε το παρόν, με τα δυό του παιδιά, το Δημήτριο Γ. Τρουπή και τον Παναγή Ι. Παναγόπουλο, που γύρισε τραυματίας.

Σερβαίοι Αγωνιστές του 1821

Φώτης Δάρας, ταγματάρχης.
Αγαγγώστης Δάρας, λοχίας.
Πανάγος Στρίγκος ή Ηλιόπουλος λοχίας.
Νικόλαος Δάρας - Παπαδάρας, δεκανέας.
Ηλίας Κατσούλας, δεκανέας.
Ηλίας Κωνσταντέπουλος, δεκανέας.
Γεώργιος Μπακράκης, δεκανέας.
Κωνσταντίνος Ηλιόπουλος, στρατιώτης.
Γεώργιος Σχίζας, στρατιώτης.
Ηλίας Σχίζας, στρατιώτης.
Βασίλειος Τρουπής, στρατιώτης.
Γεώργιος ιερ. Δάρας, απαξιγόμητος.
Δημήτριος ιερ. Σχίζας, απαξινόμητος.
Ιωάννης Σμυργαίος, απαξιγόμητος.

Φονευθέντες - Θανόντες 1912 - 1913

Ιωάννης Β. Γκούτης, στρατιώτης.
Χρίστος Ν. Δημέπουλος, στρατιώτης.
Νικόλαος Ηλ. Διατσόπουλος, στρατιώτης.
Γεώργιος Αθ. Σχίζας, στρατιώτης.
Μιχαήλ Κ. Σχίζας, στρατιώτης.

Φονευθέντες - Θανόντες 1916 - 1922

Δημήτριος Θεόδ. Τρουπής, λοχαγός.
Χρίστος Λεων. Γεωργακόπουλος, στρατιώτης.

Γεώργιος Δημ. Βέργος, στρατιώτης.
Γεώργ. Διονυσ. Βέργος, στρατιώτης.
Ιωάννης Κων. Γρέκης, στρατιώτης.
Παναγιώτης Ιωάν. Γρέκης, στρατιώτης.
Κων) νος Ιωάν. Δημητρόπουλος, στρατιώτης.
Βασίλειος Χαραλ. Μαραγκός, στρατιώτης.
Ηλίας Ιωάν. Μπόρας, στρατιώτης.
Μαρίνος Ηλ. Μιχόπουλος, στρατιώτης.
Παναγιώτης Κων. Παναγόπουλος, στρατιώτης.
Φώτιος Παν. Παναγόπουλος, στρατιώτης.
Κων) νος Θ. Παπαθωμόπουλος, στρατιώτης.
Γεώργιος Ηλ. Παγκράτης, στρατιώτης.
Ηλίας Κων. Παγκράτης, στρατιώτης.
Παρασκευάς Αθαν. Στρίκος, στρατιώτης.
Αγγελος Νικ. Σχίζας, στρατιώτης
Βασίλειος Θεοδ. Τρουπής, στρατιώτης.
Ιωάννης Ηλ. Τρουπής, στρατιώτης.
Παναγιώτης Ιωάν. Τρουπής, στρατιώτης.

Φονευθέντες - Θανόντες 1940 - 1949

Διαμαντής Κων. Βέργος, στρατιώτης.
Νικόλαος Ιωάν. Δημόπουλος, στρατιώτης.
Δημήτριος Δημ. Δημητρόπουλος, στρατιώτης.
Παρασκευάς Ιωάν. Μπόρας, στρατιώτης.
Γεώργιος Βασ. Τρουπής, στρατιώτης.
Γεώργιος Ηλ. Παναγόπουλος, στρατιώτης.
Γεώργιος Ιωάν. Κλεισώρας, στρατιώτης.
Νικόλαος Πετρ. Σχίζας, στρατιώτης.
Ηλίας Ιωάν. Δημόπουλος, πολίτης.
Νικόλαος Μιχ. Σχίζας, πολίτης.
Ανδρέας Αθαν. Στρίκος, πολίτης.
Ηλίας Χρ. Στρίκος, πολίτης.

Χωροφυλακής

Νικόλαος Ανδρ. Δάρας, γυμναστάρχης.
Ηλίας Δήμου Χειμώνας, υπογιαμοτάρχης.

Αδελφοί Βομβόπληκτοι, αεροδρόμιο Αράξου

Δημήτριος Νικ. Σχίζας, πολίτης.
Πέτρος Νικ. Σχίζας, πολίτης.
Χρίστος Νικ. Σχίζας, πολίτης.

ΑΡΑΠΗΔΕΣ

Ο συγοικισμός Αράπηδες, που δεν ξέρομε ποιός ήταν ο πρώτος του κάτοικος που έγινε από απόδημους των γειτονικών χωριών, με 51 κατοίκους το 1840 και σταθερό αριθμό πληθυσμού πάγω από 50 μέχρι τα τελευταία χρόνια, έχει την αρχή του, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Ο χωρίς μείωση αριθμός των κατοίκων του είναι δείγμα ζωτικότητας και αφοσιώσεως στις πατρογονικές ρίζες τους.

Το διόρια που δόθηκε στο μικρό συγοικισμό, δεν είναι άσχετο με το θρύλο της ίπαρξης εκεί κάποιου Τούρκου - Αράπη. Ο απότομος βράχος με τη γραφικότητα της χαράδρας που προκαλεί το δέος και η μυθοποίηση ότι εκεί ο Αράπης, έχρυσε τους θησαυρούς του, σου μεταφέρει τη σκέψη στα χρόνια της σκλαβιάς και της ζωής του Αράπη, που είχε στη ρίζα του βράχου, δίπλα στη βρύση, την καλύβα του.

Καθώς διηγούνται, ο Τουρκάραδας αυτός που είχε αποκοπεί από τους αιμορήσκους του, πιθανώς από κάποιο φόνο, εγκαταστάθηκε στην απλησίαστη αυτή τοποθεσία «Αράπηδες». Γίγας στο σώμα και τύπος ανταρχικός, είχε γίνει ο φόδρος και ο τρόμος για τους ρωγιάδες της περιοχής. Κανένα δε λογάριαζε και με την τακτική των αυθαιρεστιών απόχτησε κοπάδια γιδοπρόδατα που έδισκαν ανεγόχλητα στην περιφέρεια. Ήταν λιβάδια δικά του. Τους χρηματικούς θησαυρούς του από τα προϊόντα των γιδοπροδάτων του τους έκρυψε κάπου στο βράχο.

Στην απέγαντι πλευρά «Τουρκόφαρι», είχε σταθμό ο αγάς. Επειδή η περιοχή δεν ανταποκρινόταν στις φορολογικές υποχρεώσεις, ο αγάς, σαν έβλεπε τη νύχτα τη φωτιά που άγαδε συγεχώς ο αράπης, φαντάστηκε πως εκεί μένει κάποιος μόνιμα. Επισήμανε το σημείο και έστειλε απόσπασμα για να δει ποιός είναι.

Ο Αράπης, δέχτηκε τους ομόθρησκους επισκέπτες. Για να κάνει επίδειξη των δυνάμεών του, έσφαξε ένα βόδι, βάζοντας μέσα σ' αυτό ένα τραχί και σε κείνο, άλλα μικρότερα ζωάκια τά θύλις στη σούδλα, γυρίζοντάς τα κατά τη συγήθειά του με το ένα δάχτυλο.

Έκείνοι, θωμάζοντας τον Αράπη αφού τους πρόσφερε και φητό κρέας, επέστρεψαν και διηγήθηκαν στον αγά τα όσα είδαν. 'Υστερα απ' αυτό ο αγάς άφηκε ανεγόχλητο τον αράπη από την πληρωμή των φόρων μιας ολόκληρης περιφέρειας που δέσποζε.

Ας σημειωθεί ότι και οι Τούρκοι πλήρωγαν τότε, εδώ, κάποιο τυπικό φόρο, όχι όμως τους διαρείς φόρους των ρωγιάδων.

Κάποτε όμως, έφτασε και το τέλος του Αράπη. Τσοπάνηδες της περιοχής, τόλμησαν και του πήραν κάποια από τα γιδοπρόδατά του. Έκείνος από την πέρα μεριά της Γκούρας τους παρακολουθούσε και σαν τους είδε, άρχισε να τους κυνηγάει, φτάνοντας μάλιστα όπως λένε μέχρι τα Σβέργα, χωρίς γα

τους πιάσει. Η ζωή του όμως είχε πλέον εκτεθεί και βάλθηκαν για εξοντώσουν τον τύραννο.

Έτσι αγύποπτος καθώς περνούσε με το ποίμνιό του στην Κοντηλάκια θέση «Λακκούλα» του έστησαν κυρτέρι, τον φόγευσαν και μεταφέροντάς τον, τον έρριξαν στο υπάρχον σήμερα θάραυρο, δριο Αράπηδες - Τσίπολη, που έχει το όνομα, η «Τρύπα του Αράπη».

Τη ζωή του ο Αράπης, είχε συγδέσει ερχόμενος σε γάμο με μια χριστιανή γυναίκα, τη «Φίλω», η οποία καθώς επέστρεψε από εκκλησιασμό στου Σέρβου — πράγμα που της επέτρεπε ο Αράπης — στη θέση «Κυνηγού», πέθανε απρόσπτα. Εκεί και την έθαψε ο Αράπης και για τη ποικιλία, πήρε το όνομα «Βαρυφίλου». Το μνήμα της, σκεπασμένο με πλάκες, σωζόταν μέχρι τελευταία αιώνα στο σημείο εκείνο, δεξιά από τον πεζόδρομο, καθώς βαδίζαμε για τους Αράπηδες. Μετά το θάνατό του χάθηκε το διός του και οι δυο κόρες του που έμειναν ορφανές, έφυγαν για την Ηραία.

Σύμφωνα με άλλη παράλληλή της παράδοσης αυτίπαλος, και εξ ίου ισχυρός του Αράπη, ήταν ο Κωνσταντίνης από του Σέρβου. Τον καιρό του Ιμπραήμ, σε κάποια στιγμή, κατόρθωσε και σκότωσε τον Αράπη και η περιφέρεια απαλλάχθηκε από τον τύραννο.

Η παράδοση αιώνιη λέει ότι μία από τις δυο κόρες του Αράπη, την πήρε ένας αξιωματικός του Ιμπραήμ, Γάλλος την καταγωγή. Γι' αυτό και αργότερα, μεταπολεμικά, ήρθαν πράγματι Γάλλοι στους Αράπηδες και ερεύνησαν για γα ανακαλύψουν τους θησαυρούς του Αράπη. Και έφυγαν, χωρίς ποτέ για μάθει κανείς αν τους βρήκαν.

ΑΡΤΟΖΗΝΟΣ

Χώρια από τη Βενετσιάνικη απογραφή (1691) που μας πληροφορεί για το άλλοτε χωριό Αρτοζήνος, σ' ένα Πατριαρχικό συγγρίlio (χαρτί) του Πατριάρχη Ιερεμία Γ' στα 1718, που αναφέρονται τα 27 χωριά της Αρχιεπισκοπής Δημητσάνας, περιλαμβάνεται και το χωριό Αρτοζήνος.

Αρτοζήνος! Χωριό, δουνόθ θρύλος! Μύθος που ο λαός μας έπλασε με τη ζωηρή του φαντασία, δίνοντας την ονομασία στο Θεόδ Δία, που χάρη στην παρουσία του οι τόποι έδιγαν άφθονο γάρτο.

Διασκρίνονται χαλάσματα του ορεινού χωριού Αρτοζήνας, με τις ερειπωμένες του εκκλησιές Αγιώργης, Αγιοκωνσταντίνος Αγάννης και Αγιοδημήτρης που τελευταία ανακαδομήθηκε από το Δημήτριο Τσαντίλη.

Αποτελούμενος ο Αρτοζήνος από 10 οικογένειες το 1698 όπως φαίνεται στα δενέτικα έγγραφα και ανήκων διοικητικά στη Δημητσάνα (διέπει Ιστορία Γ. Καρβέλα «Τα τέκνα της Δημητσάνας») και με μια αύξηση του πληθυσμού του από κατοίκους άλλων περιοχών που φέραντε οι Βενετοί στην Αρκαδία μετά το διώξιμο των Τούρκων, σχετικό εδώ είναι το τοπωνύμο «Κο-

ρωγιώτισσα» και αφού έζησε σα χωριό για πολλά χρόνια, όπως αποδείχυται από αφιερώματα των κατοίκων του στα μοναστήρια και εκκλησίες, κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας και των μετέπειτα χρόνων της Β' Τουρκοκρατίας, έτη 1728, 1733, 1734, 1742, 1755), ο αξιόλογος αυτός οικισμός πότε ακριβώς διαλύθηκε, δεν ξέρουμε.

Κατά καιρούς, λόγω του φύχους και του ορειγού του εδάφους (υψόμετρο 1.300 μ.) οι κάτοικοι, κατέβαιναν στα πεδιγά και βρίσκοντας καλύτερες συνθήκες ζωής πολλοί έμειναν μονίμως. Έτσι φαίνεται πως έγινε και ο μικροσυγκειμός Αρτοζηγαίκα.

Η οριστική ήμισυ διάλυση, του χωριού, φαίνεται πως επήλθε στον κατατρεγμό και τα δειγά του τόπου που επακολούθησαν την επανάσταση του 1770, όπως έγινε με τα χρονικώς διαλυθέντα χωριά της εποχής εκείνης Γορτυνιακά, Δραΐα, Άρδιτσα, Κεργίτσα και τα Μαυτινειακά, Αρκουδόρεμα και Εφτά Ψωμιά.

Κατά την από στόμα σε στόμα παράδοση, που έφτασε ως τις ημέρες μας, στους μαύρους εκείνους χρόνους, σε καταπίεση των Τούρκων, οι Αρτοζηγαίοι αρνούνταν να παραδώσουν τους δυσδάστακτους φόρους και για λόγους τιμής φόργευσαν τον εισπράχτορα (αγό). Σπεύδει τότε απόσπασμα Τουρκαλβανών, φόργευσαν τα γυναικόπαιδα, κάψανε το χωριό και δοσι γλίτωσαν διασκορπίστηκαν στα γύρω χωριά.

Κλέφτης στο σώμα του περίφημου καπετάν Ζαχαριά ο Ανδρέας Δάρας (Αντριάς) πού χε σπίτι στη Σφυρίδα και δεύτερη καλοκαιρινή διαμονή στον Αρτοζήγο, σαν έμαθε το κακό που γίνηκε, φθάνοντας εκεί είδε να έχει σωθεί ένα παιδί. Τούτο το παιδί το παρέδωσε στο Στρίκο, κάτοικο Σφυρίδας, που το αγάλαξε και το αποκατέστησε στο σημειωνό χωριό Λυκούρεσι που τότε δεν υπήρχε, παρά σαν Καλύβια. Άπ' αυτό το παιδί, προήλθε η οικογένεια Κομητών στο Λυκούρεσι.

Στα χρόνια της Επανάστασης που τώρα πια το χωριό είγαι έρημο, συγκάτιμε τους Λιθδωρίσιους ν' ανεβάζουν τις στένες τους στον Αρτοζήγο και με έγγραφό τους στηγή τότε Κυβέρνηση (10 Ιούλιος 1823) να διαμαρτύρονται γιατί οι Δημητσαγίτες τους πίεζαν ν' απομακρυνθούν από την περιοχή.

Κλείγοντας σε συνταριογραφία το ιστορικό του Αρτοζήγου, μετεπαναστικά, στο πέρασμα του χρόνου, ο Σερβαίοι που γι' αυτούς κάθε σπιθαμή εδάφους του Αρτοζήγου έχει την αξία της, κατόρθωσαν ν' αγοράσουν τα προσοδοφόρα χωράφια των Δημητσαγίτων αλλά και των Λαγκαδιγών που και κείνοι είχαν οάπτοι δικό τους μερίδιο και για γίνουν κυρίαρχοι της περιοχής.

Για πολλά χρόνια, ο Αρτοζήγος υπήρξε για τους Σερβαίους πλούσιος τόπος παραγωγής σιταριών. Ο τροφοδότης των Σερβαίων!

Στην κορυφή του δουνού, δεσπόζει της περιοχής το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, χτίσμα της οικογένειας Σχιζαίων (Θανασαίων) που εγκαταλειμμένο τώρα, ζητάει την αναστήλωσή του!

Η γη των Σερβαίων

Στην πατρική γη των Σερβαίων που έζησαν τόσες γενιές, της μεγάλης σε έκταση, δόθηκαν σε διάφορες εποχές κατά τόπους διάφορα ονόματα, τα λεγόμενα τοπωνύμια. Ονομασίες, που σώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, τα διάθασμα των οποίων θα φέρει χίλιες δυο αγαμγήσεις, σ' εκείνους που θα θυμηθούν τις γγωστές χιλιοπατημένες τους τοποθεσίες που έχουν αφήσει αγόρι ή άλη τους τη ζωή, τουλάχιστον, έγκα καιμάτι απ' αυτή.

Τόύτα τα τοπωνύμια δε μπήκαν αυθαίρετα και με το έτσι θέλω του οποιουδήποτε. Κάποιος σοδαρός λόγος, κάποια βασική αιτία υπήρξε, που βαφτίστηκαν οι τοποθεσίες Φραζινέτα, Γκούρα, Κρίνιζα, Κάπελη Γκρεσίζα ως και κείνες, που ενδεικτικά έχουμε μνημονεύσει, στο κεφάλαιο περί Αρδανιτών και Τούρκων.

Οι λόγοι συνήθως που πήραν τα τοπωνύμια τ' όνομά τους, εξαρτιώνται: Από τους θρύλους και τις παραδόσεις του τόπου, από τη γύρω φύση, από τα δέντρα που αφθοούν στην περιοχή εκείνη, από τις πηγές που αγαδλύζουν, από τα νερά που τρέχουν, από το κούργιασμα των πουλιών, από το στάλισμα των προδάτων κ.λπ. Εγώ ένα πλήθος απ' αυτά, έχουν πάρει το όνομα του πρώτου κατοίκου τους.

Θυμίζουν ιστορικούς χρόνους, αρχαίους και νεότερους χρόνους, έθιμα ανθρώπων και γγώρισμα του τόπου. Δεν είναι χτεσινά και προχτεινά τα τοπωνύμια είναι παλιά, πολύ παλιά. Χρονολογούνται από 100, 500 1000... και παραπάνω ακόμα χρόνια κι έχουν τη ρίζα τους, θαμμένη στα βάθη των αιώνων δηλώγουν τόπους περάσματος λαών και συγχέονται αυτή τη γενετική της ιστορία του τόπου.

'Ετσι εκτός από τα τοπωνύμια που είναι λέξεις καθαρά ελληνικές, έχουμε τοπωνύμια που προέρχονται από ξένες ρίζες (σλαβικές, αλβανικές, φραγκικές - νεολατιγικές) και οφείλονται στις ιστορικές περιπέτειες του τόπου, κατά τη Φραγκοκρατία - Εγετοκρατία και Τουρκοκρατία. Είναι όμως δύσκολη, και πολλές φορές αδύνατη η ερμηνεία τους, (ο καθορισμός προέλευσης της λέξης), γιατί έχουν εξελληνιστεί. Δηλαδή η αρχική, ξένη ρίζα τους, που σήμαινε κάποια ιδιότητα του εδάφους όπως την περιέγραφαν στη γλώσσα τους οι κατά καιρούς ξένοι επιδρομείς, άλλαξε προφορά και γραμματικό τύπο στο στόμα των ελληνόφωνων κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι σε περιόδους ξενικής κατοχής, κατ' αγάγκην, λόγω συναλλαγών χρησιμοποιούσαν ξένες λέξεις. Όταν όμως ήταν ελεύθεροι, χρησιμοποιούσαν και διετήρησαν τη μητρική τους γλώσσα, την ελληνική. Τούτο ακριβώς έχει συμβεί και με τα Σερβαϊκα τοπωνύμια που άλλα είναι ελληνικά και άλλα ξενόγλωσσα. Ακολουθεί παράθεση των τοπωνυμιών του χωριού σε αλφαριθητική σειρά. Στα τοπωνύμια που ανήκουν στους Αράπηδες, σημειώνομε την ένδειξη (Αράπ.).

Τα Τοπωνύμια Σέρβου - Αράπηδες

Α'

Στον Αγιάννη
 Στην Αγία Παρασκευή
 Στον Αγιοδημήτρη
 Στον Αγιοθανάση
 Στους Αγιοθεόδωρους
 Στον Αγιοκωνσταντίνο
 Στον Αγιογενετάριο
 Στον Αγιολιά
 Στον Αγιαντριά
 Στον Αγιοσπυρίδωνα
 Στον Αγιώργη (παλιό)
 Στον Αγιώργη (νέο)
 Στου Αγγέλη το Πουργάρι
 Στην Αγραπηδιά
 Στο Ακόνι
 Στην Αλατάρα
 Στο Αλωνάκι
 Στο Αλώγι
 Στον Άγεμιστό
 Στον Αγεμόμαλο
 Στου Μπακουλάκι
 Στου Αποστόλη το Λάζο
 Στου Αραγκέρκη
 Στου Αραδημήτρη
 Στου Αρακατσούλα
 Στου Αραμανάλη
 Στου Αρχιπούτα
 Στον Αρτοζήνο

Β'

Στη Βαθιαχούνη
 Στο Βαμπάκι
 Στου Βαρδέλιπα
 Στις Βάριζες
 Στα Βαρικά
 Στου Βαριαράπη (Αράπ.)
 Στης Βαρυφύλου

Στου Βελησάρη
 Στη Βεργασούρα
 Στη Βεργόνια
 Στη Βρυσούλα
 Στους Βορρούς
 Στο Βουγό
 Στο Βυζίτσι
 Στη Βρέιστα

Γ'

Στη Γαιδουροκυλίστρα
 Στου Γιατρού τη θρύση
 Στου Γκέρκη
 Στου Γκερμάζι
 Στου Γκερόρεση
 Στη Γκορτοσσράχη
 Στη Γκριμάδα (Αράπ.)
 Στην Γκρόπτα
 Στην Γκούρα
 Στην Γκούριζα
 Στις Γούδες
 Στου Γούγα τ' Αλώγι
 Στα Γούπατα
 Στη Γουργοσπηλιά (Αράπ.)
 Στης Γριάς το Κάτουρο
 Στης Γριάς τα Πρόβατα
 Στης Γριάς το Σωρό

Δ'

Στο Δέντρο
 Στο Δεντρόβλι
 Στου Δειμοκοίτη
 Στη Δρυμίγα

Ε'

Στην Έρριζα

Ζ'

Στη Ζευγολατίτσα
 Στη Ζώριζα

Θ'

Στη Θάνιζα

I'

Στα Ἰθια

Στα Ισιώματα

K'

Στο Καημένο Αλώγι

Στου Κάκαβα

Στου Κακογιάννη

Στην Καλήβυζα

Στο Καλπάκι

Στα Κανελλάκια

Στου Καρακίνη

Στου Καραχασάνη

Στου Κατούνθη

Στην Κατρεμίζα

Στο Κάφαλο (Αράπ.)

Στο Καψιμαλαΐκο Χάνι

Στους Κήπους

Στην Κερασούλα

Στην Κερσίζα

Στου Κόγκα

Στο Κοκκινάλωγο

Στην Κοκκινόβρυση

Στο Κοκκινολιθάρι

Στο Κοκκινόρεικο (Αράπ.)

Στου Κομποχλα

Στην Κοντηλάκια (Αράπ.)

Στην Κοντηρράχη

Στην Κοραμπιλίτσα

Στα Κορύτια

Στην Κορωνιώτισσα

Στου Κουβαρά

Στου Κουκούθη

Στο Κουτσουμπό

Στον Κουφόλαγκα

Στην Κρανιά

Στους Κρεβατάδες

Στην Κρίκιζα

Στου Κρικιζά (Αράπ.)

Στην Κριμάδα (Αράπ.)

Στου Κρινή

Στου Κρόθη

Στου Κροιδήμα (Αράπ.)

Στου Κροικυριάκου

Στις Κροκύρες (Αράπ.)

Στην Κρυάδρυση

Στου Κυνηγού (Αράπ.)

Στις Κολοσάρες

Στου Κώστα τη Δακκούλα

Λ'

Στου Λαζαρέται (Αράπ.)

Στο Λάζο

Στο Λαζούλι

Στη Λακκαθάνιζα

Στη Λακκαθέλα (Αράπ.)

Στη Λακκασφυρίδα

Στις Λάκκες

Στις Λάκκιζες (Αράπ.)

Στη Λακκούλα

Στο Λαφοδούνι

Στου Λαχταρή

Στου Λειφαγτάγι (Αράπ.)

Στο Λειφοχώραφο

Στη Λεσιά

Στο Λεύκο

Στου Λιμηγκέουλη

Στου Λιμιθιπούκουρη

Στου Λιμινταράγη

Στου Λιμιμίς

Στη Λιμγίτα

Στη Λούστρα

Στη Λούτσα

Στη Λιχιντάριζα (Αράπ.)

M'

Στου Μαζαράχη

Στου Μακρή

Στη Μακριαλάκκα

Στη Μακριαράχη
Στου Μαλιαλάς
Στη Μαλλιάρα
Στου Μαλικερίθι (Αράπ.)
Στη Μαυραπηδιά
Στου Μαυρομάτη
Στη Μεγάλη Καρυά
Στου Μισελήμη
Στη Μικρή Καρυά
Στου Μιλιάνθη
Στα Μυήματα
Στου Μοσχούνα
Στη Μόυσγα
Στα Μουτριτζιά
Στου Μπακουλάκι
Στου Μπαμπιώτη
Στη Μπόγκιζα
Στου Μπολάκια τα Κάρδουνα
Στο Μπαραϊκο Καρένι
Στου Μπροσκοδήμου (Αράπ.)
Στα Μποτσίκια
Στου Μπουλούτσου
Στου Μπουλούτσου τη Λακκούλα
Στου Μπουρνάζη
Στη Μπρίγια
Στη Μπριτσιά

N'

Στου Νταγρεμίση
Στου Νταρδακλόνι
Στη Ντελένια
Στου Ντελή
Στου Ντεληγιάννη
Στου Ντίσιλη
Στη Ντρακαδάνα
Στη Ντράσα (Αράπ.)
Στην Ντρέφεζα
Στην Ντριβάλα
Στη Ντρομγίτσα (Αράπ.)

Ξ'

Στης Ξάκως τη Βρύση

Στης Ξάκως την Καλύβα

O'

Στην Οργόδρυση

Π'

Στου Παγαγά
Στα Παλιάμπελα
Στα Παλιούδια
Στο Παλιόκαστρο
Στον Παλιόμυλο
Στου Παλυδού
Στου Παπά τ' Αλώνι
Στου Παπά το Λιθάρι
Στου Παπά τη Φασή
Στα Πατερά τη Ράχη
Στην Πέρα Λάκκα (Αράπ.)
Στην Περδικόδρυση (Αράπ.)
Στου Πετροκόπου
Στο Πλαγάκι
Στα Πλατανάκια
Στου Πλευματικού
Στα Ποτιστικά
Στην Πούλω
Στα Πουρναράκια
Στο Πουρνάρι
Στο Πουσάκι
Στο Πούσι
Στου Προκοντέση (Αράπ.)

P'

Στου Ράπτη
Στου Ράτση τη Σπηλιά
Στη Ράχη
Στου Ραχημουζάκου
Στου Ραχηρόλιανη
Στου Ραχηλίς
Στου Ραχηράνου (Αράπ.)
Στου Ραχηρουρίνη

Στη Ραχούλα
Στα Ρείκια (Αράπ.)
Στη Ρέπιζα
Στη Ρίγωνη
Στις Ρίζες
Στου Ροϊδαμάσκου

Σ'

Στου Σιαλακά (Αράπ.)
Στις Σέλλες
Στου Σιπάτι
Στο Σημάδι
Στου Σιαλκίνη
Στου Σιτέκου
Στου Σιτόνη
Στη Σκάλλα
Στις Σκάλλες
Στη Σκαλλίτσα
Στου Σκέμπη
Στη Σκίπιζα
Στη Σκόζα (Αράπ.)
Στο Σουληγάρι
Στα Σπάρτα
Στη Σπάρτιζα (Αράπ.)
Στου Σπελαγκαδιώτη (Αράπ.)
Στου Σπελαιέρη (Αάπ.)
Στου Σπελαιούκα (Αράπ.)
Στου Σπελαντρίκου (Αράπ.)
Στις Σπηλιαθράκες
Στις Σπηλιές τ' Ασίνη (Αράπ.)
Στη Σπηλίτσα
Στο Σπιθάρι (Αράπ.)
Στο Σταυρό (Αράπ.)
Στη Στενόλακκα
Στο Στουρνάρι
Στη Στρογγύλω
Στη Συκαλιά (Αράπ.)
Στη Συκιά
Στη Συριακούκια
Στη Σφακώνα

Στο Σφεντάμι (Αράπ.)
Στη Σφυρίδα

Τ'

Στου Τζιούδαλη
Στου Τόρου
Στο Τουμπάκι
Στην Τρανηθρύση
Στην Τρανηραρυά
Στην Τρανηλάκκα
Στην Τρανή Σπηλιά
Στο Τρανολώνη
Στην Τρικονιά
Στην Τρούπα του Αράπη (Αράπ.)
Στην Τρούπα του Κωστάντιου
Στου Τσάκαλη
Στην Τσικούλα
Στην Τσιούκιζα
Στου Τσουκαλά τη Βρύση
Στου Τσούμπι
Στης Τσούρας τη Φακή

Φ'

Στου Φέρτη
Στου Φλέτουλα
Στη Φραζινέτα
Στη Φτερόλακκα

Χ'

Στο Χαλασμένο Βουνό⁶
Στη Χαλικόδρυση

Ψ'

Στον Ψηλοδράχο
Στο Ψηλοδέντρο
Στου Ψόφιου

Η ζωή των συγχωριανών μας από τα παλιά χρόνια

A'

Οικογενειακή συμβίωση

Ας κάνουμε τώρα ένα ιστορικό περπάτημα στα παλιά χρόνια, και στη ζωή των ανθρώπων της εποχής εκείνης.

Οι Σερβαίοι τότε δεν ήξεραν τί θα πει κόσμος, πρόσδος, πολιτισμός. Ζούσαν... «κρυφά από το Θεό» κατά τη λαϊκή μας έκφραση. Ως τότε οι άνθρωποι στο χωριό γεννιόταν, μεγάλωναν, παντρεύονταν, έκαναν δικές τους οικογένειες και παρέμεναν στο ίδιο χωριό, στο ίδιο σπίτι στο πατρικό σπίτι.

Μόνο τα κορίτσια — οι ξενογωνίες όπως τα έλεγαν — όταν παντρεύονταν, πήγαιναν στο σπίτι του άνδρα τους. 'Ολα τα σεργικά παιδιά, που είχε ο πατέρας, έμεγαν όλοι μαζί με τις γυναίκες τους και τα παιδιά τους.

Στις περιπτώσεις τούτες ο γεροπατέρας — ο πάτερ φαμίλιας — είχε τον πρώτο λόγο.

Αυτός διαχειριζόταν τα οικογονικά όλων των οικογενειών. Αυτός κανόγιζε το πούλημα και το αγέρασμα των μικρών και των μεγάλων ζωγραφών, του σπιτιού και διάταξης με το τι και πώς θα σπαρθεί το κάθε χωράφι. Σ' αυτόν παρέδιδαν τα χρήματα που διέδινε από τις δουλειές τους τα παιδιά του. Και το σπουδαιότερο αυτός κανόγιζε τις σχέσεις ανάμεσα στ' αντρόγυνα του σπιτιού. Ο πατέρας, τότε, ήταν ο καπετάνιος ΕΝΑΣ και μέσα. Και κράταγε τούτη η προγονική αντίληψη μέχρι τις αρχές του αιώνα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του (γέρο - Θανασά) που παρέδιναν στον ίδιο, τα λεφτά που φέρναν από τη μαστοριά, τα τέσσερα παιδιά του και της Ασήμιας, αδερφής του Χαρού Στρίκου που φερμένης στο χωριό, στο γάμο του αδερφού της από του Ράδου καθώς χόρευε, είδε πως είχε μαζύ της τα κλειδιά των 5 γυναίκων της και τάστειλε πίσω με τον άντρα της, για να πάγε οι γυναίκες στην εκκλησία, γιατί είχαν τα γιορτινά τους στο μπασόλι.

Η γύρη (η γυναίκα του παιδιού του γεροπατέρα) ποτέ δεν εφώναζε τον αντράδερφό της (τον κουνιάδο της) με σκέτο τ' θυμό του. Πάντοτε τον φώναζε με το κοσμητικό «αφέγητη», αφέντη Δημήτρη, αφέντη Κωνσταντή! κ.ο.κ.

Τούτες οι συγήθειες κράταγαν μέχρι που ο γεροπατέρας πέθαινε ή πάθαι-

νε πυγευματική ή σωματική αναπηρία κι ήταν ανίκανος πια να κυνηργήσει την πολυάνθρωπη εκείνη, φαμελιά, οπότε έγας - έγας από τ' αδέρφια «χώριζε». Δηλαδή, έφευγε από το «πατρικό σπίτι» κι έχτιζε δίπλα στον κήπο — κι αν δεν υπήρχε κήπος — στο πλησιέστερο χωράφι τους, ένα δικό του σπίτι.

'Οσο για τη μεγάλη οικογένεια ποτέ δεν ήταν πρόβλημα τι θα γίνονται τα πολλά παιδιά. Μάλιστα όποιος δεν είχε πολλά παιδιά από τέσσερα και πάνω νομίζεται κατώτερης δύναμης και αξίας. Τα πολλά παιδιά πίστευαν ότι ήταν ευλογία Θεού. Οι πιο δυνατές και αγέραστες γυναίκες, ήταν όσες γεννούσαν πολλά παιδιά.

'Όταν περγούσε ο χρόνος και δεν είχαν αποχτήσει παιδί, η νεαρή σύζυγος με πολλούς τρόπους φανέρωνε την ελπίδα και την πίστη της στο Θεό, με υποσχέσεις και ταξίματα. Τάζουν στους άγιους αν κάνουν παιδί για το βαφτίσουν σε προσκύνημα σε μοναστήρι. Ακόμα κατέφευγαν σε ξόρκια και έβαναν χωρίς να παραλείπουν και τα μάγια.

'Οποια κοπέλα έχει το ατύχημα να μην κάνει παιδί κακό που θα πάθει από την πεθερά! Μπορεί να χωρίσει το ανδρόγυνο! Ποτέ δεν παραδέχεται πως φταίει ο γιός της.

'Έχει μείνει ιστορικό τα πάθημα της Μητροδέργανας, εδώ κι 150 χρόνια, από τις γύφτισσες.

Της είπαν κι έφερε ένα λεβέτι, την έβαλαν μέσα και την κουκούλωσαν κι η μαύρη έλεγε: «'Ενα γύρω το βαγένι σεργικό παιδί για γένει!» «'Ενα γύρω τη γωνιά Μήτραινα γοικοκυρά!» Στο μεταξύ η άλλη άδειαζε το σπίτι αρπάζοντας δι, τι πρόφτανε.

Γεννήθηκε όμως ύστερα από αυτό, ο Πλανάγος, από τον οποίο προήλθαν τέσσερις γενιές απογόνων. Λέτε, γα πιάσαν τα μάγια;!!!

B'

Τα σπίτια τους

Τα σπίτια και μιλάμε για τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ήταν κυρίως ισόγεια και μοιάζαν περισσότερο με καλύνδες, μακρόστενες, σαν εκείνες των τσοπαναραίων, με μια ξύλινη πόρτα που έφτανε ως τα κεραμίδια και μικρά παραθυράκια χωρίς τζάμια σκοτεινά. Χτισμένα με πέτρα, η ξυλεία της σκεπής, τα κουφώματα, το τυχόν δάπεδο (συνήθως δεν τα πατώνανε) ήταν όλα από δέντρα δικά τους, κακοπτριονισμένα και πολύ καπότεχνα. Το σκέπασμά τους ήταν με κεραμίδια τούρκικου τύπου (αυλακωτά) και χωρίς τζάκι, ο καπνός έβγαινε από τη σκεπή και τις αστράχες των κεραμιδιών. Εσωτερικά, χωρισμένα στα δύο μ' ένα πρόχειρο χώρισμα στο ένα μέρος κατοικούσαν οι άνθρωποι και στο άλλο τα ζωγτανά τους μ' ένα αυλόγυρο που συμπλήρωνε τις γεωργικές και κτηγοροφικές τους ανάγκες.

Με την πορεία του χρόνου όμως, κοντά στα πρώτα εκείνα χαμόσπιτα, άρ-

χισαν γα γίγονται και σπίτια υπερυψωμένα με μια σκάλα συνήθως πέτρινη για εμπατή και με εξώστη (μπαλκόνι). στεγασμένο. Σπίτια δίπατα με ανώγι (πάνω δροφος) και κατώγι. Το αγώγια που χρησιμοποιούταν για κατοικία, με ένα ή με δυο συνήθως μ' ένα μεσοχώρι, το χώριζαν σε δύο ή σε τρία μέρη. Το χειμωνιάτικο, το γκιλέρι (μικρό δωμάτιο στη μέση) και τη σάλα.

Στο χειμωνιάτικο, που ήταν και ο κύριος χώρος διαμονής, και στη γωνιά του στο τζάκι, αν υπήρχε, γιατί τα τζάκια γινόταν αργότερα, άναβαν φωτιά να ζεσταθούν, να μαχειρέψουν, να φωτιστούν. Σ' αυτό το δωμάτιο κοιμούνται όλοι στρωματσάδα, κάτω στο χώμα, σε στρώματα με πούσα πάνω στο σάγισμα δηλαδή υφαντό με κοζιά (τρίχινα από γιδίσιο μαλλί). Σ' ένα μεγάλο τραπέζι (σουφρά), καθημένοι σε ξύλινα σκαμνιά στρώνουν τα φαγητά τους και τρώνε! Και τα τσανάκια είναι λίγα και μη σας φαγεί παράξενο αν τους έβλεπες να τρώνε όλοι μαζί και σας παρακαλώ μη γελάσετε αν τους δείτε να κάνουν δρόμο ταχύτητας στις κουταλιές! Όποιος προφτάσει και φάει το περισσότερο, ο άλλος, ο χασομέρης, θα μείνει με το κουτάλι αδειανό στο στόμα του! Και απ' αυτό τον τρόπο, έγρήγει και η παρουμία που μού ρίχεται στο στόμα, στ' αλήθεια να την πω! Είχαν μαγειρέψει κρέας με λάχανο. Τούτο όλο το φαγητό το ρίξαν στη μεγάλη γαδάμα, τό θαλαν στη μέση του σουφρά και κάθισαν όλοι γύρω, γύρω κι άρχισαν να τρώγει! Τα πιρούνια, όπως καταλαβαίνετε, πέταγαν φωτιές! Ποιός θα φάει το πιότερο! Η ύφη η καρμένη κάρφωγε τα πιρούνια από κοφίδι σε κοφίδι. Την είδε η πεθερά και κοφοκοκκίνησε! «Φάε και λάχανα νύφη μου!» Κι αυτή, απαθέστατα της απαντάει: «Καλά είναι τα λάχανα, αλλά πιο καλά είναι τα κοφίδια!».

Το άλλο μεγάλο δωμάτιο με δάπεδο ξύλινο, τα σαλόνι, που είχαν τα ρούχα τους (το γιούκο), τα κασόνια κι όλα τα γαχρικά τους κι ήταν το επισημότερο, το άνοιγμα και το ομορφοστόλιζαν στις γιορτές του σπιτιού, που έρχονταν οι επισκέπτες. Σ' αυτή την καλή κάμπαρη βάζανε το μουσαφίρη να κοιμηθεί, γιατί πώς να το πούμε, δεν ταξιδιάζε κι αυτός γα περάσει τη νύχτα με τ' άλλο ασκέρι, στο χειμωνιάτικο.

Στο ισόγειο (κατώγι) όπου η αποθήκη για το σιτάρι και ο θόλος για τα βαρέλια (βαγένια κρασιού) μέγουν τα ζώα μικρά και μεγάλα κι έχει το καθένα τη θέση του, το πασχί του. Σ' ένα σημείο του πατώματος, είναι και η καταπαχτή με μια σκάλα για να κατεβαίνουν τις γύχτες, αν χρειαστεί από το πάνω πάτωμα, στο κατώγι! Αποχωρητήριο δεν έχει κανένα σπίτι! Πού τέτοια πρόβλεψη! Μερικοί έχουν στήσει τέτοια στην αυλή ή στον κήπο, με πλατάνια, με σίκαλη, που πρέπει να καμπουριάσεις για να φτάσεις στον προορισμό σου. Άλλα δεν έχουν ούτε πρόχειρο κατασκεύασμα! Στον κήπο, στη θέα όλων, όπου δολεύει, όπου τους πιάνει η ανάγκη, ο υπαίθριος απόπατος! Λουτρό και κουζίνα, αγύπταρχα! Το μπάνιο άγρωστο!

Είναι τα ίδια σπίτια που ζήσαμε και καθρεφτίζουν το σπιτικό και τη ζωή των Σερβαίων με μια εξελικτική πορεία κατασκευής τους, έτσι που τα τριάντα της Τουρκοκρατίας των οποίων μόγο ίχνη υπάρχουν, ξεπέρασαν τα επαντό στο

τέλος του περασμένου αιώνα, για γα φτάσουν σήμερα τα διακόσια. Και τα φτιάξουν οι πατέρες μας μόνοι τους, τεχνίτες οι ίδιοι, γερά και στέρεα με τούχους παχείς κατά τρόπο απλό και πραχτικό που γ' ανταποκρίνονται στις ανάγκες της ζωής τους. Ομοιόμορφα, και προσαρμοσμένα με το οικόπεδο και την κλίση του εδάφους με ορθογωνική κάτοψη, χαμηλωμένο κατώ και υπερυψωμένο το ανών, δρόφο. Το ανάστημα του σπιτιού το κανόνιζε η οικονομική αρματωσιά του γοικοκύρη. Κατασκευασμένα με επιτόπιο υλικό και όλα πέτρινα με ξυλοδεσιές, για μεγαλύτερη αυτοχή και με στεγόμακρα, ξύλινα παραθυρόφυλλα, τα καμπτυλωτά υπέρθυρα των παραθύρων και της κύριας εμπατής σε ορισμένα από αυτά, δείχνουν το αρχιτεκτονικό σχέδιο κατασκευής τους. Οι μεταξύ των πρώτων σπιτιών αποστάσεις, εκαλύφθησαν κατά καιρούς με γέες οικοδομές. Οι δρόμοι στενοί και όχι ευθείς, χωρίς σχέδιο, διαιμορφώθηκαν από τους εκάστοτε προέδρους κοινότητας.

Γ'

Η διατροφή τους

Ολιγαρχείς ήταν στη διατροφή τους οι πρόγονοί μας. Η καλοπέρασή τους ήταν άγνωστη.

- Το φωμί τους ήταν μπομποτένιο (αραποσιτάλευρο) και μόνο τα Ψυχοσάδιστα ή από κανά πρόσφορο ή σε κανένα γάμο, γεύονταν το συταρόφωμο.
- Το κρέας λίγες φορές το χρόνα έμπαινε στα τσουκάλι τους, το λάδι έπεφτε στο μαγείρεμά τους με το σταγονόμετρο και η ζάχαρη βρισκόταν στο σπίτι (αν βρισκόταν) μόνο και μόνο για φάρμακο.
- Τα συγηθισμένα τους φαγητά ήταν οι χυλοπιτοραχανάδες, φασόλια χωραφίσια, ρεβίθια, λάχανα, κηπευτικά σαλιγκάρια, διλδοί που τους έδγαζαν στα χωράφια τους, χοιρινό και παστό από το θρεφτάρι τους που έτρεφαν κάθε χρόνο και αραιά, πού και πού κάνακ κοτόπουλο, γιατί τ' αυγά και τα κοτόπουλα τα πούλαγαν στους γυρολόγους οι γοικουράδες για να παίρνουν κουδαρίστρες και τις μπογιές για τα ράστιγα (μάλλινα) ρούχα. Από τα βασικά είδη παραγωγής του τόπου οι γοικουράδες με το παραγωγικό μιαλό τους, έφτιαγαν μουστοκούλουρα, δίπλες, σετζούκια, μουσταλευρίες, γαλατόπιτες, μπογάτσες στο φουρνού και στη γωνιά, μπομπότα από αλεύρι αρχιποσιτιού, τριφτάδες από ζυμάρι πολύ φιλοτριψμένο, μακαρόνια στριφτά με ζυμάρι κ.λπ., ενώ περίφημες, ήταν οι λαλαγγίδες (τηγγαγίδες) που ήταν λουκουμάδες, άλλου σχήματος.

Δ'

Ποδεμή και ντυμασιά

- Σερνικοί και θηλυκοί, νέοι και γέροι, δε φόραγαν παπούτσια αγοραστά. Είχαν, δέσμια, έγα ζευγάρι αγοραστά παπούτσια από βακέτα ή από αδιά-

δροχο, αλλά δεν τα φόραγαν· τα φύλαγαν για να πηγαίγουν στην εκκλησιά, σε κανά γάμο ή σε κανά πανηγύρι. Ήταν τα γιορτινά τους.

● Τα καθημερινά τους παπούτσια ήταν από γουρνοτόμαρο. Ήταν τα γουρνοτσάρουχα, όπως τα έλεγαν. Αυτά τα έκαναν μόνοι τους από το τομάρι του δικού τους γουρουνιού. Αργότερα ήρθαν οι ρόδες των αυτοκινήτων.

● Και η περιβολή τους, τα σκουτά που φορούσαν όπως καταλαδάινετε, ανάλογα μ' εκείνη την εποχή! Οι άντρες με τις φουστανέλλες, με τις καμιζόλες και τα τσαρούχια, με φούντες με τη σκουφία στα κεφάλι και μ' ένα σελάχι στη μέση. Στο σελάχι έκρυψε λίγες πεντάρες για τις ανάγκες του, την καπνοσακούλα, τον πριβέδολο, την ίσχα, τη στουρναρόπετρα. Στο σελάχι φύλλα καλαμποκίσια ή κομμάτια εφημερίδες για το τσιγάρο του. Κι δεν τό στρίβε και πήγαινε να τ' ανάψει, έκανε ολόκληρη μπουριμπούνα που τό καιγε πολλές φορές τα μυστάκια. Κρεμαστάρι στο σελάχι, κι ένας σουγιάς Κολοκοτρωναίκος, όπως τον έλεγαν, για να κόβει το φωμί του, τον καπνό του. Ένα ζουνάρι, κράταγε τη φουστανέλλα κι άφηνε κάμια φορά και μια άκρη του να κρέμεται, για να δείχνει έτοι την παλληκαριά του, τα μπόι του. Ήταν η στολή της ελληνικής λεβεντιάς.

● Εγδυματσία για το χειμώνα ανδρικά, οι καπότες και τα ράσα με κουκούλες για παλτά, που τά φτιαχναν μόνοι από γιδίσια και προβατίσια μαλλιά, για να μην περγάει η δροχή, για νά χουν ζεστασιά. Μπενοβράκι ράσινο, γιλέκο τσόχιγο σταυρώτο, κάλτσες ράσινες. Αργότερα, πολύ αργότερα καλυτέρεψε και άλλαξε η αμφίσση τους κι έγινε ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ, με παντελόνια και σακάκια, που στην αρχή της εφαρμογής, πολλούς τους στενοχωρούσε, γιατί δεν είχαν την απλωσιά της φουστανέλας με τις 40 πήχες από πέτσα, πανί αγοραστό.

● Για τη γυναικά, στο ίδιο μοτίβο, στην ίδια κορμοστασιά! Οι γιούρυτες, οι κεντητές ποδιές με τσεμπέρες, ολόεικες, μαντήλια με κλάρες, λαδιά, καφετιά μαύρα, οι μπόλκες, οι μακριές φούστες τ' άσπρα πουκάμισα, η πολύμορφη αρματωσιά τους. Τρεις και τέσσερις ζυγιές από ρούχα. Πού να βρεις άκρη να δγάλεις και για φορέσεις τόσα ρούχα! Κι έπρεπε για σκεπάζεται κι ο αστράγαλος κατά πώς τό λεγαν εκείνη την εποχή! Νυχτικά τα ίδια που φορούσε και στο ξύπνιο της. Πολύ κοντά στην πολεμική περίοδο, σαν ο πολιτισμός, έφτασε και στο χωριό, αλάφρωσε απ' αυτή την άμφισση και φόρεσε λίγα ανάλαφρα ρούχα και παπούτσια με μεγάλο τακούνι, για να παίρνει ύψος και τ' ανάστημά της. Έται οι νυφάδες δε γτύγονται πια με τη στολή της Αμαλίας και το φέσι αλλά φοράνε το πέπλο.

Ε'

Ο φωτισμός τους

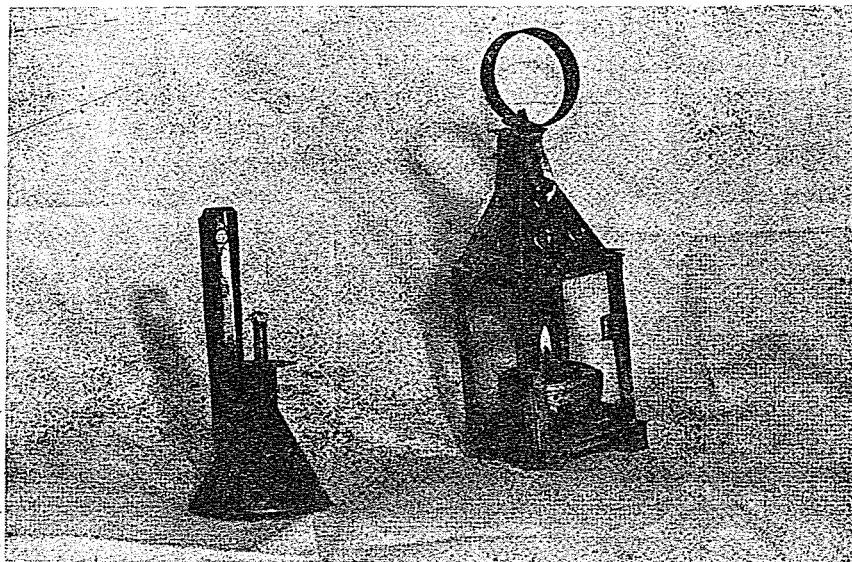
Από φωτισμό μην τα ρωτάς! Ένα λυχνάρι με λίγο λάδι κι ένα διμβακερό φυτίλι το κρέμαγαν στο μέσα μέρος του τζακοπόδαρου για να φωτίζονται τη νύχτα.

- Επειδή το λάδι εσπάνιζε στο χωριό, χρησιμοποιούσαν αυτί αυτού λίγδα (χοιριγό λίπος) .

· Με το φως που λυχναριού εξυπηρετούσαν όλη η οικογένεια. Οταν είχαν στημένο αργαλειό (τον έστηγαν πάντα στο χειμωνιάτικο, στηγάνι ή καραγνών), το λυχνάρι το κρέμαγαν στον αργαλειό, πάνω απ' το αυτί, για να διέπει η υφάντρα που ύφαινε.

Κοντά στο λυχνάρι που κρεμόταν στον αργαλειό, καθώς είπαμε, μάζευόταν σχεδόν όλη η οικογένεια. Η μάγια ύφαινε, τα κορίτσια μπάλωνεν ή έπλεκαν, τα παιδιά διάβαζαν το μάθημά τους.

Εκτός απ' αυτό το λυχνάρι, την (τσιμπλού) που έκαιγε με λάδι, είχαν και το πετρολύχναρο. Λάμπα παφίλευτη, μικρού κωνικού σχήματος που τό θάζαν στο τραπέζι κι έτρωγαν. Μετά βγήκαν φανάρια μικρά 10 εκατοστά με 4 τζάμια, στερεωμένα με τσεχέκ που το ένα τζάμικο ανοιγότανε, είχε μέσα φυτίλι με λάδι και κρεμασμένο από ένα χερούλι χρησίμευε για όλες τις δουλειές του σπιτιού και στα σπαστόπια. Μ' αυτά τα φανάρια ζύμωνεν, ύφαιναν, πήγαιναν νύχτα στις βρύσες να ποτίσουν. Αργότερα, βγήκαν οι λάμπτες με τα λαμπόγιαλια, που τις είχαν στηγάνι αρχή μόγιο οι πλούτιοι γοικοκυραίοι.-

Το πετρολύχναρο και το φανάρι με το χερούλι και το φυτίλι.

ΣΤ^η Τα απαραίτητα χρειάδη του σπιτιού

Κάθε γοικοκυρίο για τη λειτουργία του είχε ανάγκη από μερικά πράγματα, που ήταν απαραίτητα, αποτελούσαν το σπιτικό του σπλισμό για τον τρόπο που ζούσαν.

Τέτοια γεωργικά εργαλεία για τα χωράφια τους είχαν το αλέτρι, το κασμά, το ξινάρι, το λοστό για τις πέτρες. Για το αλώνισμα τα δρυμόνι, το κόσκινο, τα χαράρια για τ' άχυρα, τα φτιάρια, τα δικριάνια. Για το θέρο, τα δραπάνια τους. Για τ' αμπέλια το κιλαδευτήρι, την ψεκαστήρα, για το ράντισμα, το τειαφιστήρι για το τειάφισμα, το θιγέγι, τα σουρωτήρι. Οι χτίστες, είχαν τα δικά τους εργαλεία. Το μυστρί, το σφυρί, τη βαριά, το ράμα, τη χτενά, τη γωγιά.

'Αλλα χρήσιμα είδη για το νοικοκυριό τους ήταν τα λεβέτι (καζάνι), το ξύλινο σκάφιδι για να ζυμώνουν, η χουτρή και φυλή, χρισάρι, το πλαστήρι, η μαστιά του φούργου, τα ταψιά, ο τέτζερης, οι πήλινες τσουκάλες, πήλιγες γαδάθες, μουρχούτες και πιάτα: ξύλινες κουτάλες και κουτάλια. Οι λαγήγες και τα κιούπτια για το λίπος και το σύγχριατο του γουρουνιού. Απαραίτητα ακόμη τους ήταν, το καντάρι (σατέρι) για το ζύγισμα, το ξύλινο βαρέλι, που ζαλώνονταν οι γυναίκες για τη μεταφορά του νέρου από τη βρύση και η βαρέλα, που πήγαιναν γερό στο χωράφι και στα πρόβατα.

'Ολ' αυτά και τόσα άλλα, αποτελούσαν το σπιτικό απλισμό, κάποιας εποχής περασμένων γειών, που πάλαιψαν σκληρά σ' αυτό τον τόπο για την επιδίωσή τους.

Κοντά σ' αυτά, απαραίτητα για τις ανάγκες τους και αχώριστος σύντροφος της ζωής του, ήταν τα μεγάλα ζώα, μουλάρια, άλογα, γαϊδούρια. Μ' αυτά καλλιεργούσαν τη γή, μ' αυτά έκαναν τις μεταφορές τους, αυτά χρησιμοποιούσαν μέσα συγκοινωνίας. Καβάλα στα μουλάρι θα πήγαιναν στο παγηγύρι, καβάλα στις λατρευτικές εκδηλώσεις, καβάλα στους χώρους δουλειάς. Τόσο χρειαζούμενα και τόση αδυναμία τους είχαν, που κάποτε ένας Σερβαίος πατέρας που του αρρώστησε τα μουλάρι είπε: Καλύτερα τό χω να μου πεθάνει έγα παιδί (από τα πολλά πού χε) παρά να φορίσει τα μουλάρι. Και ένας άλλος. Καλύτερα όλη η φαμελιά για πεθάνει, κι όχι τα μουλάρι.

Z'

Συμπαράσταση - Αλληλοθεούθεια

Μέσα στην ειδυλλιακή για κείους ζωή αν κάποιος δεν είχε ένα από τα ρυπάνω χρειασθητή σπιτιού, γιατί ήταν δύσκολο στη φτώχεια που ζόσταν για τα έχουν δύλα, έπαιργε από το γείτονά του. Τότε οι αγθρώπινες σχέσεις ήταν πιο ζεστές και οι άνθρωποι δεμένοι μεταξύ τους.

Η αλληλοθεούθεια και η συμπαράσταση ήταν το γγώρισμα των αγθρώπων της εποχής εκείνης. Αγ ενός φόφαγε τα μουλάρι και δε μπορούσε για σπείρει, ήταν συγκυρητικό το φαινόμενο, 2 ή 3 ζευγάρια συγγενών και ξένων για σπέρνουν τα χωράφια, για να μη μείνουν χέρσα κι ο άνθρωπος χωρίς γεννήματα.

Αγ στην ακμή του θέρους, έβρισκε κάποιον αρρώστια, θάνατος, ή άλλο δυσάρεστο, οι γέοι και οι γέες έκαναν ξέλαση και του το θέριζαν...

Αγ έπιανε πυρκαγιά, σπίτι, αλώνι, δάσος, χτύπαγε η καμπάνα και τρέχαν για τη σύσταση.

Όποιος φύσεις αμπέλι, τον δοηθούσαν να γίνει καλό το φύτευμα.

Οι συγγενείς έφεργαν φωμί, τυρί, κρασί, στους εργάτες εκείνου που έφτιασε καινούργιο σπίτι και τον δοηθούσαν.

Μια συμβιβαστική επιτροπή, από τους συγετούς του χωριού έλυγε φιλετηρικά τις διαφορές, που πολλές φορές γεννιόνταν μεταξύ των συμπατριωτών.

Δυτεροβάθμιοι στις βιοτικές τους ανάγκες

«Η πεγία τέχνας κατεργάζεται».

● Όλα τα ήξεραν οι πρόγονοι μας και τά φτιαχναν μόνοι τους. Με την επιδεξιότητα που τους διέκρινε, παίρνοντας από την επιχοινωνία τους με την πόλη, τον άλλο κόσμο, όπι έβλεπαν σε άλλους τεχνίτες κι επαγγελματίες, με μεράκι κι αισθηση του ωραίου, το έκαναν ακόμα καλύτερο. Έτσι, για όλες τις ανάγκες, υπήρχαν τεχνίτες αυτοδίδαχτοι και εμπειρικοί.

● Ο Μπακαλόγιαννης και ο Καντηλώρος, ήταν τερζήδες. Ειδικοί να φτιάχνουν γιούρυτες.

● Ο Δημητρησαμαράς, ο Κουτσογιώργης σαμαράδες, ασκούσαν την τέχνη του σαμαρά με διαδόχους τους: Γιάννη Χ. Στρίκο και Πανέρο Αθ. Στρίκο.

● Ο Φίλης ήταν ειδικός στη διατροφή του μεταξοσκώληκα.

● Ο δάσκαλος Νικ. Σχίζας. ο Κ. Γρέκης, ο Λιασαμαράς είχαν ειδικεύεται στη μελισσοκομία.

● Μιαραγκοί ήταν: Ο γενάρχης της αιχογένειας Μιαραγκαίων, οι αδελφοί Θοδωρής και Ηλ. Παπαγεωργίου, ο Γκουτολιάς, ο Λιατσόγιαννης και ο Μουλάκος από τη Σουλάτικα, ο Δήμιας και οι Παρασκευάς και Μιχ. Λιαστόπουλοι.

● Ο Κουτσαντρόγιαννης και Θοδ. Κουτσαντριάς, ήταν ειδικοί να σχίζουν χοντρά λεύκα για να βγάζουν φαλιδιά και σαντίδια.

● Σιδηρουργός, ήταν ο Νίκος Ηλ. Σχίζας.

● Τον πρώτο μπαλωματή τσαγκάρη Ν. Χριστόπουλο από το Ρεκούνι που γύριζε στο χωριό μ' ένα στρογγυλό πετσί, καλαπόδι, σφυρί, πρόκες, φόλες και διόρθωγε τα παπούτσια, ή πουλούσε καινούργια (βακέτες) διαδέχτηκε ο Μαρίνης Β. Γκούτης, με γεύτερους τούτου και σύγχρονους τους: Δ. Κερμπεσιώτη, Χρ. Παπαγεωργίου, Θ. Τρουπή (Αλούπη), Γ. Σχίζα (Σηρούλια). Εδώ σημειώνουμε ότι ποτέ δε λειτούργησε ειδικό υποδηματοποιείο στου Σέρβου, γιατί οι υποδηματοποιοί, διατηρούσαν ταυτοχρόνως και οιγοπαντοπωλεία.

● Επαγγελματίες στ' ασθετοκάμινα ήταν ο Αλεξηδήμος, που μαζί με το Γιωκούταρα κάφανε το πρώτο καμίνι της εκκλησίας η «Κοίμηση της Θεοτόκου» ενώ έργο του δεύτερου, μοναδικού καμινιάρη στη Γορτυνία, ήταν και το γέο ασθετοκάμινο της εκκλησίας.

● Στη Ντριβάλα (Κάτω Χωριό), με τρόπο πρωτόγονο, χρησιμοποιούσαν τη Ντριδάλα. Μια πλάκα που πάνω σ' αυτή μ' ένα κύλινδρο (αχόδι), τρίβανε σιτάρι για να γεμίσουν την οματά, το αλάτι κ.λπ. Σώζεται ακόμα, στο σπίτι του Γιάννη Ν. Ι. Βέργου. Τέτοια ντριβάλα είχε και ο Ηλίας Ευθ. Δημητρόπουλος (Θυμιακολιάς).

● Για το όλεσμα του σιταριού το χειμώνα λειτουργούσαν νερόμυλοι στα ρέμα της Τραυηθρύσης, στον Παλιόμυλο, στη Γκούρα του Νικόλα Ντάρα, του Ρουσιά στη Σφυρίδα και του Βασίλη Τρουπή με τη χαρακτηριστική ντρουμπέτα στου Γκερμάζι.

● Το καλοκαίρι οι Σερβαίοι πήγαιναν για όλεσμα, στις Μαυράδες, στο Ρεκούνι, στον Μπούφη (Λαγκάδια) και στης Σολομίνας (Δημητσάνα).

● Ψωλτάδες ήταν ο Δημήτρης Αμαράς, ο Κ. Κωνσταντόπουλος, ο Νικολαηδήμος, ο Λιάς Παπαγεωργίου, ο Σαμαρόγιανης, ο καλλίφωνος Λιασμαράς, και ο τακτικός επί χρόνια φάλτης του χωριού, Χρ. Παπαγεωργίου

● Ιστορικοί κυνηγοί ήταν ο Λιασμαράς, ο Σπήλη Κλεισούρας, ο Νταρόγιανης, ο Βασ. Βέργος, ο Αραπαίος Ανδρέας Μπακράτσης, ο Χρίστος Παπαγεωργίου και άλλοι.

● Παλιές μοδιστρες ήταν οι Μαρία Α. Τσακτίλη, η Σοφία Π. Παπανικολάου και η Μαρία Αθ. Σχίζα (μοδιστρούλα).

● Πρώτοι που άνοιξαν μαγαζιά στου Σέρβου ήταν ο Άγαστ. Σχίζας, ο Νικολαϊτάρας που ήταν κυρίως χασάπης, ο Καιγδηλώρος συστηματικός παγτοπώλης, ο Ππακαλογιάνης, οι αδελφοί Παναγής και Νικ. Παπανικολάου, ο Ηλ. Παρακνεύποντος (Λιασμαράς) με χονδρικό εμπόριο που προμήθευε τα πάντα, φέροντας φάρια από το Κατάκωλο και χέλια από την Αγουλιγίτσα, οι αδελφοί Θανάσης και Γ. Παναγόπουλοι, και ο Βασίλης Αθ. Μπόρας (Κουτσοβασίλης).

Πρακτικοί γιατροί — Γιατροσόφια

Αγεξήγητα και αγερμήγευτα θα μείνουν τα όσα οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν για την προστασία της υγείας τους από το κακό. Γενικό και παναγθρώπιγο γνώρισμα είγαι: τα λεγόμενα γιατροσόφια, οι εμπειρικοί γιατροί, η θεραπευτική ικανότητα των χορταρικών, μέσων θαυματουργών για την εποχή των πατεράδων μας που είναι και παραξεγένεται κανείς, πού τα έμαθαν, ποιός τους τα δίδαξε, ποιός τα μετέδωκε στους αγράμμικους χωρικούς, ώστε γάγοι γεγικό γνώρισμα σε κάθε χωριό σε κάθε χώρα.

Σε μια εποχή, που οι γιατροί ήσαν σπάνιοι και τα φάρμακα άγνωστα, οι άνθρωποι είχαν αποχτήσει την εμπειρία, με την οποία αντιμετώπισαν τις ανάγκες τους, τις αρρώστειες τους κ.λπ.

Όταν πονούσε η μέση, πίστευαν ότι είχαν πέσει τα νεφρά και πρέπει να επανέλθουν στη θέση τους. Ξάπλωναν τον άρρωστο μπρούμητα και με τά δύο δάχτυλα σήκωναν το δέρμα του σώματος, όπου πονούσε, με τέχνη και ε-

πιδεξιότητα. Λυτές γινόταν πολλές φορές, ο άνθρωπος ανακουφίζόταν, δεν πονούσε, τον εφάσκιωναν. Ήρθαν τα νεφρά στη θέση τους.

Στους πόγους του δυοτεις πήγαιναν στους εμπειρικούς... οδοντίατρους, οι οποίοι με μια ταγάλια ἔπιστηναν το δόντι. Ένας υρατούσε το κεφάλι. Άλλος τη μέση και με δύναμη με την τανάλια τράβαγε το δόντι. Τέτοιοι γιατροί ήταν ο Αναστ. Κωνσταντόπουλος (Κουτσοτσαούλης), ο Ιω. Δημόπουλος (Βασιλάριανης) και η κόρη τους Σοφία, σύζ. Νικ. Βέργου ονομαστή οδοντογιάτρισσα.

Όταν τ' αυτιά πονούσαν ή βούτζαν ή βαριάκους κανείς, τα φυσούσαν, δηλαδή ο... γιατρός έβαζε λάδι στο στόμα του και με δύναμη το φυσούσε στο αρτί κι αυτό ξεβούλωνε.

Όταν πονούσε η κοιλιά δυσό ή τρεις γημέρες δυνατά, πίστευαν ότι λύθηκε ο αφαλός. Ξάπλωνε τον άρρωστο η... γιάτρισσα, αδρασκέλιζε τον ή την άρρωστη αφού τοποθετούσε το δάχτυλό της στον αφαλό του. Μετά τον τρίτο γύρο, τοποθετούσε μικρό βαύλωμα στον αφαλό και φούσκωνε τον άρρωστο. Περνούσε ο πόνος· έτσι ο λυμένος αφαλός δενέται.

Για τις θέρμες έπαιρναν κινίγο ή το όλιο (καθαρτικό) που ήταν η γεύση του απαίσια. Έκλειναν τη μύτη και με δυσκολία το κατάπιγαν. Και διάφορα βότανα, που τα βράζαν με κρασί και πίναν το ζουμί τους.

Στο κρυολόγημα χθησμοποιούσαν τις παστίγνωστες βεντούζες κούψιες με το ποτήρια και το βαμπάκι βρεγμένο με οινόπνευμα ή με τη δεκάρα τυλιγμένη με βαμπάκι που το άγαδαν κι έβαζαν το ποτήρι. Είχαν και τις βεντούζες τις κοφτές, επάνω εκεί που πονούσε. Για το βαρύ κρυολόγημα, την πούντα, χρησιμοποιούσαν ακόμη τα κασταπλάσματα και πίτουρα ζεσταμένα πολύ, μέσα σε μικρή σακουλίτσα ή άμφιο ζεστή και τοποθετούσαν στις πλάτες και στη μέση. Υπήρχαν ακόμη και οι ειδικοί για το έγαλσιμο, σπάσιμο του χεριού ή ποδιού. Ειδική σ' αυτά ήταν η Μαρίτσα Γ. Τρουπή (Γιωργιού). Ενώ ευδικός για παίργει προληπτικά αίμα για την πίεση ήταν ο Παναγιώτης ο Σχίζας που η φήμη του είχε φάσει σ' δύνη την περιφέρεια.

Περίφημες μαμές να ξεγεγούντε τις γυναίκες ήταν η Βασίλω Κωνσταντόγυψη (μάγα του Αναστ. Κωνσταντόπουλου) η Μητροκανέλλα, η Γιανγούλα Ν. Σχίζα, (δασκάλα), η Παναγιωτίτσα, η Σοφία Παν. Παπαγικολάου κ.ά.

ΠΟΙΜΕΝΙΚΗ ΖΩΗ

Στο ορεινό χωριό Σέρβου, κατάλληλο για κτηνοτροφία που δταν πρωτόγινε είχε μορφή, ποιμενικού οικισμού, οι τσοπάνηδες με το ζωντανό βιός τους έδιγκαν κάποτε δύνη τη ζωντάνια.

Χιλιάδες γιδοπρόδιατα που είχαν φάσει τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα μας περίπου τις οχτώ χιλιάδες είχαν ζώσει τα βοσκοτόπια του χωριού μας. Τα βουγά και τις πλαχιές τα κλεισσόρεματα και τις βουγοκορφές. Εκεί στην καθάρια φύση που το παρθενικό - οξυγονούχο αέρι και ο απλός τρόπος ζωής,

έδινε στους λιτοδίαιτους αγγούς προγόνους μας, γιάτα, ζωή, χάρη και αυτοχή. Έκεί στην φύση μ' όλες τις χάρες, που όλα έσφυζαν από ζωή, όλο το χρόνο ακούονταν τροπάγια και φωνές, βελάσματα, σφυρίγματα, σκυλιών γαυγίσματα.

—Μην είδες το δικό μου ρέε!

—Μην είδες τη δική μου μωρήγη!

—Ψιόναμ, ψιόναμ, ψιόναμ!

—Βακρούλαμ, βακρούλαμ,

—Κόλωστα μωρό Γιωργιά!

—! ρε, Γιώργη! Τί είναι ρέε!

—Τα πρόβοτα γα τα πας γα τα ποτίσεις στης Ξάκως τη Βρύση. Τα άκουσεεεες!

—Τά χουσαααα!

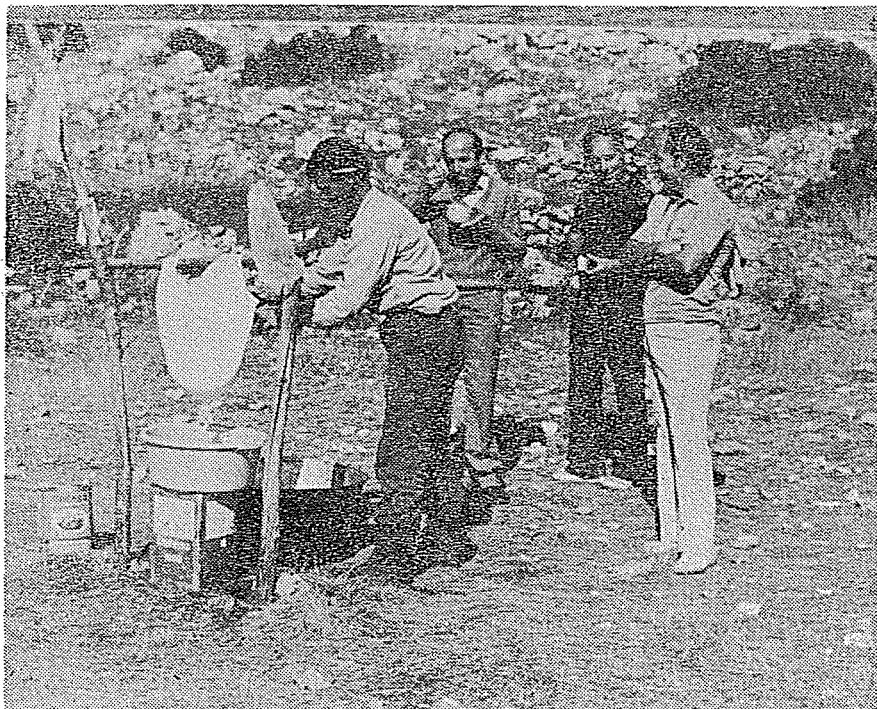
Μέσα σ' αυτές τις φωνές ακούονταν αγαπατωμένα και οι φλογέρες και τα τραγούδια.

«Ούλα τα πουλάκια κι αμάν αμάν, ούλα τα πουλάκια ζυγά ζυγά.

Ούλα τα πουλάκια ζυγά ζυγά τα χελιδονάκια ζευγαρωτά.

Το ρημό τ' αηδόνι το μοναχό, περπατεί στους κάμπους με τον αυθό...

Την άνοιξη, οι δασκοί ήσαν στις δόξες τους. Από του Αη - Γιωργιού άρ-

Ο Γιάννης Γ. Στρίκος προσφέρει φρέσκο τυρί και γάλα στους εξ αριστερών: Γ. Λ. Βέργο, Μιχ. Μάνο και Ν. Αναστ. Σχίζα.

χιζαν τα συμπεθεριά για τους σμήχτες και οι τσοπάνηδες δυο - τρεις μαζί, έ-σμιγγαν τα γιδοπρόβατά τους για το τυροκομικό. Ήταν η ευλογημένη εποχή της σοδιάς τους. Μέσα στη μαγέια και στο αιθοστόλιστο πανηγύρι της φύσης, όπου δέντρα και θάμνοι, πουλιά, γερά, λουλούδια, όλα μαζί γελούν, ανάμιχτα με μουσικές από τροκάνια και κουδούνια, όλο τον τόνο και τη ζωντάνια του ξωμάχου, δίνουν οι στρούγκες. Ευλογημένοι καιροί! Αν πέργαγες από καμιά στρούγκη θά "θλεπες από μακριά, πάγω στις λεβετόφουρκες το χαραγί, περασμένα τ' αρβάλια από το λεβετόξυλο και σε ταιοντάλια κρεμασμένες τις καρδάρες και την καυτάλια και κάτω τα καδιά με τους δάρτες και τα άλλα σύνεργα του τυροκομιού. Πιο πέρα, επάνω σε κλαριά ήταν κρεμασμένες οι καπότες, τα ράσα, τα σακούλια, η βαρέλα με τα γερά.

Εκεί στις στρούγκες, φτιαγμένες γύρω - γύρω με πουργάρια έτσι, που τα γιδοπρόβατα μπαίγναν από πάνω και θραίναν από μπρος, οι τσοπάνηδες καθισμένοι στο στρουγκολίθι αρμέγανε τα γαλάρια και όταν η άγοιξη ήταν καλή, γεμίζανε τις καρδάρες τη μα επάνω στην άλλη.

Μέσα στα λεβέτια, έπηζαν το τυρί, κατόπι το στράγγαγαν στις τσαντήλες και το τυρόγαλο, που "δραζινε από ο τυρί τό θράζων αφού του ρίχνανε μέσα 4—5 οκάδες γάλα και δράζανε τη ματζίθρα να γίνει καλή.

Μετά φέρτωναν τις τσαντήλες με το τυρί και το πήγαιναν στο μπακάλη. Με τα χρήματα που παίργανε, περνούσε το σπίτι τους, αγοράζοντας λάδι, βακαλάο, μακαρόνια και διάφορα άλλα είδη μπακαλικής. Τα έσαδα από το τυρί, το μαλλί και το κρέας, ήσαν οι πόροι της ζωής τους.

Σήμερα, κεί που άλλοτε αντιδρούζαν τα βουγά και τα καταρράχια, οι ρεματιές και οι πλαγιές και χαιρόσουν την όμορφη πλάση με τα τόσα της καλά, τώρα, στα μέρη αυτά, βασιλεύει η ερημιά. Τα γιδοπρόβατα δεν ξεπερνούν τα 150 — 200 απομειγάδια, που θα χαθούν κι αυτά. 'Όλα ρήμαξαν. Ο τόπος έχασε τη χάρη του. «Έρημη μαντριά, γεμάτα λύκους». Αν σηκωσεί από το μνήμα του κανάς παλιός τσοπάνης και ιδεί το κακό που έγινε θα "πεθάνει" από το κακό του.

Θα ήταν όμως εδώ παράλειψη, αν δεν σημειώσουμε τη δύσκολη ζωή των τσοπάνηδων τους χειμερινούς μήνες, που πολλές φορές με χιόνια ένα μπόϊ, ήταν υποχρεωμένοι με τα φτυάρια να αγοίγουν τους δρόμους «κοπούς», για να πάνε με το κοπάδι τους προς τα κατώμερα, στο ξέχιονι, στη Μπρίνια, για να μπορούν να δρουν δυσκοή. Ή και τα κρατούσαν στο κατώι, ρίχγοντάς τους τροφή (φάγαν), που είχαν προμηθευτεί από το καλοκαίρι.

Στην αγριωπή φύση του βουνήσιου χωριού μας, ξεχωριστή αίγλη στην δύψη του ξωμάχου του λόγγου και του βουνού δίνει η παρουσία του κυνηγού πους "χε περίσσια χάρη. Γεμάτος από αγρίμια, λύκους αλεπούδες, ασδούς, κουνάδια, λαγούς, πέρδικες και άλλα πετούμενα τούτος ο τόπος μια φορά, έμοιαζε αλλιώτικα. Οι κυνηγοί διηγούνταν με καμάρι και καυχόνταν για τα θηράματά τους και τις επιτυχίες τους.

Ο κυνηγός Ηλίας Αθ. Σχίζας (Λιαθανασόπουλος) με το εγγόνι του, τον Κώτσιο Γ. Δημόπουλο.

Αν ήταν σκληρή η ζωή των τσοπάνηδων το χειμώνα, δεν ήταν λιγότερο
βασανιστική η παράλληλη γεωργική απασχόληση των Σερβαίων — τσοπάνη-
δες και γεωργοί, το ένα επάγγελμα δυνηθούσε το άλλο — που υποβάλλονταν
στο χρονιάτικο κύκλο καλλιέργειας μέχρι τη συγκαμιδή. Ας τους παρακολου-
θήσομε για λίγο.

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ

Σπορά

Αρχές φθινοπώρου και όλοι πήγαιναν στο «γύφτικο» τα σκαπανικά τους εργαλεία (υγλί, κασμάδες, αξίνες κλπ.) και έφτιαναν το αλέτρι τους, το βασικό γεωργικό εργαλείο.

Οι πρώτες βροχές πέφτουν και αρχίζουν τη σπορά. Όλη την ημέρα τα ζώα ζευγμένα, τραβούσαν το ζυγό, οργώνοντας τη γης με μια μικρή σάση το μεσημέρι για να τα ταΐσουν φάγη και για να φάει ο ζευγολάτης με τον, όχι την βοηθό του, που ακολουθούσε πίσω από το ζευγά κι έσκαβε τις άκρες του χωραφιού που το αλέτρι δε μπορούσε να οργώσει. Και δουλευαν όλη μέρα. Επείγανταν γύχτα με τα χαράματα και γύριζαν με τα σούρωπο.

Η σπορά των χωραφιών διαρκούσε ένα μήνα και πλέον ανάλογα με τα χτήματα που είχε ο καθένας. Στο διάστημα αυτό έπιαναν βροχές και κρύα, αλλά χωμένοι μέσα στις λάσπες συγέχιζαν τη σπορά μέχρι τα Νικολο - Βάρθαρα.

Θερισμός στην Ερρίζα το 1930: Στο μέσον, ο Ιωάννης Αν. Τρουπής (Γερομπουσμπούνης) και δεξιά η γυναίκα του Σοφία.

Την πρώην σπορά των σιταριών, ακολουθούσε την ώνοιξη το βοτάνισμα για την αφαίρεση των ζιζανιών και η όψιμη σπορά των αραποσιτιών και έφτανε ο χρόνος της πρώην συγκομιδής.

ΘΕΡΙΣΤΟΣ

Μήνας Ιούνιος (θεριστής), κι όλοι στο πόδι για τη μεγάλη γέννηση. Είναι μια περίοδος με έντονη εργατική δραστηριότητα από όλα τα μέλη της οικογένειας μικρούς και μεγάλους. Για τούτο πολύ σωστά χαρακτήριζαν την εποχή αυτή κι έλεγαν: «Θέρος, τρύγος, πόλεμος!» Άλλοι θέριζαν, οι θεριστάδες, γυναίκες και άντρες, άλλος μάζευε τις χεριές π' άφηγαν οι θεριστάδες και της έκανε δεμάτια κι άλλος της φαμίλιας για κουνιάλας με τα ζώα τούτο τα δεμάτια, από το χωράφι στα στρωμένα με πλάκες αλώνια του χωριού, τοποθετώντας τα σε σωρό σε δική του θέση, ώσπου νά ρθει η σειρά του γιατί σ' ένα αλώνι αλώνιζαν πολλοί.

Από ένα ξύλο χοντρό (το στιχερό), στη μέση του αλωνιού έδεναν μ' ένα χοντρό σκοινί 3 — 4 ή και 5 μουλάρια και ο «αλωνιάρης», με μια βίτσα στο χέρι τα γύριζε γύρω - γύρω ώσπου τα χερόδολα έλυωνταν και γίνονταν άχυρο και το σιτάριο έδγανε από τα στάχυα. Πολύ δύμορφη στα αλήθεια η εικόνα του αλωνίσματος!

— Ψαριάμι, ψαριάμι, ψαριάμι!
— Έι, ει! Κόρμπα, κόρμπα!
— Όπ, όπ, όπ! Αράπη, αράπη!
— Άει λυκοφάγωμα που θα μου πας! Θα σε θγάλω από τα μάτια μου!

Αλώνισμα στο αλώνι του Ηλία Ευθ. Δημητρόπουλου (Τρανη-
βρύση) το 1942.

—Να κοράκη να, να, να!

Το μεσημέρι οι αγωγιάτες έπρεπε να φάνε το καλύτερο φαΐ. Κόκορα ή «κογιανά» παστό χοιρινό, ενώ τα ζώα εγύρζαν συνεχώς χωρίς ξεκούραση, ή φαγητό.

Τελειώγοντας το αλώγισμα τόχαναν μεγάλο σωρό και περίμεναν τον καιρό, πότε θα φυσήξει για να λυχνίσουν με τα δεκριάνια και να ξεχωρίσουν το άχυρο από το σιτάρι. Και αφού το δρυμόνιζαν (κοσκίνιζαν σε μεγάλα κόσινα) το μετέφεραν στα αμπάρια. Ήταν ο ευλογημένος καρπός της χρονιάς.

Η καλύτερη και συνηθέστερη ευχή στ' αλώνια ήταν: Χίλια μόδια. Το ένα μόδι, ήταν έξι πινάκια, 300 σκάδες ή σήμερα 384 κιλά.

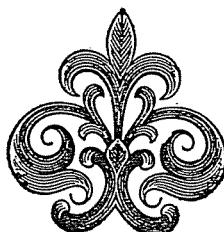
Πόσο όμως άλλαξαν τα πράγματα! Σήμερα, τα ίδια εκείνα χωράφια πατισμένα με τον ιδρώτα τόσων γενιών για το φωμί της χρονιάς τους έπειξαν στα δάση. Τα ίδια αλώνια, γέμισαν χορτάρια και η πάροδος του χρόνου τα ρήμαξε και τα παραμόρφωσε τελείως. Τί κρίμα!

ΤΡΥΓΟΣ

«Οίγος, ευφραίνει καρδίαν».

Όλοι σχεδόν οι χωρικοί είχαν το αμπελάκι τους και γέμιζαν τα βαρελάκια τους κρασί. Όταν ωρίμαζαν τα σταφύλια, φόρτωναν τις κόφες τους με τα κοφίγια και πήγαιναν στ' αμπέλια να τρυγήσουν. Εκεί τα συγκέντρωναν στο πατητήρι «λιγό», που τα πατούσαν οι γέροι και με τα ζώα τους τα κουβαλούσαν με αστιά (τομάρια) στα σπίτι, ξέχωρα το μοντό από τα τσίπουρα, ρίχγοντάς τα στα βαγένια, μαζί και με ρετσίνι. Συγαγωνίζονταν οι πρώτοι νοικοκυραίοι, ποιός θα κάνει το περισσότερο κρασί.

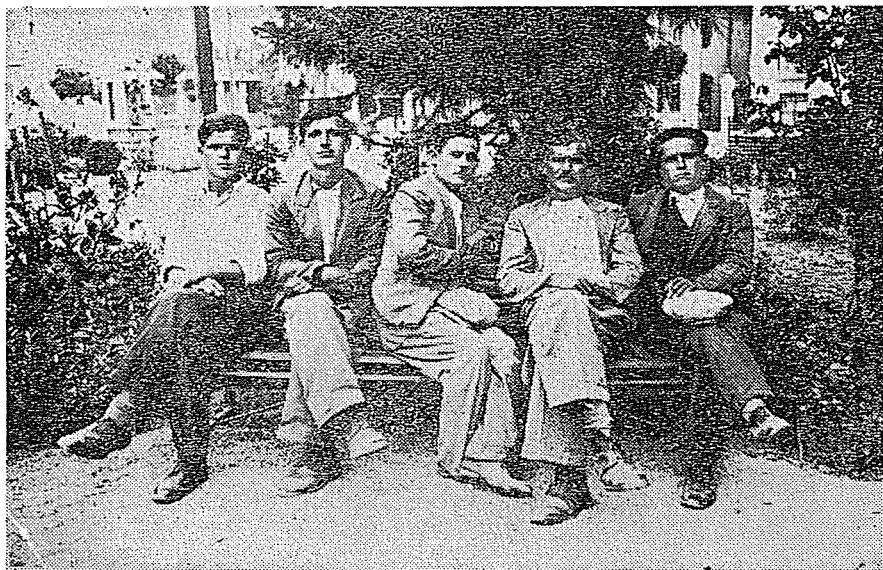
Σήμερα, τ' αμπέλια, ακολούθησαν την τύχη των χωραφιών. Έγιγναν ακλαδούρες. Και χάνονται το ένα κατόπιν του άλλου, χωρίς φροντίδα, χωρίς νοικοκύρη! Έτσι τά φέρον οι καιροί!

ΧΤΙΣΤΕΣ

Στην ορεινή και άγονη γη των Σερβαίων όσοι δεν μπορούσαν να ζήσουν με την κτηνοτροφική και γεωργική παραγωγή γιατί ο καλλιεργήσιμος χώρος με την αύξηση του πληθυσμού είναι πια λίγος, ήταν υποχρεωμένοι να στραφούν σε κάποιο άλλο επάγγελμα. Και σαν τέτοιο πρακτικό επάγγελμα, θρήνων την τέχνη του χτίστη που μάθανε κοντά στους Δαρκαδιγούς μαστόρους, από τα χρόνια της σκλαβιάς.

Δουλειά σκληρή που άσκησαν τόσες γενιές Σερβαίων για την αντιμετώπιση των βιοτικών τους αναγκών, στα πεδινά της Πελοποννήσου και ακόμη πέρα απ' αυτή στη Στερεά Ελλάδα, στη Θεσσαλία, στα νησιά Ζάκυνθο και Κεφαλονιά και ως τη Μακεδονία (οχυρά του Ρούπελ και την Κομοτηνή). Ιστορικά, θα μείνουν τα μπουλούκια, οι καμπανίες των Σερβαίων, που αφήνοντας τις φωμελιές τους ξεκίναγαν με τα μουλαρογάϊδουρα για τη Μεσσένια, για να γυρίσουν πάλι στο εξάμηνο, ή στο χρόνο. Οργανωμένοι ιεραρχικά στο μαστορικό μπουλούκι, στην κορυφή της πυραμίδας ήταν ο πρωτομάστορης που έπαιρνε την πρωτοβουλία για τη συγχρότηση του μπουλουκιού και την εξεύρεση εργασίας και ακολουθούσαν οι μαστόροι (= τεχνίτες, χτίστες), με ίσα δικαιώματα μερδικού (μεριδίου) με τον πρωτομάστορα, οι τριβέτες (= βοηθοί των μαστόρων) παίρνοντας τα 2/3 και τα μαστορόπουλα (μαθητευόμενοι), το

Σερβαίοι οικοδόμοι εργαζόμενοι στην Κομοτηνή τον Αύγουστο 1939. Από αριστερά προς τα δεξιά: Ο Βασίλης Αν. Αναστασόπουλος, Γιάννης Χαραλ. Στρίκος, Ντίνος Γ. Παπαθωμόπουλος, Ανδρέας Αθ. Μπόρας και Γιάννης Ηλ. Μπόρας (Ντόρος).

μισά του μεριδίου, που βασανίζονται και τους λέγαν οι μαστόροι: «Θα περάσεις από το τελάχι, για να γίνεις χτίστης».

Ταλαιπωρημένοι και άλλοτε δύπνοι, πειγασμένοι, μέσα στις περιπλανήσεις τους στην πικρή γη της ξενητειάς, δούλευαν, γύχτα - μέρας με χίλιες δυό στερήσεις. Άπλυτοι και ανάλλαγοι, κάτω από ξένους ρέχτες, συχνά μένανε σε ανθυγιεινά οικήματα (αποθήκες - καλύνες) που είχε σα συνέπεια τον κλονυμό της υγείας τους. Η τροφή τους δύσκολη, λέγανε για τους παλαιότερους ότι πέργαμε ολόκληρο μπουλούκι με μια ρέγγα. Εγώ είναι πασίγνωστο το παράπονο του παλαιού μαστορόπουλου «πότε θα γίνω μάστορης να φάω κεφάλι πράσσο». Δείγμα δοκιμασίες των 10χρονων — 12χρονων παιδιών που ο δρόμος της μαστοριάς ήταν η μόνη βιοποριστική διέξοδος.

Κάτω από αυτές τις σκληρές συνθήκες ζωής: οι Σερβαίαι μαστόροι επέστρεψαν στις οικογενειακές τους εστίες τα Χριστούγεννα, το Πάσχα, το 15αύγουστο, για να φέρουν χρήματα, είδη προϊόντα για την κόρη ή την ανύπαντρη αδελφή, λάδι, σταφίδα, σύκα και άλλα προϊόντα, που δεν παράγονταν στο χωριό, με πρώτο καθήκον τους να εξοφλήσουν τα χρέη που είχαν: οι οικογένειές τους κατά την απουσία τους.

Αθάνατα παραμένουν τα βιώματα σκληρής δουλειάς, μόχθου, στους χτίσεις της εποχής, εκείνης που θυμούνται με συγκίνηση. Στον πλούτο των ανένδοτων που απεικονίζουν τους καημούς, τις χαρές και τα περιπέγματα που είναι γεμάτη η ζωή τους, μαζί με τα ωραία της συνθηματικής τους γλώσσας, είναι και το αναφερόμενο στους Δαγκαδιγούς: «Εβραίο Δημητσανίτη».

Ένας Δαγκαδιγός χτίστης, δούλευε με τα δυό του παιδιά: κάπου στη Δακωνιά. Κάποτε όμως αρρώστηρε βαριά και σε λίγα καιρό πέθανε. Τα παιδιά, του τον έθαψαν στο χωριό που δούλευε και συγέχισαν τη δουλειά τους. Όταν γύρισαν στα Λαργάδια, η μάνα τους έχυσε μαύρα δάκρυα και ήταν απαρηγόρητη γιατί δε μπόρεσαν να τον φέρουν. Έστερ από τρία χρόνια τα παιδιά ξεκίνησαν πάλι για το μέρος όπου είχαν δουλέψει με τον πατέρα τους. Η μάνα τους, περιν φύρουν τους, έδωσε παραγγελία να φέρουν κατά το γυρισμό τους τα κόκκαλα του πατέρα τους. Εκείνα το υποσχέθηκαν. Δούλεψαν κάμποσο καιρό κι ύστερα πήραν το δρόμο του γυρισμού. Είχαν φτάσει στη Δημητσάνα, όταν θυμήθηκαν την παραγγελία της μάνας τους και την υπόσχεση που της είχαν δώσει. Τί γα κάνουν; Ήηδάει ο ένας από τους δυό σ' ένα γεικραταφέος της Δημητσάνας και γεμίζει ένα σάκκο με τα κόκκαλα ενός άγνωστου μακαρίτη. Ήσυχοι που δεν παράλειψαν να εκτελέσουν την εντολή της μάνας, τα φέρανε στα Δαγκάδια. Στο αντίκρυσμα των οστών του μακαρίτη, η μάνα και οι συγγενείς ξέσπασαν σε λυγμούς και μοιρολόγια. Τα παιδιά, κάπως απόμεροι, ψιθύριζαν: Εβραίο Δημητσανίτη, τύχη που την είχες να σε κλάψουν δύο φορές. Ήόσο όμως άλλαξαν σήμερα οι καιροί! Το ρεύμα της φυγής στην Αθήνα, στα κέντρα, πόλος έλξης οδήγησε και τους Σερβαίους στην εγκατάλειψη της παραδοσιακής τέχνης, και προσαρμογή στο σύγχρονο τρόπο άσκησης του επαγγέλματος. Το μπουλούκι δεν υπάρχει πια. Τη

θέση του πρωτομάστερη, πήραν οι εργολάδοι οικοδομών που αγαλαμβάνουν την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών για τον εαυτό τους. Οι μαστόροι από συγεταίροι που ήταν στο μπουλούκι, έγιναν μισθωτοί εργάτες, σικοδόμοι και έχουν ενταχθεί στην κοινωνική πραγματικότητα της εποχής.

Οι Σερβαίοι που μέσα στα κοινωνικά σύγολο άσκησαν τη δουλειά του χτίστη μπορούν να είναι περήφανοι γιατί εκπλήρωσαν το χρέος τους και αγωνίστηκαν για ν' αγοίξουν πλατείς ορίζοντες στα παιδιά τους και να τους εξασφαλίσουν καλύτερους όρους ζωής.

Άσκολίες γυναικών

Θα ήταν παράλειψη αν δεν πούμε λίγα λόγια για τη ζωή της Σερβιώτισσας γυναικας. Της ιέρειας του σπιτιού, της αγρότισσας νοικωναράς και μάνας.

Για τη ζωή εκείνης που με το πολύμορφο και πολύπλευρο έργο της πρόσφερε αιθέρφδα τον εαυτό της θυσία, στο βαθό της ιερής της αποστολής. Εκείνης που κάτω από άθλιες συνθήκες έχει αγαλάβει το βαρύ φορτίο για την ανατροφή και το μεγάλωμα των παδιών την ευτυχία του σπιτιού. Και που γι' αυτό, αγωνίζεται γύχτα και μέρα, χωρίς να δρίσκει στιγμή ησυχίας. Ατέλειωτες είναι οι δουλειές που την περιμένουν και πρέπει να τις κάνει η ίδια.

Το δράδυ, αφού αποκοινήσει τα παιδιά της θα σηκωθεί και θα ζυμώσει και θα φουργίσει. Πριν ακόμα φωτίσει, θα πάει στο περιβόλι να ποτίσει. Στη συνέχεια, θα κουβαλήσει το βαρέλι, το γερό από τη δρύση, για να κουμανταρίσει τα παιδιά ώμα ξυπνήσουν και να τ' αφήσει στην επιβλεψή του τρανήτερου ή της γειτόνισσας. Ενώ αυτή ζαλωμένη μερικά μικροπρόγραμματα και με την τέσσα το φαγητό στα χέρι, τροβάζει για το χωράφι. Την περιμένει εκεί βαριά δουλειά. Το ξυνάρι πίσω από τ' αλέτρι του ζευγά από τα πρωί ως το δράδυ, για να γυρίσει το δράδυ ζαλωμένη με ξύλα.

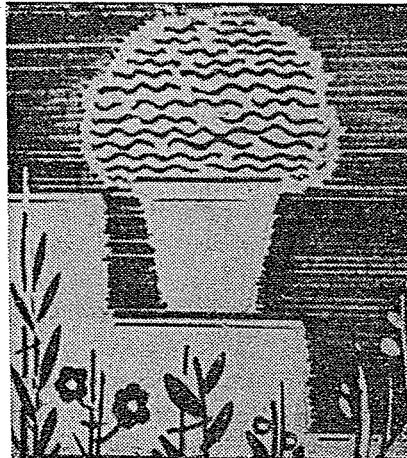
Για να μπορούν να μεταφέρουν τα μωρά στα χωράφια οι μανάδες είχαν τις νάκες. Δηλαδή ένα τετράγωνο γερό ύφασμα ή γιδίσιο τομάρι, που περνούσαν στις άκρες δυο δέργες από δάτο και στις άκρες έδεναν γερό σκοινί κι έβαζαν τα μωρά και τα σήκωναν. Μ' αυτές τα κουβαλούσαν στον ώμο οι μανάδες ή κρεμάγοντάς τα στο γαϊδουράκι. Στα χωράφια μάλιστα, στο θέρο, το κρέμαγαν σ' ένα δέντρο. «Όχι σπάνια οι γυναίκες γεννούσαν στα χωράφι ή την ώρα της δουλειάς. Ενώ συνέβαινε και τούτο τα καταπληγτικό. Πηγαίνοντας στη δουλειά, ο άνδρας, δεν καταδέχεται να πάει με τα πόδια. «Ο ανήρ είναι η κεφαλή της γυναικός». Μπροστά θά πρέπει να πηγαίνει καβάλα στο μουλάρι εκείνος και ακολουθώσει τη γυναίκα ζαλωμένη, γγέθοντας ή πλέκοντας ή και κρατώντας το παιδί στη γάντα με τα υπόλοιπα κουτσούβελα να την τραβήνει από τα φουσάγι.

Ολοχρονικά, η ίδια ζωή, η ίδια ρουτίνα. Μετά το σπαρτό έρχεται ο βόταγος, ο θέρος, το αλώνισμα, το χινόπωρο, ο τρύγος. Κι αν ο άνδρας μοίρα-

τό όφερε να λείπει στην ξενητειά, που περιπλανιέται σε ξένη γη, δουλεύοντας γύχτα μέρα, με χίλιες στερήσεις, τότε ηρωΐδα εκείνη, παίρνει στα χέρια της, πέρα για πέρα, με αντοχή, θάρρος κι αποφασιστικότητα τα αυδρικά καθήκοντα. Μόνη της θ' αναλάβει τις ευθύγεις του σπιτιού. Ήώς όμως να τα προλάβει όλα! 'Εχει, τόσα και τόσα να κάνει κι ο χρόνος δεν της φταίνει! Γι' αυτό τη βλέπουμε στη στάνη, στα νυχτέρια, στο δρόμο, με το φως της γωνιάς, στην κουβέντα και στις γιορτές ακόμα, με το κουνάρι το σακούνι λα πλέκει ακούραστα κατασκευάζοντας όλα τα πλεχτά που έχει ανάγκη το σπίτι.

Κάποια ώρα, πρέπει να πάνει στη βρύση να πλύνει. 'Αλλη εποχή, άλλος τρόπος πλυσίματος. Σ' ένα τεγκέ γεμάτο στάχτη, τρύπα από κάτω που στηρίζεται σε μια διχάλα πάνω από το λεβέτι, ρίχνει ζεστό νερό κι από κάτω βργαίνει η αλισίδα. Με την αλισίδα και το χωριάτικο σαπούνι, τα ρούχα καθαρίζουν καλά και ήταν κατάλληλη για το λούσιμο του κεφαλιού. Ήταν το σημερινό σαμπουάν.

Γραφικό το θέαμα των γυναικών για τις βλέπεις στη σειρά να πλέγουν χτυπώντας με βαρύ κόπτανα τα ρούχα πάνω στις πλάκες και γ' απλώνουν τα ρούχα σε καθαρές απλώστρες, πάνω στις φράχτες.

Χφαντική τέχνη

Το χειμώνα, σαν κύρια δουλειά της έχει τον αργαλεό. Και: υφαίνει εδώ με τέχνη, δίλα σχεδόν τα ρούχα του σπιτιού και τα προϊκά των κοριτσιών: εσώρουχα, πουνάριμσά, σεντόνια. Ακόμα, φουστάνια, γιούριτες και χοντρόρουχα. Κουρελούδες, σατίρια, στρώματα, χρήματα, προσέφαλα· τράστα. (σακούλια) δισάκικια, σακκιά, ταγάρια. Περίφημες, είναι οι μπαγτανίες και τα πλουτιστά κιλίμα.

Μέσα στη σιγαλιά της χειμωνιάτικης γύχτας, το τάκα τάκα του ξυλότηχνου με το πέταγμα της σαΐτας και το σύγχρονο άλλαγμα των ποδαριών φαγέρων, δια η κοπέλα κλεισμένη στον αραχλιασμένο αργαλειό κάνει ξενύχτι. Το λίγο φως της λάμπτας κρεμασμένης στον αργαλειό τρεμοφέγγει, ενώ σε γους πετάει, ταξιδεύει. Και η κόρη όνειρα πλάθει όνειρα κι ευγενείς πόθους που ο λαός με το ποιητικό του μεγαλείο διαγθίζει τη χάρη του αργαλειού με το τραγούδι:

Μία κόρη διάζεται πανί, Ελένη Καλαματιανή.

Μία κόρη καλαμίζει, δέντρα κλαριά ραγίζει.

Θεέ μου νά σπαγε τ' αυτή, Ελένη Καλαματιανή.

Να της κοπεί το χτένι, αμάν αμάν Ελένη.

Να της κοπούν πολλές κλωστές, πικρά είν' τα λόγια που μου λές.

Να κάθεται γα δένει, αμάν αμάν Ελένη.

Βιώματα μιας μακρινής, ανεπανάληπτης εποχής που πέρασε. Σελίδες ληγαμογημένες στης ιστορίας των κατάστιχων. Μιας τέχνης, βιοτεχνίας, που πλάστηκε κι άνθισε για αιώνες, με το γου και τα χέρια. Με την εφευρετικότητα και την υπομονή του καθέριων μωαλού μιας. Μιας εποχής που τώρα τα παλαιά υφαντά, ανήκουν στο Διασηραφικό. Μουσεία και στη θέση της άφησε την άσκηση μιας καινούργιας λαϊκής τέχνης, πρασαριμοσμένης στις σύγχρονες απαιτήσεις του αγοραστικού κοινού. Τα κιλίμα, αντικατέστησαν τώρα, τα χαλιά και οι φλοκάδες.

Μετανάστευση

Καθώς όμως με το χάδι της αναδρομής και της ανάμνησης ανατρέχω στη ζωή και τα βιοποριστικά επαγγέλματα των Σερβιανών μού ρχεται στο γου μια άλλη μερίδα πατριωτών κιένων που πήραν τις στράτες του ξενιτεμού. Ο άγονος τόπος, οι δυσκολίες της ζωής, η τραγή φαμελιά τους έδιωχγαν. Με τα λίγα γράμματα που έμαθαν και την πολλή λαχτάρα της προκοπής, φεύγουν για τις μεγάλες πολτείες και το εξωτερικό.

Βρισκόμαστε στις αρχές του αιώνα. Ένας αξιόλογος αριθμός Σερβιανών αρχίζει πορεία προς αναζήτηση βιοπορισμού στην Αθήνα, ενώ μια εικοσιπεντάδα πατριωτών φεύγει για την πέρα από τον ωκεανό, μακρινή Ήπειρο.

Ήταν η εποχή που άγοιξε ο δρόμος για την Αμερική. Η έξοδος στη δεύτερη 10ετία είναι μεγάλη. Με μοναδικό ταξειδιωτικό εφόδιο μια μανταγία στους ώμους και με εισιτήριο από κάποιο χαριστικό ή βεβαρυμένο δάνειο, αλλά με πλούτο προσευχών και ευχών οικείων και συμπατριωτών και με ακλόνητες ελπίδες, πήγαιναν για την κατάκτηση του χρυσόμαλλου δέρατος. Ούτε τον ωκεανό εφοδιόντο εγώ δεν είχαν αγέδει σε πλεούμενο. Διέπλευσαν με το δραδύπλοο υπερωκεάνειο τον Ωκεανό και έφθασαν στα λιμάνια της Νέας Υόρκης. Και ήταν τότε οι στιγμές του χωρισμού σπαραγμός και πόγος. «Ο ζωγανός ξεχωρισμός, παρηγορά δεν έχει», δήνως λέει και το τραγούδι της ξενητιάς. Έφευγε κακένας περίπου, δήνως φεύγουν σήμερα οι αστροναύτες, για έναν κόσμο άγγωστο, που μπορεί να επιφύλασσε θριάμβους, μα μπορεί και το θάνατο τον ίδιο. Τώρα οι αποστάσεις μήκυρες. Πιο γρήγορα πως στη Νέα Υόρκη, απ' όπι πας από την Αθήνα, στο μακρινότερο αρκαδικό χωριό.

Η Αμερική τότε δόλους τους έγραψε στα κατάστιχά της. Άλλα εκεί στο λιμάνι της Ν. Υόρκης, ήταν ένα εμπόδιο, που φύλαγε την Αμερική από την μετάδοση των τραχωμάτων. Νόσος οφθαλμική που ενδημούσε τότε στην Ελλάδα. Κάποια υγειονομική υπηρεσία που εξέταζε τους εισερχόμενους, γύρισε πίσω μερικούς από τους πατριώτες μας.

Μα όσοι μείγανε προόδεψαν. Εγώ σημαντική ήταν η προκοπή των πρωτόρων πατριωτών της Αθήνας, αγοίγοντας το δρόμο στις γενέτερες γενείς με χαρακτηριστικό το αισθηματικό μεταξύ τους και πάντα στραμμένη τη σκέψη, στη γη που τους γέννησε.

Ποιοί ξενιτεύτηκαν στα 1900 - 1920 για την Αμερική

Νικόλαος Δημ. Μπόρας, Ιωάννης Δημ. Στρίκος, Γεώργιος Παρ. Στρίκος, Ιωάννης Παρασκ. Στρίκος, Γεώργιος Θ. Παπαγεωργίου, Βασίλειος Ιωάν. Τρουπής, Σπήλιος Αγγ. Κλεισούρας, Πέτρος Αθαν. Κλεισούρας, Ιωάννης Χρ. Δημόπουλος, Χρίστος Νικ. Δημόπουλος, Ιωάννης Νικ. Δημόπουλος, Θεμιστοκλής Θ. Κωνσταντόπουλος, Αναστάσης Θ. Κωνσταντόπουλος, Λεωνίδας Θ. Παπαθωμόπουλος, Νικόλαος Αγαστ. Σχίζας, Γεώργιος Δημ. Γιαννόπουλος, Ηλίας Δημ. Γιαννόπουλος, Ιωάννης Δημ. Παρασκευόπουλος, Δημήτριος Ιωάν. Δημητρόπουλος, Γεώργιος Ηλ. Παπαγεωργίου, Κωνστίνος Παναγ. Μπόρας, Μαρίνης Παναγ. Μπόρας, Ηλίας Νικ. Δημόπουλος, Παναγιώτης Αυδρ. Τσαγτλης, Θεόδωρος Κ. Χρονόπουλος.

Ήδη και έδιμα

Καιρός είναι ύστερα από την παραπάνω λαογραφική μας περιήγηση, να περάσουμε στα ήθη και έθιμα των ανθρώπων του χωριού μας. Τις συνήθειες που τους ένωναν στο χώρο τούτο που ζούσαν, φύλακες των πατρογονικών τους παραδόσεων που έχουν την αρχή τους στα χρόνια της σκλαβιάς και πρώτα απ' αυτήν και τις μετέβιδαν από γενιά σε γενιά. Και ας αρχίσουμε από τις θρησκευτικές του εκδηλώσεις.

Γιορτές Χριστουγέννων

Χριστούγεννα! Παραμονή, τα παιδιά έλεγαν τα κάλαντα. Πολλές φορές χιονίζοντας και βρέχοντας, δίχως ομπρέλα και άλλα ξυπόλητα, που ήταν και τα θυμάται καινείς και να τα ικαίει, συγκρίνοντάς τα με τα σημερινά. Οι γοικοκυρές, τους προσφέρουν γλυκά, κουλούρια, σύκα, καρύδια και ό,τι άλλο σχετικό είχε το σπίτι. Και τούτοι, οι μικροί πιτσιρίκοι, που δε μπορούσαν την ίδια ώρα να τα βολέψουν όλα τούτα στο στομάχι τους, τ' αποθήκευαν σε μια πετσέτα μεγάλη, τα μοίραζαν στο τέρμα αυτής της διαδρομής, μεταξύ τους και τά χαν για τις επόμενες μέρες να τα φάνε σιγά - σιγά, με ρέγουλα και με τα χέφι τους.

Παρόγυτες οι ξενητημένοι του χωριού και όσοι από τους μαστόρους διέκοπταν το χειμωνιάτικο ταξείδι. Νύχτα, ώρες πρωΐας, όπως συνήθιζαν τότε, με το χαρμόσυνο ήχο της καμπάνας όλοι μικροί, μεγάλοι, γυναίκες στα γιορτινά τους τρέχαν στην εκκλησία. Συλλειτουργοί στην ίδια ενορία οι δύο παπάδες, Παπαχρήστος και Παπαδημήτρης και παλιότερα, ο Παπαγικολάκης, ο Παπαθωράκης.

Μετά τη λήξη της λειτουργίας, γύριζε ο καθένας στο σπίτι και γευμάτιζαν καθισμένοι στα μαξιλάρια, γύρω από το σοφρά. Κουτά στο αναμμένο τζάκι, χαίρονταν τη ζωή και τη Χριστουγεννιάτικη ανάπτανση, ενώ έξω πέφτει χιόνι. Και έπεφταν τότε χιόνια, πολλά χιόνια!

Στη συγένεια, αφού γιόρταζαν έτσι τη γέννηση του Θεανθρώπου έρχεται η σειρά του Άγιος Βασίλη, η Ρωτοχρονιά! Τα παιδιά πάλι ξεχύνονταν στους δρόμους για φάλουν το «Άγιος Βασίλης έρχεται», οι δε περισσότεροι άνδρες πήγαιναν στο καφεγείο και έπαιζαν τριάγτα ένα.

Οι γοικοκυράδες, αγτέ βασιλόπιτας, δημιούρια με της των πόλεων, εζύμω-

ναν μια μικρή, μπογάτσα, έβαζαν ένα ασημένιο κέρμα και την έκοβαν το
βράδυ τ' Αγιο - Βασίλη. Έφτιαχναν και τηγανίτες ή δίπλες με περίχυμα
προπαντός από πετιμέζι, με το οποίο ήσαν εφοδιασμένα όλα σχεδόν τα σπί-
τια, διότι παρασκευάζεται από μούστο που ήταν άφθονος λόγω των πολλών
αμπελιών με την τότε απόδοσή τους.

Πρωτοχρονιά! Οι καρδιές δλων γεμίζουν από αγάπη. Περίσσος χαράς
και αγαλλίασης. Περίσσος ψυχικής απλοχωρίας. Οι χαιρετούρες στα σπίτια,
δίγουν και παιρούν. Οι επισκέπτες κατά παρέες επισκέπτονται όλα τα σπί-
τια που γιόρταζαν κι είχαν ανοιχτές τις πόρτες, άσχετα αν ήταν συγγενής ή
όχι! Και το θεωρούσε αυτός που γιόρταζε, σαν περιφρόνηση, αν μια παρέα
δεν περγούσε από τα σπίτια τους.

Και ακολουθούσαν τα Φώτα. Πάλι οι γοικοκυρές ασχολούνται με
τη γενική καθαριότητα μη παραλείποντας και τον καθαρισμό των καπνοδό-
χων των τζακιών για να φύγουν οι καλινάτζαροι όπως έλεγαν, τους οποίους έ-
διωχγες με την αγιαστούρα, όταν την παραμονή πήγαινε και άγιαζε δια ραν-
τισμού τα σπίτια στα παπάς.

Αγήμερα των Φώτων οι οικογενειάρχες πηγαίνοντας στην εκκλησία, έ-
φερναν κι ένα μικρό δοχείο για να πάρουν αγιασμό, από το οποίο έπιγαν δ-
λα τα μέλη της οικογένειας και με το υπόλοιπο εράντιζαν το σπίτι, τα σπω-
ροφόρα δέντρα, τα αμπέλια.

Με την επομένη τ' Αγιαννιού έληγε το χριστουγεννιάτικο γιορτάσι, οι
μαστόροι, ξανάφευγαν για να γυρίσουν τις Απόκριες και τα παιδιά μετά από
δεκαπενθήμερες διακοπές επανέρχονται στο σχολείο τους, χωρίς κανένας μα-
θητής να είναι έτοιμος στα μαθήματά του. Και ήταν σε μας γνωστό τούτο.
Τι' αυτό και την πρώτη μέρα κάναμε περισυλλογή του διαλογισμού των παι-
διών, χωρίς καμιά απαίτηση για απόδοση και λειτουργικότητα. Μπάζαμε δη-
λαιδή το παιδί σιγά - σιγά στο χώρο της δουλιάς και της μελέτης.

Απόκριες

'Ολοι γενικά οι χωρικοί έτρεφαν ένα «θρεφτάρι» (χοιρινό), αγοράζον-
τας χοιρίδια, συνήθως τον Αύγουστο, που το έσφαζαν τις Απόκριες. Μαζεύον-
ταν κατά ομάδας, τα έσφαζαν, έβγαζαν τον καρούντζο τους (το λάρυγγα)
και του έρριχναν στη φωτιά, σαν πρώτο μεξέ, για να πιούν κανά ποτήρι.

Κατόπιν, με ζεματιστό γερό, μαδούσαν το χοιρινό, το άνοιγαν και έβγα-
ζαν τα εσωτερικά του, τη δε συκωταριά, έδιγαν στη γοικοκυρά που την τηγά-
νιζε κι οι μαστόροι έτρωγαν και έπιναν. Κατόπι το χρεμούσαν στην κόρδα
του σπιτιού και αφού το άφηγαν δυό - τρεις ημέρες για να σιτευτεί, το έλυ-
γαν και το έβαζαν στα κιούπια και το έτρωγαν από λίγο όλο το χρόνο.

Η νοικοκυρά, ανασκοπωμπωγόταν και καθάριζε τα έγκερα με τα οποία έ-
κανε με διάφορα υπαχαρικά την οματιά γινομένη από σιτάρι τριμμένο στη
υγριβάλα και διάφορα μυρωδικά) και τα λουκάνικα.

Την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς έκαναν λαλαγγήδες και μακαρό-
νια στραγγιχτά (χειροποίητα) και έβαζαν αυγά γύρω στη φωτιά. Το αυγό^τ εκείνου που έσπαγε, θά ταν ο τεμπτέλης.

Με χορούς, τραγούδια αλογύχτια γλέντια στα σπίτια και με το γραφικό
θέαμα των μασκαράδων τέλειωναν οι Απόκριες.

Μια αναμνηστική φωτογραφία γυναικών του Σέρβου, έξω από
το μαγαζί του Θεόδ. Ν. Τρουπή (Αλούπη) τις απόκριες 1926.

Την άλλη μέρα, ξημέρωνε Καθαρή Δευτέρα. Δεν έτρωγαν από αρτίσι-
μο τίποτε, εκτός από ελιές, βολδούς, χαλβά, κουλσύρια (ψωμί), ζεστή, αριμ-
ρή μάλιστα, για να διψάσουν το θράδυ και να δουν στο δύειρό τους, ποιά η
ποιόγ θα πάρουν οι γέοι.

Θα ήταν παράλειψη να μην αγαφέρουμε, εδώ πως όλα τα παιδιά που εί-
χαν θρεφτάρι και πήγαιναν στο Δημοτικό Σχολείο, έπρεπε απαραίτητα να
πάνε στο δάσκαλο ένα κομμάτι χοιρινό από το καλύτερο. Κι έτσι οι δάσκαλοι
της εποχής εκείνης, τις Απόκριες με το χοιρινό, και στις εξετάσεις με τα κοκ-
κόρια, την περγούσαν «κοτοσάγι».

Από τις χαρούμενες στιγμές της ζωής του χωριού. Απόκριες 1939. Από αριστερά προς τα δεξιά οι: Γεώρ. Τρουπής (Γκρα-
έάρης), Ντίνος Παπαθωμόπουλος, Παναγιώτης Τσαντίλης και
Βασίλης Αναστασόπουλος.

Το Πάσχα

Κατόπιν ερχόταν το Πάσχα.

Όλη τη Σαρακοστή οι χωρικοί δεν έβαζαν αρτίσιμο στο στόμα τους, ε-
κτός από λίγο λάδι, εάν υπήρχε και αυτό.

Μπαίναμε στη Μεγάλη Βδομάδα. Οι περισσότεροι χωρικοί πήγαιναν στον παπά να εξομολογηθούν, για να μεταλάβουν. Όλο το χωριό περίμενε με αγωγία τους ξενητεμένους του. Οι μαστόροι γύριζαν από το μακρινό διάστημα του ταξεδιού τους που έλειπαν από τον Αύγουστο. Από την Μεγάλη Πέμπτη, κατέβαιναν στο χωριό και οι ξενητεμένοι από την Αθήνα για να κάνουν Πάσχα με τους δικούς τους. Το βράδυ όλοι πήγαιναν στα Δώδεκα Ευ-
αγγέλια. Την Παρασκευή γινόταν το στόλισμα του Επιτάφιου με λουλούδια του τόπου και το βράδυ οι φαλτάδες της εποχής εκείνης, έψελγαν μαζί με τον παππά το: «Η Ζωή εγ Τάφω». Ομάδες μαθητών του Δημοτικού Σχολείου σε

χωριδία, έπαιργαν πολλές φορές το πρώτο μέρος στο φάλσημο.

Το Μεγάλο Σάββατο, έσφαζαν τα αργιά, οι νοικοκυρές ετοίμαζαν το σπίτι, άσπριζαν και καθάριζαν τα πατώματα, έλουζαν τα παιδιά τους και ετοίμαζαν τις φορεσιές τους για τη Λαμπρή.

Την Κυριακή πρωί, ώρα 4, χτυπούσαν οι καμπάνες! 'Ολοι οι χωρικοί με τα παιδιά τους έβαζαν τα καλά τους ρούχα (υτρίλινα βέβαια) και τα παπούτσια, και πήγαιναν γα δούγ το Χριστό που θα αγαστηθεί.

Με το «δεύτε λάθετε φως» και το άναμμα των κεριών και του πολυελαίου, με το άπλετο φως των μαγαλιών, των καντηλιών και τα λαμπτριάτικα ρούχα των εκκλησιασμάτων, η εκκλησία παρουσίαζε χαρμόσυνη όψη και εικόνα χριστιανικού μεγαλείου.

Με το ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ και τους χαρμόσυνους ήχους από τις καμπάνες συγοδεύμενους και από πυρσοδολιαμούς και βαρελότα, η χαρά και αγαλλίαση έφτανε στο ζευγίθ.

Επιστρέφοντας οι κάτοικοι στα σπίτια, έτρωγαν τη γόστιμη μαγειρίτσα και γιαούρτι που έπιγζαν κάθε Πάσχα και ακολουθούσε το μεσημέρι, το φαγοπότι του αρνιού.

Στις δύο μετά το μεσημέρι, άρχιζαν οι καμπάνες για καλούν τον κόσμο για τη δεύτερη Αγάσταση, την «Αγάπη». Θα μαζευτούν όλοι στην εκκλησία για γάγει καθολική αγάπη όλου του χωριού. Οι άντρες, γυμνέγοι τα γιορτιγά τους, οι γυναίκες με τα μπαρέζια τους, τα κορίτσια με τα καινούργια τους φορέματα ως τον αστράγαλο και τις πλεξίδες ριγμένες στις πλάτες και οι αρραβωνιασμένες, με τις άσπρες λαμπάδες. Με το σχόλασμα της εκκλησίας, δίνουν το φιλί της αγάπης και ο χορός αρχίζει στη Ράχη.

Στην αρχή στο χορό έμπαιγμαν τα κορίτσια. 'Ήταν η μοναδική ευκαιρία στις γέες και τους γέους του χωριού γα !δεί ο ένας τον όλλο. Γι αυτό και τα κορίτσια, έβαζαν τα καλά τους και προσπαθούσαν για φαίνονται όσο μπορούσαν πιο όμορφα. 'Οταν πλέον φούντωγε το γλέυτι, ο χορός γινόταν δυό τρεις, πολλοί κύκλοι, εγώ οι δίσκοι φορτωμένοι με τα μεζεδάκια από το παχαλινό αργί και ποτηράκια μισόγεμα με κοκκιγέλι κρασί από τα παλιάμπελα πήγαινα κι έρχονταν.

Ζευγάρια μάτια παρακολουθούσαν τις κοπέλλες και τους νιούς για γα κάνονταν κουδέντες για συμπεθεριά. Οι γέροι κεφάτοι με χαμόγελα σκουντούσαν κρυφά τις γριές τους «αχ να ήσαν τα νιάτα ακόμα μια φορά» τους έλεγαν.

'Επειτα ρχόταν η γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής, που όλοι πηγαίγουν για ζητήσουν τη χάρη της. 'Εγα δεύτερος πανηγυρισμός ακολουθούσε στο πρωιάλιο της Πάνω Εκκλησίας και με τον εορτασμό της Κυριακής του Θωμά, έληγε το εορτολόγιο του Πάσχα.

'Έγα πράμα σημαδιακό, απ' τον προγονικό αυτό λαμπτριάτικο πανηγυρισμό, θέλω εδώ για καταγράψω, που είναι στ' αλήθεια αγθρώπιγο και της ψυχής λαχτάρα και ξαστεριά. Αγ κάτι χώριζε τους τότε χωριαγούς μας

την ημέρα της Ανάστασης, γκρέμιζαν το διάφραγμα του μίσους κι ἀπλωνιάν στις ψυχές τους το φως της Λαμπτής, της Αγάπης δίγανε τα χέρια και ξεχγούσαν τα μάγκανα. 'Ηταν τούτο ένα υπέροχο γνώρισμα που διέκρινε τους αγράμματους εκείνους προγόνους μας, εγώ εμεις τα ἔχουμε σπάσει όλα τούτα τα παλιά και δε μπορούμε να δρούμε το φως που καταλαγιάζει το μίσος κι αλαφραίνει το ἄγχος της αγοσφάλειας, το ρίγος της κοινωνικής μας διάστασης και αναταραχής!

Γιορτοφόρια

Ξέχωρα από τις γιορτές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, τ^ρ Αγιωργίου, τ^ρ Αγιαννιού, τ^ρ Αγιοκωνσταντίνου της Παναγίας, όλες τις γιορτές, κείνα τα χρόνια, όταν θα γιόρταζε κάποιος του σπιτιού και μάλιστα αν ήταν στην ξενητειά ή στο στρατό, η μάγια θα γιόρταζε τη γιορτή του και θα στόλιζε το σπιτικό της. Εστρωνε τη σάλα, δηλαδή το μεγάλο δωμάτιο με τα καλύτερα κιλίμα, κουβέρτες, πάντες, τραπεζομάντηλα. Άπλωνε όλες τις φωτογραφίες και έβαζε και μικρές κουρτίνες στα τζάμια. Θα ζύμωνε το πρόσφορο για να διαβαστεί στην εκκλησία το δύομια του γιορταζόμενου.

Το εθιμοτυπικό του γάμου

Τα παλιά χρόνια στου Σέρβου, οι νέοι, δεν είχαν συγαναστροφή με τις κοπέλες, τις έβλεπαν και κοκκίνιζαν. Αυ τύχαινε να συμπαθήσει ο ένας του άλλο μόνο με τα μάτια το δείχνανε. Εάν οι γονείς του νέου ή της νέας, δεν έλεγαν το ναι, γάμος δε γινόταν. Και αν τύχαινε, ο γαμπρός νά 'ναι στα ξένα, με μια φωτογραφία που έστελνε, οι γονείς της νύφης, το αποφάσιζαν χωρίς να τη ρωτήσουν.

Επακολουθούσε το «συγοικέσιο». Ο προξενητής του γαμπρού ή της νύφης πήγαινε στο σπίτι κι έκανε αρχικά την πρόταση για το πρόσωπο. Κατόπι ερχόταν το θέμα της προίκας. Δεν έδιναν μεγάλη σημασία στο πρόσωπο, βαρύνουσα γνώμη είχε η προίκα. Τί δίγει ο πατέρας της νύφης στο γαμπρό. (Χρήματα, ρουχισμό, σκεύη κουζίνας, αμπέλι, χωράφι, ζώα). Γι αυτό και θεωρούνταν κακότυχοι οι γονείς που είχαν πολλά κορίτσια.

«Αμ' αν δεν μπάρει αμπέλι η νύφη πού θα κόψει σταφύλια;» «αμ' αν δεν πάρει ζωγτανό, πώς θα πάει στο μύλο;» αμ' αν δεν πάρει τα χαλκώματα και δεν της δίνει η πεθερά πως θα σιγυριστεί;», «αν δεν πάρει ποτήρια και κανάτια, πώς θα πιεί γερό». Ήταν το συγχθισμένο τροπάρι.

'Ολα, δσα συμφωνούνταν και ήσαν γραμμένα σ' ένα χαρτί (προικοχάρτι), έπρεπε να τά 'χει έτοιμα ο πεθερός τη δδομάδα του γάμου. «Τ^ρ ακούς; έτοιμα κι είναι όλα, έλεγε ο γαμπρός. «Αγ δεν είναι, ούτε και 'γω δεν ξέρω τί θα γίνει...».

Κάποτε έγας γαμπρός είδε μια γελάδα στου πεθερού και την ήθελε για

την πάρει προίκα. Επέμενε και φοβέρισε: «Αν δεν πάρω τη γελάδα, γάμος δεγ γίνεται». Ο πεθερός, του τηγ έταξε και είπε θα τηγ δώσει έξω στηγ εκ-
κλησιά, πριν στεφανωθούν.

Προικούμφωνον

	Διαγρόν	Πεζέτη.
1	Στεφανογάρινα	Σεντρέει
4	Φαντούρια	Σερί
2	Μυάρρεια	Βονιάζι
9	Αγαρές, Σαντρούσι	Ταχάνι
13	Βουβανια ι βανια	Λαντέρια
7	Γουντεύνια Σιάνινα	Σαράνια
8	Μιένοβοροια.	Διστρόβιτη
8	Παντεύοντα Γιανανισσια	Μελεούγια.
9.0	Ποσισαρούντα Γιανανισσιαν.	Σάρια
15	Μεσόγιας. Σιάρρεος.	Σάριαρια
3	Μωαγγερινα	Πιανανα
57	Πόδιες Σιαρροες.	Κουβέρτες.
3	Τραναγρέμανδηα.	Κεριμία
10	Πετσέτες	Προσινθορες
3	Σινδόνια	Σινδάνια
2	Μαντανίες.	Στέργια Σανα
1	Υγερορύντα.	Τρούρτες.
9	Πλαγιόφρεστα	Σανιούγια
5	Βιρρόντες	

Μετρικά

Φραζ. (18) δένα δέτο γίγιαδες.
και την εύχη των Γονέων

Προικοσύμφωνο του έτους 1925. Αναφέρεται στο γάμο της Γιαννούλας Χρ. Παναγόπουλου μετά του Λάμπρου Βέργου και
έχει γραφτεί από τον αδελφό της, Θανάση Παναγόπουλο.

Την ημέρα του γάμου, ήρθε το συμπεθεριό και ο πεθερός δεμέγη από το λαικό, πρόσφερε στο γαμπρό την αγελάδα. «Αυτή μου ζήτησες» είπε. Διαιλύθηκε το συμπεθεριό και γύρισαν στο χωριό μουτζουρωμένοι!

Θα αδικούσαμε όμιας τους νέους της εποχής εκείνης, αν τους καταγράφαμε όλους στο πνεύμα της εμπορικής συναλλαγής και δεν τους παραχωρούσαμε τα δικαιώματα, με τη δύναμη του έρωτα, με τη λαμπρότητα της αγάπης και της λατρείας, της αμοιβαίνας συμπάθειας, να περπατάνε πάνω από τέτοιες δοξασίες, από τέτοιες πατριαρχικές δομές και να χτίσουν το σπιτικό τους, την ευτυχία τους, στο χώρο του έρωτα και της αμοιβαίνας γγωριμίας κι απόφασης. Τα ίδια τα τραγούδια του λαού, το μαρτυράνε καθαρότατα:

«Τι έχεις κόρη μ' κι αρρωσταίγεις!...»

«Την αγάπη μου την επεθύμησα
κι έστειλα γά 'ρθει το βράδυ!»

«Πές μου πια μόνα ποιά ματζουράνα
πες μου ποιά μάνα σ' έκανε και σ' έστειλε σε μένανε!...»

Και ήταν πολλές οι περιπτώσεις, που έφταναν οι ερωτευμένοι να κλέβονται, χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών και πολύ σωστά, ο λαός επιγραμματία, δίγει σ' αυτή την περίπτωση την απάντηση: Σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα γά 'χει ο πεθερός!!»

Η νύφη όταν ήταν αρραβωνιασμένη δεν πήγαινε στου γαμπρού το σπίτι. Για το γαμπρό περισσότερο και από τη γύφη, τόση ήταν η περιποίηση της πεθεράς, ώστε «γενούνε κι ο κόκκορας!».

Πριν από μήνες, όριζαν την ημέρα του γάμου κι έκαναν τις ετοιμασίες. Ο γαμπρός διόρθωνε κι ετοίμαζε το σπίτι και... αγόραζε και κουστούμι ντρίλινο και παπούτσια βακέτες. Καμιά φορά, μ' έγα κουστούμι, ντυγόντουσαν και δύο και τρεις γαμπροί! Για πρώτη φορά ο γαμπρός θα φορούσε πουκάμισο με λαιμοδέτη.

Εποίμαζε και η νύφη το νυφιάτικο. Κόποτε το δανειζόταν από άλλες γυνάδες. Ήταν ένα φόρεμα μακρύ και πλατύ· τα παπούτσια στιβάλια, με ψιλό τακούνι και δετά σα μπότες. Η νύφη, φόραγε απόριχ φέσι με φούντα και βέλο με καρφίτσες. Συγήθως το δανειζόταν κι αυτό. Στον περασμένο αιώνα, ο γαμπρός φορούσε φουστανέλλα γαμπριάτικη και η νύφη, τη στολή της Αμαλίας.

Σαν έφταγε η ώρα του γάμου, οι καλεσμένοι συγγενείς του γαμπρού ή της νύφης, πήγαιναν με το σφαχτό, με τη μεγάλη τσότρα το χρασί και ένα μεγάλο καρβέλι φωμί, το «κανικου» όπως λεγόταν, για να μετάσχουν στο τριήμερο φαραγότο και γλέντι του γάμου.

Την Παρασκευή, η νύφη έβγαζε από τα μπαούλα και το «γιούκο» τα προικιά της και τ' άπλωνε στη σάλα του σπιτιού και περγούσαν οι κοπέλες του χωριού, άλλες τα έραγαν με λουλούδια και κουφέτα, άλλες τους έρριχγαν χρή-

μάτια και οι πιο στενοί συγγενείς έρριχγαν κάνα ασημικό και όλη μέρα χόρευαν και τραγουδούσαν.

Το Σάββατο, έρχονταν οι συμπεθέροι συγγενείς του γαμπρού για πάρουν τα προικιά της νύφης. Φθάνοντας στο σπίτι, η νύφη τους καλωσόριζε βάζοντας στο πέτο των συμπεθέρων μεταξωτά μαντήλια και στις καπιστριάνες των ζώων μεσσήνες. Ο αγιτπρόσωπος του γαμπρού με το προικοχόρτι στο χέρι, με ύφος σοβαρό και σαν αφέντης, παρελάμβανε τα είδη της προΐκας. Και αφού όλα είν^τη έτοιμα, ακολουθεί το φόρτωμα στα ζώα. Καλοτοποθετημένα, με μεράκι και τάξη φαντάζουν τόσο δύρφα.

Εμπρός από τα μουλάρια με προικιά, η νύφη παρέδιγε το κάνιστρο (πανέρι) με τα εσώρουχα και το πουκάμισο του γαμπρού σ^ο ένα παιδί, που τό "βαζε στο κεφάλι" και ακολουθούσαν οι συμπεθέροι τραβώντας τα ζώα με τα προικιά, τραγουδώντας, ενώ περνώντας από την αγορά οι μπακάληδες έραναν τα προικιά με ρύζι.

Φθάνοντας στο σπίτι του γαμπρού οι συμπεθέροι, τους υποδέχονταν μ^ο ευχές και πυροβολισμούς, ενώ ταυτόχρονα πέταγαν ένα μαξιλάρι γεμάτο φτέρες ή πούσια στα κεραμίδια για τρεις ημέρες. Έθιμο από τα χρόνα της Τουρκίας. Όταν οι Τούρκοι άκουγαν γλέντια κι έβλεπαν το μαξιλάρι, δεν τους περιλάμβαν, γιατί γνόταν γάμος.

Το βράδυ ακολουθούσε το γλέντι στο σπίτι του γαμπρού που κρατούσε ως τις πρωινές ώρες με τη δοήθεια ορχήστρας και καλών τραγουδιστάδων.

Το μεγάλο δύμας γλέντι το βράδυ του Σαββάτου, γίνεται στο σπίτι της νύφης με τους συγγενείς της. Αν πάει ο γαμπρός ή συγγενής του στο σπίτι της νύφης εκείνο το βράδυ θα του φορέσουν κατά το έθιμο ένα σαμάρι από μουλάρι.

Η Κυριακή του γάμου

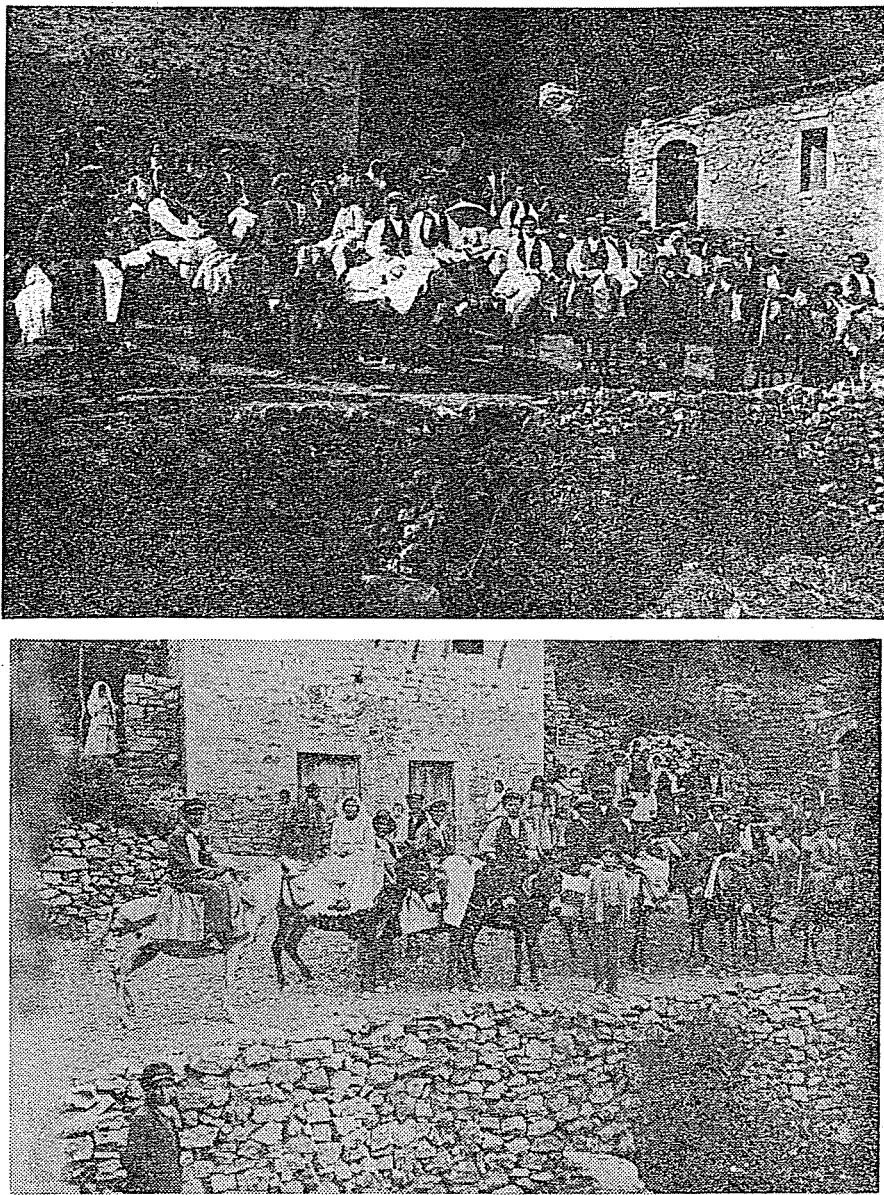
Την Κυριακή το πρωί με το απόλυτα της εκληρισμάς, μαζεύονταν οι συγγενείς του γαμπρού στο σπίτι του και της νύφης στο δικό της κι άρχιζαν τραγούδια και χορούς. Αργότερα, οι συγγενείς του γαμπρού τραγουδώντας και με όργανα πήγαιναν να πάρουν τον κουμπάρο και μετά πήγαιναν για τη νύφη, με τα αξέχαστα τραγούδια:

Ας πα... να ιδούν τα μάτια μου
πώς τα περνάει η αγάπη μου.

Μην γέρεις άλλον κι αγάπησε
και μένα μ^ο απαράτησε...

—Κιτρολεμογιά και ματζουράνα μου
αργήσου τους γογείς σου κι έλα αγτάμα μου.

—Πώς γα τους αργηθώ και πώς γα τους το πώ,
που είμαι καριτσάκι δεκαχτώ χρονώ...

Δυο γάμοι στου Σέρβου με συμπεθέθους από το Λυκούρεσι το 1933. Στην Πάνω φωτογραφία, γαμπρός ο Γεώργιος Λαμπρόπουλος και νύφη, η Βασίλω Ηλ. Κωνσταντοπούλου και στην κάτω, γαμπρός ο Δημήτριος Ασημακόπουλος και νύφη η Καλλιόπη Ηλ. Παπαγεωργίου. Η φωτογραφία είναι τραβηγμένη στο δράμο, κάτω από το σπίτι του Βασ. Κ. Σχίζα (Καρκατζούλη).

Αν ο γαμπρός ήταν ξωχωρίτης, από το πρωί της Κυριακής, ξεκινούσαν δόλοι οι φίλοι και συγγενείς του γαμπρού καθαλλαραίοι να πάνε για πάρουν τη νύφη. Η συνοδεία ήταν μεγαλόπρεπη. Τα πιο όμορφα μουλάρια με τα καλύτερα κιλίμα και κουβέρτες, οι πιο λεβέντες νέοι και οι πιο όμορφες κοπέλες, αυριανές γυφάδες σχηματίζουν την πομπή, με το άσπρο μουλάρι της νύφης στη μέση.

Τραγούδια επίκαιρα, γέμιζαν τον αέρα και πλημμύριζαν με χαρά τις ψυχές, σαν εκείνο που λέγαν, ξεκινώντας το συμπεθεριό:

Επίγησης η λεβεντουριά τα όμορφα παλληκάρια.

Τα όμορφα και τ' αγύπαντρα νύφη για πάνε φέρουν...

Σε λίγη απόσταση, οι πιο λεβέντες καθαλλαραίοι — με το άτι τους καβάλλα, ξεκόδουν από τους άλλους, για ν' αναρργήσουν πως φτάνει το συμπεθεριό. Ο πιο γρήγορος συχαρικάρης παίρνει την τσέτρα το κρασί και με ιδρωμένο το μουλάρι γυρίζει να ποτίσει το γαμπρό και δύο το συμπεθεριό από το κρασί της γύφης. Την ώρα που μπαίνουν στο χωρίο και διευθύνονται στο σπίτι της νύφης, ένα τραγούδι έδινε δλη τη χάρη:

Κοντοζυγώνγια στο χωριό τόσο πολύ μ' αρέσει

για μια κοντούλα π' αγαπώ ξωχαροζυγώμενη.

Μια λεμονιά στην πόρτα της και κλήμα στην αυλή της

δε βγαίνει στο παράθυρο, δε βλέπω το κορμί της.

Οι οικείοι της γύφης και οι συγγενείς και φίλοι των γονιών της υποδέχονται τους συμπεθέρους με τραγούδια και κουμπουριές στον αέρα και αληθινό πανδαιμόνιο γίνεται από τις φωγές: «Καλώς το συμπέθερο», «καλώς τη συμπεθέρα», «γειά σου κουμπάρε»... Και κείνοι: ξεπεξεύσαταις και μπαίνονται στο σπίτι της γύφης στήγαντας το χορό με το τραγούδι:

Σε τούτο σπίτι που ρθαμψε, πέτρα να μη ραγίσει

κι ο γοικοκύρης του σπιτιού, χίλια χρόνια να ζήσει...

Ενώ η νύφη σ' όλη τούτη την ώρα απουσιάζει στο γυφοτόβλι, ξεχωριστό δωμάτιο που καλλωπίζεται από τις φίλες και γειτόνισσες, νεάγιθες και κορίτσια. Και αφού την ετοιμάσουν στην φορά ο ίδιος στο ένα πόδι το παπούτσι, βάζοντας μέσα ένα ασημικό και κείνη τώρα καμαρωτή και χαμηλο-βλεπόντα, χορεύει το τραγούδι της που τραγουδιέται απ' όλους:

Σήμερα λάμπει ο ουρανός, σήμερα λάμπει η μέρα.

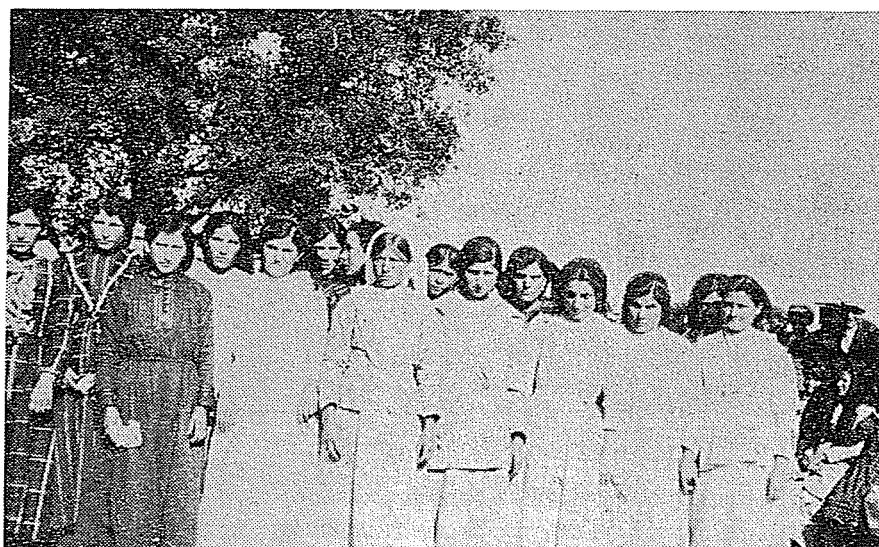
Σήμερα στεφανώνεται ο αιητός την περιστέρα...

Και τώρα μπροστά οι συμπεθέροι του γαμπρού με τον κουμπάρο και πίσω της γύφης κατευθύνονται προς την εκκλησία.

Τότε, ο γαμπρός δεν περίμενε έξω από την εκκλησία να παραλάβει τη νύφη από τα χέρια του πατέρα, όπως γίνεται σήμερα και ούτε φιλούσε: ο γαμπρός τη γύφη. Ήταν απαγορευμένο κάτι τέτοιο! Την ώρα που ακουγόταν η

φράση του Ευαγγελίου: «η δε γυνή να φοβείται τον ἄνδρα», η γύφη πατούσε το πόδι του γαμπρού, για να του έχει πάρει τον αέρα. Ενγοείται ότι λίγες το κάνωνται αυτό σαν αστείο. Κάποτε μια γύφη, πάτησε το πόδι του γαμπρού και του πακοφάνηκε κι έψυγε από τα στέφανα. Είδαν και έπαθαν οι συγγενείς των συμπεθέρων για τους συγεφέρουν και συγέχισε το μυστήριο.

Ακολουθούσαν τα ευχολόγια και μετά το στεφάνωμα εξώ από την εκκλησία τ' αδέλφια της γύφης κάνων πως δέ θέλουν τάχα για την αφήσουν, λέγονται προς το γαμπρό: «Τάξε, τάξε» ώσπου ο πατέρας του γαμπρού, πλήρων τη γύφη και γινόταν η παράδοση.

Νέοι, νέες, του χωριού ποζάρουν στη Ράχη (πλατεία) το 1925.

Η νύφη συγκινημένη αποχαιρετά τους δικούς τους και όλοι δακρύζουν, από χαρά, γιατί μια καλή κοπέλα, φρόνιμη, παντρεύτηκε ταιριαστό παλληκάρι και θα πάει σ' άλλο χωριό.

Και τώρα, το συμπεθεριό του γαμπρού, αφού καθαλλάγε όλοι οι συμπεθέροι και τελευταία η νύφη, με την ίδια τάξη επανέρχονται σύσσωμοι στο χωριό, που τους υποδέχεται με βροχή σιτάρι, ρύζι κι ευχές.

Στο σπίτι του γαμπρού επί της υποδοχής η πεθερά. Η νύφη προσκυνά την πεθερά και της φιλεί χέρι και πόδι. Και η πεθερά, της δίνει ρόδιο να πατήσει, για γά 'χει τούτη η οικογένεια η νέα, υγεία σαν κόκκινο ρόδι. Και απογόνους άφθονους, δσα τα σπόρια του ρόδου. Και κείνη, για να δείξει τη δύναμή της το κάνει λιώμα. Μετά πατάει τη μαστά ή άλλο σίδερο για νά 'γαι σιδερένια και μπαίνει στο καινούργιο σπιτικό της. Η πεθερά τυλίγει τότε τους γιόγυμφους στη μέση με μια τσεμπέρα, τους αγκαλιάζει και τους εύχεται να ζήσουν ευτυχισμένους και της πηγαίνουν ένα σεργυτό παιδί στην αγκαλιά, για να κάνει αρσενικά!!!

Ο κουμπάρος, ρίγει μια κουταλιά μέλι στους γιόγυμφους για γά 'γαι γλυκιά η συμβίωσή τους και στηριγμένη σ' όλους τους παρευρισκόμενους.

Ακολουθεί χορός, που πρώτη χορεύει η νύφη και μετά ο γαμπρός με το ταιριαστό τραγούδι:

Για ιδέας λεβέντη πόχουμε, λεβέντικα χορεύει.

Λεβέντικα πατάει στη γη και η γη τον καμαρώνει...

Κέφι, χαρά, τραγούδια, συγκριδεύμενα με φαγοπότι, ακολουθεί το βράδυ της Κυριακής, που φτάνει σε ξεφαντώματα, με κείνο το υπέροχο, θαυμάσιο κι επανάληπτο που τραγουδώντας τα μοναδικά, τ' αληθινήτα, τραπεζίτικα τραγούδια, σήκωναν τα γιομάτα με τη γλυκόπιστο Αγιοδημητριάτικο κρασί με τη φράση: «Το παρόν γιομάτο ποτηράκι το πίγια εις υγείαν του... ή της...». Και, «καλώς να σ' εύρω τάδε ή τάδες». Εγώ γινόταν χαλασμός με το τραγούδι:

Ένα τραγούδι θε να πω απάνω στο κεράσι.

Αμάν να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός να ζήσουν να γεράσουν.

Ένα τραγούδι θε να πω απάνου στο τραπέζι.

Αμάν να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός κι ούλοι οι συμπεθέροι.

Και οι γέροι: Τάχα μωρέ' τάχα δεν ήμουνα και γω νιός,

δεν ήμουνα παλληκάρι, τάχα δεν επερπάτησα τις γύχτες με φεγγάρι...

Αργά τη νύχτα αποσύρονταν οι νιόνυφοι και η νύφη αν δεν ήταν τίμια (που ήταν πολύ σπάγιο), την παρέδιγαν στους δικούς της χωρίς καμιά συζήτηση για επιστροφή. Με πανωπροίκι, την έπαιργε πάλι ο γαμπρός.

Στις 3 μέρες, δηλαδή, την Τρίτη, η νύφη πήγαινε στη βρύση με γλυκά

για να την ασημώσει με καμιά δεκαριά δεκάρες. Και τα μαμούρια λουτσιζόμαστε ακόμα και το χειμώνα, για πάρουμε καμιά!!!

Τώρα όλα τούτα τα ωραία, τ' αληθινόγητα, τα μοναδικά και υπέροχα έθιμα λησμονήθηκαν σλότελα. Τα σάρωσε ο... πολιτισμός, η πρόσδοση, η εξέλιξη. Και, η αυτίληψη ήτι κάθε παλιό και ωραιό, είναι ξεπερασμένο — ντειμούτε — αγόριτο κι απαράδεχτο — γι' αυτήν την... ιδεώδη εποχή!!! Εγώ λέω, ότι πάμε προς το χειρότερο, προς το άγνωστο! Εσείς τί λέτε;

Οι Σερβαίοι Σταύρος Γ. Γκούτης όρθιος,
και Ηλίας Παν. Γκούτης καθήμενος, με ε-
θνική ενδυμασία, σε μια αναμνηστική
φωτογραφία.

Διασκεδάσεις - Χοροί - Τραγούδια

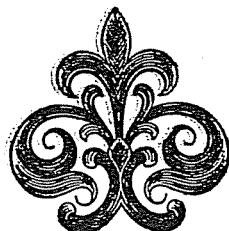
Με πολλούς τρόπους διασκέδαζαν τους καημούς και πόθους τους και χαίρονταν τη ζωή, οι άνθρωποι των γενιών που πέρασαν.

Στις γιορτές, στα πανηγύρια, σε ομαδικές συγκεντρώσεις. Στα μουλάρια τους καβάλαι, είτε πρωί είτε βράδυ που θα πήγαιναν στο χωράφι στα σφαχτά, κάποιος σκοπός τραγουδιού θύμιζε ξενγητειά, φτώχεια, ανάγκη αλλά και λεθεοτιά, γιάτα κι έρωτα. Στο θέρο με το δρεπάνι στα χέρια σαν έσταξε ο ιδρώτας, στο απαρτό με το ξυνάρι, στο αλώνισμα, στον τρύγο με το κοφίνι γεμάτο σταφύλια στον ώμο, στις ξελάσσεις των κοριτσιών τα βράδια για ξάσπι των μαλλιών ή το ξεφύλλισμα του αρποσιτιού, παγτού, το τραγούδι γέμιζε με αισιοδοξία τις κουρασμένες καρδιές για τη συνέχιση των αγώνων της ζωής.

Η φλογέρα (ζουρνάς) του βοσκού στα βασκοτόπια, στις βουνοκορφές, έδινε τη δική του χάρη. Σε κάθε περίπτωση, το τραγούδι άπλωνε τους πολλούς σκοπούς του. Ήξεραν τραγούδια για όλους τους χορούς συρτό, τσάμικο, καλαματιανό.

Ξέχωρη θέση έπαιργαν τα τραγούδια τραπεζιού, τα μεγαλόπρεπα γυνήσια δημοτικά τραγούδια, που υμνούν τα μεγαλουργήματα των προγόνων μας, τα δεινά της πατρίδας μας, αλλά και τις γίκες και δόξες της. Τραγούδια, του γάμου και της νύφης, τραγούδια της ξενγητειάς, του χωρισμού και αγτάμωσης. Τραγούδια όλων των περιστάσεων που δεν άφηγαν ευκαιρία οι άνθρωποι του χωριού μας, για κουρυτζίσουν τα λαρύγγια τους και που σαν ακούς τις νοσταλγικές γότες τους, ξαναζείς το παρελθόν, τις στιγμές, ενός κόσμου άλλου, αργού και ωραίου, με κορυφαία εκδήλωσης χαράς για τους Σερβαίους το πανηγύρι της Ζωοδόχου Πηγής στο προαύλιο της Πάνω Εγκλησιάς και το Δεκαπενταύγουστο στη Ράχη, με τα βισλιά και τα κλαρίγα.

Και έχει η πατρίδα μας με την ιστορία των τριάντα αιώνων, τον πιο πλούσιο θησαυρό δημοτικών τραγουδιών.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Του τραπεζιού

Των Κολοκοτρωναίων (Κλέφτικο)

Λάμπουν τα χιόνια στα βουγά κι ο ήλιος στα λαγκάδια,
λάμπουν και τ' αλαφρά σπαθιά των Κολοκοτροναίων,
πόχουν τ' ασήμια τα πολλά, τις ασημένιες πάλες
τις πέντε αράδες τα κουμπιά, τις έξι τα τσαπτάζια
από του δευτερόλεπτου τη γης να τηγυ πατήσουν.

Καβάλλα τρώγε το φωμή, καβάλλα πολεμάγε,
καβάλλα παν στην εκκλησιά, καβάλλα προσκυνάγε,
καβάλλα παίρνεις αντίδερο από του παπά το χέρι.

Στη μέση τα Καλάβρυτα (Κλέφτικο)

Στη μέση τα Καλάβρυτα τον πλάτανο από κάτω
καθέσαντε τρεις γέρουτες και τρεις καπεταναίοι.

Ζαΐμης και Πετιμεζάς και ο γέρο - Φωτήλας
συμβούλιο εκάναντε την Πάτρα για και πάρουν.

Κλείσανε οι στράτες του Μοριά (Κλέφτικο)

Κλείσανε οι στράτες του Μοριά κλείσαν και τα γιερόδεγκα.
Κλαίγε τα χάνια γι' άλογα και τα τέσσαρα γι' αράδες,
κλαίει και μια χανούμισσα, κλαίει για τον υγιό της.

Του Κίτσου η μάνα (Κλέφτικο)

Του Κίτσου η μάνα κάθεται στην άκρη το ποτάμι.

Με το ποτάμι εμάλωγε και το πετροβολούσε:

—Ποτάμι, για λιγόστεφε, ποτάμι στρίψε πίσω,
για να περάσω αντίπερα, πέρα στα κλεφτοχώρια
πόχουν οι κλέφτες, μάζωξη και οι καπεταναίοι.

Του Κίτσο τον επιάσανε και παν για του κρεμάσουν.

—Χίλιοι του παν από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω.

Με γέλασαν μια χαραυγή

Με γέλασαν μια χαραυγή της άνοιξης τ' αιθύια.
Με γέλασαν και μου είπανε ο χάρος δε με παίρνει.
Τι να κάνω, τι γα κάνω, θα σκεφθώ πώς θα πεθάνω.
Πιάνω, φτιάνω το σπίτι μου φηλότερα από τ' άλλα,
με δυσο με τριά πατώματα μ' εξήρτα παραθύρια.
Πάνω που το τελείωσα, μπήκα μέσα γα κάτσω.
Βλέπω το χάρο νά ρχεται στο άλογο καβάλλα.
Μη με παίρνεις χάρε, μη με παίρνεις,
γιατί πίσω δε με ξαναφέργεις.

Εσείς πουλιά του κάμπου

Εσείς πουλιά του κάμπου και της άνοιξης.
Αυτού ψηλά που πάτε, για χαμηλώστε
Ργράμμα έχω να τας δώσω γράμμα και γραφή.
Να δώστε της καλής μου και της μάνας μου:
Εδώ στα ξένα που ρθα με παντρέψανε
μου δώσαν για γυναίκα κόρη μάγισσας.
Μαγεύει τα καράδια και δεν αρμεγούν
με μάγεψε και μέγα και δεν έρχουμει.
'Όταν κινάω πίσω νά ρθω χιόνια και βροχές
κι ζταν γυρίζω πίσω, ήλιος ξαστεριά»...

Ο Πύργος Γυάλινος

Το βλέπεις κείνο το δουνό πού ναι ψηλά από τ' άλλα;
Εκεί ναι πύργος γυάλινος με κρυσταλλένια τζάμια,
μέσα κοιμάται μια ξανθιά, ξανθιά και μαυρομάται.
Το πώς να την ξυπνήσουμε το πώς να της το ειπούμε.
Ξύπνα, καημένη Αναστασιά, ξύπνα και μηρυ κοιμάσαι.
Ξύπνα κι ανάψε τη φωτιά και σδύσε το λυχνάρι
γιατί μας πήρε η χαραυγή, μας πήρο το μεσημέρι
παν τα πουλάκια για βοσκή κι οι έμορφες στη βρύση.
Ξύπνα καημένη Αναστασιά, ξύπνα και μη κοιμάσαι.

Η Διαμαντούλα

Κάτω στα δασιά πλατάνια και στην κρυόδρυση
κάθουνται τρία παλληγράρια και μια λυγερή.

Κάθογται και τρωγ' και πίγουγ και την ερωτούγ:
—Διαφαντούλα, τι γ' είσαι τέτοια, τέτοια κίτρινη;
Μήν ο ήλιος σε νε μαραίνει μην ο κορυταχτός;
—Μάϊδε ο ήλιος με γε - μαραίνει, μάϊδε ο κορυταχτός,
με μαραίνει η ομορφιά σου και τα κάλλη σου.

Η Γιαννούλα

Ούλες οι γιες παυτρεύουται και παίργουν παλληράρια
κι εγώ, η Γιαννούλα η έμιορφη, πήρε το βερεμιάρη.

Βερέμιασε η καρδούλα μου μ' αυτό το βερεμιάρη,
ψωμί ζυμώγια και δεγ τρώει, κρασί πιάνω δε δίνει.

Του μαγειρεύω δεν πειγάει, του στρώγω δεγ κοιμάται.
Του στρώγω δέκα στρώματα και δέκα μαξιλάρια.

—Σήκω, βερέμη, φάει ψωμί, σήκω βερέμη, κάτσε.

Σήκω βερέμη, πλάγιασε, σήκω, βερέμη, πέσε
κι ἀπλωσε τα χεράκια σου στη λυγερή μου μέση.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Δε λαλείς καημένο αηδόνι

Δε λαλείς, δε λαλείς καημένο αηδόνι
δε λαλείς με τη δροσιά, λάλα αηδόνι μου γλυκά,

Να ξυπνή, να ξυπνήσεις τον υγιό μου
που ναι στο ψηλό βουγό, εις το γέρο - 'Ολυμπο.

Αγ δε διώ, αγ δε διώξει τους εχθρούς μας
απ' την έγδοξή μας γη τη Μακεδονία μας.

Δεγ τον έ, δεγ τον έχω πια πια παιδί μου,
μάγα του δεγ είμαι πια, λαλ' αηδόνι μου γλυκά.

Η νερατζούλα (του γάμου)

—Νερατζούλα φουντωμένη που ναι τ' άνθη σου;
που ναι η πρώτη σου ομορφάδα, πουν' τα κάλλη σου;

—Φύσηξε βορριάς κι αέρας και τα τίγαξε.

—Σε παρακαλώ βορριά μου, φύσα ταπειγά,
γ' αράξουν τα καράβια τα Σπετσιώτικα
για να ρθουν τα παλληράρια τα γησιώτικα.

Σαράντα παλληκάρια

Σαράντα παλληκάρια από τη Λιβαδιά
πάνε για να πατήσουν τη Ντροπολίτσα.
Στο δρόμο που πηγαίνουν γέρουτα απαγούν.
—'Ωρα καλή σου γέρο. — Καλώς τα τα παιδιά.
Που πάτε παλληκάρια, που πάτε θρε παιδιά;
—Πάμε για να πατήσουμε τη Ντρομπολίτσα.

Η πεθερά

Κορίτσια τι αγγαντεύετε, κορίτσια τι κυττάε;
—Κυττάμε τη Ντρομπολίτσα του Λιονταριού την πόρτα
που ξέβγαινε μια πεθερά με δεκαοχτώ νυφάδες.

Τις βγάνε στον περίπατο, τις βγάνε στο σεριάνι
κι όλο στ' απόσκια περπατά όλο στις αποσκιούρες
μη τις μαράγει ο κουργιαχτός, μη τις μαράγει ο ήλιος.

Κι απόστασε η μικρότερη δεν πάει κοντά στις άλλες.
—Περπάτει αστρί περπάτει αυγή περπάτει γιογυφούλα,
μη σε μαράγει ο κουργιαχτός και μη σε κάψει ο ήλιος.

Παινέματα της νύφης (του γάμου)

'Οταν σ' εγέννα η μάνα σου, ο ήλιος εκατέβη
και σου 'βαλε την ομορφιά και πάλι απόνω ανέβη.

'Οταν σ' εγέννα η μάνα σου, χρυσή ήτανε η κοιλιά της
και σ' έκανε ομορφότερη από τ' άλλα τα παιδιά της.

'Οταν σ' εγέννα η μάνα σου, ήταν ημέρα σχόλη
που λειτουργούσε ο παπάς κ' οι δώδεκα Αποστόλοι.

Είχα μιαν αγάπη

Είχα μιαν αγάπη αγάπη στον καιρό μου.
Κείνη ήτανε τα μάτια μου, κείνη ήτανε το φως μου.

Μα την αγαπούσα γλυκά και μπιστεμένα
κι εκείνη η αφιλότερη κορόϊδευε με μένα.

Και μια Κυριακή πρωΐ περγώ απ' τη γειτονιά της,
την εκαλημέρισα της είπα τ' όγομά της.

—Καλημέρα μήλο, μήλο και πορτοκάλι
σαγ εσένα μάτια μου στον κόσμο δεγ είγ' άλλη.

‘Αισπρη μπαμπακιά

‘Αισπρη μπαμπακιά — την Πλωμαριώτα μου —,
άισπρη μπαμπακιά είχα στην πόρτα μου,
μά ρθεν και μου την εκλέψωνε
σ’ άλλη γειτονιά την εφυτέψωνε.
Μου ήμειναν και μένα οι ρίζες της
και περγώ κι εγώ τις φαρμακίλες της.

ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ Τσάμικος (αρβανίτικος)

Η τριανταφυλλιά

Απάνω στην τριανταφυλλιά ἐφτιαχε η πέρδικα φωλιά.
Κι αναταράχθη η πέρδικα και πέσουν τα τριαντάφυλλα.
Το μάθαι οι γερόντισσες, της Πάτρας οι αρχόντισσες,
πήραν τα καλαθάκια τους, τα χεροκοφιγάκια τους.
Και παν γα τα μαζέψουνε.

Τα Βάσανα του κλέφτη

Παιδιά μου σαν θέλτε λεβεγτιά και κλέφτες γα γινήτε,
ν’ εμένα να ρωτήσετε πώς τα περγάνε οι κλέφτες.
Δώδεκα χρόνους ἔκανα στους κλέφτες καπτεάγιος,
ζεστό ψωμί δεν ἔφαγα, γλυκό κρασί δεν ήπια
τον ύπνο δεν εχόρτασα, του ύπνου τη γλυκάδα
το χέρι μου προσκέφαλο και το σπαθί μου στρώμα.

Tou Νταβέλη

Μας πήρε η μέρα και η αυγή γειά σου Νταβέλη αρχιληστή.
Μας επήρ’ το μεσημέρι, γειά σου Αράπη και Νταβέλη.
Και πού θα λημεριάσουμε Νταβέλη, θα μας πιάσουνε,
πού θα κάγουμε λημέρι γειά σου Αράπη και Νταβέλη...

‘Ενας αητός καθότανε

‘Ένας αητός καθότανε στον ήλιο και λιαζότανε
και λιαζέ τα υνχάκια του, τα υνχοποδαράκια του.
Νύχια μου και υνχάκια μου και υνχοποδαράκια μου,
την πέρδικα που πιάσατε τήρα μη τη χαλάσετε
τι θα βάλω στο κλουβί γα με ξυπνάει κάθε πρωτό.

Για ιδές τον τον αμάραντο (τσάμικο)

Για ιδές τε τον αμάραντο σε τι βουγό φυτρώνει.
Φυτρώνει μες τα δύσδατα, στις πέτρες τα λιθάρια.
Τον τρων τα λάφια και φοφούν τ' αρκούδια κι γημερώγουν.
Και όποια μαγούλα το ψαχνει καμά πανδί δεν κάνει.
Που άχει το φάκει η μαγούλα μου και μένα να μην κάνει.
Που γ' ώστα ξένα περπατώ, στα ξένα τρω και πίνω,
ξένοι πλέγουν τα ρούχα μου, ξένοι τα σιδερώγουν.

ΣΥΡΤΟΣ (Καλαματιανός)

Νά χα νεράντζι

Νά χα νεράντζι να ρίχνει στο πέρα παραθύρι,
να τσάκιζει το μαστραπά που χει το καρυκεύλι.
Για σε το λέω, αγάπη μου, που σαι στο παραθύρι...
Το μαντηλάκι που κεντάς εμένα για το στελλεις,
και μην το στελλεις μοναχό, παρά με την κυρά του!..
Και η κόρη το παράκουνε και μοναχό το στέλνει.
Στα γόνατά του τ' άπλωσε και το συχνορωτάει:
—Για πες μου μαντηλάκι μου, αν μ' αγαπάει η κυρά σου!
—Όντας σε συλλογήςται και σε καλοθυμάται,
σαν θάλασσα θουρλίζεσαι, σαν κύμα δέρνει ο νους της...

Σαν πας Μαλάμω για νερό

Σαν πας Μαλάμω για νερό εγώ στη βρύση καρπερώ.
Να σου τσακίσω το σταμνί για πας στη μάνα σ' αδειανή.
Κι αν σε ρωτήσει η μάνα σου, Μαλάμω που γιας η στάμνα σου;
—Μαγούλα παραπάτησα και τό σταμνί το τσάκισα.
—Δεν είναι παραπάτημα μογ' ειν' ανδρός αγκάλιασμα.

Κόρη Μαγουλιανίτισσα

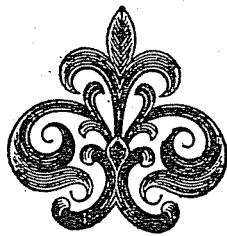
Κόρη Μαγουλιανίτισσα τι το κουνάς το χέρι;
μαζί θα το γλεντήσουμε τούτο το καλοκαΐρι.
Θυμάσαι που σε φίλησα στον πλάτανο αποκάτου;
Τώρα τα φύλλα πέσανε και ποιός θα μαρτυρήσει;
Το μαρτυράει ο πλάτανος, το μαρτυράει κι η βρύση.

Λελούδι της Μονοθασιάς

Λελούδι της Μονοθασιάς και κάστρο της Αθήνας
και Παλαμήδι τ' Αγαπλιού, ανοίχτε γαι μπω μέσα.
Να ιδώ τις Αγαπλιώτισσες τις Αγαπλιωτοπούλες.
Πώς πλέγουν πώς λευκαίνουνε πώς λευκοσαπουνάνε.
Με το να χέρι πλέγουνε με τ' άλλο σαπουνγάνε
τ' αυτρός του τα μεταξωτά, τ' αυτρός τους τα θελούδα.

Το περιθόλι

Περιθόλι γ' είχα πάπιαμ⁷ περιθόλι γ' είχα,
περιθόλι γ' είχα γερατζοσπαρμένο.
Νερατζοσπαρμένο πάπιαμ⁷ γερατζοσπαρμένο.
Νερατζοσπαρμένο κι άνθη γεμισμένο,
κι αποκάτω στ' άνθη πάπιαμ⁷ κι από κάτω στ' άνθη,
κι αποκάτω στ' άνθη πέρδικα καθόταν.
Πέρδικα καθόταν πάπιαμ⁷ πέρδικα καθόταν,
πέρδικα καθόταν και δροσολογιόταν.

ΛΑΪΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Ο λαός με τη σοφία του διεπύπωσε με μια σύντομη αλλά περιεκτική σε νόημα φράση, κάποια αλήθεια θυγαλμένη από την πείρα της ζωής, τις λεγόμενες παροιμίες, από τις οποίες αναφέρουμε μερικές, χωρισμένες σε κατηγορίες.

Μετεωρολογικά

Του Γενάρη το φεγγάρι, είναι σαν του αλιωνάρη.
Ο Φλεβάρης κι αν φλεδίσει καλοκαίρι θα μυρίσει.
Από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα.
Αυτριάς αντριεύεται και μέρα μεγαλώνει.
Μπρος πίσω τα Νικολοδάρβαρα βαρύς χειμώνας κάνει.
Παν τα σύγνεφα στη Μάνη πάντα το νερό δεν πιάνει.
Ολόρθιο το φεγγάρι, δύπλα ο καραβοκύρης.
Δίπλα το φεγγάρι, ορθός ο καραβοκύρης.

Γεωργικά

Γενάρη μήγα κλάδευε, φεγγάρι μην ξετάξεις.
Το Μάρτη βάλε εργάτες κι ας είν' και ακαμάτες.
Μάης άβρεχος, μιώστος άμετρος.
Το Νοέμβρη και Δεκέμβρη, φύτευε καταβολάδες.
'Οσο αραιώνουν τα σκόρδα, τόσο χοντραίγουν.
Βάλ' εληγά για το παιδί σου και συκιά για τη ζωή σου.

Φαγητά - Πιοτά

Το φαΐ κάνει φαΐ και το γτύμα παλληκάρι.
Καλά ν' τα ρουπακόφυλλα με το ροΐ το λάδι.
'Οποιος μήρνας έχει ρ, το κρασί δίχως νερό.
Τ' άχυρο βαστάει την πλίθρα, το παληγό κρασί το γέρο.
Τί είν' ο κάδουρας, τι είν' το ζουμέν του.
'Αγθρωπος που δεν πείνασε, δεν ξέρει τι θα πει ψωμί.
Ο χορτάτος δεν πιστεύει το γηστικό.
Νηστική αρκούδα, δε χορεύει.

Γιατρικά γνωμικά

Η αρρώστια μπαίνει με το σακί και βγαίνει με τη θελόνα.
Το μπουκάλι άμαρτης, γρήγορα θα σπάσει.
'Οπου κρύνει την αρρώστια πάσι με δαύτη.
Η πάστρα, είναι υγεία.

Του γάμου

'Ομορφη, φρέσκη και νειά, φωτιά να κάψει τα προικιά.
Πάρε γυναίκα σύντροφο κι όχι γυναίκα αφέντη.
'Η μικρός μικρός παντρέψου, ή μικρός καλαγιερέψου.
'Οποιος μικρός παντρεύεται θλέπει παιδιά κι εγγόνια.
Σαν το πρώτο μου στεφάνι, εις τον κόσμο δεν εφάνη.
'Εξω απ' άδικο και από κακά γυναίκα.

Νοικοκυριό

Ο κάδουρας στην τρύπα του, μεγάλος νοικοκύρης.
Σπίτι μου σπιτάκι μου σπιτοκαλυβάκι μου.
Τ' άμπελι θέλει άμπελουργό, το σπίτι νοικοκύρη.
'Η καλή νοικοκυρά, είναι δούλα και κυρά.
'Οπου μικρομάθαινε δε τα γεροντάφηνε.
Από ρόδο βγαίνει αγκάθι κι από αγκάθι βγαίνει ρόδο.
Κατά μάνα και πατέρα είναι γιός και θυγατέρα.
Πάρε γέροντα βουλή και παιδεμένου γνώση.
Αιδέρφια αγαπημένα, κάστρο δεν πατιέται.
Εκείνος πού χει τα γένια, έχει κα τα χτένια.
Το αίμα νερό δε γίνεται.

Με κοινωνικό περιεχόμενο

Η τυμή, τυμή δεν έχει και χαράς του που την έχει.
Περισσότερες μύρες, πιάνεις με το μέλι, παρά με το ξύδι.
Μην κάνεις μη σου κάνουνε, μην πεις, να μην σου πούνε.
'Οποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα τον τρων οι κότες.
Βόηθα με να σε βοηθήω ν' αιεβούμε τον ανήφορο.
Κάνε το καλό και ρίχτο στο γιαλό.
Πίτα που δεν θα φας, τι σε μέλλει κι αν καεί.
Αγ δεν κλάψει το παιδί, δεν του δίνει η μάνα φατ.
Τα στεργά γικάνι τα πρώτα.
Ο λύκος την τρίχα αλλάζει, τι γνώσῃ όχι.

Κάλιο γαῖδουρόδενε, παρά γαῖδουρογύρευε.
Τῷ ακριβού τα ρούχα, σε χαροκόπου χέρια.
Όλα τά χει: η Μαριωρή, ο φερετζές της λείπει.
Κάλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει.
Ανάρια αγάρια το φιλί, να χει και γοστημάδα.
Χαρά στο γιο που αγρυπνά, το γέρο που κοψάται.

Οικονομικά

Όποιος δε δουλεύει γιός, γέρος διακονεῖται.
Σταλαματιά, σταλαματιά ως και μάρμαρο τρυπά.
Εκείνος που κυνηγάει πολλούς λαγούς, δεν πιάνει κανένα.
Όποια δε θέλει να ζυμώσει πέντε γημέρες κοσκινάει.
Φασούλι, το φασούλι; γεμίζει το σακούλι.
Δώσε εδώ και δώσε κει, πάει στον πάτο το σακί.
Όποιος λυπάται το καρφί, χάνει και το πέταλο.

Διάφορα

Όταν έχεις δάγειζε, μα ψηνητής μη γίνεσαι.
Καλύτερα ένας καλός συμβιβασμός παρά μια δική περδικιμένη.
Πρώτα να ξετάξεις κι ώτερα να δάγειζεις.
Η αλήθεια λαβώνεται μια δε σκοτώνεται.
Αγάπαγε το φίλο σου, με τα ελαττώματά του.
Η ομόνοια χτίζει απίστι και η γκρίγια το γκρεμίζει.
Η γλώσσα νόκκαλα δεν έχει και νόκκαλα τασκίζει.
Άκουγε πολλά και λέγε λίγα.
Άσκοπος ο γους, διπλός ο νόπος.
Τον αράπη κι αν λευκαίνεις το σαπούνι σου χαλάς.
Στου κουφού τηγν πόρτα, όσο θέλεις βρόγτα.
Όποιος κλωτσάει το γονιό, θα το βρει απ' τα παιδιά του.
Δείξε μου το φίλο σου, να σου πω ποιός είσαι.

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ

Φράσεις ασάφεις, διφορούμενου περιεχομένου πού προσληματίζουν. (Η λύση τους σε παρένθεση).

Του παππούλη μου τα γένεια μεσ' στη γης είναι χωμένα. (το κρεμμύδι).
Απέξω είναι χαλκωτό, από μέσα μαλλιαρό και από μέσα στο μαλλί είναι μια μπουκιά καλή (το κάστανο).
Μπροστά πύρα και πίσω κλαδευτήρα (τα τζάκι).

Γύρω - γύρω κάγκελα και μέσα η κόρη κελαηδεί (δόντια και γλώσσα).
 'Αψυχος φυχή δεν έχει και στον ουρανό ανεβαίνει (ο καπνός).
 Κούφιος έλατος, δροσιά γειμάτος (το βαρέλι με το νερό).
 Καρακέξα μακρυγούρα πάει του δάσκαλου κουλούρα (το πλαστήρι με το φούρνο).
 Βαγένι διαδεκάσφηγο κάθε σφήγα κι όνομα (ο χρόνος ή το ρολόγι).
 Ο γιός μου ο κοντοθόδωρος με τα πολλά ζωνάρια (το βαγένι κρασιού).
 Χίλιοι μύριοι καλογέροι σ' ένα σχολειό διαβάζουν (το ρόδο).
 Απέξω απ' το σπιτάκι μου συμπεθεριό περνάει (οι ρέχησες).
 Χίλιοι μύριοι πήγαναν, ένας τούς αντάμωσε, τ' όνομά τους άλλεξε, πάλι τους εγύρισε (σιτάρι - αλεύρι).
 'Ασπρος κάμπος μασέρι φύτρα (βιβλίο - γράμματα).
 Σχίζω γύζω το δεντρό, βρίσκω γύφη και γαμπρό πεθερά και πεθερό (το καρύδι).
 'Έχω ένα πραμικατάκι πάει εκεί πάει εδώ, πάει στη φράχτη κάνει αυγό (η κολοκυθιά).
 Στραβολάκιασμένη μάνα, μαλαματένια κόρη και δάκμονισμένο εγγόνι (κλήμα - σταφύλι - πρασί).

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Το μάτιασμα (θασκανία)

Μερικοί άνθρωποι χωρίς να το θέλουν ματιάζουν. Ματιάζουν κάτι που θαυμάζουν. Πιστεύεται όμως ότι το μάτιασμα μπορεί να προληφθεί αν φύσεις τρεις φορές συγχρόνως λέγοντας «φτου να μη βασκαθείς». Γίνεται δε το φτύσιμο τρεις φορές γιατί ο αριθμός 3 θεωρείται ιερός.

Το κυριότερο όμως προφυλακτικό από το μάτιασμα είναι το φυλαχτό. Αυτό είναι μια θήκη από ύφασμα που μέσα βάζουν ένα ξύλινο σταυρό, λιβάνι κ.λπ. Μερικές γυναίκες, θεωρούνται ότι έχουν την ικανότητα να ξεματιάζουν. Οι ματιασμένοι, καλούν μια απ' αυτές τις γυναίκες και τους ξεματιάζουν αφού τους σταύρωσαν και τους λένε μερικά μυστικά λόγια. Τη μέθοδό τους αυτή και τα μυστικά τα μεταδίνουν σαν κληρονομιά στους απογόνους τους.

Το κουδούνισμα του αφτιού

Μερικές φορές συμβαίνει να κουδουνίζει το αφτί μας. Το κουδούνισμα αυτό θεωρείται ότι μας προσαναγγέλλει κάτι που θα ακούσουμε.

Λόξυγγας

'Άλλοτε πάλι συμβαίνει κάποιος να έχει λόξυγγα. Τότε λέμε στον παθόγυτα «Κάποιος σε μελετάει».

Σάρωμα

Όταν ταξιδεύει κάποιος από το σπίτι, η γυναίκα του δεν πρέπει να σαρώσει. Τούτο θεωρείται κακό, γιατί ο ταξιδεύων θα δυσκολευτεί να βρει εργασία «θα τον παίρνουν με τη σκούπα», όπου πηγαίνει για να ζητήσει έργασια.

Ο επισκέπτης

Θεωρείτο πάλι κακό σε σπίτι που είχε δύο πόρτες εισόδου να μπει ένας επισκέπτης από τη μια πόρτα και να βγει από την άλλη, γιατί έτσι θα διαφύγουν και τα αγαθά του σπιτιού. Για να αποτραπεί το κακό αυτό, ο επισκέπτης έπρεπε να βγει από την άλλη πόρτα.

Τα άστρα

Από την ιδέα του λαού ότι τ' άστρα έχουν επίδραση στη ζωή των ανθρώπων και από το φόρο ότι η επίδραση αυτή είναι βλαβερή, προήλθε η πρόληψη ότι στα χέρια εκείνου που μετράει τ' άστρα θα βγουν εξαιρθήματα (καρναβίτσες).

Το φεγγάρι

Θεωρείται καλό να επιχειρεί κανείς ένα έργο όταν το φεγγάρι αυξάνει (κατά τη γήμιση του φεγγαριού) και απενεγκίας κακό, όταν το φεγγάρι μικραίγει (κατά τη χάση του φεγγαριού). Γι' αυτό το λόγο, στη χάση του φεγγαριού δε φυτεύουν φυτό γιατί θα ξεραθεί, δεν κόδουν ξυλεία, γιατί τα ξύλα θα σκουροφάνε).

Δάνεισμα

Θεωρείται κακό να δανείσεις αλάτι μετά τη δύση του ήλιου, ή την κρισάρα ή οπιδήποτε άλλο; γιατί νομίζουν ότι κάτι κακό θα τους συμβεί. Γι' αυτό και αν είναι ανάγκη να δώσουν μετά τη δύση του ήλιου την κρισάρα ή τίποτε άλλο στη γειτόνισσα, τη δανείζουν αφού πρώτα την τυλίξουν καλά για να μην την ιδούν τ' άστρα κι έτσι φαντάζονται πώς αποτρεπόταν το κακό.

Μαλλιά

Αν τα μαλλιά στην κορυφή του κεφαλιού είναι λίγα και έχει κανείς δύο κορυφές, τότε πιστεύουν ότι αυτός θα παντρευτεί δύο φορές. Και ούτε όταν χτενίζεται μια γυναίκα, πρέπει να ρίχγει τ' αποχτενίδια στη φωτιά, γιατί πιστεύεται ότι θα χηρέψει.

Σαθβατογεννημένοι

Πυστεύεται ότι «οι Σαθβατογεννημένοι» ζουν λίγα χρόνια. Αν ζήσουν περισσότερα, είναι επίφοδοι κι επικλύδυοι και αν καταραπτούν κάποιον, πιάνει η κατάρα τους.

Το δρασκέλισμα

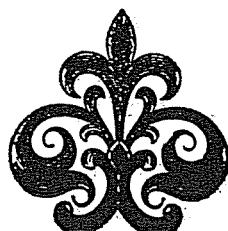
Θεωρείται κακό να δρασκελίζει ένας, άλλον ξαπλωμένο, γιατί αυτός που δρασκελίζεται δε μεγαλώνει. Το κακό όμως μπορεί ν' αποτραπεί, αν αυτός που έκανε το δρασκέλισμα, περάσει πάλι επάνω από τον ξαπλωμένο, αλλά κατ' αντίθετη κατεύθυνση.

Το ρούμπωμα του κούκου

Θεωρείται κακό ν' ακούσει κανείς τη φωνή του κούκου προτού να έχει φάει. Λένε ότι κάτι κακό θα πάθει. Γι' αυτό πρέπει να έχει φάει κανείς κάτι, δύτιν φεύγει για την εργασία του πριν δηγεί ο ήλος, για να μην τον «ρουμπώσει» ο κούκος.

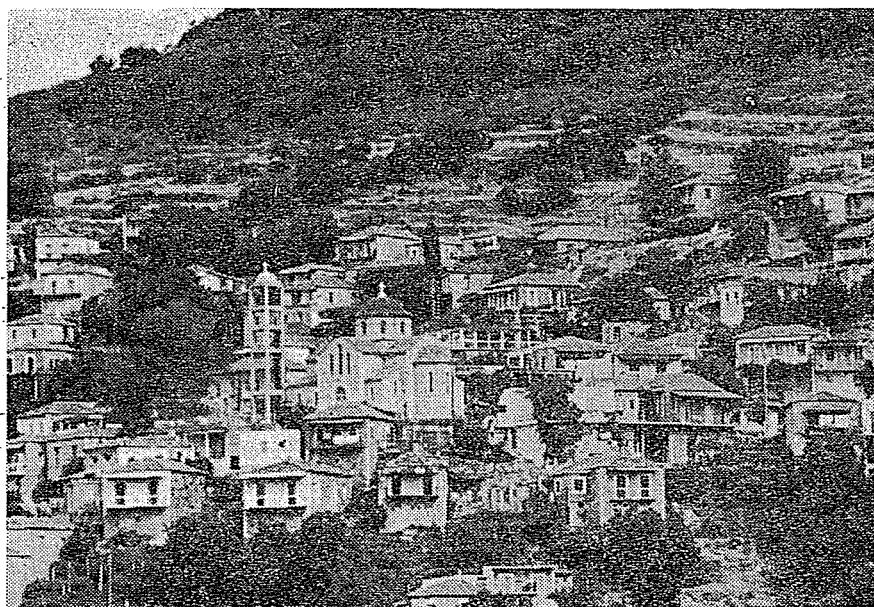
Δρίματα

Δρίματα ή δρίμες, λέγονται οι πρώτες γημέρες του Μαρτίου και οι πρώτες έξη γημέρες του Αυγούστου. Κατά τις δρίμες του Αυγούστου που οι ακτίνες του ήλιου είναι ζεστές, ο ήλιος είναι δριψύς, δεν πρέπει να γίνεται πλύσιμο υφασμάτων, γιατί τα υφάσματα και τα πανιά αν τα εκθέσουν στον ήλιο να στεγνώσουν, γεμίζουν από τρύπες (δριμοκόβονται). Κατά τις δρίμες του Μαρτίου, δεν πρέπει κανείς να κόβει ξύλα γιατί σκουροτρώγε. Γι' αυτό και ο λαός λέει: «τ Αυγούστου οι δρίμες στα πανιά και του Μαρτίου στα ξύλα».

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΕΡΒΟΥ
(Από απογραφές σε διάφορες εποχές)

Έτος	Οικογένειες	Κάτοικοι	Έτος	Κάτοικοι
1461	3	—	1896	570
1698	23	—	1907	994
1815	30	150	1920	882
1829	48	284	1928	837
1840	—	270	1940	1028
1844	—	285	1951	812
1851	62	286	1961	695
1861	—	332	1971	379
1879	—	391	1981	293

Μερική άποψη του Σέρβου με την εκικλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και το καινούργιο καμπαναριό της.

Χαρακτηριστικό της πληθυσμιάκής καγήσεως του χωριού Σέρδου, είναι η σημαντική αύξηση των κατοίκων του, που σημείωνε σε σχέση με όλα τα γύρω χωριά έτσι, που οι (150) εκατόν πενήντα κάτοικοι των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας, έφτασαν τους (1028) χιλιούς είκοσι οχτώ, (παρόντες στο χωριό) κατά την επίσημη απογραφή της 20ης Οκτώβρη του 1940. Οι δε σήμερα όπου της γης Σερβαίοι, από την καταμέτρηση που έγινε ξεπεργούν

τις (3.000) τρεις χιλιάδες. Επιπροσθέτως, τα παιδιά των γυναικών που έχουν παντρευτεί σύζυγο μη Σερβαίο, ανέρχονται στα (750) εφτακόσια πενήντα. Οι δε Σερβόγαμπροι στους (280) διακόσιους σημύδοντα περίπου.

Αλλά ας έλθουμε τώρα στα διοικητικά και την εκπολιτιστική εξέλιξη του χωριού:

Κοινότητα

Μετά τη σύσταση του πρώτου Ελληνικού Κράτους, που περιλάμβανε την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλαδίδες και αποτελείτο συγοικικά από 10 νομούς, στα 1834, με Διάταγμα (29.11.1834), συστήθηκαν οι Δήμοι και η Ηραία, χωρίστηκε σε δύο δήμους. Το Δήμο Λυκουρέας, με πρωτεύουσα την Παλούμπα και το Δήμο Ηραίας, με πρωτεύουσα τον Αγιάννη. Στα 1840, Διάταγμα (27.11.1840) έγινε η συγχώνευση των δυο δήμων, σ' ένα Δήμο, το Δήμο Ηραίας, με έδρα την Παλούμπα, όπου υπάγεται διοικητικά και του Σέρβου (για εκλογές, δικαστήρια, αστυνομία) εκπροσωπούμενο στο Δήμο, από πάρεδρο (δημιογέροντα). Με πάρεδρο του Σέρβου πριν το 1912 τον Αθανάσιο Νικ. Σχίζα (Θανάσι).

Στα 1912 με το νόμο ΔΝΖ (4057) της 14.2.1912, καταργήθηκαν οι δήμοι και έτσι του Σέρβου, αποτέλεσε δική του Κοινότητα, που άρχισε να λειτουργεί από 7 Απρίλη του 1914 στην οποία, μαζί με το συνοικισμό Αράπηδες, υπαγότων μέχρι το 1930 και το κοντινό Λυκούρεσι. Διατοκούμενη η Κοινότητα από πρόεδρο, με πενταμελές διοικητικό συμβούλιο.

Οι εκλογές που γίνονταν κατά τετραετίαν, είχαν μεγάλο ενδιαφέρον και γίνονταν με αγωνία, γιατί οι υποψήφιοι είχαν δημιουργήσει κόρματα.

Από το φθιγόπωρο του 1943, μέχρι τον Απρίλη του 1945, είχε καταλυθεί η Κρατική Κοινοτική Αρχή και τα κοινοτικά συμβούλια, αντικαταστάθησαν από τις λοικές επιτροπές. Διετέλεσαν δέ, από την ίδρυση της Κοινότητας μέχρι σήμερα, κατά σειράν, οι εξής πρόεδροι:

1. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΡ. ΔΑΡΑΣ
2. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΘΑΝ. ΣΧΙΖΑΣ
3. ΠΑΝΑΓΗΣ ΔΗΜ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
4. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΡ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ
5. ΦΩΤΙΟΣ ΑΝΑΣΤ. ΣΧΙΖΑΣ
6. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
7. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΗΛ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
8. ΗΛΙΑΣ Δ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
9. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
10. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Θ. ΠΑΠΑΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
11. ΝΙΚΗΤΑΣ ΒΑΣ. ΣΧΙΖΑΣ
12. ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΘΑΝ. ΣΤΡΙΚΟΣ

13. ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΝ. ΡΟΥΣΙΑΣ
14. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΘΕΟΔ. ΤΡΟΥΠΗΣ
15. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΔΑΡΑΣ
16. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
17. ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΗΛ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ
18. ΗΛΙΑΣ ΑΘΑΝ. ΣΧΙΖΑΣ
19. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΜΠΟΡΑΣ.

Γραμματείς

Χρέη γραμματέα στην Κοινότητα έκαναν όλοι οι δάσκαλοι με πρώτο γραμματέα το δάσκαλο Δημ. Σχίζα, ο Παναγής Δημ. Παπανικολάου, ο Ιωάννης Παναγόπουλος, δικαιαστικός κληρηκός, ο Χριστος Ηλ. Σχίζας και για πολλά χρόνια, ο Χρίστος Ηλ. Παπαγεωργίου.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Το ιστορικό του Συλλόγου, έχει το ξεκίνημά του από το 1919. Μια ομάδα από ξενητεμένους, που αποτέλεσαν το πρώτο πυρήνα των Σερβαίων της τότε εμπορικής πόλης του Πειραιά, αποτελούμενη από τους: Γεώργιον Γ. Τρουπή, Ευθύμιον Θ. Τρουπή, Αναστάσιον Ι. Τρουπή, Δημήτριον Ηλ. Γκούτη, Παναγιώτην Διαμ. Μανιατόπουλον, Ιωάννην Γ. Σχίζα και Βασίλειον Γ. Γκούτην συγέλαθε την ίδια της ίδρυσης του Πατριωτικού μας Σωματείου, έκανε τις πρώτες ενέργειες και συγέταξε το σχετικό καταστικό υπό την επωνυμία: «Σύνδεσμος των εν Πειραιεί, Αθήναις και απανταχού Σερβαίων» “Η Κοίμησις της Θεοτόκου”.

Αλλά, τα γεγονότα της Μικράς Ασίας που επακολούθησαν, ανέκοψαν τη δραστηριοποίηση της πρώτης εκείνης ιδρυτικής επιτροπής μέχρι το 1922. Ο πότε, με ενέργεια της ίδιας επιτροπής, κλήθηκαν σε Γενική Συγέλευση οι τότε διαιμένοντες στον Πειραιά και Αθήνα Σερβαίοι και ώρχισε η επίσημη λειτουργία του Συλλόγου, έχουσα σκοπό την αγοραδάμηση της εκκλησίας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, την αλληλοδοήθεια μεταξύ των πατριωτών και την εν γένει πρόσδο και αγύφωση της γενέτειρας.

Το πρακτικό που συνετάχθη κατά την πρώτη τούτη Γενική Συγέλευση, έχει ως ακολούθως:

Πρακτικόν υπ' αριθμόν 1

Εν Πειραιεί σήμερον την εικοστήν (20) του μηνός Νοεμβρίου 1922, ημέραν Κυριακήν και ώραν 10 π.μ. εν τω ικανοτάτη επί της Ακτής Μιαούλη του Ευθ. Λαγού συνήθον εις Γενικήν Συνέλευσιν τα κάτωθι μέλη του των εν Πειραιεί, Αθήναις και απανταχού Σερβαίων Συνδέσμου «Η Κοίμησις της Θεοτόκου», Γεώργιος Γ. Τρουπής, Αναστάσιος Ι. Τρουπής, Δημήτριος Ηλ. Γκούτης, Μαρίνος Ηλ. Γκούτης, Παναγιώτης Δ. Μανιατόπουλος, Αθανάσιος Δ. Μανιατόπουλος, Ευθύμιος Θ. Τρουπής, Νικόλαος Ηλ. Λιατσόπουλος, Αθανάσιος Χρ. Παναγόπουλος, Γεώργιος Χρ.

Παναγόπουλος, Ιωάννης Γ. Σχίζας, Γεώργιος Δ. Λίτσας, Μαρίνος Β. Γκούτης, Κωνσταντίνος Β. Γκούτης, Βασίλειος Κ. Μαραγκός, Χρήστος Κ. Μαραγκός, Θεόδωρος Ηλ. Λιατσόπουλος, Ηλίας Π. Γκούτης, Γεώργιος Ηλ. Κωνσταντόπουλος, Παρασκευάς Ι. Τρουπής, Βασίλειος Ι. Δημόπουλος, Ηλίας Δ. Σχίζας, Ευθύμιος Γ. Τρουπής, Αναστάσιος Θ. Παπαθωμόπουλος, Γεώργ. Θ. Τρουπής και ευρεθείσης απαρτίας, ο προεδρεύων ταύτης Γεώργιος Γ. Τρουπής κηρύττει την έναρξην και εκθέτει τον σκοπόν της παρούσης συνελεύσεως.

Ακολούθως η Συνέλευσις εισέρχεται εις την ημερησίαν διάταξιν επί των εξής θεμάτων:

- 1) Συζήτησις και ψήφισης του Καταστατικού και
- 2) Αρχαιρεσίαι.

Επί του πρώτου η εκ των Ευθύμιου Τρουπή, Βασιλείου Κ. Μαραγκού και Γεωργίου Θ. Τρουπή, τριμελής επιτροπή εις την είχεν ανατεθεί η σύνταξης του καταστατικού, υποβάλλει τούτο εις την Συνέλευσιν προς ψήφισην αποτελούμενον εξ ἀρθρών είκοσιν επτά (27) και αναγιγνωσκόμενον ὄρθρον προς ὄρθρον εγκρίνεται και ψηφίζεται ως έχει και εν τω συνόλω αυτού.

Επί του δευτέρου θέματος ή Συνέλευσις προβαίνει εις την έιδογήν των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, εκλέγονται δε κατά σειράν παμψηφεί ας τακτικά μεν μέλη οι: Γεώργιος Γ. Τρουπής, Παναγιώτης Δ. Μανιατόπουλος, Νικόλαος Ηλ. Λιατσόπουλος, Αθανάσιος Χ. Παναγόπουλος, Αναστάσιος Ι. Τρουπής, Μαρίνος Ηλ. Γκούτης και Βασίλειος Κ. Μαραγκός, αναπληρωματικά δε μέλη οι: Γεώργιος Δ. Λίτσας, Θεόδωρος Ηλ. Λιατσόπουλος, Αναστάσιος Θ. Παπαθωμόπουλος, Ευθύμιος Θ. Τρουπής.

Μεθ' ο λύεται η συνεδρίασις περί ώραν 12.30 μ.μ.

Ο Πρόεδρος
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ. ΤΡΟΥΠΗΣ

Ο Ταμίας
ΠΑΝ. Δ. ΜΑΝΙΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΑ ΜΕΑΗ
(έπονται υπογραφές)

Εμφανίζονται δε σαν εκλεγέντες πρόεδροι του Συλλόγου από της ιδρύσεως μέχρι σήμερα, με μια διακοπή της λειτουργίας του, λόγω του πολέμου του 1940 και ανασυστασής του 19.3.1947, οι ακόλουθοι:

Γεώργιος Γεωρ. Τρουπής. Παναγιώτης Διαμ. Μανιατόπουλος. Μαρίνης Βασ. Γκούτης. Ιωάννης Δημ. Δημόπουλος. Δημήτριος Ιωάν. Δάρας. Θέοδωρος Νίκος Σχίζας. Νικόλαος Θεοδ. Τρουπής. Δημήτριος Νικολ. Σχίζας. Ευστάθιος Χρ. Δάρας. Βασίλειος Ιωάν. Δάρας. Γεώργιος Αναστ. Αναστατόπουλος. Πέτρος Θεοδ. Κουτσαγδρέας. Χρίστος Γεωρ. Κωνσταντόπουλος.

Εκτελεσθέντα έργα

Ανέκαθεν, από την εποχή των παρέδρων (δημογερόντων), η τοπική διοίκηση, είτε μόνη, είτε συνεργαζόμενη με το εκκλησιαστικό συμβούλιο, με τη συμμετοχή των κατοίκων εκτελούσε διάφορα κοινωφελή έργα. Παρόμοια κοινής αφέλειας έργα, έγιναν και από ιδιώτες.

Σαν ωριότερα κατά καιρούς έργα που γίγανε στο χωριό από τον περασμένο αιώνα ήσαν:

- Η ανέγερση της εκκλησίας Ζωοδόχου Πηγής το 1972.
- Το πρώτο διδακτήριο του σχολείου (σημερινό ιατρείο), που έγινε προ εκατονταετίας περίπου, και φτιάσαν οι πρόγονοι μας με προσωπική εργασία να χρησιμοποιηθεί για σχολείο και για πάργει τα γοίκια η εκκλησία.

● Η διάγοιξη του πεζόδρομου Σέρβου - Αράπηδες στη δεύτερη δεκαετία του παρόντος αιώνα, σ' αντικατάσταση του παλιού που περγούσε μέσω Ντίσιου - Καρχασάνη, έργο και τούτο προσωπικής εργασίας Σερβαίων και Αραπαίων.

● Η συντήρηση των δρόμων του χωριού και των από παλαιότερων χρόνων υπαρχόντων αγροτικών έξω από το χωριό.

● Η κατασκευή της Τρανόβρυσης το 1876 από το Νικόλαο Αθ. Σχίζα.

● Η κατασκευή της βρύσης του Λεύκου με δαπάνη του Νικολάου Χρ. Φίλη και κατασκευαστή το Δημήτριο Νικ. Σχίζα.

● Η κατασκευή του Δεμοκοίτη στη δεύτερη δεκαετία του αιώνα μας, με τεχνίτη τον Αλέξη Δημ. Δημόπουλο και άλλο.

Γεγονός αξιοσημείωτο στα χρόνια αυτά (1918 - 1919 είναι η εγκατάσταση, τηλεφώνου στου Σέρβου, του τόσο αναγκαίου μέσου, με κέντρο την Παλούμπα (αργότερα έγινε η σύνδεση με τα Λαγκάδια), καθίως και η λειτουργία ταχυδρομείου με εξυπηρέτηση από τα Λαγκάδια και με αγροτικό διαγωμέα από Παλούμπα.

Από την ίδρυση του Συλλόγου σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές, μια νέα εποχή αρχίζει και καινούργια ζωντανιά παίρνει το χωριό με τα δυο αξιόλογα έργα εκκλησίας και σχολείου που θεμελιώνονται, για τα οποία θα γίνει ειδικός λόγος, σε ξεχωριστό κεφάλαιο. Το σχολείο εφοδιάζεται με ραδιόφωνο του Γ' πουργείου Παιδείας και το χωριό, απομονωμένο ως τότε από τον κόσμο, μαθαίνει τα νέα και χαίρεται.

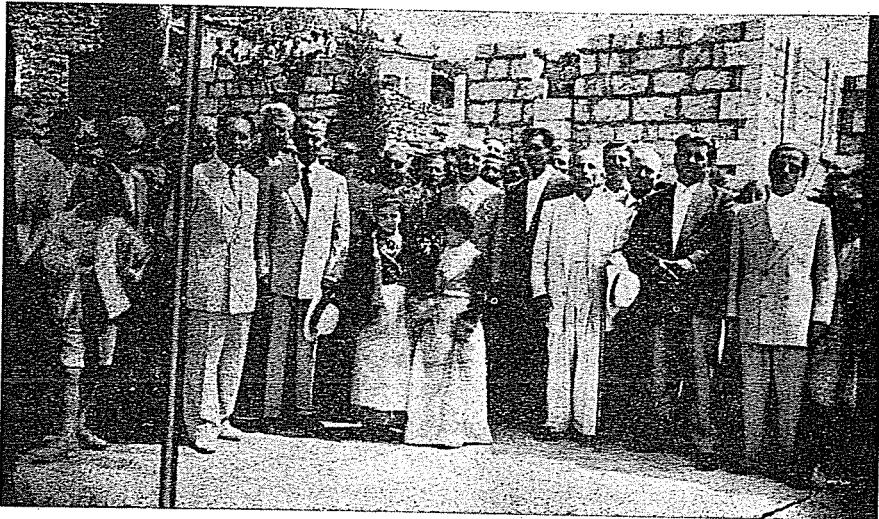
'Ερχονται ήδη όμως καιροί δίσεκτοι! Πόλεμος του 40! Η κοινότητα, απογειώνεται σε αδράνεια.

Νέα περίοδος έργων

Με τη λήξη του πολέμου και την αποκατάσταση της ομαλότητας, μια νέα περίοδος και οργανωμένης έργων αρχίζει στο χωριό, με τη ζωντανή παρουσία του Συλλόγου.

'Ένα έργο ζωτικής σημασίας, δύνειρο και πόθος τόσων χρόνων εκπληρώνεται! Είναι η κατασκευή του δημιόσιου δρόμου Αγιώργη Σαρρά - Σέρβου. 'Έργο που θ' απαλλάξει τους Σερβαίους από τις χρόνιες ταλαιπωρίες και θα τους δημιουργήσει από τον καθηλωμένο τρόπο ζωής και την απομόνωσή που κάναν ώρες να δρούν αυτοκίνητο, γα πάνε στο γιατρό. Υποχρεωμένοι, σε περιπτώσεις επείγουσας ανάγκης, να μεταφέρουν σε ξυλοκρέβατα τους ασθενείς, μέσα από κακοτράχαλους δρόμους και τις απότομες κι επικίνδυνες κολοσάρες. Ξώρια που οι μαθητές, με το σακούλι στον ώμο κάθηθε δύομάδα με χειμώνα, ήταν αναγκασμένοι να πηγαίνουν δυσκόλως, τρεις και περιπέτεια ώρες δρόμο, στα Λαγκάδια, στη Δημητσάνα.

● 1950 (16 Ιούλιος). Γίνεται το ξεκίνημα. Το έργο δύσκολο. Μεγάλη η απόσταση. Έχουν να κάνουν με κακοτοπιές, πολλά τεχνικά. Μα δε δειλιά-

Αναμνηστική φωτογραφία, από τα εγκαίνια της πλατείας Κοιμήσεως της Θεοτόκου τον Ιούλιο 1953.

Από εκδρομή του Συλλόγου το 1954. Πρώτος σύρει το χορό ο σημερινός Ανώτατος Γενικός Αρχιατρος και Επίκουρος Καθηγητής Νίκος Δ. Σχίζας, συνοδευόμενος, από τον Κων) νο Ν. Σχίζας και μέλη του Συλλόγου.

ζουν. Έκ του υστερήματος συγκεντρώγουν το πρώτο χρηματικό ποσό για την πληρωμή της μπολγότζας. Τεχνίτες οι ίδιοι φτιάνουν μόνοι τους τα τεχνικά, ενώ ταυτόχρονα φυτεύουν εκατέρωθεν δέντρα, για να στεριώσει το έδαφος.

Όλοι οι Σερβαίοι, σαν ένας άνθρωπος, με επικεφαλής τους πρωτοστατούντες του έργου, τον πρόεδρο της κοινότητας Ιωάννη Ρουσιά, τον Ιωάννη Κ. Παναγόπουλο δικαστικό ακλητήρα, τον τερέα Παπαναστάση Σχίζα και τους δασκάλους Γεώργιο Ανδρ. Δάρα, διευθυντή του σχολείου και Λεωνίδα Γ. Παπαθωμάπουλο και με τη θερμή συμπαράσταση του γιατρού Ιωάννη Δ. Δημόπουλου εκπροσωπούντος το Σύλλογο, ο οποίος μόχθησε πραγματικά, ερχόμενος τρεις φορές τη δύομάδα προς συντομίαν του έργου, από την Αθήνα, όλοι εργάζονται ακατάπαυστα και μέσα σε 6 μήνες με σύγολο 8.000 γημερούσθια προσωπικής εργασίας δρόμος 12 χλμ. αποπερατώνεται. Το Αγιονικολάου ανήμερα (1950), φτάνει η μπολγότζα στο χωρίο και το Μάρτη του 1951, μπαίνει στου Σέρβου το πρώτο αυτοκίνητο

Η Νομαρχία αξιολογώντας το έργο απένειψε κατ' εξαίρεση στην Κοινότητα Σέρβου εύσημο μετά βασιλικό ενσήμου Α' τάξεως των Δήμων και Κοινοτήτων της Ελλάδος. Η δε Αμερικανική Αποστολή, εκτιμώντας τη φιλότιμη προσπάθεια των κατοίκων, εδώρησε στην κοινότητα, ένα ραδιόφωνο τελειοτάτου τύπου. Οι κάτοικοι αισθάνονται πραγματική αγαπούφιση όταν επιστρέφονται από την κουραστική εργασία τους ακούγε τις ειδήσεις και διάφορα χρήσιμα νέα και τραγούδια κατά βούληση, από δίσκους, τους οποίους εδώρησαν πατριώτες της Αθήνας, μαζί με φωνογράφο και μεγάφωνο.

● 1953 Ο δρόμος προεκτείνεται στα χωριά Λυκούρεσι - Ψάρι - Παλούπια και κατόπιν τουτού, χαρακτηρίζεται επαρχιακός, με καθιέρωση δρομολογίου λεωφορείου, από το διον Κ.Τ.Ε.Λ.

Τον ίδιο χρόνο (μήνας Ιούλιος). Με πρωτοβουλία του Συλλόγου αποφασίζεται η κατασκευή της πλατείας. Με τα αναγκαιούντα υλικά, τσίδερα, τσιμέντα από ευγενείς δωρητές μέσω του Δημητρίου Δάρα και την συνδρομή του Επικλησιαστικού Συμβουλίου αντικαταστάθηκε ολόκληρη η ιστέγη του παλαιού σχολείου με ταράτσα από μπετόν, η οποία ενώθηκε με το προαιώνιο της εκκλησίας Κομιήσεως της Θεοτόκου και δημιουργήθηκε η σημερινή, στην πιο περίοπτη θέση του χωριού πλατεία, της οποίας και πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια από τον πρόεδρο του Συλλόγου, Δημήτριο Ι. Δάρα.

● 1957 Ιδρύθηκε στου Σέρβου αγροτικό ιατρείο, στο οποίο υπάγονται και τα χωριά Λυκούρεσι, Ψάρι, Σαρακίνη, Αετορράχη και Κοκκινορράχη.

● 1960 Οι Σερβαίοι απαλλάσσονται από την ταλαιπωρία της μεταφοράς γερού από τις έξι θρύσες του χωριού που ήταν αναγκασμένες οι γυναικες για το κουβαλάνε με το βαρέλι. Γίνεται το υδραγωγείο της Κοκκινορρύστης — με αποζημίωση των ιδιοκτητών της Σφυρίδας που πότιζαν τα περιβόλια τους — και στη συνέχεια, η κατασκευή του εσωτερικού δικτύου στα σπίτια, με δόλο το νερό της πηγής. Αργότερα, έγινε συμπληρωματικό δίκτυο ύδρευσης με τη μεταφορά γερού της Τραγηθρύσης για το κάτω χωριό.

● 1962 Ένα άλλο αγιασμό απολαμβάνει το χωριό. Έγινε η εγκατάσταση ηλεκτροφωτισμού και όλα τα σπίτια έχουν φως. Τη δαπάνη για την ηλεκτροδότηση του σχολείου διαθέτει αργότερα ο Παναγιώτης Αυδρ. Τσαντίλης.

● 1972 30 Απρίλη. Ο Σύλλογος με εκδρομή στου Σέρβου και γειτονιή συμμετοχή των πατριωτών, εορτάζει με κάθε επισημότητα τα εκατοντάχρονα της εκαλησίας Ζωοδόχου Πηγής και τα πενηντάχρονα του Συλλόγου.

● 1975 Με ενέργεια του Συλλόγου και εισφορές πατριωτών, έγινε η ανέγερση μνημείου πεσόντων, σε ισχήμα πλάκας μαρμάρου Πεντέλης, επί της οποίας αναγράφεται:

ΟΙ ΘΝΗΤΟΙ ΤΟΙΣ ΑΘΑΝΑΤΟΙΣ
ΕΥΛΑΒΩΣ
ΤΟ ΓΟΥΝΑΚΙΝΟΥΣΙ

● 1976 Τα έργα προχωρούν. Η κατασκευή του δημόσιου δρόμου προς Αράπηδες, φυσιολογική θιέξιδος του χωριού προς Ήραίαν και Ολυμπίαν, είναι

Από τον αγιασμό στα εγκαίνια του δρόμου Σέρβου - Αράπηδες (Αύγουστος '76). Στο μέσον, ο πρόεδρος του Συλλόγου Ευστάθιος Χρ. Δάρας και αριστερά ο αντιπρόεδρος Χρίστος Ι. Μαραγκός. Με διακρινόμενον δεύτερον από αριστερά, στην πρώτη σειρά, τον πρόεδρο της Κοινότητας, Ηλίαν Αθ. Σχίζα και τον ιερέα του χωριού Σωτήριον Θανόπουλο, ψάλλοντα τον αγιασμό.

αναγκαία. Το έργο εξαιρετικά δύσκολο, γιατί πρέπει να κοπούν τα περιβόλια, να γίγουν τεχνικά, να σπάσουν τα θράχια της Μπρίνιας. Γι' αυτό και η εκτέλεση του έργου είχε καθυστερήσει επί χρόνια. Την πρωτοδουλία αγαλαμβάνει και πάλι ο Σύλλογος με τη συμμετοχή και της Κοινοτικής Αρχής. Με τη δραστηριοποίηση της Διοίκησης του Συλλόγου και τη γενική χρηματική συγδρομή των κατοίκων, έγινε το πρώτο και δυσκολότερο σκέλος του δρόμου, μέχρι του Μιλιάνθη.

● Την ίδια χρονιά (1976) εκδίδεται από το Διοικ. Συμβούλιο του Συλλόγου, το δημοσιογραφικό όργανο του Συλλόγου, «Ο Αρτοζήγας».

● 1978. Η έδρα του Συλλόγου μεταφέρεται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πατριωτών, από τον Πειραιά στην Αθήνα και ιδρύεται γραφείο Συλλόγου.

● Μια άλλη ιδέα, τούτη τη χρονιά, παίρνει σάρκα και στάση. Η κατασκευή του δρόμου του Κάτω Χωριού. Και πρωτοστατεί ι' αυτό πλαισιούμενη και από το Σύλλογο, μια ομάδα κατωχωριτών από τους: Παναγή Αθαν. Βέργο, Σπύρο Αγγ. Κλεισούρα, Νίκο Διαμ. Κουτσανδρία και Ιωάννη Ν. Ι. Βέργο. Τη Χάραξη και τη μελέτη, μ' όλους τους τεχνικούς όρους, αγέλαθε αφιλοκερδῶς, ο πολιτικός μηχανικός Δημήτριος Αναστ. Παρασκευόπουλος.

● 1979 Με τη χορήγηση κρατικής συγδρομής χάρις στον υπουργό Εθνικής Άμυνας Ιωάννη Ντάδο, συμπληρώνονται τα αναγκαία τεχνικά του δρόμου Σαρρά - Σέρδου, εργασίες προπαρασκευαστικές, για την ασφαλτόστρωση του δρόμου.

● Την ίδια χρονιά (1979) ένα άλλο έργο περιμένει την πραγματοποίησή του. Η κατασκευή του δεύτερου σκέλους, του δρόμου, προς Αράπηδες. Με πρώτους τους Αραπαίους και την ίδρυση συντονιστικού οργάνου, Συλλόγου από εκπροσώπους και άλλων χωριών, υπό την επωνυμία «Σύλλογος Αποπεράτωσης Δρόμου Σέρδου - Αράπηδες - Κοκλαμά», δια της συλλογής χρηματικού ποσού 700 χιλ. εκ του οποίου οι 631 χιλ. εισφορές Σερβαίων, αντιμετωπίστηκε η δαπάνη του έργου. Εδώ θα ήταν παράλειψη, αν δεν αναφερθεί ότι ένα αξιόλογο ποσό χρημάτων δραχμών 120 χιλ. για το έργο του δρόμου Σέρδου - Αράπηδες, προσέφερε ο Χρίστος Ν. Δάρας και 50 χιλ. δραχμές, ο Αθανάσιος Δημ. Κερμπεσιώτης.

● Την ίδια χρονιά, καλοκαίρι του (1979) πραγματοποιούνται τα εγκαίνια του κοινοτικού γραφείου, έργο της κοινότητας, επί της προεδρίας Ηλία Αθαν. Σχίζα. Το οικόπεδον πρόσφερε δωρεάν, ο ιερέας Αναστάσιος Φ. Σχίζας.

● Σε ενδιάμεσα χρονικά διαστήματα, έγιναν από την κοινότητα αναδακτώσεις της περιοχής, διαμιόρφωση και ταυμεντοστρώσεις των δρόμων του χωριού και δεύρυνση του κεντρικού δρόμου, για το σχηματισμό ευρυχώριου (πλατειών). Τυπήμα χώρου της πρώτης πλατείας πρόσφερε ο Σταύρος Γκούτης και της δεύτερης (κεντρικής) οι κληρονόμοι Θεοδώρου Βασ. Τρουπή.

● Μεταξύ των έργων που μπορούν να γραφτούν στο ενεργητικό του Συλλόγου πέρα από τα κοινωφελή έργα του χωριού είγουν:

Ο εμπλουτισμός του σχολείου με ραδιόφωνο και κινηματογράφο που λειτουργούσε με μοτέρ.

Η αγορά και αποστολή σερβιτσίων για τα μαθητικά συσσίτια των πολυπληθών μαθητών του.

Το Κοινωνικό Γραφείο του Σέρβου.

Η ενίσχυση απόρων και νοσηλευομένων. Η απονομή βραβείων σε διακριθέντες φοιτητές και μαθητές. Η οργάνωση εκδρομών και ο εορτασμός και πανηγυρισμός της Κομήσεως της Θεοτόκου, η αθιέρωση χοροεσπερίδων και λοιπών πολιτιστικών εκδηλώσεων κ.λπ.

Το σημερινό Συμβούλιο, στοχεύει σε εξωραϊστικά και πολιτιστικά έργα του χωριού.

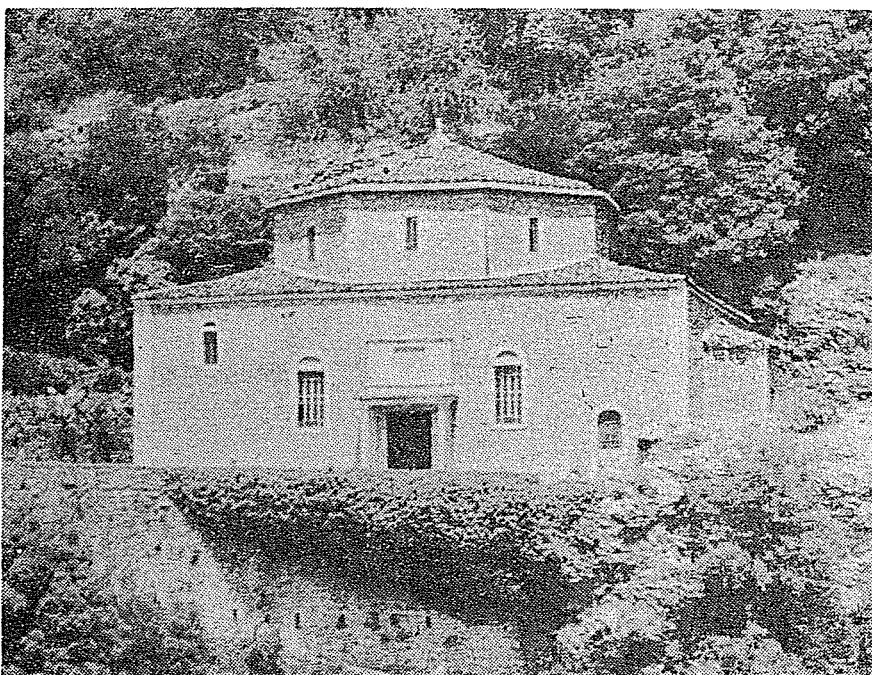
Από συνεστίαση του Συλλόγου το Φεβρουάριο 1964 στο κέντρο «Ερέτρια». Ο πρόεδρος του Συλλόγου Δημ. Ν. Σχίζας, απευθύνει χαιρετισμό προς τους επισήμους, τους πατριώτες και τους φίλους τους.

Ε Κ Κ Λ Η Σ Ι Ε Σ

Ζωοδόχος Πηγή

Στο γραφικό και επιδλητικό τοπίο του Ψηλο - Βράχου, καθώς φαντάζει κρεμασμένος πάνω από το χωριό, είναι χτισμένη η ιστορική εκκλησία της «Ζωοδόχου Πηγής», που αφερωμένη στη μνήμη της Παναγίας, γιορτάζει την Παρασκευή της Λαμπρής.

Αχνίζουν ακόμα άυλοι οι θρύλοι, οι παραδόσεις και η ιστορία της εκκλησίας αυτής, που αδελφωμένη με το φυσικό περβάλλον, στο αυτίκρυσμά της εκεί στην άκρη του χωριού, δείχνει την αισθηση ασκητικού χώρου.

Η ιστορική εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής Σέρβου, μνημείο του περασμένου αιώνα.

Ο προσκυνητής ατενίζοντας τους γραφικούς θόλους με τους πολύχρωμους φεγγίτες μέσα σε μια μυστικοπαθή και κατανυκτική ατμόσφαιρα, καταλαμβάνεται από δέος, μπρος στην επιδλητικότητα και την όλη μεγαλοπρέπεια του εσωτερικού χώρου και θαυμάζει το μεγαλείο της τέχνης των προγόνων μας.

Σχετικά με το ιστορικό της εκκλησίας, σε μια πλάκα μαρμάρινη, πάγω από τη νότια είσοδό της, αναγράφεται:

Τον γαύδι τούτον εκ βάθρων μεν ανήγειρεν πάλαι

Τούρκων κρατούντων Ιωάννης ο Δάρας.

Ερειπωθέντα δ' αγοικισθμησε ευρύτερον

δίαις δαπάναις, ο δισέγγονος εκείνου

Δημήτριος Φωτίου Δάρας εν μηνί

Αυγούστω 1872.

Πάντες τώρα 240 περίου χρόνια από τότε, που ο γενάρχης της οικογένειας Δαραίων Γιάννης Δάρας «Κασιδογιαννάκης», φερμένος στου Σέρβους από το Ψάρι Τριψυλίας, εμπνεύστηκε την κατασκευή της πρώτης μικρής στην αρχή, τούτης, εκκλησίας.

Όσες παραλλαγές και νά χει ο θρύλος, που μας παρουσιάζει τον ιδρυτή της πάνω στο μισοξυνπυητό του νά χει πέσει κάτω από το θράχο (Ψηλο - Βράχο) και χάρη στην Πλαγαγία που βλέποντάς την κείηνη τη στιγμή στον ύπνο του, να τον σώζει, έχτισε γι' αυτό, στη μητήρ της το μικρό τότε εκκλησάκι ιστορικά δεδομένη (βλέπε Ιστορία Κανδηλώρου (κεφάλαιο Μωρογιάννης) και Βασιλείου Τσαφάρα («Ηχώ των Λαγκαδίων» φύλλο αριθ. 20 του (1960) είναι η περιπέτεια ανέγερσης, της πρώτης μικρής τούτης εκκλησίας, σε χρόνους, διωγμών από τους Τούρκους.

Σαν έστησε, με πρόχειρα μέσα το εκκλησάκι ο Γιαννάκης, ένα κοντοπρωτεύον, αποσταλμένος του Ντεληγιάνη από τα Λαγκάδια, του μετέφερε, ότι μπτίμπασης από τη Ντροπολιτσά που κόνεψε στο αρχοντικό του, έρχεται γα ιδεί, γιατί κατηγορήθηκε στα Μόρα - Βαλεσή ότι έχτισε εκκλησία, χωρίς την άδειά του και γα λάβει τα μέτρα του.

Δύσκολη η θέση του Γιαννάκη. Να την γκρεμίσουν δεν το αποφάσιζαν Άλλωστε ούτε και πρόφταιγαν. Χωρίς λοιπόν να χάσουν καιρό, έδγαλαν κι έκρυψαν τα εικονίσματα, μετέφεραν τα καντήλια, ασθεστόχρισαν τους σταυρούς και κουβάλησαν μέσα πλεξάνες κρεμμύδια, σκόρδα, σπουπόχορτο, ένα τουλούμι τυρί, μια ζυγαριά της εποχής κ.λπ.

Σε λίγο έφτασε κι ο Τούρκος με την ακολουθία του και ξεπέζεψε μπροστά στη νεόχτιστη εκκλησία. Περιεργάστηκε τα εγτός κι εκτός και πίστεψε πως ήταν μπακάλικο. Του πρόσφεραν μάλιστα κι ένα τουλούμι με νόστιμο τυρί. Ο Μπέης, ευχαριστημένος έμεινε, κοιμήθηκε το θράδυ στου Σέρβους και την άλλη μέρα παραδρέθηκε σε γάμο που γινόταν στο χωριό, χαρίζοντας στη γύψη μια χούφτα από ασημένια γομίσματα. Έτσι ο Γιαννάκης, ξεγέλασε τον Τούρκο και γλίτωσε την εκκλησία.

Μετά την απελευθέρωση, γέρος τώρα, έχτισε μαζί με τα παιδιά του, άλλη λίγο μεγαλύτερη.

Πέρασαν χρόνια από τότε και το 1872 στην ίδια θέση ανεγέρθηκε η σημερινή βιζαντινού ρυθμού.

Εξαγωγέας σταφίδας με έδρα την Πάτρα και γραφείο στο Λογδίγιο ο Δημήτριος Δάρας (Δημητριός), καθώς ταξίδιευε για το Λογδίγιο, κάπου στη Μάλτα, στριώθηκε φουρτούνα. Το καράδι με το φορτίο κινδύνευε να δουλιάξει. Τη σωτηρία του, απέδωσε στην Παγαγία, της οποίας επικαλέστηκε τη βοήθεια και της έταξε, πως γυρίζοντας στου Σέρδου, θα της κάνει μεγάλη εκκλησία. Και την υπότιμησή του πραγματοποίησε. Διέθεσε όλα τα απαραίτητα χρήματα. Οι Λαγκαδινοί μαστόροι, ογομαστοί για την τέχνη τους, της έδωκαν την ωραία όψη. Το παλοσκαλισμένο, ξυλόγλυπτο τέμπλο, σχέδιο παρμένο από τους παλαιούς ναό Αγ. Ανδρέα Πατρών, έστειλε ο Δημητριός με ζώα από την Πάτρα. Οι δε λαϊκοί καλλιτέχνες Κων. Κωνσταντόπουλος και Αδάμ Παναγόπουλος (Δάμης) από τους Αράπηδες, έκαναν το πράγματι, θαυμαστή πλακόστρωση, κάτι το σπάνιο.

Ένα ολόκληρο αιώνα η Ζωοδόχος Πηγή, ήταν ο τόπος λατρείας των Σερβαίων λειτουργώντας εναλλακτικά, με την εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου σαν μια ενορία και ως μοναδική εκκλησία λειτουργίας για διάστημα πάνω από 30 χρόνια, ώσπου για γίνεται η Κάτω Εκκλησία, από τότε που την κατεδάφισαν.

Από τον αγιογράφο Θεοδ. Νακόπουλο, έγινε μετά την κατοχή, ανακαίνιση των τοιχογραφιών της εκκλησίας, καθώς και από τον ίδιο, ανακαίνιση του τέμπλου, το θέρος του 1959.

Με την εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής μας συνδέουν τα παιδικά μας βιώματα, θυμίζει τα παιδικά μας χρόνια και είμαστε δειμέγοι με τόσες αναμνήσεις.

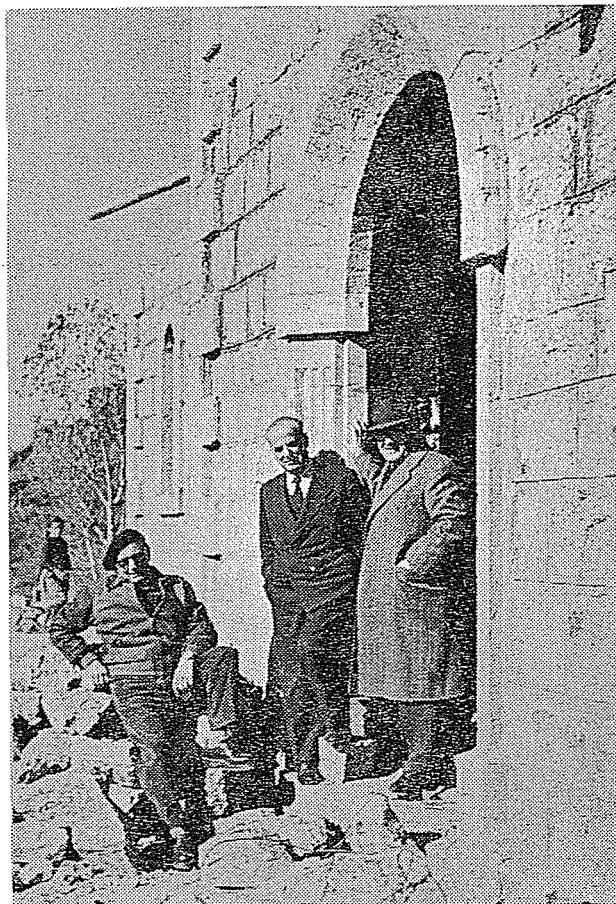

Στιγμιόποτο από την περιφορά της εικόνας της Ζωοδόχου Πηγής, όταν το χωριό ήταν στις δόξες του! Πλαισιώνεται από τον Ιερό Κλήρο και ακολουθούν εκατοντάδες πιστοί.

σεις. Εκεί βαφτιστήκαμε. Εκεί πρωτοπροσευχηθήκαμε και ακούσαμε το πρώτο ψέλισμα του παπά και κάτω από τη σκέπη και προστασία της, οδηγγηθήκαμε στο δρόμο της ζωής μας.

Μα τώρα!... Μένει εκεί εγκαταλειμμένη. Από τους σεισμούς έχει ραγίσει επικίνδυνα και ξεθωριασμένη από τη φθορά του χρόνου, παρουσιάζει όψη απρεπή.

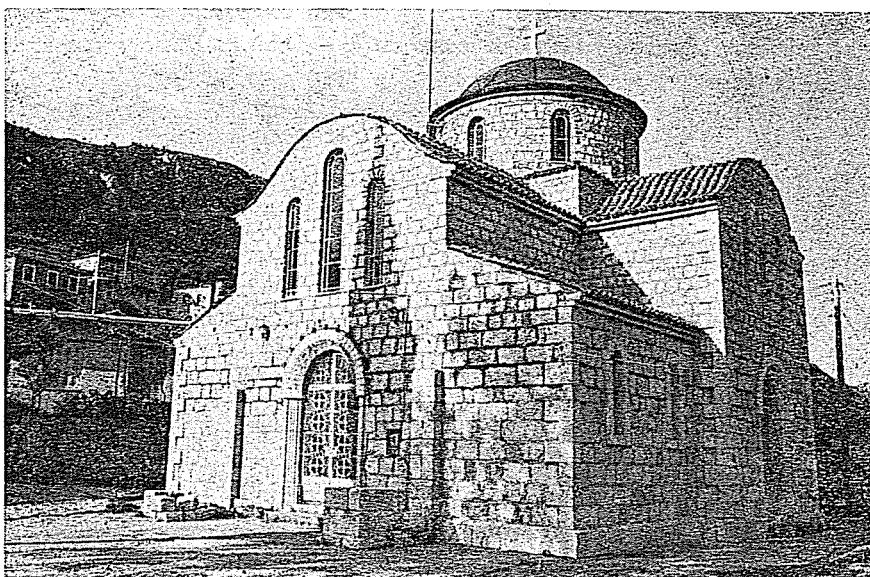
Η «Κοίμηση της Θεοτόκου»

Η υπό ανοικοδόμηση εκκλησία «Κοιμήσεως της Θεοτόκου» ως είχε το 1959. Οι εικονιζόμενοι Δημήτρης Ιω. Δάρας στο μέσον, πρόεδρος του Συλλόγου και Θεόδωρος Ν. Σχίζας αντιπρόεδρος δεξιά, πρωτεργάτες της ανοικοδόμησης, μετά του επιθέλεποντος το έργο, αρχιτέκτονα Φαίδωνα Κυδωνιάτη.

Με εισφορές ευσεβών μέσω του Συλλόγου ευπρεπίστηκε η εξωτερική της όψη, αλλά η ανάγκη της όλης επισκευής προβάλλει επιτακτική. Χρέος έχουμε, τα έργα που μας παρέδωσαν οι πρόγονοί μας, για τα περισώσομε και για τα διαφυλάξομε.

Εδώ σημειεύομε συμπληρωματικά, την ευεεδή προσφορά των αδελφών Δημητρίου Κερμπεσιώτη, Παγαγιώτη και Θανάση, από τους οποίους, ο πρώτος, προσέφερε στην εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, ένα δεσποτικό θρόνο το προσκυνητάρι και παγκάρι, σ' αυτικατάσταση των παλιών, ο δε δεύτερος διέθεσε την δαπάνη διαμόρφωσης και ταιμεντόστρωσης του δρόμου οδηγούντος προς την εκκλησία, από του σπιτού, του Κων. Σχίζα και πάγω.

Η «Κοίμηση της Θεοτόκου», στολίδι του χωριού μας.

Στο κέντρο του χωριού και στην πιό περίθλεπτη θέση, ορθώνεται μεγαλοπρεπής, η εκκλησία της «Κοιμήσεως της Θεοτόκου» που γιορτάζει στις 15 Αυγούστου. Είναι η Μητρόπολη του Σέρβου.

Δυστυχώς, ούτε στο αρχείο της εκκλησίας, ούτε στο ατομικό αρχείο κανείς Σερβίου υπάρχει ημερολόγιο, που να φανερώνει τον ακριβή χρόνο της κτίσης της πέρα από τη μαρτυρία της τοπικής μας παράδοσης, διτι χτίστηκε στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας. Ρυθμού Βασιλικής (σχήμα ορθογώνιο, παραλληλεπίπεδο) και χωρητικότητας που δόλευε τους κατοίκους, λόγω σεισμών είχε πάθει κατακόρυφα ρήγματα ο τρούλος της.

Η εσωτερική διακόσμηση σε εικόνες, σε στασίδια, σε ιερά σκεύη, σε έ-

πιπλα κ.λπ., ήταν η συγκρισμένη που γίνεται στις εκκλησίες των μικρών χωριών, απλή και απέριττη.

Στη δυτική μεριά πάνω από την πόρτα υψωνόταν το καμπαναριό. Στον περίγυρο του προσυλίου και κατά μήκος της νότιας του πλευράς, ήταν χτισμένα τα τουράκια (πέτρινοι μανδρότοιχοι ύψους 90 εκατοστών) που χρησίμευαν για να κάθεται ο κόσμος αράδα - αράδα, προπαγτός οι γέρογιτες όταν σχόλαιγε η εκκλησία. Δύο υπεραιωνόδια, τουφωτά πουργάρια στο προώτο, έδιγαν ξεχωριστή αίγλη.

Σαν μεγάλωσε όμως το χωριό και δεν τους χώραγε, οι φιλόθρησκοι κάτοικοι, τικέφτηκαν να την μεγαλώσουν.

Πρώτοι συγέλαβαν την ιδέα της κατεδάφισης και ανέγερσης στην ίδια θέση γέου «περικαλλούς ναού Θεού» οι ξενιτεμένοι του Πειραιά και της Αθήνας Σερδαίοι, οι οποίοι και για το σκοπό αυτό, έδρυσαν το Σύλλογο των απανταχού Σερδαίων.

Βαρύ και δύσκολο το έργο και δυσανάλογο με τις οικογονικές ικανότητες των Σερδαίων. Μα δε δείλιασαν ψπρος στη δυσκολία και η απόφαση όλων, ήταν αμετακίνητη. Πρώτη εγέργεια στα 1926, ήταν το κάψιμο ασβεστοκάμινου. Σώζεται ο τοίχος του καμινιού στην Έρριζα πάνω από του Μιλιάνθι, στο ύψος του Ανεμόβιλου, το πρώτο καμίνι της εκκλησίας που έκαψαν οι Σερδαίοι με καμινιάρηδες του Αλέξη Δημητόπουλο και τα Γιώκο Δάρα. Και το έργο αρχίζει. Με το ασβέστη του καμινιού έγινε η τοιχοποίia και το κέρδος από την πώληση του υπόλοιπου, διατέθηκε για εργατοτεχνικά.

Ένα κάρο, — δρόμοι τότε και αυτοκίνητα δεν υπήρχαν — κουβαλούσε τις πέτρες από την Γκρόπα και τα ζώα μετέφεραν τις μεγάλες χρωματιστές, από τη Φραζνέτα. Σερδαίοι πελεκάνοι με επικείμενα και τέχνη, λάξευαν τα καλλίμορφα πελεκητά αγκωνάρια. Μία τοπική επιτροπή συντόνιζε το έργο. Έτσι με χρήματα του Συλλόγου και προσωπική εργασία των κατοίκων ρίχτηκαν τα θεμέλια και έγινε η κατασκευή του τοίχου μέχρι του ύψους των δυώμισι μέτρων.

Καιροί δύσκολοι και αντίξεος οικογονικές συνθήκες, εμπόδισαν τη συγχισην και το έργο έμεινε ημιτελές για πολλά χρόνια. Ο πόθος όμως των Σερδαίων ήταν διακαής και η ιδέα βαθιά ριζώμενη μέσα τους να γίνει η εκκλησία. Την πρωτοβουλία, αναλαμβάνει και πάλι ο Σύλλογος προδρεύοντος του Δημητρίου Ι. Δάρα με αντιπρόσδρο το Θεόδ. Σχίζα. Το αρχιτεκτονικό σχέδιο εκπόνησαν οι διακεκριμένοι αρχιτέκτονες, Φαίδων και Εθελ Κυδωνιάτου και το έργο εν όψει. Έτσι 1958. Με μια γενναία κινητοποίηση των πρωτοστατούντων της Δούκησης του Συλλόγου, από εισφορές φίλων και πατριωτών έγινε η συγκέντρωση ενός αξιόλογου χρηματικού ποσού. Το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο από την άλλη μεριά, υπό την προεδρία του ιερέα (Παπασωτήρη) εκπληρώγοντας το καθήκον του, κινείται ακούραστα σε συνεργασία με τους πρωτοστατούντες. Ενώ μια Συντονιστική Επιτροπή διορισμένη από τη Διοίκηση του Συλλόγου, εναρμονίζει μὲ δραστηριότητα την κατασκευή του έργου. Οι κάτοι-

κοι δεν υστερούν σε χρηματικές εισφορές, ως και η χήρα ακόμα, δίνει τον ο-βολό της. Όλοι βρίσκονται στο πόδι, σε μια γενική κινητοποίηση. Με προσω-
πική εργασία κουβάλησαν με τα ςώα τους την πέτρα, τα αγκωνάρια από τη
Μπρίνια. Με προσωπική εργασία έκαψαν τώρα το δεύτερο ασβεστοκάμινο και
έδγαλαν το ασέστι που χρειαζόταν. Εδώ και πάλι το λόγο, έχει ο ειδικός κα-
μιγιάρης, Γιώκος Δάρας. Με προσωπική εργασία κουβάλησαν το χαλίκι, την
άμμο, στο δύσδατο και ανηφορικό δρόμο από του Αραμανάλη.

Έτσι, με τη γενική συνδρομή δλων, αποπερατώθηκε η τοιχοποίησα, έγι-
νε η σκεπή και στη συγέχεια, η ολοκλήρωση του έργου με την κατασκευή
του τέμπλου, της επικεράμωσης, της επίστρωσης του δαπέδου και έλαβε την
δήμη περικαλλούς ναού, που δλοι καμιαρώνομε γιατί αποτελεί πραγματικό στο-
λίδι του χωριού μας.

Στιγμιότυπο από τα εγκαίνια της εικκλησίας Κοιμήσεως της Θεοτόκου.

Στις 22 Ιουνίου 1964 προεδρεύοντος του Συλλόγου, του Θεόδωρου Νικ.
Σχίζα, έγιναν τα εγκαίνια από τον Επίσκοπο Γόρτυνος και Μεγαλοπόλεως
Ευστάθιο, με βοηθούς των Αρχιψηνδρίτη της Επισκοπής Αγαθόγικο Φαπού-
ρο, των εφημέρια της εκκλησίας ιερέα Σωτήριον Θαυόπουλο και συλλειτουργούς
τους Σερβαίους ιερείς Αναστάσιον Φωτ. Σχίζαν και Ιωάννη Γεωρ. Δημόπου-
λον, των Γεώργιο Παπαγεωργίου εφημέριον Υψούντος και Παναγιώτη Γεωρ-
γακόπουλον, εφημέριον Δημητσάνας.

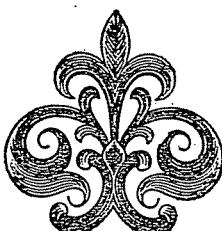
Στηγ τελετή των εγκαινίων παρευρέθη το σύνολο των πατριωτών, πολλοί των οποίων αφιέρωσαν τις εικόνες των αγίων, που κοσμούν τον «γεότευκτο ναό».

Φυλάγονται δε στηγ εκκλησία τα ονόματα των δωρητών και οι κατάλογοι που αναφέρονται λεπτομερώς τα ονόματα δύων εκείνων, που προσέφεραν για το θεάρεστο τούτο έργο, τα οποία με μεγάλη επικμέλεια έχει καταγράψει ο Παπασωτήρης, αλλά επειδή, αποτελούν μεγάλο όγκο, δε μπορούμε γα δημοσιεύσομε.

Θα ήταν όμως παράλειψη, αν μεταξύ των ευσεβών δωρητών Παναγιώτη Αγδρ. Τσαντίλη, που διέθεσε συμπληρωματικό ποσό δαπάνης για το τέμπλο της εκκλησίας, του Χρίστου Γεωρ. Παναγόπουλου, προσφέροντα το χωράφι του στην Αράχωβα και του ιερομόγακου Νικόδημου (Νικόλαου) Διατσόπουλου ο οποίος πρόσφερε το χωράφι του, στον Τζούνχαλη και τηνήμα χωραφού, στο Πουργάρι, αν δεν συμπεριλάβομε στο βιβλίο τούτο, τη γνωστή οικογένεια των αειμνηστων αδελφών Κυριακοπούλων Λαγκαδίων Ευθυμίου και Κωνσταντίνου μετά της αδελφής τους Βάσως, οι οποίοι πέρα των ευεργεσιών τους σε πολλούς νέους του χωριού μας, από της αγώτατης θέσεώς τους, στον άλλοτε 'Ομιλο Επιχειρήσεων Αγδρεάδη», έδωσαν το παρόν στο μνημειώδες τούτο έργο των Σερβιών, δια της σημαντικής τους προσφοράς σε χρήμα και της δωρεάς λειτουργικών σκευών και ιερών βιβλίων του γαστρό.

Αξιόλογη επίσης σημειώνομε εδώ, ότι υπήρξε και η δωρεά σε διάφορα χρυσαφιά, είδη διαρύτιμα, τα οποία φυλάγονται από το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο (αρμόδιος ο ταμίας Παναγιώτης Ιωάνν. Κουτσανδριάς) προσφορά, της Αδαμαντίας Αγαστασίου, το γένος Σκλίκα από το Συγοΐστι, αδελφής της πεθεράς του Ιωάννη Γεωρ. Σχιζα, (Σχιζόγιαννη) Χρυσόλας Γεωρ. Τρουπή.

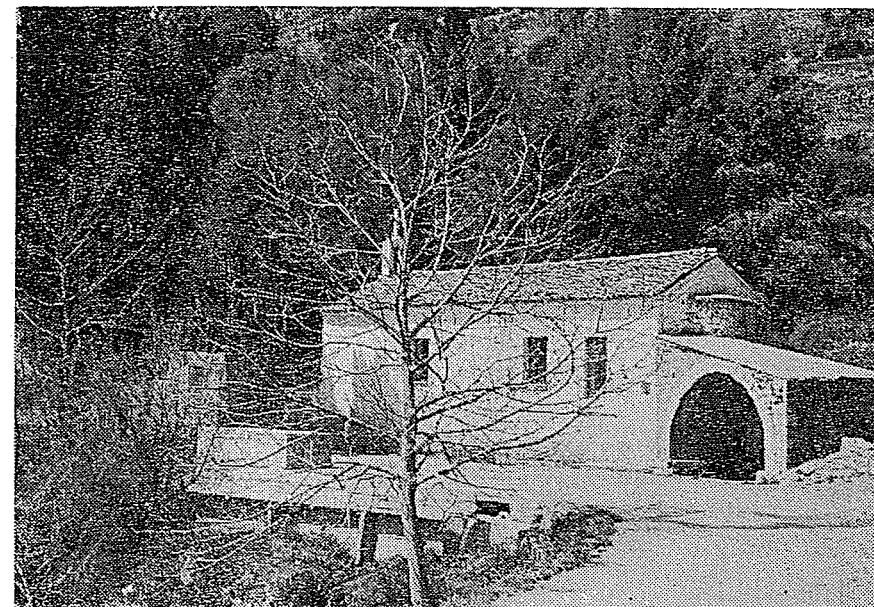
Ήδη, με ποσό δωρεάς του Ηλία Β. Διατσόπουλου, που διέθεσε την κινητή και ακίνητη περιουσία του και συμπληρωματική δαπάνη του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου, ανεγέρθη και το καμπαναριό της εκκλησίας, με δωρεάν εκπόνησης μελέτης κι επιβλεψης του έργου, από τον αρχιτέκτονα Ιωάννη Αθαν. Μαράγκο και δωρητή της διαρύτιμης μελαδικής του καμπάνας, το Μιχάλη (Χάκο) Μιχ. Σχιζα.

ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ

Πέρα από τη μια ή δυο μοναδικές εκκλησίες του χωριού στην μνήμη κάποιου άγιου, στον κοιγοτικό μας χώρο που φιλοξένησε ανθρώπους της φτώχειας και της βιοπάλης, ο ξωμάχος της γης και της στάγης με ριζωμένο μέσα του το θρησκευτικό του πιστεύω, αισθάνθηκε την ανάγκη να φτιάξει και κάποιους άλλους τόπους προσκυνήματος τα ερημοκαλύβια, γιατί έτσι πίστευε ότι: ζωντανεύει τη θεϊκή συμπαράσταση και προστασία σ' όλους τους τομείς της δράσης του. Να δημάσει μπρος την αδυναμία του τις αγιέζοις καιρικές συγθήκες και γ' απλλαγεί από τυχόν αμαρτήματα της ζωής του.

Τούτος ο καιριμένος, θέλετε η φτώχεια του, θέλετε η παλληκαριά του, που

Το γραφικό εξωκκλήσι της Αγίας Παρασκευής.

έπαιργε ανάστημα και διαστάσεις, μέσα στην άγρια φύση που ζούσε, σαν αιτία και παρόρμηση, θα ήλεθε κανένα ξέρι σφυχτό, θα θιτηγε μάγκανα για καμιά αυλακιά χωράφι, θά δειχνε την παλληκαριά του, σε κακιά αγτιγούμια του, αλλά ποτέ συγειδητά και με υπολογισμό, δεν ακολουθούσε μονοπάτια, στράτες, σαν τις σημερινές, με τεράστια ηθική και κοινωνική ξετιπωσιά.

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις, που αγαγγώριζε τις αγτιγούμιες του, κου-

βέντιαζε με τη συγείδησή του, χαρακτήριζε και ζύγιαζε το βάρος των αμαρτημάτων του και προσπαθούσε, με την πγευματική και ψυχική δύναμη που είχε, γ' παλλαγεί απ' αυτά τα αμαρτήματα, με το θρησκευτισμό του, με τη μετάνοιά του και με τάρατα και προσφορές στον Άγιο Προστάτη του, φτιάχγοντάς του κάποιο εκκλησάκι.

Για ναθένα από τα εξωκλήσια του χωριού μας ακολουθεί ξεχωριστός λόγος.

Αγία Παρασκευή

Στ' ανατολικά του χωριού και στη δραστόρευση πηγή της Τραγηθρύσης, με τις άλλοτε γραφικές κορύτες της, έφτιασαν οι πρόγονοί μας το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής.

Εδώ όμως μεταφέρομε τη στοιλατική μας παράδοση, όπως έφτασε ζωγταγή στις μέρες μας.

«Δε θυ στ' αγάφω τα καντήλια αγ δεν κάνεις το θάμα μου».

Έτσι είπε γονατιστός, στρεφόμενος προς την Αγ. Παρασκευή από το σημείο Παπά - Λιθάρι (τοποθεσία 50 μ. ανατολικά του χωριού πάνω από το δημόσιο δράμα) ο Παπαγιώργης ο Ντάρας, βλέποντας από τη Λεσιά να κατεβαίνει καβαλάρης ένας Τούρκος, ερχόμενος από τα Λαγκάδια και αφού πότισε το άλογό του στην Τραγή Βρύση, τραβώντας το στο προαύλιο, να δίγει μια κλωτσιά της πόρτας και να την μπάζει μέσα.

Και η Αγία, προστάτιδα, έκανε το θάμα της! Καθώς ο Αγάς γυρίζοντας από το χωριό και φεύγοντας για τα Λαγκάδια πήγε για ξαναποτίσει το άλογό του ζαλίστηκε, έπειτα μέσω στὸν άμπουλα (τότε η καλοπελεκητή θρύση δεν υπήρχε) και των έδγαλων μισοπνιγμάτων με χωμένες τις αισθήσεις.

Μια, πολύπληγθής αποστολή τρέχει στην μάνα του για την πούνε το κακό και νη τη βεδαιώσουνε πως κανένας δε φταίει, αλλά μόνος του τό παθε (φοβόσαντε τ' αντίποιγα). Και κείνη, έστειλε Τούρκους και Χριστιανούς από τα Λαγκάδια που τον μετέφεραν φορτωμένο χωρίς όμως να γιατρευτεί έμεινε μπαχαλές. Όμως, πολύ λιβάνι και κερί στάλθηκε από τη μάνα του στην εκκλησία. Μάλιστα, η παράδοση λέει πως έγινε χριστιανή και Παρασκευή τ' άγομά της.

Όπως και νά χει τούτη η παράδοση, μια από τις τόσες που δίγουν ζωτάνια και παραστατικότητα σ' όσα συγένησαν του καιρό της Τουρκιάς, αποτελεί εδώ, ιστορικό δεδομένο ότι η εκκλησία είναι παλιά, υπήρχε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και αγορικόδεμά ήθηκε σε γεώτερους χρόνους.

Χαρακτηριστικό της, όπως και όλων των εκκλησιών από τα χρόνια της σκλαβιάς, η χαμηλή είσοδος, για να είναι αδύγαχτο στους Τούρκους να μπαίνουν μέσα έφιπποι και για μεγαλύτερη ευλάβεια των πιστών, υποχρεωμένοι να σκύδουν. Κατά τη συγήθειά τους για θάδουν τους γενέροις κοντά στις εκκλησίες, το

προαύλιο της, καθώς λένε, ήταν το παλιό νεκροταφείο των Σερβαίων. Σ' ένα σημείο, ήταν το μνήμα του δάσκαλου του Μαντέλου, που πέθανε από την τότε ανίστη αρρώστια της φυματίωσης και ζούσε σε απομονωτήριο στο Σουληνάρι, καλύβα, που του είχαν φτιάσει εκεί οι Σερβαίοι και τον περιποιόταν η γυναικα του.

Το μικρό καμπανάκι της εκκλησίας, καλεί τους κατοίκους σε λειτουργία την ημέρα της γιορτής στις 26 Ιουλίου και ο διαδάτης, περγώντας από κει, αισθάνεται την συάγκη, ως αγάλμα ένα κερί.

Αγιάννης

Αίγιο πιο πέρα της Αγία - Παρασκευής, βρίσκεται ο Αγιάννης, παλιό εκκλησάκι κι αυτό, έργο των πατέρων μας, που δεν ξέρομε πότε πρωτοχτίστηκε. Η βάση τοίχου που σώζεται στη βορειγή πλευρά μαρτυρεί πως εκεί υπήρχε χτίσιμη εκκλησίας άγνωστης εποχής, που καταστράφηκε μαζί με το άλλο χωριό και διπλα της, ενεγέρθη από τα θεμέλια, η σημερινή, νεότερη εκκλησία.

Αφιερωμένη στη μνήμη της αποτομής, της τίμιας κεφαλής του Προδρόμου του Νηστευτή, στη γιορτή της 29 Αυγούστου, προσέρχονται οι κάτοικοι και παρακολουθούν την ιερή λειτουργία.

Το εξωκκλήσι του Αγιάνη.

Αγιοθανάσης

Απέναντι από το χωριό, φαντάζει κατάλευκο, το εκκλησάκι του Αγιοθανάση, που γιορτάζει στις 2 Μάη (Μανθανάσης), εορτή της αγακομιδής των Λειψάνων του Αγίου. Και, αγοριοδομήθηκε πάνω σε μικρότερο πέτρινο, που προϋπήρχε, στα 1956, με πρωτοβουλία του δάσκαλου Θεόδωρου Κων. Τρουπή εισφορές πατριωτών και προσωπική εργασία.

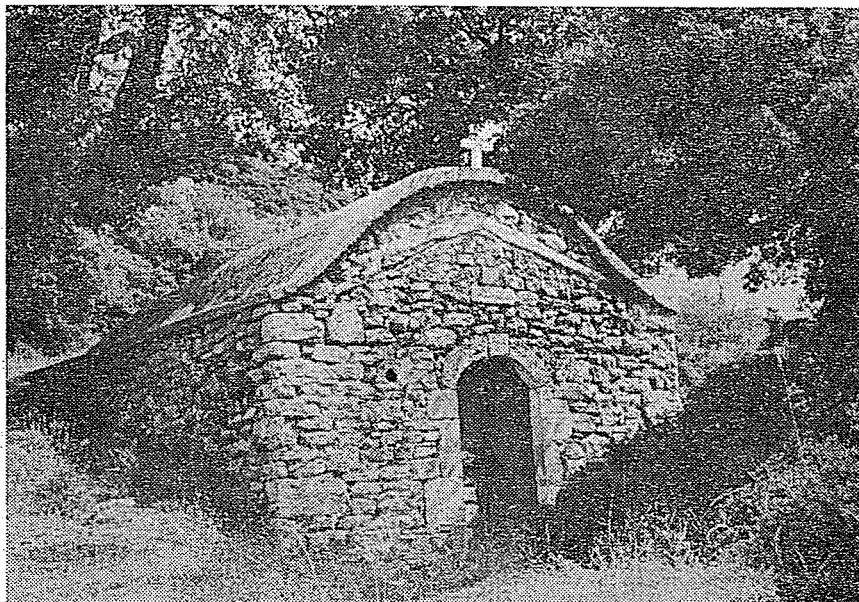
Εκεί και γινόταν κάθε χρόνο μέχρι τελευταία, επί Παπασωτήρη, τακτική λειτουργία στην ημέρα της μνήμης του.

Αγιώργης

Ένα άλλο καθώς διηγούνται εξωκλήσι, ο «Παλιός Αγιώργης», που προϋπήρχε του σημεριγού, βρισκόταν στην από δω μεριά της Γκούρας στα σύγορα με το Λυκούρεσι. Πάνω στο δρόμο που ρχόταν από την πεδιγή Ηραία.

Στο μικρό και γυμνό εκείνο εκκλησάκι με τις φτωχές του εικόνες, που στάθηκε ποιός ξέρει, πόσα χρόνια στημένο εκεί, το προσκύνημα εγός πλήθους περιστικών, δίπλα στο χάνι των Καψιμάλη, οι προσκυνητές στην ημέρα της γιορτής του, πολλές φορές μετά τη λειτουργία, ψέναν αρνιά και το ρίχναν στο γλέντι.

Η τύχη του εξωκλησιού όμως, δεν ήταν να επιζήσει. Δεν άντεξε στη

Ο Αγιαντριάς το ιστορικό εξωκλήσι του χωριού μας.

φθορά του χρόνου, το πήρε το ρέμα και μεταφέρθηκε πιο πάγω, κοντά στη Σφυρίδα. Άλλα και νει εγκαταλείψθηκε.

Αγιοσπυρίδωνας

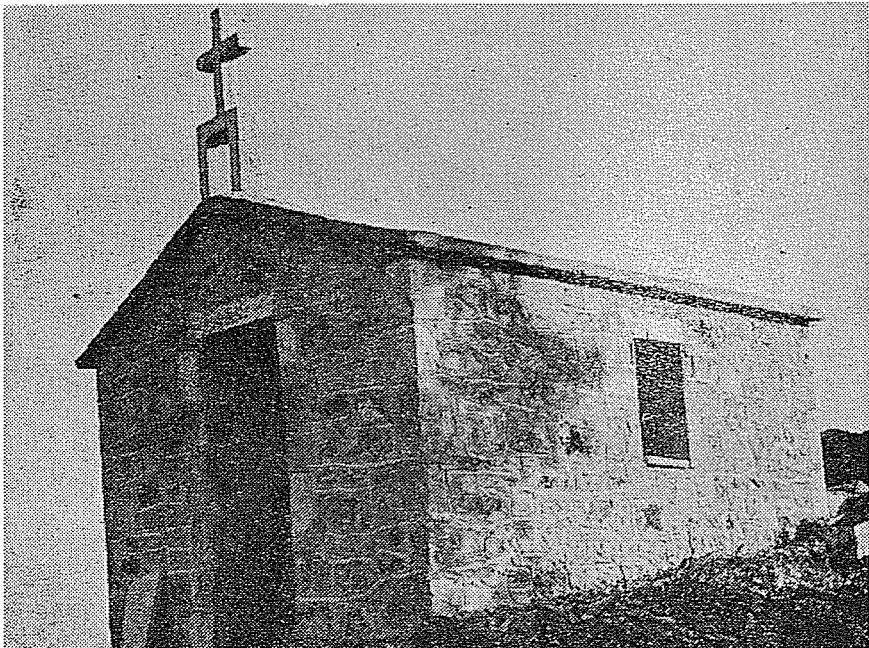
Χτίσμα όπως φαίγεται του περασμένου αιώνα, στην περιοχή Σφυρίδας, δρισκεται το ερειπωμένο εξωκκλήσι του Αγιοσπυρίδωνα, για το οποίο γεννήθηκε τελευταία από φιλόθρησκους κατόπιν, το ενδιαφέρον αγοικοδόμησής του.

Αγιαντριάς

Το σημερινό νέο χτίσμα της εκκλησίας του Αγιαντριά στα βορειοδυτικά του χωριού που αναφέρομε στην αρχή του βιβλίου μας, έχει ιστορία που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Αφευδείς μάρτυρες προύπαρξης της, κείμενης σε κατοικημένη περιοχή, τα παλαιά ευρήματα που αγαπήθηκαν στην επιφάνεια και ο τοίχος, στη νότια της πλευρά. Χτισμένη στα ερείπια προϋπάρχουσας εκκλησίας, με τη χρησιμοποίηση πωρόλιθων και παλιών υλικών και λειτουργούμενη κατά διαστήματα μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες, του αιώνα μας, το ιστορικό της εκκλησίας αυτής και η γραφική της θέση, αξίζει ιδιαίτερης προσοχής και φροντίδας.

ΑΓΙΟΛΙΑΣ

Ο Προφήτης Ηλίας, θουγήσιος αυτός Άγιος, στημένος στην κορφή του Αρτοζήγου, από την περίσπη θέση του, αγγαγεύει όλη την περιοχή και πέρα

Το νεόκτιστο εξωκκλήσι του Αγιολιά.

από τα κοινοτικά μας όρια, ως το μακρινό ορίζοντα εποπτεύοντας, δύο σχεδόν το Μοριά.

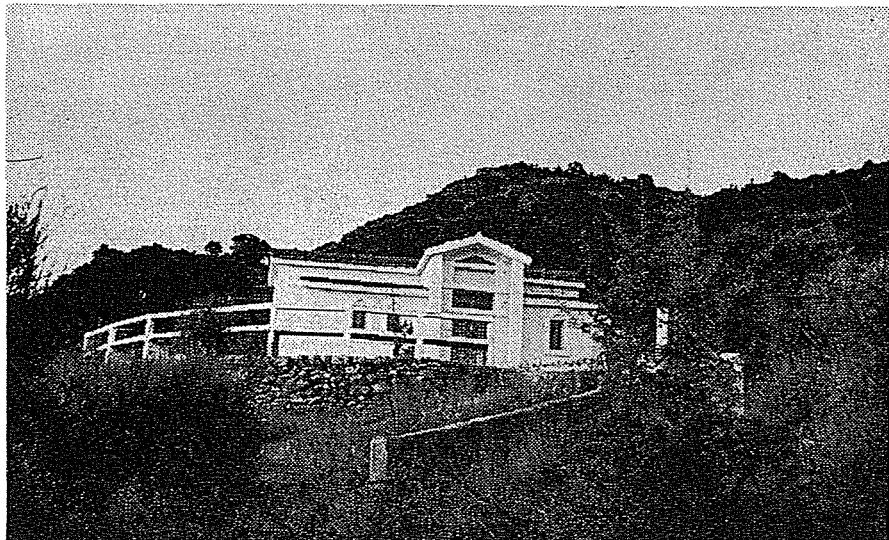
Σύμβολο του άλλοτε χωριού Αρτοζήνος με τις πολλές του εκκλησίες τα ερείπια των οποίων σώζονται, ως ανεφέρθη στο κεφάλαιο «Αρτοζήνος». Τελευταία λειτουργία στη μνήμη του Αγίου, τέλεσε ο Παπαναστάσης Σχίζας.

Ένας δεύτερος Αγιολιάς στη βόρεια περιοχή του χωριού και σε περίοπτη βραχώδη θέση, ανοικοδομήθηκε τελευταία με πρωτοβουλία του δάσκαλου Θ. Τρουπή και των αδελφών Στυλ. Σχίζα και τη χρηματική ισυγραμμή, φιλόθρησκων κατοίκων, πάνω στις βάσεις προϋπάρχοντος, συμβολικών πέτριγου ναΐσκου, που έχει πρωτοφτιάξει ο εκ των γρώων του πολέμου 1912 Μιχάλης Κ. Σχίζας.

Άγιος Νεκτάριος

Πραγματικό στολίδι είναι το μικρό εκκλησάκι του Άγιου Νεκτάριου, στα δυτικά του χωριού. Νέα κτίσμα, που έγινε με προσωπική δαπάνη του Γεωργίου Χρ. Παπαγεωργίου, γιορτάζει στις 10 Νοέμβρη και εγκαινιάστηκε στις 3 Σεπτεμβρη του 1986.

Το περίφημο γαϊδριον, χτισμένο σε εξαίσιο μέρος, με εσωτερική διακόσμηση και καγιούργιες εικόνες από το Άγιο Όρος, προσελκύει το ενδιαφέρον των περιπατητών και διερχομένων.

Το περίλαμπρο νεόκτιστο, εξωκκλήσι του Αγίου Νεκτάριου.

Οι Άγιοι Θεόδωροι

Στα δυτικά του χωριού είναι η εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων. Οι Άγιοι Θεόδωροι, είναι το σημερινό γενικοτάφειο του Σέρβου και δρίσκεται σε από-

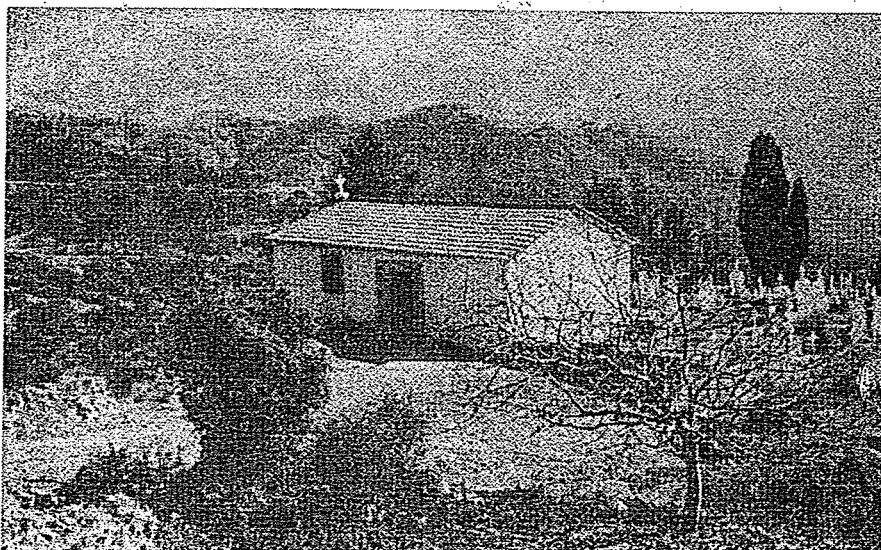
σταση 600 μ. από το χωριό, χτισμένη σε θέση αγγαντερή, προς δλες τις κατευθύνσεις.

Αυτή τη θέση διάλεξαν οι πρόγονοι μας σαν πιο κατάλληλη, να μετάφερθεί το νεκροταφείο από τη θέση που βρισκόταν πριν στη ρίζα του Ψηλο - Βράχου και δίπλα από την εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής.

Εμπνευστής αυτής της μεταφοράς, ήταν ο Ηγούμενος Δαβίδ Δημόπουλος, που μόνακε στην Ιερά Μονή Βαυλακάνων.

Οι πέτρες που χτίστηκε, τα κεραμίδια, τα σκεύη και οι εικόνες που έχει μέσα, είναι όλα από την εκκλησία της Κοιμησης της Θεοτόκου δταν κατεδαφίστηκε. Στη μετώπη της Βόρειας πόρτας της εκκλησίας, είναι εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα, πάνω στην οποία είναι χαραγμένος ο χρόνος 1929 και το όνομα του δωρητή Παναγιώτη Τσαντίλη, με δαπάνες του οποίου αγαγέρθηκε. Όλος ο χώρος του νεκροταφείου, ένα στρέμμα περίπου, είναι μαυτρωμένος με ασβεστόχιτη μάγτρα 1—2 μέτρων και με σιδερένια πόρτα εισόδου. Τα κυπαρίσσια που έχουν φυτευθεί με το θρόισμα και το βαθύ τους ίσκιο, συντροφεύουν τα κουρασμένα κορμά των γογιών και των προγόνων μας. Στα προηγούμενα χρόνια, τα μνήματα στολίζονταν μόνο με ένα τεχνητό ή αυτοσχέδιο σταυρό. Εδώ όμως, και πριν από είκοσι πέντε χρόνια, έχουν αρχίσει να κάνουν μαρμάριγους σταυρούς και μαρμαρένιους τάφους.

Με πρωτοδουλία και δαπάνη του Δημητρίου Παν. Τσαντίλη, συνεχιστή των δωρεών του πατέρα του, έγινε η ύδρευση του νεκροταφείου με τη μεταφορά νερού, από την Δεμοκοίτη. Με δωρεά δέ, του Θεόδωρου Ν. Σχίζα, έγινε τελευταία, ανακαίνιση της εκκλησίας.

Οι Άγιοι Θεοόδωροι, το Νεκροταφείο του Σέρβου.

Το οστεοφυλάκιο, όπου φυλάγονται τα τερά οστά των προ.όνων μας, στη γύτια πλευρά του Κουμητηρίου χρονολογούμενο, από το 1964, είναι έργο ευλά-βειας, μας ομάδας νέων του χωριού, αποτελούμενης από τους: Νίκον Γεωρ. Παπαγεωργίου, Γεώργιον Κων. Γκούτη, Τάκη Δημ. Σχίζα και Γεώργιον Χρ. Δάρα, οι οποίοι εκπροσωπούμενοι στο χωριό από τον εφημερίο Παπαϊωνάρη, από εισφορές πατριωτών (εφημ. «Ηχώ των Λαγκαδίων» 1.11.1963), συγκέν-τρωσαν το τότε ποσό δρχ. 4.730 με περίσσευμα του οποίου, έγινε και η μάντρα (πεζούλι), του Νεκροταφείου.

‘Αγιος Κωνσταντίνος

Ο ‘Αγιος Κωνσταντίνος είγαι η εκκλησία των Αραπαίων. Ναός αξιόλογης κατασκευής και προστάτης του συγεικισμού που στήθηκε στην πάνω μεριά του χωριού με την ομαδική συμμετοχή των κατοίκων του το 1878 και ανακοδομήθηκε από τους ίδιους το 1948 πιο στέρεος, λόγω του φόρου κατολίσθησης που είχε πάθει από τις ρωγμές σεισμού. Στον ίδιο χώρο της εκκλησίας δρίσκεται και το κομμητήριο των γενερών.

Ζωγραγές μένουν οι αγαμηήσεις των Σερβαίων από την παραδοσιακή λα-μπρότητα των πυκνηγυριών του Αγ. Κωνσταντίνου που δρίσκαν την ευκαυρία να χαρούν και να γλεντήσουν με διοιλιά και με κλαρίνα μια φορά τα χρόνα που γιόρταζε ο ‘Αγιος και αποτελούσε σταθμό ξεκουραστῆς και ξενιστιάς στην κα-θημερινή τους διοπάλη.

Σερβαίοι προσκυνητές επιστρέφουν από το πανηγύρι του Αγίου Κωνσταντίνου.

Εκεί στο ιστορικό δέντρο, είχε ο καθένας από τους ταβεργιάρηδες τη θέση του και ο χορός στηγόταν από τους πανηγυριώτες των γύρω χωριών από το πρωτό ως το δράντι.

Το θρησκευτικό μεγαλείο του πανηγυριού του Αγιοκανταγτίου, εκφράζει ο Σερβαίος γοσταλγός, Νικήτας Β. Σχίζας, με τους ποιητικούς του στίχους:

Ηθελα να βρισκόμουν και εγώ στο Πανηγύρι που κάνουν στους Αράππηδες στον Άγιο Κωνσταντίνο όλα τριγύρω τα χωριά: του Σέρβου και το Ψάρι Λυκούρεστι, Ζουλάτικα, Μπουγιάτι, Σαρακίνι.

Και προσκυνούν τον Άγιο και τάματα του πάνε που αξιώθηκαν και ήρθανε και φέτος στη Γιορτή του.

Άλλοι Λίβανι και κερί άλλοι σφαχτό και Λάδι κι οι Γρήες κέρινες κλωστές γύρω τον Άγιο ζώνουν, να τους χαρίζει την υγείαν νάχουν καλά μπερκέτια.

Και σαν απολειτουργιθδύν τάρουν το αντιδωρό τους κουμπάροι φίλοι σύγενείς χωρίζουν σε παρεές και στο θυμάρι απλώνουνε στον ίσκιο κει στα δέντρα, την Τάβλα και τα φαγητά πούχει καθένας πάρει.

Κι άλλοι φητό μωιράζουνε, άλλοι το κοκορέτσι, άλλοι σπιληράντερο, τυρί, γαλόπιττες, γιασούρτι.

Κι οι τσότρες πάνε και έρχονται, απ' τόνα στόμα στ' άλλο, κι άλλοι τευχές μωιράζουνε να ζύνε και του χρόνου να ξαναρθούν στη χάρη του, το τάμα τους να φέρουν.

Και πιάνει ο Ανδρέας το ζουρνά και ο Γύφτος το κλαρίνο κι ακούνε τραγούδια κλέφτικα που λένε στα τραπέζια όπου φραγίζουνε καρδιές, ανδέουνε μεράκια, και σαν τα κέφια ανάφουνε στήνουν χορό στα Δένδρα και κει να δήγε βλάχισες τσάμικο να χορεύουν.

Οι Νέοι καμαρώνουνε τις όμορφες κοπέλλες κι οι Γέροι κουτσοπένοντας τα τιριάζουν τα ζευγάρια.

Κι αντιλαλούνε τα βουνά Ντελένια, Μαλλιαλάζι, και απέκουνε περήφανα που τρέφουν τέτοια νιάτα.

Ιερείς, εφομέριοι Σέρβου από 1830 — 1988

Παπαγιώργης Δάρας επί Τουρκοκρατίας μέχρι 1830.

Παπανικόλας Δάρας από 1830 — 1860.

Παπασχίζας Δημήτριος την ίδια περίοδο.

Παπαθωμάς Τραυτής, ιερουργός Σέρβου, το 1844.

Παπανικολάκης Μαραγκός 1851 - 1864.

Παπαγιώργης Κωνσταντόπουλος, ιερουργός στις ενορίες Σέρβου - Λυκούρεως - Ψάρι 1860 — 1900 περίπου.

Παπαχρίστος Δάρας 1869 — 1912.

Παπαδημήτρης Μαραγκός (Παπανικολάου) 1883 — 1927.

Παπαχαράλαμπος Παπαθεοδώρου (Αετορράχη) 1927 — 1931.

Παπαγαστάσης Σχίζας 1931 — 1956.

Παπασωτήρης Θανόπουλος (Ζυγοδίστι) 1956 — 1980.

Παπαγιώργης Δρούλιας (Νιοχώρι) 1980 — 1988.

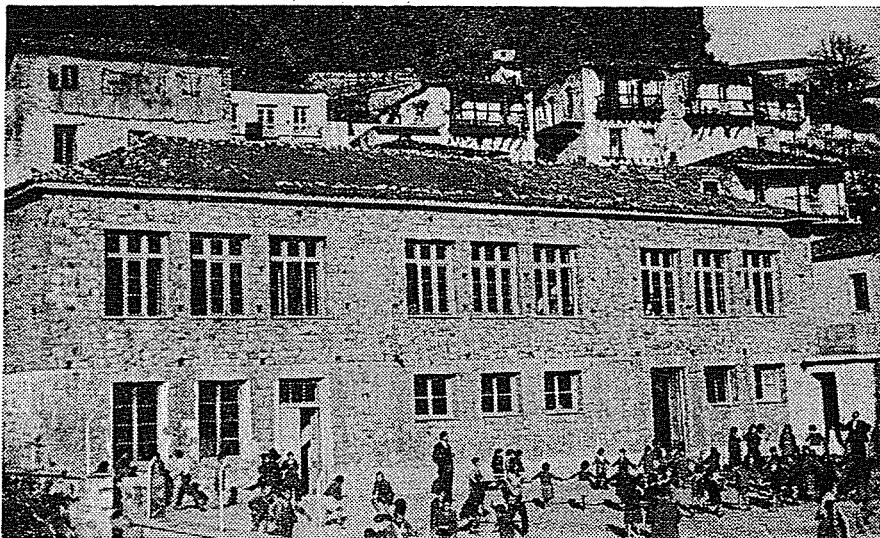
Σημειώνομε, ότι τότε λειτουργούσαν στου Σέρβου, δύο και τρεις παπάδες μαζί.

ΣΧΟΛΕΙΟ

Σαν ήρθε η μέρα του λυτρωμού, πρώτη φροντίδα του λεύτερου και του μικρού τότε ελληνικού κράτους, διγαλμένου από τα ερείπια και τις καταστροφές, της μακραίωνης δουλείας, ήταν η αγόρθωση της ανύπαρκτης Παιδείας του.

Με τα φτωχά του έσοδα, ίδρυσε τα πρώτα σχολεία που σων τέτοια, στα πρώτα μετεπαγκαστατικά χρόνια 1830 - 1860 λειτουργούσαν λίγα, μόνον, στις πρωτεύουσες των νομών ή και στις πρωτεύουσες επαρχιών και δήμων.

Αλλά και από κει και δώθε, τα χρόνια εξακολουθούν να κυλούν δύσκολα. Αλλεπάλληλα περιπετειώδη γεγονότα, κρατούν την παιδεία σε σπαργανώδη κα-

Οι μαθητές του σχολείου, υπό την επίβλεψη των δασκάλων τους, παίζουν στο προαύλιο του νέου τους σχολείου.

τάσταση. Το κράτος προ της αδυναμίας του για ανταποκριθεί στις εκπαιδευτικές του ανάγκες, χρησιμοποιεί κινητούς δασκάλους (γραμματοδασκάλους) που σήγαναν από χωριό σε χωριό, δίνοντας στοιχειώδεις γνώσεις με πληρωμή των δασκάλων σε χρήμα ή σε είδος κάθε Σάββατο, το βδομαδιάτικο από τους κατοίκους. Εργασία που γινόταν λειψή. Γι' αυτό και πάλι εδώ, στυλοβάτες των γραμμάτων, διδάσκοντας απλή γραφή και αγάγνωση, συνεχιστές των προκατόχων τους ιερέων επί Τουρκοκρατίας ήσαν οι παπάδες και, κείνοι που ήξεραν πέντε άλφες, μεταδίδοντάς τες στους άλλους.

Και συνεχίζοταν αυτός ο τρόπος μόρφωσης, σ' όλη τη διάρκεια της μετε-

παγαστατικής περιόδου μέχρι την ιστορική χρονιά του 1878. Είναι η χρονιά, ιστορικός σταθμός, που αποτέλεσε για του Σέρβου την αφετηρία μιας νέας ζωής και, που στάθηκε το ορόσημο ανάμεσα στον παλιό και τον καινούργιο κόσμο του χωριού μας. Χρονιά, που αρχίζει να αποτύρεται το βαρύ πάπλωμα του σκοτωδισμού και να απλώνεται αγάλαφρα το αραχγούσφαντο πέπλο του φωτός. Τούτη τη χρονιά εγκρίθηκε από το Κράτος, η ίδρυση σχολείου στου Σέρβου.

Για την πρώτη του στέγαση, χρησιμοποιήθηκε το άλλοτε παλιό και σήμερα γεόχτιστο σπίτι, του Γιάννη Χρ. Βέργου. Και στη συνέχεια το οίκημα της Κάτω Εκκλησίας, όπου το σημερινό ιστρείο δύναται αναφέραμε στο κεφάλαιο «Εκτελεσθέντα έργα του χωριού».

Πρώτος δάσκαλος ήταν ένας Λαγκαδινός, Τζινιέρης το επώνυμο, με διάδοχον τον Ανδρέα Λεονάρδο από την Καρύταινα και διάδοχον τούτου, τον αείμνη-

Το Διδακτήριο του τετραθέσιου Δημοτικού Σχολείου Σέρβου, ένα σύγχρονο εκπαιδευτήριο.

στο Νικόλα Δημ. Σχίζα. Τη δεσπόζουσα τότε φυσιογνωμία του τόπου, το πέρασμα του σπολού υπήρξε ιστορικό και το αναμόρφωτικό έργο που προσέφερε για την εποχή εκείνη, γόγυι και αποδοτικό.

Εκεί σ' αυτό το πνευματικό εργαστήρι, που η μικρή του αίθουσα χρησίμευε και για κατοικία δασκάλου, μ' ένα σακκούλι υφαντό, κρεμασμένο στον ώμο, και μοναδικό εφόδιο την πλάκα και το κοντύλι, έμαθαν γράμματα και φοίτησαν για εξήντα χρόνια, τόσες ηλικίες παιδιών. Τα παιδιά έπαιζαν χαρούμενα στο σχολικό προαύλιο, (προαύλιο της εκκλησίας) στη Ράχη και η μικρή καμπάνα κρεμασμένη στο ιστορικό πουργάρι, σήμαινε πρωτί απόγευμα, την ώρα

του σχολείου και ήταν το ωρολόγι του χωριού. Βάρεσε του δάσκαλου η καμπάνα έλεγχαν. Ήρθε η ώρα.

Στην τρίτη δεκαετία, του αιώνας ο αριθμός των μαθητών έχει αυξηθεί. Στο

Παρέλαση μαθητών του σχολείου Σέρβου (1962) στον εορτασμό της 25ης Μαρτίου. Οι πρώτοι από αριστερά: Χρίστος Νικ. Δάρας και Ηλίας Χρ. Σχίζας.

σχολείο έρχονται τώρα και τα κορίτσια και οι γονείς παύουν να στέλνουν τα παιδιά τους για μια ή δυό χρονιές μόνο και να τα απασχολούν ολημερής στις δουλειές του σπιτιού. Γιατί τα στελναν να φυλάξουν τα πρόβατα, τις γίδες, τα μαρτίγια, τα παιργαν στο χωράφι να ρίνουν το σπόρο και τόσες άλλες δουλειές. Ήταν οι μικροί, άπλεροι, μερικαματιάρηδες του σπιτιού.

Έτσι και σαν το σχολείο έγινε με δύο και τρεις δασκάλους και ο χώρος του ήταν ανεπαρκής για τα πολλά παιδιά, χρησιμοποιήθηκαν διαδοχικά ως βοηθητικοί χώροι διδασκαλίες, τα σπίτια των Γκράβαρη, Θ. Τρουπή (Άλουπη) και Γ. Δημόπουλου (Μητρογιώργη).

Αυτό όμως δε μπορούσε να συγεχίζεται και ήταν απαράδεχτο το σχολείο να στεγάζεται πότε δω και πότε κει και συγειδηση όλων των Σερβαίων έγινε να χτίσουν σχολείο σύγχρονο, που ν' ανταποκρίνεται στις λειτουργικές και διδακτικές ανάγκες των πολυπληθών μαθητών του.

Σαν κατάλληλη, επί διευθυντή σχολείου του Δημητρίου Νικ. Σχίζα κρί-

Νέοι και νέες του χωριού, που πήρανε μέρος σε θεατρική παράσταση στο σχολείο Σέρβου, το καλοκαίρι (1961) με την πρωτοβουλία του δάσκαλου Βασίλη Ι. Δάρα (δεξιά).

Θηκε η θέση που χτίστηκε, με αγορά οικοπέδων (το 1936), ιδιοκτησίας των Ελίσ. Δημ. Γιαννόπουλου (Κανελλή), Αναστασίου Π. Σχίζα (Τασουλάκου) και Ελία Κων. Σχίζα (Λιασχίζα).

Στις 2 Οκτώβρη του 1937 μπήκε ο θεμέλιος λίθος και άρχισαν οι εργα-

σιες. Με κρατική ενίσχυση χάρη στις ενέργειες του γιατρού Ιωάννη Δημ. Δημόπουλου προσωπική εργασία των κατοίκων και εισφορά του Συλλόγου τον Ιούλιο του 1939 τέλειωσε η τοιχοποίηση του.

Συνθήκες δύσκολες και ο πόλεμος του 1940 αγέκοφαν τη σύνεχιση των εργασιών για διώδεκα χρόνια. Όστον το 1949 επί διευθυντή σχολείου του Γεωργίου Ανδρ. Δάρα, με τη συμβολή του γιατρού Ιωάν. Δημόπουλου, γίνεται νέο άλμα και, το διδακτήριο έτοιμο πια για λειτουργία, το σχολικό έτος 1951 — 1952, παραδίνεται στους μικρούς τροφίμους του.

Με το εγδιαφέρον, τις φροντίδες και τις ενέργειες των δασκάλων του, το καίριο αυτό, έλασε όψη πραγματικού εκπαιδευτηρίου και με τη λειτουργικότητά του ως τετραθέσιου, διακρίθηκε σαν υποδειγματικό σχολείο στην περιφέρεια Γορτυνίας.

Ωραίο ευρύχωρο, άνετο με τις έξι αίθουσές του, με προαύλιο - γυμναστήριο - υπόστεγο. Οπλισμένο με πλούσια εποπτικά μέσα, σκεύη έπιπλα και όργανα, με πινηματογράφο και τις ωραίες του σχολικές γιορτές και εκδηλώσεις, με θεατρικές παραστάσεις από τους μεγαλύτερους, άλλοτε μαθητές του, με τους τέσσερους δασκάλους και τους 172 μαθητές του, γνώρισε ημέρες δόξας.

Αλλά κλαίω που τα γράφω αυτά! Σαν το επικεφτηρικα τελευταία, για να πάρω ορισμένα στοιχεία για τη συγγραφή του βιβλίου, τούτου, μπαίγοντας μέσα αντίκρυστα αίθουσες κενές, χωρίς παιδιά. Και το δρήκα να στέκεται βουβό, με κλειδωμένη την παρδιά του, χωρίς χαμόγελο, χωρίς ανάσα, χωρίς δύναμη χωρίς το μαθητόχοσμο νάποικες εποχής.

Γενιές γενιών, παρέλασαν από το σχολείο Σέρδου και στρέφονται με δέος και σεβασμό μπρος στο πγευματικό αυτό ίδρυμα που πήραν τα πρώτα φύτα για τον αγώνα της ζωής και έγιναν επιστήμονες, δημόσιοι υπάλληλοι, έμποροι, επαγγελματίες, οικοδόμοι.

Για πολλά χρόνια οι μαθητές που δηγήκαν από το σχολείο Σέρδου, ελάμπτυναν με την ευρυμάθεια τους τα γυμνάσια και τα σχολεία που φοιτούσαν, προσόδεψαν και διακρίνονται σήμερα ως οι άριστοι της επιστήμης.

Εδώ όμως, καθώς πλανιέμαστα χρόνια αυτά, έρχονται στο νου μου οι δύσκολες συνθήκες ζωής των παιδιών του Γυμνασίου της εποχής εκείνης.

Παλιές μαθητικές αναμνήσεις

Τα τελειόφοιτα παιδιά του Δημοτικού, όσα γήθελαν και οι γονείς τους, είχαν κάποια οικογονική ευχέρεια, συγέχιζαν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο Λαγκαδίων (τότε Πρακτικό Λύκειο). Πήγαιναν φοιτισμένα, έγραφαν στις εισαγωγικές εξετάσεις και αφού εισάγονταν, οι γονείς, τους νοίκιαζαν ένα δωμάτιο, όπου τα έβαζαν 2—3 μαζί, για να πληρώνουν λιγότερο γοίκι και νά χουν και παρέα.

Τους αγόραζαν και μαθητικό ήπαπέλλο με την κιουκουδάγια και το γέτσο και κείνα φύσικων σαν τις γαλοπούλες, γιατί ήσαν παιδιά του Λυκείου. Και αρχίζει ο αργώνας της σπουδής.

Του Σέρβου απείχε από τα Λαγκάδια κάπου λιγότερο από δύο ώρες.

Έρχονταν δε στο Λύκειο παιδιά και από τα όλα χωριά Ρεκούνι, Σταυρόδρομη, Τρόπαια, Βαλτετίκου, Κιρπινή, Μυρδαλιά. Ο εφιάλτης για τα Σερβιώτπουλα που πήγαινερχονταν ήταν το ποτάμι στου «Μπούφη» που κατέβαιε το χειμώνα.

Κάθε Δευτέρα με το πρώτα λάλημα του κόκορα σηκωνόσαντε και με σφυρίχτα ο ένας με τόν άλλο, αντέμιωναν στην έξοδο του χωριού στης «Ζαχαρούς», και μέσα στην σκοτεινή νύχτα και τον κακοτρόχαλο δρόμο, στην Τσικούλα φορτωμένα μ' ένα σακκούλι στην πλάτη που περιείχε τα βιβλία, ένα καρβέλι ψωμί με μια φέτα τυρί, κι ένα τάληρο στην τσέπη, δεμένο σφιχτά στο μαντήλι τους, αν υπήρχε κι αυτό, ξεκινούσαν για τα Λαγκάδια.

Φτάνοντας στο δωμάτιό τους, κρέμαγαν σ' ένα καρφί στον τοίχο το σακκούλι με το ψωμί και το τυρί, που μ' αυτά έπρεπε να περάσουν όλη τη διδομάδα. Όπως ήταν κουρασμένα, έπαιργαν τα βιβλία των μαθημάτων της ημέρας τους έρριχναν μια γρήγορη ανάγγωση και κατ' ευθείαν στο σχολείο με μια θεβαίωση του παπά του χωριού, πως την Κυριακή πήγαν στην εκκλησιά.

Αφού λοιπόν παρακολουθούσαν και εξετάζονταν τα μαθήματα από τους καθηγητές, γύριζαν το μεσημέρι στο δωμάτιό τους, έκσεχαν ένα καρμάτι ψωμί και λίγο τυρί (για προσφράτι) και έτρωγαν. Το ίδιο επαναλάβαιναν και το δράδυ. Κατά το τέλος δύμως της διδομάδας το ψωμί έφερωνταν και αναγκάζονταν να το δρέχουν μέσα σε ένα κύπελλο νερό που γι' αυτό το σκοπό είχαν προμηθευτεί. Και το τυρί δταν τελείωσε, πήραγκαν στην αγορά, έπαιργαν δυό σαρδέλλες για μεσημέρι δράδυ και τις έτρωγαν με την αρρώμα, για να διφάσσουν και να πιούν νερό να χορτάσουν.

Περίμεναν με λαχτάρι πότε να ρθει το Σάββατο, να γυρίσουν στο χωριό τους, να φάνε λίγο τραχανά ή χυλοπίτες ζεστές, κάναν αυρό τηγανητό και σπάνια κοτόπουλο και, να καθίσουν κοντά στο παραγώνι στη φωτιά, για να ζεσταθούν.

Έτσι περνούσε το Σαββατοκύριακο και ρχόταν ξανά η Δευτέρα πρωΐ. Καμιά φορά επιστρέφανε από την Κυριακή τ' απόγευμα στα Λαγκάδια. Αυτό συνεχίζοταν έξι ολόκληρα χρόνια.

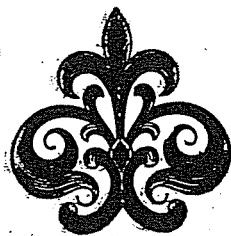
Πολλές φορές, πηγαίνοντας φορτωμένα με το σακκούλι τους, με τα συγγεθισμένα τρόφιμα της διδομάδα στα Λαγκάδια, τα πιστες δυγατή δροχή, βουτίσαντε και στο ποτάμι και γιγαντέα μούσκεμα, αφού ομπρέλα δεν είχαν (ήταν είδος πολυτελείας), στην κατάσταση αυτή, πήγαιναν στην τάξη να παρακολουθήσουν τα μαθήματά τους, τα ρούχα στέγνωναν απάνω τους. Εγώ τα Λαγκαδιγιατόπουλα με δίλες τους τις ανέσεις και τη ζεστασιά και το καλό τους

φοι, πήρανεν τὸν τετάνην παρακόλουθήσαν τα μαθήματά τους. Έτοι μάθαινον γράμματα τα παδιά τότε.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι σε παλιότερα χρόνια, οι μαθητές από την Τετάρτη, τάξη των Δημοτικού ἐμπαίχαν μ' εξετάσεις στο Σχολαρχεῖον ἡ Ελληνικό, που φοίταγαν τρία χρόνια και κατέπι δίγανε εξετάσεις για το Γυμνάσιο, που ήταν τότε Τετρατάξιο.

Και ακόμα κάτι άλλο. Εκεί στην αυηφορτά, φάνοντας από του Μπαύρη στην Κάτω Τσικώλα στη θέση «Ονόματα», οι μαθητές, κάθονται για λίγο για ξεκουραστούν και γράφουν τα ονόματά τους για γα μείγουν ασύνατα!

Και, για να επανέλθουμε στη λειτουργικότητα του Σχολείου Σέρρου, οι παρακάτω ενηφερωτικοί πίνακες, μας δίγουν εκάνα των δασκάλων, και των μαθητών τους.

ΔΑΣΚΑΛΟΙ

Δίδαξαν στο σχολείο Σέρβου

Τζινιέρης (Λαγκάδια).	Δούρης Γεώργιος (Βυτίνα).
Λεονάρδος Ανδρέας (Καρύταινα).	Δάρας Βασιλειος (Σέρβου).
Σχίζας Νικόλαος (Σέρβου).	Τερζής Παναγιώτης (Σέρβου).
Σχίζας Δημήτριος (Σέρβου).	Δάρας Γεώργιος (Σέρβου).
Μποκή 'Αγνα (Λαγκάδια).	Παπαθωμάπουλος Λεωνίδας (Σέρβου).
Μαντέλλος Μιχαήλ (Λαγκάδια).	Καρπούζος Γεώργιος (Λιασταρέα).
Μπούρας Ηλίας (Δαγκάδια).	Στρίκου Γεωργία (Σέρβου).
Αγγελοπούλου 'Αγνα (Βυτίνα).	Μπόρα 'Αγνα (Σέρβου).
Πλοιμπίδου Βάσω (Δαγκάδια).	Γεωργόπουλος Δημήτριος.
Ζέρβα Παναγιώτα. ('Αργος).	Μαριγύπουλος Βασίλειος.
Ασημακοπούλου Μαρία. (Ράχες).	Παπάς Αθανάσιος.
Βερροιοπούλου Βασιλική (Ζάτουνα).	Μαγώλης Βάσιος.
Σωτηροπούλου Βασιλική (Ζάτουνα)..	Παπαθεοδώρου Θεοδόδωρος.
Δασκαλόπουλος Φώτιος (Βαλτεσιγίνο).	Ρουσιάς Ιωάννης (Σέρβου).

ΜΑΘΗΤΕΣ

Σχολικόν έτος 1955 — 1956

Πρώτη τάξη	
Αναστασοπούλου Παν. Β.	Σχίζας Κων. νος Νικ.
Βέργος Ιωάννης Γεωρ.	Σχίζας Ευάγγελος Κων.
Βέργου Παναγούλαι Ιω.	Σχίζα Ευσταθία Στέλ.
Βέργος Διονύσιος Στ.	Σχίζας Βασιλειος ΙΙ.
Κλεισύρα Θεοδ. Αγγ.	Σχίζα 'Αγνα Δημ.
Κωνσταντοπούλου Μ. ΙΙ.	Σχίζα Κωστούλα Ν.
Κουτσανδρέα 'Αγνα	Στρίκος Δημήτριος ΙΙ.
Κουτσανδρέας Βασ. Αν.	Στρίκος Φώτιος Αγ.
Κουτσανδρέας Παν. Δημ.	Τρουπή 'Αγνα Ιωάν.
Παγκράτης Ηλίας Μαρ.	Τρουπή Γιαννούλα Ηλ.
Παπαθωμαπούλου Ελένη Ν.	Τρουπή Μαρία Ιωάν.
Παπαγεωργίου Γιαννούλα Θ.	Τερζής Ηλίας Γεώρ.
Ρουσιά Αικατ. Κων.	Χρονόπουλος Κων. Ηλ..
	Χρονόπουλος Παναγιώτης Ηλ.
	Χειμώνα Δημητρας Θεοδ.

Δευτέρα τάξη

Βέργος Ηλίας Αγγ.
Βέργος Ιωάννης Νικ.
Βέργου Διογυσία Λαζ.
Βέργου Μαρίνα Ιω.
Γκούτη Αικατερίνη Κων.
Γεωργακοπούλου Αικ. Κων.
Δάριος Κων) νος Νικ.
Δημόπουλος Παναγ. Νικ.
Δημόπουλος Δημήτρ. Ιω.
Κωνσταντόπουλος Χρ. Δ.
Κωνσταντόπουλος Σοφ. Δ.
Κλεισούρας Δημ. Αγγ.
Κουτσανδρέα Φώτ. Δ.
Μαραγκός Ιωάννης Αθ.
Μπόρας Αθαν. Ιωάν.
Μπόρα 'Αγνα Ιωάν.
Παγκράτη 'Αγνά Ανδ.
Παπαγεωργίου Γιαννούλαι Χρ.
Παπαθωμόπουλος Ανατ.
Ρουσία 'Αγνα Κων.
Ρουσία Παναγιώτα Μαρ.
Ρουσίας Ιωάννης Ευτ.
Στρίκος Αθανάσιος Παρ.
Στρίκος Γεώργιος Ιω.
Στρίκου Μαρίνα Αγαν.
Σουλελές Βασίλειος Γεώρ.
Σχίζας Παναγιώτης Φ.
Σχίζα Φωτεινή Κων.
Σχίζα Αικατερίνη Αγ.
Τρουπή 'Αγνα Θεόδ.
Ζυχαρέπουλος Νικ. Χρ.

Τρίτη τάξη

Αναστασόπουλος Αγασ. Ιω.
Δημόπουλος Μάρ. Νικ..
Κωνσταντόπουλος Γεώρ. Ν.
Κωνσταντόπουλος Παν. Δ.
Κλεισούρας Ιωάννης Αθ.
Μπόρας Αγαστάσιος; Φ.

Μπόρας Ιωάννης Κων.
Μπόρας Ιωάννης Δημ.
Παγκράτης Ανδρ. Μαρ.
Σχίζας Δημήτρης Αθ.
Σχίζας Ιωάννης Νικ..
Σχίζας Παναγιώτης Γεωρ.
Στρίκος Αθανάσιος Παν.
Στρίκος Παναγιώτης Ιω.
Χρονόπουλος Άλεξ. Ηλ.
Βέργου Κανέλλας Παν.
Δημητροπούλου Μαρ. Ε.
Δημιοπούλου Παναγ. Ιω.
Διατσοπούλου Ιωάννα Ιω.
Μαραγκού Ευγενία Βασ.
Μαραγκού Κανέλλα Ιω.
Παπαθωμόπουλου Ελένη Κ.
Παγκράτη Ανθούλα Αγ.
Ρουσία 'Αγνα Μαρ.
Σχίζα Αικατερίνη Ν.
Σχίζα Ρήγα Ιωάν.
Στρίκου Παναγ. Ιωάν.
Σχίζα Ελένη Γεωρ.
Τρουπή Τασία Γεωρ.
Τρουπή Ελένη Θεοδ.

Τετάρτη τάξη

Βέργος Αυτώνιος Παν.
Βέργος Γεώργιος Ιω.
Δάριος Νικόλαος Χρ.
Δημόπουλος Ιωάννης Ν.
Κωνσταντόπουλος Απ. ΙΙ.
Κουτσανδρέας Θεοδώρος Δ.
Κουτσανδρέας Νικ. Αν.
Μπόρας Ανδρέας Χρ.
Παπαγεωργίου Δημ. Θ.
Παγκράτης Κων. Αγγ.
Στρίκος Απόστ. Αγασ.
Σχίζας Αθανάσιος Ιω.
Τερζής Κων) νος Γ.
Τρουπής Χρήστος Δ.
Αγαστασόπουλος Αγ. Β.

Βέργου Γιαννούλα Λ.
Βέργου Ελένη Στ.
Δημοπούλου Κυρ. Μ.
Δημοπούλου Κωνστ. Κ.
Ζαχαροπούλου Γεωργ. Ε.
Κωνσταντοπούλου Αθαν. Μ.
Κωνσταντοπούλου Βασ. Δ.
Κωνσταντοπούλου Χρυσ. Δ.
Μαραγκού Ευαγγ. Αθ.
Μπόρα Γεωργία Κων.
Μπόρα Θεοδώρα Ιω.
Ρουσά Άγνα Ευστ.
Ρουσά Μαρία Μαρ.
Σχίζα Αγγελική Δημ.
Σχίζα Αικατερίνη Κων.
Σπρίκου Φωτούλα Π.
Τσαντίλη Γεωργία Δ.
Χρονοπούλου Δήμη. Ηλ.

Πέμπτη τάξη

Βέργος Σπυρίδων Αγ.
Βέργου Χριστίσα Αθ.
Δάρας Παναγιώτης Ν.
Δημόπουλος Παναγιώτης Δ.
Κλεισσύρας Σπυρίδων Αγ.
Κωνσταντοπούλου Παρ. Δ.
Κουτσαγδρέα Βασιλική Δ.
Λιατσόπουλος Νικόλαος Ι.
Λιατσόπουλος Βασιλική Θ.
Μπόρα Ευγενία Παν.
Παπαγεωργίου Μαργ. Θ.
Παπαγεωργίου Βασίλ. Θ.
Παπαγεωργίου Φώτ. Χρ.
Παναγιοπούλου Αγλ. Δ.
Παπαθωμάτης Ελ. Κ.
Στρίκος Αγδρέας Παρ.

Στρίκος Χαράλ. Ιω.
Σχίζα Ιωάννης, Γεώρ.
Τσαντίλη Μαρία Δημ.
Τρουπή Ντίνα Ιω.
Χειμώνας Ηλίας Θεοδ.
Στρίκος Δημήτρ. Παν.

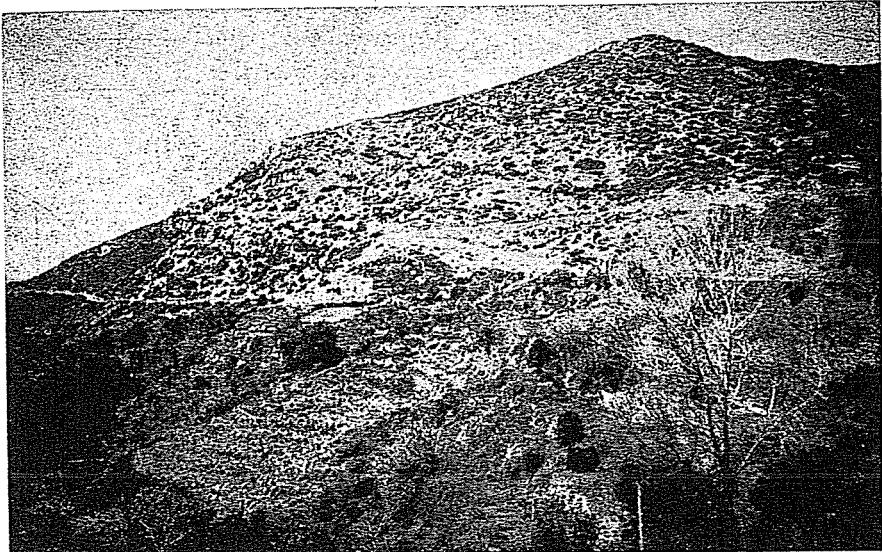
Έκτη τάξη

Βέργος Θεόδωρος Νικ.
Βέργος Χρήστος Νικ.
Βέργος Φώτιος Αγγ.
Δάρας Ιωάννης Νικ.
Δημοπούλου Δημήτρα Μ.
Δημοπούλου Βασιλική Κ.
Δημόπουλος Λυκούργος Κ.
Δημόπουλος Γεώργιος Ιω.
Κωνσταντόπουλος Ηλίας ΙΙ.
Κωνσταντόπουλος Ηλίας Ν.
Κουτσαγδρέας Θεόδωρος Αν.
Λιατσόπουλου Πεωργία Θεοδ.
Μαραγκός Χρήστος Ιωάν.
Παγκράτης Ηλίας Αγγ.
Παπαγεωργίου Ελένη Γεωρ.
Παπαθωμάτης Ιωάννης Κ.
Ρουσά Παναγούλα Ευστ.
Σχίζας Βασίλειος Κων.
Σχίζας Ηλίας Αθαν.
Σχίζας Νικόλαος Στ.
Σχίζα Ελένη Γεωρ.
Σχίζα Ευσταθία Κων.
Τρουπής Γεώργιος Θεόδ.
Τρουπής Γεώργιος Ηλ.
Τερζή Γεωργία Γεωρ.
Χειμώνας Ιωάννης Αγγ.
Χειμώνας Ελένη Θεοδ.
Ζαχαρόπουλος Γεώργιος Χρ.

Εκατόν εβδομήντα δύο τέσσερα παιδιά, γέμιζαν από χαρές και γέλια τους δρόμους του χωριού. Ήταν ένα πραγματικό μελισσολόβι.

Και αφού το πολύδουσο, φωτεινό τούτο ίδρυμα, το άλλοτε γεμάτο ζωή από τον παιδόκοσμο του χωριού μας, που μέσα σ' αυτό δροσίστηκε στα πρώτα

θήματά του απ' αυτή την πηγή και, πήρε έτσι, πνευματικό και ψυχικό κουράγιο και ξανοίχτηκε θαρρετά στο πλατύ εθνικό και κοινωνικό σύνολο, σαν τούτο το ίδρυμα, έπειτα πια για λειτουργεί σα σχολείο, Καλεί τώρα στη θερ-

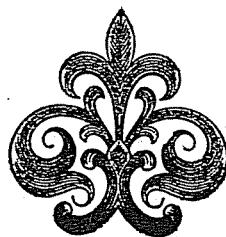
Μια θεαματική άποψη του βουνού Φραζινέτας με το δρόμο προς Αράπηδες και διακρινόμενο το εκκλησάκι του Αγ. Νεκτάριου

Άλλη άποψη του Σέρβου με ευδιάκριτους τους δρόμους προς την κατεύθυνση Δημητσάνας και Λυκούρεσι και το βουνό Αρτοζήνος στο Βάθος.

μή αγκαλιά του τα ίδια τα παιδιά του χωριού μας (η Καινότητα τους το παραχωρεί απλόχωρα), για τη συνέχιση μας νέας ζωής.

Να δώσουν εμπυεύμενοι από τούτο το σχολείο των πρώτων τους γνώσεων στο νέο τους κόσμο που ζουν, μια άλλη διάσταση πνευματική, πολιτική, κοινωνική, χαλλιτεχνική, με επίσκεψη στου Σέρδου δύο - τρεις, πολλές φορές το χρόνο, έτσι, που σ' έγα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, συνεχιστές των παραδόσεων των πατέρων τους, θρογγαστεί η λατρεία στη γη, που λέγεται ΙΔΙΑΙΤΗ ΠΑΤΡΙΔΑ.

Π ΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ιστορικά περιοχής

Σχετικά με τα ιστορικά των γύρω χωριών περιοχής Ηραίας, που χειρίζεται του Σέρβου κοινούς δεσμούς μαζί τους, κοινά ήθη κι έθιμα, κοινούς ιστορικούς αγώνες και περιπέτειες, μέσα στην άγονη, αλλά προνομιούχα Γορτυνιακή γη που υπήρξε ο ακατάλυτος προμοσχώνας των ελληνικών ελευθεριών, κάθε χωριό έχει και κάτι δικό του να μας πει.

Λυκούρεσι

Το κοντινό Λυκούρεσι που αποσπάστηκε από το Σέρβου με διάταγμα στις 3 Σεπτέμβρη 1930 κι έκανε δική του Κοινότητα, πρωτοεμφανίζεται σαν μηχρός τσοπάνικος οικισμός, το 1698 με 6 οικογένειες.

Χτισμένο στην πλαγιά του λόφου «Αετός» σε υψόμετρο 750 μ., αναπολικά και σ' απόσταση μισής ώρας, βρίσκεται μικρή κοιλάδα ονομαζόμενη «Βυζίτσι». Επικρατεί δε η γνώμη, ότι εκεί υπήρχε χωριό Βυζίτσι, καθ' όσον πολλά ερείπια σπιτιών υπάρχουν και από τους καλλιεργούντες την έκταση βρίσκονται διάφορα πήλινα αντικείμενα. Εκεί τελευταία, ο Ανάστος Κομηγής βρήκε έγα κιούπι, χωρητικότητας 100 οχ. σιτάρι.

Το Λυκούρεσι στη συνέχεια των τελευταίων χρόνων της Τουρκοκρατίας ήταν τοιφλίκι του Αλευρά από τα Δαγκαδία και τα κράτησαν οι Λυκουρεσαίοι, με την υποχρέωση για του δίνουν τη δεκατιά. Το δικαίωμα τούτο πουλώντας το σε κάποιο της Δημητσάνας, κράτησε ο ιδιοκτήτης, αλλά ερχόμενος στην κατοχή για την είσπραξη της δεκάτης του την έκοψαν.

Καπετάνιος τῶν Λυκουρεσαίων κατά την Επανάσταση, ήταν ο Παν. Αναστόπουλος.

Πληθυσμιακά κατά την απογραφή του (1829) το Λυκούρεσι είχε 11 οικογένειες. Το (1844) 58 κατοίκους, το (1896) 87, το (1907) 181, το (1940) 302 και το (1981) 78 κατοίκους.

Ψάρι

Στο αντικρυνό χωριό Ψάρι, υψόμετρο 860 μ., λίγο δυτικότερα, ήταν το λεγόμενο «Τουρκόψαρι», που σώζονται ακόμα τα ερείπια πολλών σπιτιών κι ενός τζαμιού. Ενώ στην τοποθεσία του σημειριγού χωριού, υπήρχαν λίγες καλύβες και αποθήκες του Τούρκου αγά όπου μάζευε του σε είδος φόρο των ρα-

γιάδων. Σώζεται ακόμα η αποθήκη, που έχει διαμορφωθεί σήμερα σε κατοικία. Αρχηγός των Ψαραίων κατά την επανάσταση γίταν ο Ιωάννης Κουσουρής.

Από άποψη κατοικησης το Ψάρι το 1698, εμφανίζεται στα βενέτικα χαρτιά να αποτελείται από 9 οικογένειες. Το 1815 σύμφωνα με τον πίνακα των στοιχείων του Πουκεβίλ είχε 12 οικογένειες και 60 κατοίκους. Το (1844) 108 κατ. το (1896) 196, το (1907) 222, το (1940) 352 και το (1981), 132.

Αράχωβα

Στη γειτονική Αράχωβα, σύγορα των άλλων δήμων Ηραίας και Βουφαγίων με τα δυο άλλα της ονόματα «Κισσός» και «Λύκαιγα», πατρίδια του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Τερμαγού (537 - 1579), στο αγαπολικό μέρος του σημεριγού χωριού, διακρίνονται τα θεμέλια πολλών μεγάλων οικοδομών της άλλοτε πόλης «Βουφάγια». Ανάμεσα στην Πάνω και Κάτω Αράχωβα, αναδιλύει με άφθονα νερά Κεφαλάρι, η «Βουφάγια Πηγή», που πήρε το όνομά της από άγνωστο μυθολογούμενο ήρωα, που έφαγε εκεί σ' ένα γεύμα, ένα ολόκληρο βόδι. Πάνω από το χωριό στο δουνό «Πλάκα», είχε τα λημέρια της, η κλεφτουριά του 1821.

Το χωριό αυτό, κατοικημένο πριν από την βενέτικη κατάκτηση, γίταν ερημωμένο στα 1700^ο μερικοί από τους κατίκους του είχαν εγκατασταθεί στη γειτονική Ζάτουγα. Δε γνωρίζουμε πότε και κάτω από ποιές ακριβώς συθήκες εγκαταλείφτηκε η Αράχωβα ούτε πότε αγαδίωσε. Παρόλο που εμφανίζεται αργά στις στατιστικές πηγές (1829), η αναδίωσή της πρέπει να τοποθετηθεί λίγο πριν το 1800, εποχή που χαρακτηρίζεται από εμφάνιση νέων οικισμών στην περιοχή.

Με τα στοιχεία που έχομε το (1815) εμφανίζεται με 75 κατοίκους. Στα (1844) με 106, στα (1896) με 260 και στα (1981) με 47 κατοίκους.

Ράφτη

Στου Ράφτη, με τη μαγευτική του θέα και τη χάρη της υπερκείμενης αριστερά του χειμάρρου, Άγιος Ταξιάρχης, ιστορικής εκκλησίας μέσα στα βράχια, κοντά στο χωριό στη βόρεια πλευρά, σ' απόσταση 500 μ. περίπου, υπήρχε επί Τουρκοκρατίας μικρός συνοικισμός Χριστιανών. Εγώ εκεί που βρίσκεται το σημεριγό χωριό είχε το σπίτι του και το εργαστήρι κάποιος Τούρκος, ράφτης το επάγγελμα, απ' όπου το χωριό πήρε το όνομα Τουρκόραφτη και από και Ράφτη. Βρίσκεται σε υψόμετρο 570 μ..

Από του Ράφτη καταγόταν ο περίφημος κλεφταρματώλος Θανασάς, που κει στο ρέμα της Αράχωβας φόγευσε τον αγά που θέλησε για πάρει στο χαρέμι του την ωραιότατη αδελφή του.

Η ίδρυση του χωριού, πρέπει να τοποθετηθεί στο 150 - 160 αιώνα. Στα

1698 εμφανίζεται με 25 οικογένειες. Το (1815) είχε 200 κατοίκους, το (1844) 338, το (1896) 402, το (1907) 452, το (1940) 611 και το (1981) 255 από τους οποίους του Ράφτη 198 και Αγάλω 57 κατοίκους.

Παλούμπα

Στο ιστορικό Παλούμπα με τις τάσεις δόξεις, σώζεται ο πύργος και το σπί τι του στρατηγού Δημήτρη Πλαπούτα. Το χωριό, χτισμένο σε υψόμετρο 640 μ. με ένα ευρύτατο ορίζοντα, θυμίζει παλιούς ναυρούς. Λέγεται, ότι χτίστηκε τον 14ο αιώνα υπό Ελλήνων και Αλβανών. Το γεγονός είναι ότι μέχρι το 1750 περίπου το χωριό, μικρός αγροτικός οικισμός τότε, ήταν χτισμένο, όχι στη σημερινή του θέση, αλλά πάνω από το Παλούμπαρεμα στη θέση Καρυές. Από κει, ο αρχιγγός των Παλούμπαίων Μαυροειδής Πιτσούγης στα 1750 με την αριδά του, εγκαταστάθηκε στη σημερινή θέση του χωριού, στα λεγόμενα Πέρα αμπέλια.

Στο Μαυροειδή, κοπόμπαση στα χωριά της περιοχής, κατέφυγε διωκόμενος, ο Κόλλιας Πλαπούτας, η πιο ιστορική φυσιογνωμία που πλαισιώνει την ιστορία του πολέμου και την Γορτυνία ολόκληρη με τους δυό του γιούς, στρατηγούς της Επανάστασης, Δημητράκη και Γιωργάκη και τους άλλους δυο, Παρασκευά και Θανάση.

Η εκκλησία του Αγίωργη είναι παλαιό μνημείο, του 1805.

Μέχρι το 1914 η Παλούμπα, πρωτεύουσα του Δήμου Ηραίας, περιλάμβανε 28 χωριά.

Σχετικά με τα στοιχεία πληθυσμού, στα 1698 το χωριό εμφανίζεται με 8 οικογένειες και στα 1815, με 10 οικογένειες και 50 κατοίκους. Το (1844) έχει 346 κατοίκους το (1896) 378, το (1907) 881, το (1940) 770 και το (1981) 273, μετά των συγκινησών Παπαδά και Σαρλέϊκων. Ταυτόχρονα, το 1815 είχε 100 κατοίκους, το (1844) 280 και το (1986) 161 κατοίκους.

Σαρακίνι Ηραίας

Στα βορειοδυτικά της Παλούμπα και σε υψόμετρο 860 μ. πάνω σε λόφο με ευρύτατο ορίζοντα, βρίσκεται το χωρό Σαρακίνι. Στα βορειοδυτικά του, πάγω σε βραχώδες ύψωμα σώζονται υπολείμματα Ακροπόλεως και πιο κει στου Παπαδά, ερείπια αξιόλογων τοιχώγων και θεμέλια γαύων.

Από άποψη κατοίκησης και πληθυσμού, το (1698) το χωριό είχε 12 οικογένειες. Το (1844) 219 κατοίκους, το (1896) 206, το (1907) 233, το (1929) 30 οικογένειες, το (1940) 228 κατ. και το (1981) 107 κατοίκους.

Λυσσαρέα (Μπουγιάτι)

Στα βορειοανατολικά της Παλούμπας και δίπλα από το Σαρακίνι σε υψόμετρο 710 μ. βρίσκεται η Λυσσαρέα (Μπουγιάτι). Σε μια χαράδρα απ' ό-

που περνάει ο χείμαρρος Γκούρα, στα βορειοδυτικά του χωριού δρίσκεται αξέιδογο σπήλαιο με ίχνη εικονογραφήσεως που χρησίμευε για εικλησία στους κατοίκους της περιοχής στα χρόνια της σχλαβιάς και για καταφύγιο, σε χρόνους θιωγμών.

Η Λυσσαρέα με το όνομα Μπουγιάτι εμφανίζεται στα βενέτικα χαρτιά στο 1698 με αριθμό 15 οικογενειών. Στα (1815) έχει 150 κατοίκους. Στα (1844) 143, το (1896) 296, το (1907) 659, το (1940) 599 και το (1981) 130 κατοίκους.

Αετορράχη (Ζουλάτικα)

Βρίσκεται στα σύγορα της περιοχής Τροπαίων σε υψόμετρο 510 μ. Στην κοινότητα υπάγονται τα μικρότερα χωριά Κοκκινορράχη (Μπούζα) και Όχθια (Καραχασάνη). Από την Αετορράχη ήταν ο αγωνιστής του 1821 Παπαγιώργης, με τ' ανδραγαθήματά του επί Ιμπραήμ στη μάχη των Τρικόρφων.

Από άπαψη κατοίκησης το χωριό που προϋπήρχε της Ενετοκρατίας, το δρίσκομε στα βενέτικα έγγραφα το 1698 με 18 οικογένειες. Στα 1815 είχε 15 οικογένειες και 75 κατοίκους, το (1844) μαζί με τον Μπούζα 307 κατοίκους, το (1896) 262 και το (1981) 110 κατοίκους.

Κοκκινορράχη (Μπούζα)

Κατά παράδοση το χωριό έγινε, από κάτοικο προερχόμενο από το Μπούζα Μεσσηνίας, ο οποίος κατέφυγε εκεί καταδιωκόμενος κατά τους χρόνους της δουλείας.

Ο συνοικισμός αποτελέστηκε από λίγες καλύθες και χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο των ληστών Ιωάννη και Αθανασίου Μπουζιώτη.

Στο κέντρο της Κοκκινορράχης δρίσκεται η εικλησία Άγιος Κωνσταντίνος, που τη δώρησε μετά την Επανάσταση, ο γενναίος αρχηγός Δετώρος, ο οποίος έδρασε και προ της Επαναστάσεως. Διηγούνται μάλιστα πως κάποτε οι Τούρκοι πληροφορήθηκαν την ύπαρξη εικλησίας και την τέλεση λειτουργίας και ήρθαν να ιδούν.

Ερευνώντας, δημως, εξαπατήθηκαν γιατί ο Δετώρος πληροφορηθείς εγκαίρως των ερχομό των Τούρκων, φρόντισε και μετέφερε άχυρα μέσα σ' αυτή έτσι που παρουσίασε όψη αχυρών. Έτσι οι επιδραμώντες έφυγαν χωρίς να πειράξουν κανένα.

Στο πάνω μέρος του χωριού λένε ότι υπήρχε μεγάλο οίκημα (πύργος) που μέσα σ' αυτόν συγκεντρωνόταν από τον αγά της περιφέρειες, ο φόρος των κατοίκων.

Σχετικά με τον πληθυσμό: στα 1829 είχε 14 οικογένειες και 78 κατοί-

κους, το (1851) 16 οικογένειες και (87) κατοίκους, το (1861) 89 και το (1879) 76 κατοίκους.

'Οχθια (Καραχασάνη)

Αξιόλογος συγκαταμός της κοινότητας Αετορράχης τα 'Οχθια, άλλοτε Καραχασάνη, πήρε το όνομα τούτο από τον Τούρκο αγά, Καραχασάνη. Τούτο το σημείο διάλεξε για διαμονή ο αγάς λόγω θέσεως για να κατοπτεύσει την περιοχή. Καπετάνιος για το χωριό Καραχασάνη κατά τον ξεσηκωμό της Επαναστάτης στου Μπέτσι διορίστηκε ο Γιάννης Λιόπουλος.

Σχετικά με την πληθυσμιακή κίνηση, τα 'Οχθια το 1815 είχαν 100 κατοίκους, το (1829) 19 οικογένειες και 89 κατοίκους, το (1844) 68 κατοίκους, το (1896) 181 και το (1981) 62 κατοίκους.

Λουτρά Ηραίας (Καλύβια)

Το άλλοτε χωριό Καλύβια και σήμερα Λουτρά, έδρα Κοινότητας, που περιλαμβάνει τα χωριά Παργασσό, (Μπρατίτσα), Αγιονέρι (Μπέτσι), Λώτι, Λιθαρό και Ιαματικές Πηγές, δημοφυργήθηκε το 1700 - 1800 από κατοίκους του Ζυγοδιστίου. Περίφημες για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, είναι οι ιαματικές πηγές των Λουτρών. Ενώ, ένα μνημείο πεσόντων, στηριζόμενο σε περίπτη θέση, περιλαμβάνει τα ονόματα των Ηραιατών που από το 1821 - 1950 θυσίαστηκαν για την πατρίδα.

Χρονολογικά, το χωριό Καλύβια το (1829) είχε 30 οικογένειες και 127 κατοίκους, το (1844) 174 κατοίκους, το (1896) 239 και το (1981) μετά των Ιαματικών πηγών 102 κατοίκους.

Αγιονέρι (Μπέτσι)

Το Αγιονέρι άλλοτε Μπέτσι, ξεχωριστή κοινότητα μέχρι το 1936 και σήμερα συγκαταμός Λουτρών, χτισμένο επάνω σε λόφο υψόμετρο 320 μ. ξάγγαντα προς Λάλα και Ολυμπία στην τοποθεσία Αλώνι του Καληγτέρη, οι Ήραιάτες όπως προσωναφέρθη στο Κεφάλαιο Επανάσταση της Γορτυίας, σήκωσαν τη σημαία της Επανάστασης του Εικοσιένα.

Σχετικά με την πληθυσμιακή του κίνηση, το (1815) είχε 75 κατοίκους, το (1844) 139, το (1896) 175 και το (1981) 57 κατοίκους.

Παρνασσός (Μπρατίτσα)

Το όμορφο χωριό Παρνασσός άλλοτε Μπρατίτσα, υψόμετρο 450 μ. με απεριόριστη θέα, χτίσμα των τελευταίων χρόνων Τουρκοκρατίας, το 1821 ήταν το πέρασμα των Πλαπούταιων και των άλλων αγωνισών από Παλούμπα

προς Μπέτσι όπου το αρχηγείο των επάναστατών.

Ακόμα, στα χρόνια της ακλαδιάς, ήταν το κρυσφύγετο της κλεφτουριάς. Απόδειξη, το παλιό, σωζόμενο χτίσμα που δρίσκεται στο Μοναστηράκι θέση Σπηλιά, που ήταν κατάλληλο για παρατηρητήριο των κινήσεων του εχθρού. Άλλα και στις μέρες μας, που τα χωριά της Ηραίας, είχαν ζωή και κίνηση και ήταν το πέρασμα, εκεί στη δροσόλουστη πηγή Τσόμπολη, με τα βαθίσκια πλατάνια της, ξεπόσταιγαν οι διαδάτες.

Εδώ υπάρχει το εξής ιστορικό. Κατά την έκρηξη της Επανάστασης, έμεινε περιτλανύμενο στην Ηραία ένα παιδί. Επειδή τραγούδαγε τόσο ωραία, για να του χαρίσουν τη ζωή, του ζήτησαν να γίνει χριστιανός. Το παιδί τούτο βαπτίστηκε, από Τζέλης, ονομάστηκε Βασίλης και έτσι έγινε η οικογένεια Βασιλοπούλαιων στον Παργασό.

Πληθυσμιακά το (1815) είχε 50 κατοίκους, το (1829) 8 οικογένειες και 39 κατοίκους, το (1844) 75 κατοίκους, το (1896) 126 και το (1981) 64 κατοίκους.

Λώτη

Συγοιωτημένος αγήκων στην κοινότητα Λουτρών, του Λώτη, όπως και τα χωριά Καλύδια και Αγιάνης, δημιουργήθηκε από Ζυγοβιστινούς.

Από αποψη κατοίκων του, το (1815) είχε 50, το (1829) 19 σπίτια και 69 κατοίκους, το (1844) 123 κατοίκους, το (1896) 162 και το (1981) 30 κατοίκους.

Χρυσοχώρι (Βλάχοι)

Με τα στοιχεία που έχομε (διδακτορική μελέτη Στάθη Ν. Τσοτσόρου) το χωριό Χρυσοχώρι, άλλοτε Βλάχοι, φαίνεται ότι δημιουργήθηκε λίγο προ του 1800. Προ της Επανάστασης υπήρχε στην τοποθεσία του χωριού δάσος, όπου οι κτηγορόφοι της Γορτυνίας κατέβαιναν για παραχειμάσουν. Κάποτε ο Καραχασάν πασάς, δρισκόμενος στα 'Οχθια (Καραχασάνη) είδε φωτιές αγνημένες στο δάσος και ρώτηρε τους ραγιάδες, ποιοί κατοικούν εκεί. Αυτοί του είπαν ότι εκεί κατοικούν θλάχοι με τα ποιμνιά τους και από το γεγονός αυτό, το χωριό έλαβε το όνομα «Βλάχοι».

Το 1829 εμφανίζεται για έχει 28 οικογένειες, το (1844) 163 κατοίκους, το (1896) 240 το (1907) 289, το (1940) 367 και το (1981) 175 κατοίκους.

Λιοδώρα (Τσούκα)

Το χωριό Λιοδώρα πρωτοσυγαντούμε στα βενέτικα χαρτιά, με το όνομα Τσούκα το 1698 για αριθμεί 3 οικογένειες. Στη βορειοδυτική άκρη του χωριού

ού, εκεί όπου η επικλησία 'Άγιος Νικόλαος, υπήρχε ο πύργος του αστιφλυκού-
χου της περιφέρειας επί τουρκοκρατίας Αργασύτογλου. Μέσα σ' αυτή υπήρχε
μεγάλη αποθήκη όπου συγκεντρώνονταν ο φόρος της δεκάτης πολλών χωριών.
Απέδειξη το καμψένο σιτάρι, που ξεχώρεται κάθε τέσσα.

Από άποψη πληθυσμού, το 1815 είχε 125 κατοίκους, το (1829) 38 οι-
κογένειες, το (1844) 205 κατοίκους, το (1896) 212, το (1907) 256 το
(1940) 261 και το (1981) 112 κατοίκους.

Πυρί

Είγαι το τελευταίο χωριό νοτιοδυτικά της Πεδινής Ηραίας, τρίγωνο, ανά-
μεσα στη συμβολή των ποταμιών Αλφειού και Λάδωνα, υψόμετρο 280 μ.

Το 1698 το Πυρί σύμφωνα με τα βεγέτικα έγγραφα είχε 12 οικογένειες.
Το (1815) 125 κατοίκους. Το (1829) 22 οικογένειες, το (1844) 99 κατοί-
κους το (1896) 156, το (1940) 345 και το (1981) 170 κατοίκους.

Αγιάννης

Αρχαίο χωριό, παρόχθια σχεδόν του Αλφειού, σε υψόμετρο 170 μ. πάνω
σε λόφο, πιθανολογείται ότι κει βρισκόταν η αρχαία πόλη της Αρκαδίας Η-
ραίας απ' όπου και το όνομα του τέως Δήμου Ηραίας. Περί αυτής ομιλεί ο Παυ-
σανίας και σώζονται εμφανή ερείπια. Από τον Αγιάννη ήταν ο Ολυμπιονίκης
Δημάρατος που πρώτος νίκησε στους Ολυμπιακούς αγώνες στο αγώνισμα του
οπλίτη δρόμου. Από κει ήταν ο πρόκριτος Κ. Μιχαλακόπουλος και ο αγωνι-
στής του 1821 Χαρ. Μιχαλακόπουλος.

Πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης, από κατοίκους Ζυγοβιστιγούς προ
του 1800, χτίστηκε το νέο χωριό και εμφανίζει στο (1815) 125 κατοίκους, το
(1844) 177 το (1896) 176, το (1940) 268 και το (1981) 69 κατοίκους.

Κακουραΐκα

Τα Κακουραΐκα νότια της πεδινής Ηραίας, στα σύνορα με την Ηλεία
κοντά στον Αλφειό, με υψόμετρο 469 μ., αναφέρεται στα βεγέτικα χαρτιά το
1698 με 15 οικογένειες. Εκεί, το 1715 (βλέπε διδακτορική μελέτη Στάθη
Τσοτσόρου) κατέφυγαν κάτοικοι της Δραΐνας, αγροτικής περιοχής των Λα-
γκαδίων, μετά το διώχσιμο των Ενετών και την εκεί επάνοδο των Τσύρκων.
Από τα Κακουραΐκα, καταγόταν ο αγωνιστής του 1821 Μητρόπουλος. Αξι-
όλογα είναι τα σπήλαια της περιοχής, χρηστύγετα, κατά τους χρόνους των
διωγμών.

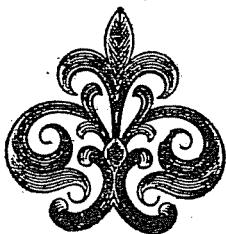
Από άποψη πληθυσμιακής κινήσεως, το (1815) είχε 100 κατοίκους, το

(1829) 39 οικογένειες, το (1844) 240 κατοίκους, το (1896) 244, το (1940) 526 και το (1981) 182 κατοίκους.

Κοκορά

Το χωριό Κοκορά, βρίσκεται στα νότια της πεδινής Ηραίας, υψόμετρο 220 μ. και φέρεται γραμμένο από τους Βενετούς το (1698) να έχει 12 οικογένειες. Από του Κοκορά ήταν ο αγωνιστής του Εικοσιένα, Τζιακόπουλος.

Σχετικά με την πληθυσμιακή κίνηση το (1815) είχε 75 κατοίκους, το (1829) 39 οικογένειες, το (1844) 228 κατοίκους το (1907) 228, το (1940) 389 και το (1981) 128 κατοίκους.

Επίλογος

Μετά την περιληπτική σκιαγράφηση της ιστορίας των γειτονικών, χωριών Ηραίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευριστήσω τους κοντοχωριανούς φίλους και γείτονες, για τις πληροφορίες που μου δώσαν γύρω από τα ιστορικά και τις ζωντανές παραδόσεις του τόπου τους. Να ευχαριστήσω ακόμα τους συμπολίτες μου για το φωτογραφικό υλικό που ολοπρόθυμα μου παρεχώρησαν και για όσες ιστορικές πληροφορίες από την στοματική μας παράδοση μου προσέφεραν, μεταξύ των οποίων, το Νίκο Γ. Παπαγεωργίου, τον ιστορικό μελετητή, με την παρουσία του στον Αρκαδικό Τύπο για τα ιστορικά στοιχεία και τις πολύτιμες πληροφορίες, που μου παρείχε.

Εδώ θα μπορούσε να προστεθεί το περίφημο εκείνο που έγραφε σε επιστολή του, η οποία δυστυχώς χάθηκε, για τον Αγωνιστή του Εικοσιένα Βασίλη Τρουπή στις αρχές του αιώνα μας, ο Δημητριός ο Δάρας, από την Πάτρα, στο δάσκαλο Νικόλα Δ. Σχίζα.

Σχετικά με τούτο το υπέροχο, ο Αγωνιστής διηγείτο στο Δ. Δάρα ότι κάποτε στα χρόνια του Εικοσιένα, που 禋έθηκε στα Λαγκάδια με τον Κολοκτρώνη, ο γέρος του Μοριά του παραπονέθηκε γιατί πάει με τους Τσοπελαίους εννοώντας τους Δεληγιανναίους. Και ο Αγωνιστής, απαντώντας είπε στον Κολοκοτρώνη: «Όταν κιντυνεύει η πατρίδα, τότε πρέπει να σμίγουν τα 禋ύρλα με τα σπάρτα». Και τότε, ο Κολοκοτρώνης, στρεφόμενος στον Αγωνιστή του λέει: «Σε ήξερα για γενναίο. Τώρα όμως, 禋έπω ότι είσαι και έξυπνος.

Είναι και τούτο, από τα ιστορικά του τόπου, τις ολοζώντανες παραδόσεις μας.

Βιβλιογραφία

- Παυσανίου: «Αρκαδικά».
- Κ. Παπαρρηγόπουλου: «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους».
- Τάκη Κανδήλωρου: «Ιστορία της Γορτυνίας».
- Ιωάνν. Κουτσούκου: «Ιστορία Γορτυνίας».
- Μιχ. Οικονόμου: «Ιστορία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας».
- Φωτέακου Χρυσανθόπουλου: «Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως».
- Π. Καλονάρου: «Χρονικό του Μορέως».
- Διονυσίου Κόκκινου: «Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως».
- Κανέλλου Δεληγιάννη: «Απομνημονεύματα».
- Σπύρου Μελά: «Ο Γέρος του Μοριά».
- Ιωάνν. Φιλήμονος: «Δοκίμιο Ελλ. Ιστορίας Επαναστάσεως 1821».
- Αμδροσίου Φρατζή Πρωτοσύγγελου: «Ιστορία της Αναγεννηθείσης Ελλάδος».
- Παν. Β. Παπαδόπουλου: «Φράγκοι Ενετοί και Τούρκοι στην Ελλάδα».
- Ανδρέα Μπουτσικα: «Η Φραγκοκρατία στην Ήλεία».
- Ν. Σπηλιάδη: «Απομνημονεύματα σε 3 τάμους».
- Αγησίλαου Τσέλαλη: «Ο Πλαπούτας».
- Κ. Μπίρη: «Οι Δωρείς του νεώτερου Ελληνισμού».
- Αναστ. Δάρα: «Νταραίοι Κλεφταρχηγοί και Άγωνιστές».
- Ευαγγέλου Τρύφωνος: «Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας».
- Τάσου Γριτσόπουλου: «Η Μονή του Φιλοσόφου».
- Γ. Καρβελά: «Ιστορία Δημητσάνας — Τέκνα της Δημητσάνας».
- Βασ. Τσαφαρά: «Λασγάδια».
- Χρ. Κωνσταντινόπουλο: «Οι παραδοσιακοί χτίστες της Πελοπονήσου».
- Κομπούρογλου: «Αρματωλοί και Κλέφτες».
- Β. Παπαδόπουλου: «Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοπονήσου 13ος—18ος αιώνων».
- Μ. Χουλιαράκη: «Στοιχεία Γαλλ. Αποστολής».
- Ι. Δ. Σταματάκη: «Πίναξ Χωρογραφικός Ελλάδος».
- Ι. Νουχάκη: «Ελληνική Χωρογραφία» Έκδοση 1901.
- Στέφ. Δραγούμη: «Χρονικό του Μορέως στα Ελληνικά» (1901).
- Μίλλερ (Γερμανός): «Ιστορία Φραγκοκρατίας», Φραγκίσκος Πουκεβίλ (Αγγλος), ιστοριογράφος.
- Ουΐλιαμ Ληκ, ιστοριογράφος.
- Μιχ Βάσμερ (Γερμανός), Σλαβικά τοπωνύμια.
- Ντοντούέλ, Περιηγητής (1819).
- Φαίδων Μαλιγκούδης, Σλαβολόγος (Θεσσαλονίκη).
- Τ. Μαύρου: «Συμβολή στα τοπωνύμια Αρκαδίας», Ξενόγλωσσα λεξικά, Αλβανικό κ.λπ.
- Χρονικά του Δάρα και των Αρχαίων Νάσων.
- Περιοδικό Αρκαδικά.
- Εφημερίδα Γορτυνίας (1912).
- Λεύκωμα Γορτυνίας (1937).
- Γενικά Αρχεία του Κράτους.
- Εθνική Βιβλιοθήκη και άλλες βιβλιοθήκες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος	5— 8
Τοπογραφικά του χωριού Σέρβου	7—10
Ερευνώντας στο μάκρος των αιώνων	11—18
Εμφάνιση του Σέρβου - Αλθανοί	18—20
Όνομα του χωριού Σέρβου	20—21
Τουρκοκρατία	22—31
Επανάσταση της Γορτυνίας του Σέρβου στον Αγώνα ..	32—48
Από τις ιστορικές σελίδες του τόπου	49—52
Νέοι Εθνικοί Αγώνες	53—60
Σερβαίοι Αγωνιστές	61—62
Αράπηδες	63—64
Αρτοζήνος	64—65
Η γη των Σερβαίων	66
Τα τοπωνύμια Σέρβου - Αράπηδες	67—70
Η ζωή των συγχωριανών μας από τα παλιά χρόνια ..	71—80
Ποιμενική ζωή	80—84
Αγροτική ζωή	85—87
Χτίστες	88—90
Μετανάστευση	92—93
Ήθη και έθιμα	94—108
Δημοτικά τραγούδια	109—115
Λαϊκές παροιμίες	116—118
Αινίγματα	118—119
Προλήψεις	119—121
Πληθυσμός του Σέρβου	122
Κοινότητα	123
Σύλλογος	124
Εκτελεσθέντα έργα	125—132
Εκιλησίες	133—140
Εξωκκλήσια	141—149
Σχολείο	150—154
Παλιές μαθητικές αναμνήσεις	154—156
Δάσκαλοι	157
Μαθητές	157—160
Παράρτημα - Ιστορικά περιοχής	162—169
Επίλογος	170
Βιβλιογραφία	171